

מדד הדמוקרטיה הישראלית 2012

תמר הרמן

ניר אטמור, אלה הלר, יובל לבל

המכון הישראלי
לדמוקרטיה

The Israeli Democracy Index 2012

Tamar Hermann

Nir Atmor, Ella Heller, Yuval Lebel

עריכת הטקסט: ענת ברנשטיין

עבודת השדה: מכון ב.י. ולוסיל כהן למחקרי דעת קהל, אוניברסיטת תל אביב

עיבודים סטטיסטיים: דרור וולטר, אשירה מנשה

עיצוב הסדרה: סטפני ורותי עיצוב

עיצוב הכריכה: טרטקובר עיצוב גרפי – טל הרדה

כריכה: יוסי ארזה

סדר: אירית נחום

הדפסה: דפוס אופסט נתן שלמה בע"מ

מסת"ב: ISBN 978-965-519-113-4

אין לשכפל, להעתיק, לצלם, להקליט, לתרגם, לאחסן במאגר מידע, לשרר או לקלוט בכל דרך או אמצעי אלקטרוני, אופטי או מכני או אחר – כל חלק שהוא מהחומר בספר זה. שימוש מסחרי מכל סוג שהוא בחומר הכלול בספר זה אסור בהחלט אלא ברשות מפורשת בכתב מהמוציא לאור.

© כל הזכויות שמורות למכון הישראלי לדמוקרטיה (ע"ר), תשע"ב

Copyright © 2012 by The Israel Democracy Institute

Printed in Israel

להזמנת ספרים ומחקרי מדיניות בהוצאת המכון הישראלי לדמוקרטיה:

טלפון: 1-800-20-2222, 02-5300800; פקס: 02-5300867

דוא"ל: orders@idi.org.il

אתר האינטרנט: www.idi.org.il

המכון הישראלי לדמוקרטיה, ת"ד 4482, ירושלים 91044

כל פרסומי מדד הדמוקרטיה הישראלית, מחקרי המדיניות ופרק נבחר מכל ספר ניתנים להורדה חינם מאתר האינטרנט של המכון הישראלי לדמוקרטיה.

תוכן העניינים

9	תודות
11	תוכנות וממצאים עיקריים
17	מבוא
	חלק ראשון: מדר 2012
27	פרק 1 המערכת הפוליטית בישראל: מהות, מבנה, תפקוד
73	פרק 2 האזרחים, המדינה, הפוליטיקה והחברה הישראלית
120	פרק 3 מחאת קיץ 2011 – שנה אחרי
136	פרק 4 הבחירות הבאות
159	פרק 5 ישראל – העתיד
	חלק שני: ישראל 2012 בהשוואה בינלאומית
179	פרק 1 הצגת המדדים
	פרק 2 מדדי הדמוקרטיה 2012: ישראל בהשוואה למדינות אחרות
184	פרק 3 מדדי הדמוקרטיה 2012: ישראל 2012
189	בהשוואה לישראל 2011
191	פרק 4 פירוט הממצאים
	נספחים
215	נספח 1 שאלון 2012: התפלגות התשובות
244	נספח 2 התפלגות נתוני מדר 2012 לעומת נתוני העבר
259	נספח 3 ההרכב החברתי-דמוגרפי של (כלל) המדגם
262	נספח 4 התפלגות המשתנים של ההגדרות העצמיות
269	צוות מדר הדמוקרטיה 2012
	תקצירים
273	ערבית
xi	רוסית
iii	אנגלית

תרשימים

חלק ראשון

- 27 תרשים 1.1: מה המצב של ישראל כיום באופן כללי? (כלל המדגם)
- 29 תרשים 1.2: מה המצב של ישראל כיום באופן כללי? (כלל המדגם; לפי אופטימיות-פסימיות לגבי העתיד של ישראל)
- 31 תרשים 1.3: הערכת מצבה הכללי של ישראל (כלל המדגם; לפי שנים)
- 32 תרשים 1.4: האם ישראל ציונית? (לפי לאום)
- 34 תרשים 1.5: איזה חלק מההגדרה "יהודית ודמוקרטית" חשוב לך יותר? (מדגם יהודים)
- 35 תרשים 1.6: איזה חלק מההגדרה "יהודית ודמוקרטית" חשוב לך יותר? (מדגם יהודים; לפי דתיות)
- 36 תרשים 1.7: איזה חלק מההגדרה "יהודית ודמוקרטית" חשוב לך יותר? (מדגם יהודים; לפי שנים)
- 38 תרשים 1.8: עד כמה ישראל היא דמוקרטית? (מדגם יהודים; לפי מחנה פוליטי)
- 40 תרשים 1.9: עד כמה ישראל היא דמוקרטית? (כלל המדגם; לפי שנים)
- 41 תרשים 1.10: איך הממשלה מטפלת בבעיות המדינה? (כלל המדגם)
- 43 תרשים 1.11: איך הממשלה מטפלת בבעיות המדינה? (לפי מחנה פוליטי)
- 44 תרשים 1.12: איך הממשלה מטפלת בבעיות המדינה? (כלל המדגם; לפי שנים)
- 45 תרשים 1.13: בסך הכול רוב חברי הכנסת עובדים קשה ומבצעים את תפקידם בסדר (כלל המדגם; לפי לאום)
- 46 תרשים 1.14: בסך הכול רוב חברי הכנסת עובדים קשה ומבצעים את תפקידם בסדר (כלל המדגם; לפי שנים)
- 47 תרשים 1.15: פוליטיקאים דואגים יותר לאינטרסים שלהם מאשר לאינטרסים של הציבור (כלל המדגם; לפי לאום)
- 48 תרשים 1.16: פוליטיקאים דואגים יותר לאינטרסים האישיים שלהם מאשר לאינטרסים של הציבור (כלל המדגם; לפי שנים)
- 49 תרשים 1.17: מה שישראל צריכה היום הוא מנהיג חזק (מדגם יהודים; לפי ותק בארץ)
- 51 תרשים 1.18: מה שישראל צריכה היום הוא מנהיג חזק (כלל המדגם; לפי שנים)

- 53 תרשים 1.19: המדינה צריכה להתערב בנושאים פנים-קהילתיים (מדגם יהודים; לפי דתיות)
- 55 תרשים 1.20: אמון במוסדות (מדגם יהודים)
- 56 תרשים 1.21: אמון במוסדות (מדגם ערבים)
- 58 תרשים 1.22: אמון במוסדות (מדגם יהודים; לפי השתתפות במחאה)
- 61 תרשים 1.23: אמון במפלגות (כלל המדגם; לפי שנים)
- 62 תרשים 1.24: אמון בראש הממשלה (כלל המדגם; לפי שנים)
- 63 תרשים 1.25: אמון בתקשורת (כלל המדגם; לפי שנים)
- 64 תרשים 1.26: אמון בבית המשפט (כלל המדגם; לפי שנים)
- 65 תרשים 1.27: אמון במשטרה (כלל המדגם; לפי שנים)
- 66 תרשים 1.28: אמון בנשיא המדינה (כלל המדגם; לפי שנים)
- 67 תרשים 1.29: אמון בכנסת (כלל המדגם; לפי שנים)
- 68 תרשים 1.30: אמון בצה"ל (כלל המדגם; לפי שנים)
- 69 תרשים 1.31: אמון בממשלה (כלל המדגם; לפי שנים)
- 70 תרשים 1.32: אמון במבקר המדינה (כלל המדגם; לפי שנים)
- 73 תרשים 1.33: באיזו מידה אתה מרגיש את עצמך חלק ממדינת ישראל ובעיותיה? (כלל המדגם; לפי שנים)
- 74 תרשים 1.34: באיזו מידה אתה מרגיש את עצמך חלק ממדינת ישראל ובעיותיה? (כלל המדגם; לפי לאום)
- 76 תרשים 1.35: באיזו מידה אתה מרגיש את עצמך חלק ממדינת ישראל ובעיותיה? (כלל המדגם; לפי השתייכות לקבוצה חברתית והשתתפות במחאה)
- 78 תרשים 1.36: גאווה בישראליות (לפי לאום)
- 80 תרשים 1.37: גאווה בישראליות (מדגם יהודים; לפי מחנה פוליטי)
- 81 תרשים 1.38: ציוני או לא? (מדגם יהודים)
- 85 תרשים 1.39: כמו שאתה אישית מבין את המושג "ציונות", האם אתה באופן אישי: (מדגם יהודים)
- 87 תרשים 1.40: שיוך עצמי לקבוצה חזקה או חלשה (לפי לאום)
- 89 תרשים 1.41: כל חברה בעולם מתחלקת לקבוצות חזקות וחלשות. להרגשתך, לאיזו קבוצה בחברה הישראלית אתה שייך כיום? (מדגם יהודים)
- 90 תרשים 1.42: באיזו מידה אתה מתעניין בפוליטיקה? (כלל המדגם; לפי שנים)

- 91 תרשים 1.43: באיזו מידה אתה מתעניין בפוליטיקה (כלל המדגם; לפי גיל)
- 93 תרשים 1.44: האם אתה אוהד או פעיל של מפלגה כלשהי? (כלל המדגם)
- 94 תרשים 1.45: האם אתה אוהד או פעיל של מפלגה כלשהי? (כלל המדגם; לפי שנים)
- 95 תרשים 1.46: האם אתה חבר או פעיל בארגון אזרחי או בקבוצה שאינה מפלגה? (כלל המדגם; לפי שנים)
- 97 תרשים 1.47: באיזו מידה אתה והחברים שלך יכולים להשפיע על מדיניות הממשלה? (כלל המדגם)
- 98 תרשים 1.48: באיזו מידה אתה והחברים שלך יכולים להשפיע על מדיניות הממשלה? (כלל המדגם; לפי שנים)
- 100 תרשים 1.49: עד כמה יכולים כיום האזרחים להשפיע על מדיניות הממשלה בכל אחת מן הדרכים הבאות? (כלל המדגם)
- 101 תרשים 1.50: בשום מצב אסור להשתמש באלמות להשגת מטרות פוליטיות (כלל המדגם; לפי שנים)
- 103 תרשים 1.51: יש לאסור על נואם לבטא בפומבי ביקורת חריפה נגד המדינה (לפי לאום)
- 103 תרשים 1.52: יש לאסור על נואם לבטא בפומבי ביקורת חריפה נגד המדינה (כלל המדגם; לפי שנים)
- 105 תרשים 1.53: עד כמה כל אחד מן המתחים הבאים הוא חזק או חלש? (כלל המדגם)
- 108 תרשים 1.54: איזה מתח הכי חזק בעיניך בחברה הישראלית היום? (כלל המדגם)
- 109 תרשים 1.55: ציון ממוצע לרמת הסולידריות של החברה הישראלית היהודית בישראל (כלל המדגם; לפי לאום)
- 111 תרשים 1.56: איך היית מגדיר את ההצלחה של קליטת העולים שבאו מברית המועצות לשעבר / מאתיופיה אחרי 1990 בחברה הישראלית? (כלל המדגם)
- 113 תרשים 1.57: מידת ההסכמה עם הקביעה שהערבים אזרחי ישראל מקופחים לעומת היהודים (לפי לאום)
- 114 תרשים 1.58: מידת ההסכמה עם הקביעה שהערבים אזרחי ישראל מקופחים לעומת היהודים (כלל המדגם; לפי שנים)
- 115 תרשים 1.59: האם ההנהגה הפוליטית הערבית מייצגת את העמדות המקובלות בציבור הערבי או שהיא יותר מתונה או יותר קיצונית? (לפי לאום)
- 122 תרשים 1.60: השתתפות במחאת קיץ 2011 (לפי לאום)

- 124 תרשים 1.61: השתתפות במחאת קיץ 2011 (מדגם יהודים; לפי מחנה פוליטי)
- 126 תרשים 1.62: האם השתתפת או לא השתתפת באחד מאירועי המחאה בקיץ שעבר? (מדגם יהודים)
- 127 תרשים 1.63: האם המחאה הייתה של רוב העם, של חלק משמעותי בעם או של מיעוט? (כלל המדגם)
- 128 תרשים 1.64: האם המחאה הייתה של רוב העם, של חלק משמעותי מהעם או של מיעוט? (כלל המדגם; לפי השתתפות במחאה)
- 130 תרשים 1.65: האם לדעתך הדרישה לצדק חברתי היא פוליטית או לא פוליטית? (כלל המדגם)
- 132 תרשים 1.66: באיזו מידה המחאה הצליחה או נכשלה ב-? (כלל המדגם)
- 133 תרשים 1.67: באיזו מידה המחאה הצליחה ב-? (כלל המדגם; לפי השתתפות / אי-השתתפות במחאה)
- 137 תרשים 1.68: האם יש בארץ מפלגה המייצגת היטב את השקפותיך? (כלל המדגם)
- 139 תרשים 1.69: האם יש בארץ מפלגה המייצגת היטב את השקפותיך? (מדגם יהודים; לפי מחנה פוליטי)
- 140 תרשים 1.70: המפלגות בארץ משקפות את מה שחושב הציבור (לפי לאום)
- 141 תרשים 1.71: המפלגות בארץ משקפות את מה שחושב הציבור (כלל המדגם; לפי שנים)
- 142 תרשים 1.72: האם יש או אין הבדלים ביכולתן של המפלגות השונות לטפל בבעיות המדינה? (כלל המדגם)
- 143 תרשים 1.73: האם יש או אין הבדלים ביכולתן של המפלגות השונות לטפל בבעיות המדינה? (כלל המדגם; לפי שנים)
- 144 תרשים 1.74: לא חשוב למי מצביעים, זה לא משנה את המצב (לפי לאום)
- 145 תרשים 1.75: לא חשוב למי מצביעים, זה לא משנה את המצב (כלל המדגם; לפי שנים)
- 147 תרשים 1.76: התחרות בין המפלגות מחזקת את הדמוקרטיה (כלל המדגם)
- 149 תרשים 1.77: עד כמה כל אחד מהגורמים הבאים משפיע עליי אישית להצביע למפלגה מסוימת (לפי לאום)
- 152 תרשימים 1.78-1.80: מהו הגורם העיקרי המשפיע על ההחלטה שלך לאיזו מפלגה להצביע בבחירות לכנסת? (כלל המדגם; לפי לאום)
- 155 תרשים 1.81: האם, לדעתך, הטענה שגברים הם מנהיגים פוליטיים יותר טובים מנשים היא נכונה או לא נכונה? (כלל המדגם; לפי שנים)

160	תרשים 1.82: חושב שכך יקרה בעתיד הלא רחוק (לפי לאום)
163	תרשים 1.83: הנושא הראוי ביותר לתוספת תקציב במצב של מגבלות תקציב (מדגם יהודים)
164	תרשים 1.84: הנושא הראוי ביותר לתוספת תקציב במצב של מגבלות תקציב (מדגם ערבים)
166	תרשים 1.85: באופן כללי, האם אתה אופטימי או פסימי לגבי העתיד של ישראל? (לפי לאום)
172	תרשים 1.86: בטווח הארוך, האם אתה רוצה או לא רוצה לחיות בארץ? (לפי לאום)
174	תרשים 1.87: בטווח הארוך, האם אתה רוצה או לא רוצה לחיות בארץ? (כלל המדגם; לפי שנים)
	חלק שני
182	תרשים 2.1: מדדי הדמוקרטיה
185	תרשים 2.2: מקומה של ישראל במדדי הדמוקרטיה 2012
193	תרשים 2.3: שחיתות פוליטית
194	תרשים 2.4: תפקוד הממשל
195	תרשים 2.5: הליכי בחירות ופלורליזם
196	תרשים 2.6: השתתפות פוליטית
197	תרשים 2.7: מעורבות אזרחית
202	תרשים 2.8: קשרים חברתיים
203	תרשים 2.9: תרבות פוליטית דמוקרטית
204	תרשים 2.10: שוויון מגדרי
205	תרשים 2.11: חופש כלכלי
206	תרשים 2.12: חופש העיתונות
207	תרשים 2.13: זכויות אזרחיות
208	תרשים 2.14: חופש דת
209	תרשים 2.15: מתיחות על רקע דתי
210	תרשים 2.16: מתיחות על רקע לאומי/לשוני

תודות

אנו חבים תודות לרבים וטובים שסייעו לנו במאמץ שהניב את מדרד 2012. רוב תודות אפוא לצוות ההוצאה לאור במכון הישראלי לדמוקרטיה, לצוות מכון ב.י. כהן לסקרי דעת קהל באוניברסיטת תל אביב, לד"ר רפי ונטורה ולפרופ' אורית קידר, שסייעו לנו במחשבה מקדימה על נושאי השאלון, וכמובן ל-1,025 המרואיינים האנונימיים, מכל שכבות החברה בישראל ומגזריה, שהקדישו זמן יקר – בלי כל תמורה – למענה על שאלון המדרד. בלעדיהם מפעל זה לא היה יכול לצאת מן הכוח אל הפועל. גם השנה המדרד מוקדש לזכרו של פרופ' אשר אריאן, אביו־מולידו של פרויקט מחקר זה.

פרופ' תמר הרמן
ספטמבר 2012

תוכנות וממצאים עיקריים

לסקר 2012, כמו לרבים מן הסקרים הקודמים של מדד הדמוקרטיה הישראלית, היו "רעשי רקע" רבים ומהדהדים: הוא נערך בצל משבר כלכלי גלובלי המאיים לזעזע גם את כלכלת ישראל; על רקע חשבון נפש לאומי קשה על מהותה ותוצאותיה של המחאה החברתית-כלכלית של הקיץ הקודם ומתוך חוסר ודאות באשר להתחדשותה או אי-התחדשותה בקיץ 2012; לאחר גל של ניסיונות חקיקה לא דמוקרטית והתבטאויות בעייתיות ביותר מבחינה דמוקרטית של בעלי תפקידים פוליטיים; ובסימן הבחירות המתקרבות לכנסת. וכל אלו עוד בלי להביא בחשבון את העננה הכבדה של האיום האיראני ואת השיח שכל אלה יחדיו עוררו על עתידה של ישראל.

לנוכח ריבוי הסיכונים הנגזרים מן המצב ושפע הפרשנויות הביקורתיות מאוד של מומחים מתחומים שונים על המערכת הפוליטית ומחזיקי התפקידים בה ועל הלוך הרוח הפסימי שאפיין השנה את רוב הסיקור התקשורתי בנושאי פוליטיקת פנים (וחוץ, אלא שזה אינו בתחום עיסוקנו) ציפינו לקדרות מקבילה גם בדעת הקהל. ואולם, כפי שדווח זה מראה, בהערכות הציבור הרחב את המצב הפוליטי ואת העתיד הצפוי לישראל לא ניכרים סימני הידרדרות משמעותיים בהשוואה לשנה שעברה, ואין בדעת הקהל סימני אפוקליפסה ממשמשת ובאה. אמנם גם השנה הנתונים מורים על מידה לא מבוטלת של אי-שביעות רצון וביקורתיות, בעיקר מתפקוד הפוליטיקאים והמפלגות, ואף על פי כן בעת מדידת הדברים לא היה מדובר בניכור אזרחי עמוק מן המערכת או בזעם כבוש, שהם רכיבים חיוניים להיווצרות לחץ אפקטיבי מלמטה לשינויים מפליגים במבנים ובתהליכים שלטוניים. על רקע זה אפשר אולי להבין מדוע – לפחות עד לכתיבת הדברים הללו – לא הייתה התפרצות מחודשת של המחאה החברתית-כלכלית בצורה של הפגנות רחוב רבות משתתפים. כמו כן לא ניכרים סימני הידרדרות בתודעה הדמוקרטית של הציבור הישראלי. אמנם כשמדובר בציבור היהודי, המאזן בהגדרת המדינה בין "יהודית" ל"דמוקרטית" מוסיף לנטות לכיוון ה"יהודית" (בקבוצות הדתיות תומך באפשרות זו רוב ניכר), ואמנם יש הכחשה של קיפוח המיעוט הערבי, אבל בד בבד ניכרת השנה, בהמשך לשנה שעברה, התנגדות לפתרון האשלייתי של "מנהיג חזק" ולשימוש בדרכים לא דמוקרטיות, כמו שימוש בכוח במטרה ליצור שינויים פוליטיים. כשמדובר בציבור הערבי, אמנם רמת הניכור גבוהה יותר והאי-שביעות רצון עמוקה יותר מאלה שבציבור היהודי, אבל גם בו (בציבור הערבי) יש קבלה של כללי המשחק הדמוקרטיים ולא ניכרים סימנים של רצון או נכונות "לשבור את הכלים".

מה אפשר אפוא לומר ממעוף הציפור על יחסם של הישראלים היום למדינה ולמערכת הפוליטית על היבטיה השונים? להלן כמה תוכנות כלליות. את סיכומי הממצאים עצמם אפשר למצוא בסוף כל אחד מפרקי הדוח.

בצדק או שלא בצדק, הציבור הרחב מעריך היום את מצבה הכללי של מדינת ישראל כסביר או אפילו טוב. הערכה זו משותפת לציבור היהודי ולציבור הערבי ומשמשת ככל הנראה גם בסיס לתחזית האופטימית השכיחה אשר לעתיד (שאותו פירקנו לגורמים). חרף שיחות הסלון בימי שישי, בדיוני הרשת ובתכניות אירוח רדיופוניות וטלוויזיוניות על המדינה ש"או־טו־טו הולכת פייפן", מתברר כי התחזיות מבית ומחוץ שישראל מבודדת בזירה הבינלאומית, שמצבה הביטחוני מסוכן ויכולתה להתגונן פוחתת, שמעמדה כמעצמת היי־טק נשחק והולך, שתהליך ההדרתה בה הולך ומעצים, שהיא הולכת ומאבדת את אופייה היהודי ושפערים החברתיים־הכלכליים המעמיקים יגרמו מחאה אלימה שתזעזע את אמות הספים – כל אלו לא הופנמו בציבור הישראלי, בעיקר לא בחלק היהודי שבו. הערבים אמנם פחות מרוצים ופחות אופטימיים, מרגישים מקופחים יותר ופחות נרתעים מתמיכה בשימוש באמצעים לא חוקיים למימוש מטרות פוליטיות, אבל גם הם, ככלל, אינם צופים לישראל עתיד שחור וככלל, אינם רחוקים מרחק רב מן היהודים בנושאים רבים הקשורים להערכת תפקוד המערכת הפוליטית, סדרי עדיפויות לאומיים וכיוצא באלה. שני הציבורים אינם רואים באופק חתימת הסכם שלום עם הפלסטינים, והפסימיות באשר לסיכויי השלום היא רק דוגמה אחת מני רבות המופיעות בדוח של דמיון רב בהערכות הפוליטיות־חברתיות של הציבורים היהודי והערבי. כל הממצאים תומכים במסקנה, המופיעה גם במחקרים אחרים,¹ כי לא מדובר בשני קולקטיבים שאין ביניהם נקודות השקה תפיסתיות וכי הערבים לא הפנו את גבם למדינת ישראל.

רמת הדמוקרטיה של המערכת הפוליטית הישראלית נתפסת היום בעיני רוב הציבור היהודי כמתאימה, אף שבשנה שעברה ההערכה השכיחה הייתה שהיא פחות מדי דמוקרטית. יש מקום להניח כי מחאת קיץ 2011 והדרך שטיפלו בה רשויות המדינה בקיץ 2011 תרמו לשיפור שנרשם השנה. לעומת זאת בעיני הערבים ישראל הייתה ונותרה פחות מדי דמוקרטית. כך גם בעיני מי שמגדירים עצמם שמאל פוליטי מקרב המרואיינים היהודים.

הדמוקרטיה הישראלית נתפסת כיותר לוקה בחסר בעיני מי שמעידים על עצמם שהשתתפו במחאת קיץ 2011 (כרבע מהמרואיינים) לעומת בעיני מי שלא השתתפו בה. ציפינו שמי שהשתתפו במחאה יהיו קבוצה מובחנת בהרבה מאוד מובנים בהשוואה למי שלא השתתפו בה, ואולם ציפייה זו התממשה רק בחלקה. כך למשל, בשאלת מידת הדמוקרטיה של המערכת מצאנו בין המוחים ללא מוחים הבדלים גדולים. כמו כן מצאנו בקרב המוחים רמת אמון נמוכה יותר במוסדות הפוליטיים ובממלאי תפקידים מרכזיים במדינה מבקרב הלא מוחים. הבדלים גדולים עוד יותר בין שתי

1 למשל סמי סמוחה, מדד יהודים־ערבים לשנת 2011, חיפה: אוניברסיטת חיפה, 2012.

הקבוצות נמדדו בהרגשת השייכות למדינה: מי שהשתתפו במחאה דיווחו שהם מרגישים חלק מן המדינה ובעיותיה בשיעור גבוה יותר בבירור ממי שלא השתתפו. המוחים, במובהק יותר מהלא מוחים, דיווחו על עניין בפוליטיקה וגם היו מעט פחות אופטימיים באשר לעתידה של ישראל בתחומים שבדקנו. לעומת זאת בשאלה על תפקוד הממשלה, כשמדובר בטיפול בבעיות המדינה, לא נמצאו הבדלים בין המוחים ללא מוחים. הוא הדין בשאלה אם יש או אין מפלגה המייצגת היטב את עמדותיהם, בשאלה על קיומם או אי-קיומם של הבדלים בין המפלגות ובהערכת מידת הסולידריות בחברה הישראלית היהודית. במילים אחרות, גם כאן מתברר שאין מדובר בקבוצות "זרות" זו לזו, גם אם יש ביניהן הבדלים.

ואם במחאת 2011 עסקינן, הנתונים מראים כי הרושם שנוכחות של צעירים וחילונים בעלי עמדות שמאליות, שנטו לשייך את עצמם לקבוצות היותר חזקות בחברה ושהם בעלי הכנסה ממוצעת או גבוהה במעט מן הממוצעת הייתה גבוהה במיוחד בהפגנות מקבל אישור אמפירי בסקר השנה. לפיכך אין תמה שהדעה השכיחה בציבור הייתה כי מדובר במחאה של חלק – אם כי גדול – של העם. שיעורים נמוכים יותר סברו שהיא הייתה מחאה של כל העם או לחלופין של מיעוט קטן בלבד. כשמדובר בהערכה בדיעבד של מאזן ההצלחות והכישלונות של המחאה, מתברר שהמרווינים מחזיקים בראייה דיפרנציאלית: כשמדובר בהגברת העניין של התקשורת בנושאים חברתיים-כלכליים ובהגברת המודעות של הציבור לנושא הפערים החברתיים-כלכליים, ההערכות הרווחות הן שמדובר בהצלחות. לעומת זאת כשמדובר בשינוי סדר העדיפויות של הממשלה, ההערכה השכיחה אינה חד-משמעית, ואילו בנוגע להחלשת מעמדם והשפעתם של בעלי ההון הגדול נמצא רוב לסבורים כי המחאה נכשלה. לסיכום עניין זה כאן, נתוני הסקר מרמזים שהמחאה שימשה בעיקר סתום לשחרור לחץ אנטי-שלטוני ואנטי-פוליטי שהצטבר בשנים קודמות. הציבור כנראה מרגיש שהוא קיבל קול ושהעדפותיו בוטאו בריש גלי, גם אם לא השתנו סדרי עולם במדינה בסדר החשיבות הכלכלי-חברתי והתקציבי, למשל (אם כי יש הטוענים שגם בתחום זה קרו שינויים חשובים בעקבות המחאה).²

בעוד ההערכה הכללית של המצב והערכת הדמוקרטיות של המדינה הן סבירות, הערכת תפקוד הממשלה והמניעים המיוחסים למנהיגים הפוליטיים נוטה גם השנה לכף השלילה: הממשלה נתפסת בעיני הרוב כמטפלת לא טוב בבעיות שעל סדר היום, והמניע הנתפס בתור המניע העיקרי של הפוליטיקאים הוא האישי ולא הכללי-הציבורי. כמו כן נותרה בעינה ההערכה השלילית להשקעה של חברי הכנסת במילוי תפקידם. עם זאת

2 ראו למשל את מאמר המערכת, "המחאה חוגגת שנה מוצלחת", הארץ, 13.7.2012: www.haaretz.co.il/opinions/editorial-articles/1.1775249 (כל אתרי האינטרנט המופיעים בספר זה אוחדו לאחרונה ביולי 2012).

נמדדה עלייה מסוימת ברמת האמון במוסדות המדינה, למעט התקשורת, שהאמון בה השנה ירד. נמוך במידה מעוררת דאגה הוא גם האמון במפלגות הפוליטיות, והדבר מסביר את שיעור החברות הנמוך מאוד בהן. ואף על פי כן רוב הציבור משוכנע בערך הדמוקרטי של התחרות הבין-מפלגתית ואף סובר שיש הבדלים של ממש ביכולת של המפלגות השונות לטפל בבעיות של המדינה.

כאמור, השנה עסקנו בבחירות המתקרבות. ממצא חשוב לעניין זה – ומעניין במיוחד לאחר גל המחאה – הוא שרוב הציבור סבור כי הדרך היעילה ביותר להשפיע מבחינה פוליטית היא באמצעות הצבעה לכנסת. ואיך מחליטים לאיזו מפלגה להצביע? בקרב היהודים יוחסה החשיבות הרבה ביותר לראש המפלגה ואחריו למצע המפלגתי, שקיבל את המקום הראשון בחשיבותו בעיני המרואיינים הערבים. הצבעת עבר – כלומר נאמנות מפלגתית – התבררה כגורם השפעה חלש הן בציבור היהודי והן בציבור הערבי.

ומה באשר לסולידריות בחברה הישראלית? במפתיע, המחאה ושאר אירועי השנה החולפת לא השפיעו כמעט על הערכת הסולידריות בחברה הישראלית היהודית, שהייתה ונותרה בינונית. ובהקשר הזה נציין כי הערבים מעריכים את הסולידריות הישראלית היהודית מעט נמוך יותר משמעריכים אותה היהודים. שאלנו השנה גם אם ישראל ציונית, ומצאנו כי הרוב – הן בקרב היהודים והן בקרב הערבים – מעריכים אותה "די ציונית" או "מאוד ציונית". בדירוג המתחים המאפיינים את החברה הישראלית בכללותה ניצב בראש המתח היהודי-ערבי ובסוף – המתח האשכנזי-מזרחי. בין המתח החזק ביותר לחלש ביותר אובחנו (בסדר יורד): המתח בין חילונים לרתיים, בין עשירים לעניים ובין שמאל מדיני-ביטחוני לימין מדיני-ביטחוני.

על רקע אבחון המתחים הללו מעניין להתבונן במשתנים החברתיים-פוליטיים-כלכליים המסבירים את עמדות הישראלים כפי שהם באו לידי ביטוי בסקר שלנו. ובכן, הגורם המבדל העיקרי הוא הלאום – יהודי או ערבי. בציבור היהודי דתיות, או לחלופין חילוניות, נמצאו כגורם השני בעוצמתו ההסברית. שיוך עצמי לשמאל מדיני-ביטחוני או לימין מדיני-ביטחוני משמעותי, אבל הוא חופף במידה רבה את עניין הדתיות-חילוניות והשפעתו ה"נקייה" בינונית. משתנה שנחשב בעבר כבעל כוח הסברי חזק מאוד – השתייכות עדתית – הוכח בסקרי השנים האחרונות כחלש, בייחוד משום ריבוי נישואי התערובת בעשורים האחרונים המביא לכך שיותר ויותר ישראלים יהודים כלל אינם יכולים לזהות עצמם כאשכנזים או כמזרחים.

ממצא לא פחות חשוב נוגע לירידה בכוח ההסברי של משתנה הוותק בארץ לעומת עלייה לישראל בעשורים האחרונים, בעיקר מברית המועצות לשעבר (עלייה שקליטתה נחשבת על פי הממצא בסקר זה מוצלחת, לעומת קליטת

העלייה מאתיופיה, הנחשבת לא מוצלחת). אם כי יש גורמים בציבוריות הישראלית המעוניינים מטעמים כאלה ואחרים בהדגשת ההבדלים בין העולים לוותיקים, מתברר כי בעיקר בשכבות הגיל היותר צעירות חל תהליך מובהק של הידמות בין עמדות העולים מברית המועצות לשעבר לאלה של ילידי הארץ, בעלי הרמות הדומות של השכלה, הכנסה ודתיות. בנושאים פוליטיים רבים וחשובים אין אפוא הבדלים מובהקים בין שתי הקבוצות. הוא הדין במין המרואיינים – שגם הפעם, כבעבר, לא נמצא כמשתנה מבחין במיוחד.

לעומת זאת משתנה בעל כוח הסברי חזק מאוד, שאותו בדקנו השנה בשיטתיות, הוא שיוך עצמי לקבוצות חזקות או חלשות בחברה. משתנה זה נמדד באופן קצת שונה גם בשנים הקודמות, וגם אז הוא התברר כבעל השפעה ברורה על העמדות הפוליטיות של המרואיינים. שיעור הממקמים עצמם השנה בקבוצה ה"חזקה" או ה"די חזקה" מגיע, כמו בעבר, לשני שלישים. יהודים, במובהק יותר מערבים, ממקמים את עצמם בקבוצות החזקות. המשתנה המבחין העיקרי אצל היהודים, בהקשר זה, הוא הכנסה, ואחריה – ותק בארץ. ההבדלים בין מי שמרגישים שייכים לקבוצה חזקה ובין מי שמרגישים שייכים לקבוצה חלשה הם גדולים ובכיוון הצפוי. וכך, בקרב מי ששייכו עצמם לקבוצה הדי חלשה או החלשה בחברה הישראלית שיעור הסבורים כי מצבה של ישראל הוא רע כפול משיעורם בקרב מי ששייכו עצמם לקבוצה הדי חזקה או החזקה. החזקים מדווחים בשיעורים הרבה יותר גבוהים על הרגשת שייכות למדינה ובעיותיה ועל גאווה בישראליותם. הם גם מדווחים על רמה גבוהה יותר של עניין בפוליטיקה ומעריכים את רמת הסולידריות של החברה הישראלית היהודית כגבוהה יותר מהערכת מי ששייכו עצמם לקבוצות החלשות. מעניין במיוחד בהקשר זה הממצא שמי ששייכו עצמם לקבוצות החלשות העריכו במידה מובהקת פחות את מחאת קיץ 2011 כמחאה של כל העם. כלומר, גם כאן הם הרגישו מודרים, והם אכן דיווחו על מידה נמוכה יותר של השתתפות במחאה.

לכל האמור לעיל יש להוסיף את ממצאינו על סדר העדיפויות הלאומי הרצוי לציבור במונחים של השקעה תקציבית. היום, בדומה לשנה שעברה אבל שלא כמו הסקרים מראשית שנות האלפיים, הישראלים תומכים בתוספת תקציב לחינוך ולצמצום פערים חברתיים-כלכליים (בנושאים הספציפיים להשקעה יש הבדלי העדפה בין היהודים לערבים). מעבר לכך, בין משום שההערכה היא שכבר היום מושקעים בו תקציבים מתאימים ובין משום שתחושת הביטחון הלאומי גבוהה יחסית היום חרף האיום האיראני, בעיני הציבור הרחב הנושא הצבאי-ביטחוני אינו נמצא בראש סדר העדיפויות לתוספות תקציב. בתחתית הסולם מבחינת הנכונות לתוספת תקציב נמצאות התמיכה במוסדות דת והתמיכה התקציבית בהתיישבות היהודית בשטחים.

ולסיכום – נראה כי הדמוקרטיה הישראלית "חיה ובוועטת" אבל איננה נמצאת בשלב מהפכני. היא עוברת שינויים, בעיקר בנושאים שעל סדר היום הלאומי. גם הפיצולים הפנימיים בה נמצאים בתזוזה, והנושא החברתי-כלכלי על שלל היבטיו נוטה לתפוס את מקומו בראש סולם הדאגות, על חשבון הנושא המדיני-ביטחוני, מן הסתם בגלל ההערכה שלא צפוי בעתיד הנראה לעין שינוי מהותי במערכת היחסים בין ישראל לסביבתה הגאוגרפית.

מבוא

בדבריה בכנס אלי הורביץ לכלכלה וחברה (פורום קיסריה) שהתקיים בשלהי יוני השנה אמרה סתיו שפיר, ממנהיגות מחאת קיץ 2011, כי אף שלא התמלאו כל דרישות המחאה, או אפילו רובן, ואף שעוד ארוכה מאוד הדרך לתיקון הנדרש בתחום הכלכלי-חברתי אחרי גל המחאה של הקיץ הקודם וההתפתחויות שבאו בעקבותיו, נשמע לאחרונה בציבור הישראלי שיח חדש – שיח של תקווה. אבחנה זו באשר לרוח השיח הציבורי בארץ מקבלת חיזוק בממצאי סקר הדמוקרטיה 2012 המסוכמים בדוח זה. נראה כי חרף הביקורת שיש לאזרחים על סדר העדיפויות של מקבלי ההחלטות ועל הביצועים של המערכת הפוליטית ונושאי התפקידים הפוליטיים, הציבור בישראל מציג היום מכלול מפוכח ומאוזן למדי של עמדות ותחושות בנושאים שעל סדר היום, יחד עם מחויבות אזרחית מרשימה. נראה כי הקול שנתנה המחאה לאזרחים מן השורה החזיר את הרלוונטיות לשדה הפוליטי, אשר בשנים האחרונות נתפס כמרוחק ומנותק. פה ושם אפשר אפילו להצביע על שיפור מסוים בפרמטרים הנוגעים לנורמות דמוקרטיות (למשל, השתרשות ההסתייגות מרעיון המנהיג החזק והתחזקות-מה בתחושת היכולת להשפיע על מדיניות הממשלה). לא הכול שפיר כמוכח, כפי שיכולים לראות אפילו מי שאינם מומחים למשפט, חברה או כלכלה. אבל לנוכח מגמות אנטי-דמוקרטיות חסרות תקדים שבאו לידי ביטוי השנה בהתבטאויות של נבחרי ציבור מסוימים, יוזמות חקיקה לאומניות ומפלות מרחיקות לכת שהועלו בכנסת בזמן האחרון ומהלכים בעייתיים מהבחינה הדמוקרטית שנקט הדרג הפוליטי הבכיר ביותר, דומה שבכללותו הציבור הרחב – אף שיש נוטים לזלזל בתבונתו הקולקטיבית ואף על פי שהוא כולל, כידוע, גם מיעוטים קיצוניים שעקרונות הדמוקרטיה זרים להם – הוא בעת הזו מעין "אי של שפיות" יחסית בים הסוער של הדמוקרטיה הישראלית.

כבשנים קודמות, גם ב-2012 נערך הסקר השנתי של פרויקט מדד הדמוקרטיה, שמטרתו לבדוק בתדירות קבועה היבטים מוסדיים, תהליכיים ותפיסתיים של הדמוקרטיה הישראלית. ניתוח הנתונים נעשה, גם השנה, הן בהתייחס לנקודת הזמן הנוכחית והן בהתייחס לנתוני עבר רלוונטיים. מטרת הדוח שלהלן היא אפוא לנסות ולהציג תמונה רבת פנים עכשווית בד בבד עם אבחון מגמות של שינוי ורכיבים של יציבות בכל הנוגע לעמדות הציבור כלפי היבטים שונים של הזירות הפוליטית והחברתית-כלכלית.

השאלון השנה התייחס לעמדות הציבור בנושאים שעמדו לאחרונה במרכז הדיון הציבורי, למשל – האם הדמוקרטיה הישראלית מתפקדת טוב או רע? האם הממשלה מטפלת נכון בבעיות של המדינה? האם המחאה של קיץ 2011 השפיעה, ואם כן – מה הייתה השפעתה? מה יהיו סדרי העדיפויות

האישיים בהצבעה בבחירות הקרובות? מה צריך להיות סדר העדיפויות הלאומי של ישראל במצב מיטבי של שפע תקציבי, או לחלופין – במצב של תקציב מצומצם? ומה צופן לישראל העתיד? התמונה העולה מן הנתונים היא, כרגיל, מורכבת. ואולם, כפי שננסה להראות בדיון שלהלן, היא אחידה למדי, כלומר אין בה סתירות פנימיות דרמטיות ובלתי מופענחות, המטילות ספק בהבנת המרואיינים את השאלות או את הנושאים שהנחנו לפתחם.

אחת השאלות ה"כבדות" שעמדו לפנינו בעת ניתוח הנתונים ואשר את התשובה עליה ניסינו למצוא – ואנו מקווים שעשינו זאת במידה מסוימת של הצלחה – נוגעת לפער הרחב לכאורה בין האזהרות החוזרות ונשנות של מומחים, שזכו לפרסום רב ותכוף בתקשורת, מפני הידרדרות של ישראל במדרון חלקלק במונחים של התפקוד הדמוקרטי גם של מערכות השלטון וגם של תפיסות הציבור, ומפני עוני גובר ופערים חברתיים מתרחבים, סולידריות מתפוגגת וכיוצא באלה רעות חולות חברתיות מהצד האחד, לבין היציבות בהערכת התפקוד הממשלתי-שלטוני בד בבד עם השיפור בפרמטרים דמוקרטיים מסוימים המשתקפים בממצאינו אנו ובמדדים הבינלאומיים הנדונים בחלק השני של הדוח, מהצד האחר.

למי שתחושות הבטן שלהם נוגדות את הממצאים שנביא להלן, אין לנו אלא לענות כי יש לנו בסיס טוב לסברה שהנתונים שאספנו אינם בגדר "תקלה סטטיסטית", לא רק משום שהמדגם השנה היה מוקפד במיוחד, אלא גם משום שלפחות חלק מהממצאים זוכים לתיקוף חיצוני. למשל, שביעות הרצון הציבורית הגבוהה יחסית ממכלול החיים במדינה שמצאנו, עולה במידה רבה בקנה אחד עם ממצאי המחקר ההשוואתי המורכב שנעשה בארגון OECD, במסגרת המדד הקרוי Better Life Index.³ לפי מחקר זה, רמת שביעות הרצון של אזרחי ישראל מחייהם היא 8.5 מתוך 10 (במענה על השאלה "עד כמה אתה מאושר מחיידך?"). גורם מתקף חיצוני אחר שמחזק את הביטחון שלנו בנכונות הנתונים, גם אם הם מנוגדים לפרשנויות מקצועיות ולא־נטואיציות מקומיות למיניהן, קיבלנו מבדיקת המדדים הבינלאומיים האחרים המופיעים בחלק השני של דוח זה. הממצאים מורים שמצבה היחסי של ישראל ברוב המקרים נותר כשהיה, באחרים מן הנושאים הוא אף השתפר, ורק במיעוטם הוא ירד. כלומר, גם אם ישראל הייתה ועודנה דמוקרטיה באיכות בינונית, היא אמנם לא עלתה בדרגה אבל גם לא הידרדרה השנה לתהומות עמוקים, כפי שאפשר היה להתרשם מכמה מהפרשנויות שנשמעו בזמן האחרון.

עם זאת יש לזכור כי הסקר מודד תחושות, עמדות והערכות של הציבור הרחב ואין מדובר בהערכה "אובייקטיבית" או מקצועית. היות שעיוותי תפיסה הם תופעה שכיחה הן ברמה האישית והן ברמה הקולקטיבית, לא מן

הנמנע שהציבור רואה דברים בדרך שתוכח בעתיד כלא נכונה. ואף על פי כן תפיסות, עמדות, דעות ורגשות משחקים תפקיד חשוב ביותר בהתנהגותם של אנשים, ובכלל זה העדפותיהם האלקטורליות, ולפיכך יש הצדקה מלאה בעניינו להשקיע מאמץ ומשאבים כפי שעשינו כדי לתהות על קנקנם.

מבנה הרוח

הרוח שלפנינו נחלק לשני חלקים ראשיים:

בחלק הראשון ינותחו ממצאי סקר 2012 בהתייחס לחמישה נושאים עיקריים: (1) איכות המערכת הפוליטית בישראל והתפקוד השלטוני; (2) האזרחים, המדינה, הפוליטיקה והחברה; (3) מחאת קיץ 2011 – שנה אחרי; (4) הבחירות הבאות; (5) ישראל – העתיד. כמו כן יכלול חלק זה השוואה בין ממצאי הסקר הנוכחי לממצאי קודמיו, בניסיון לעמוד על גורמי יציבות ומגמות של שינוי מאז 2003, השנה שבה נערך הסקר הראשון במסגרת פרויקט מדד הדמוקרטיה.

בחלק השני יוצגו 14 מדדי דמוקרטיה שחושבו על ידי מכוני מחקר בינלאומיים. ישראל תמוקם בכל אחד מהם בהתאם למקומה היחסי בהשוואה ל-27 מדינות אחרות וכן בהשוואה למקומה במדדים אלה בשנים קודמות. כפי שיוסבר בהמשך, השנה כללנו במניין המדדים שני מדדים חדשים – שניהם מפרויקט המחקר החדש Better Life Index של ארגון OECD, שכבר הוזכר לעיל.

השאלון

שאלון סקר מדד הדמוקרטיה נבנה בפברואר-מרץ 2012. השנה הוא היה קצר מהשאלונים הקודמים וכלל 47 שאלות תוכן, מקצתן מרובות סעיפים, ו-10 שאלות חברתיות-דמוגרפיות. מתוך שאלות אלה 25 היו שאלות חוזרות (לשאלון המלא ראו נספח 1. להשוואה רב-שנתית ראו נספח 2). שאלות ספורות, מפאת מטען הרלוונטיות הספציפית שלהן, הוצגו רק למדגם היהודי, למשל שאלה 5 על מידת הציוניות של הנשאל.

איסוף הנתונים

הנתונים נאספו השנה על ידי מכון ב.י. ולוסיל כהן לסקרי דעת קהל, אוניברסיטת תל אביב, מ-16 באפריל עד 17 במאי 2012. השאלון תורגם מראש לרוסית ולערבית. המראיינים ברוסית ובערבית היו דוברים ילידיים של השפות האלה.

באשר לעיתוי עריכת הסקר והשפעתו על הממצאים: ערב איסוף הנתונים התגבשה במערכת הפוליטית הסכמה על קיום בחירות חדשות לכנסת בסתיו 2012. במרץ 2012 העריך שכך יהיה, ובפומבי, אפילו איש מפלגת השלטון ויו"ר הכנסת ראובן ריבלין.⁴ ואולם הסכמה זו עברה מן העולם

4 ראו למשל מ' אזולאי, "ריבלין מעריך: הבחירות לכנסת יוקדמו ל-2012", ynet, www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-4206775,00.html :23.3.2012

עם כניסתה של מפלגת קדימה לקואליציה ב־8 במאי 2012, כלומר בעת איסוף הנתונים לסקר שלנו. בדקנו את השפעת התהפוכה הזו על תשובות הנשאלים משום שחשבונו־חששנו שמהלך הפתע ישפיע באופן חריף על תשובות המרואיינים. ציפינו, למשל, שהוא יפגע ברמת האמון במוסדות ובהערכת המניעים של הפוליטיקאים. די הופתענו למצוא כי ברוב המקרים ההבדלים בין תשובות המרואיינים שנסקרו לפני כניסת קדימה לממשלה ואחריה, כלומר לאחר שהתברר שלא עומדות להתקיים בחירות ב־2012, נמצאו קטנים ולא מובהקים סטטיסטית. ממצא זה מאפשר לנו להתייחס לראיונות שהתקיימו לפני ההחלטה שלא לקיים בחירות ולאחריה כמדגם אחד.

המדגם השנה כלל 1,025 מרואיינים, והוא מדגם מייצג ארצי אקראי של בוגרים מגיל 18 ומעלה. טעות הדגימה למדגם בגודל זה היא 3.1% (להרכבו החברתי־דמוגרפי של המדגם ראו נספח 3; למאפייני זהות לפי הגדרה עצמית ראו נספח 4). במדגם נכללו 834 מרואיינים יהודים ו־191 מרואיינים ערבים.

בסקר רואיינו ערבים וכן יהודים מסורתיים (בעיקר מסורתיים לא דתיים) במספר גבוה במעט מחלקם באוכלוסייה. לעומת זאת רואיינו יהודים חילונים במספר נמוך מעט מחלקם היחסי. כדי לקרב במידת האפשר את ייצוג המדגם למבנה האוכלוסייה לפי התפלגויות הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה שוקללו (א) היחס יהודים־ערבים ו־ (ב) נתוני המדגם היהודי מבחינת רמת הדתיות כך שיתאימו לנתוני הלשכה.

את התשובות על השאלות ששאלנו בסקר אפשר לנתח על פי משתנים רבים. השנה בחרנו להתמקד בעשרה משתנים (בלתי תלויים) עיקריים ולנתח את השאלות לפי הרלוונטיות שלהם.⁵ בר כבד, למי שרוצה להתבונן בנתונים מזוויות אחרות, קובץ הנתונים המלא יהיה נגיש באתר המכון הישראלי לדמוקרטיה. כל מי שמעוניין בניתוחים אחרים, יוכל אפוא לעשות זאת בעצמו על בסיס הקובץ הנ"ל.⁶

המדגם

לפי מה ניתחנו השנה את הנתונים?

5 כדי לחסוך מקום ומאמץ מן הקורא נכללו בדוח רק המשתנים הבלתי תלויים שהיו רלוונטיים לשאלה הספציפית ושהממצאים שלהם נראו לנו מעניינים.

6 כאן המקום להוסיף כי מרכז גוטמן לסקרים, שבמסגרתו מתקיים מדד הדמוקרטיה, מציע שירותי עיבוד וניתוח נתונים בתשלום נמוך. המעוניינים יכולים לפנות למכון הישראלי לדמוקרטיה, לטל': 02-5300800, או בדואר האלקטרוני, לאלה הלר: ellahe@idi.org.il.

המשתנים שלפיהם נותחו השאלות הם כדלקמן:

1. השתייכות לאומית. השאלה (48) הציעה 5 אפשרויות: יהודי, מוסלמי, נוצרי,⁷ דרוזי ואחר. קטגוריות 3-5 קובצו יחדיו. בניתוחים שלנו מופיעות אפוא שתי קטגוריות: יהודים וערכים.⁸

2. גיל. משתנה זה נשאל כמשתנה רציף ("בן כמה אתה?") וקודד לאחר מכן ל-3 קטגוריות: (1) צעירים (גילאי 18-34); (2) גילאי ביניים (35-54); (3) מבוגרים (55 ומעלה).⁹

3. חברות במפלגה. בשאלה זו (23) היו במקור 6 קטגוריות: לא אוהד ולא פעיל בשום מפלגה; התפקד אבל אינו רואה עצמו חבר; אוהד אך לא חבר; חבר במפלגה; חבר פעיל; חבר בעל תפקיד במפלגה. לצורך הניתוחים קיבצנו את המגוון הזה ל-3 קטגוריות: (1) לא חבר ולא אוהד; (2) התפקד אך אינו רואה עצמו חבר + אוהד אך לא חבר; (3) חבר במפלגה + חבר פעיל + חבר ובעל תפקיד במפלגה.¹⁰

4. השתתפות במחאת קיץ 2011. בשאלה זו (31) 2 קטגוריות: השתתפו או לא השתתפו.¹¹ משתנה זה נותח גם כמשתנה תלוי.

5. הרגשת ההשפעה הפוליטית. הנחנו שעמדותיהם של המרואיינים בנושאים הנברקים בסקר יכולות להיות מושפעות מהרגשת היכולת או האי-יכולת שלהם להשפיע פוליטית, ולכן בחרנו השנה לנתח כמה מהשאלות לפי משתנה בלתי תלוי זה, אם כי הוא נותח גם כמשתנה תלוי. לשאלה (20) היו 4 קטגוריות: (יכול להשפיע על מדיניות הממשלה) במידה רבה, במידה מסוימת, במידה מועטה, בכלל לא. במקרים מסוימים הן קובצו ל-2 קטגוריות: יכולים להשפיע, לא יכולים להשפיע.¹²

6. מיקום עצמי חברתי. בשנים האחרונות אנו מנסים, בשיטות שונות, לעמוד על תחושת המרכזיות או השוליות החברתית-כלכלית-פוליטית של המרואיינים, בהנחה – שכבר הוכחה כתקפה בסקרים קודמים – שיש בכך כדי להסביר לפחות חלק מהבניית העולם הפוליטי שלהם. היות שלהרגשתנו עדיין לא מצאנו את הנוסחה ה"מנצחת", ניסינו הפעם נוסח אחר (שאלה 38). לשאלה היו במקור 4 קטגוריות: (שייך) לקבוצה חזקה

7 במדגם השנה היו 18 שהגדירו עצמם נוצרים – 17 נוצרים ערכים שצורפו למדגם הערבי ונוצרי אחד לא ערבי שצורף למדגם היהודי, על פי מנהג הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה בשנים האחרונות.

8 התפלגות של משתנה זה ראו בעמ' 260.

9 התפלגות של משתנה זה ראו בעמ' 259.

10 התפלגות של משתנה זה ראו בעמ' 231.

11 התפלגות של משתנה זה ראו בעמ' 237. דיון מפורט בשאלה זו ראו בעמ' 121.

12 התפלגות של משתנה זה ראו בעמ' 229. דיון מפורט בשאלה זו ראו בעמ' 96.

בחברה, לקבוצה די חזקה, לקבוצה די חלשה, לקבוצה חלשה. היות שכמו בשנים קודמות מי שמיקמו את עצמם בקבוצות הדי חלשה או החלשה היו מעטים יחסית, צירפנו אותם יחד, ולכן בניתוחים שלנו מופיע משתנה בעל 3 קטגוריות: שייכים לקבוצה חזקה, שייכים לקבוצה די חזקה, שייכים לקבוצה די חלשה או חלשה.¹³

7. אופטימיות-פסימיות אשר לעתידה של ישראל. לשאלה זו (41) היו בשאלון 4 קטגוריות: מאוד אופטימי, די אופטימי, די פסימי, מאוד פסימי. במקרים שבהם היה דמיון בין שתי דרגות הגישה, חיובית או שלילית, הן אוחדו להבחנה הדיכוטומית: אופטימיים או פסימיים.¹⁴ משתנה זה נותח גם כמשתנה תלוי.

שלושת המשתנים שלהלן נבדקו רק באוכלוסייה היהודית. באופן כללי חשוב להבין כי המדגם הערבי הוא קטן יחסית (נקבע כאמור יחסית לחלקו בכלל האוכלוסייה הישראלית). לפיכך לא פילחנו אותו במסגרת הניתוח שלהלן לקבוצות משנה על פי משתנים דמוגרפיים, סוציולוגיים או פוליטיים כפי שעשינו לכלל המדגם ולמדגם היהודי. פילוח כזה – לו היה נעשה – היה מביא לחלוקה של המדגם הערבי לקבוצות קטנות מכדי שאפשר יהיה להסיק עליהן מסקנות בעלות תוקף סטטיסטי. מעבר לכך, לשאלות אלה יש השתמעות אחרת באזוני המרואיינים הערבים, ואיננו רואים עצמנו כשירים לנתח אותה כדבעי, בייחוד בגלל גודלו (הקטן) של המדגם.

8. הגדרה עצמית של רמת הדתיות. בעקבות הערות רבות שקיבלנו במשך השנה שהרצף שנהגנו להשתמש בו בעבר – 4 דרגות: חילוני, מסורתי, דתי, חרדי – אינו משקף נכוחה את הפיזור על פני משתנה זה, הצענו הפעם בשאלה (49) 6 קטגוריות: חילוני, מסורתי-לא דתי, מסורתי-דתי, דתי, חרדי-לאומי, חרדי.¹⁵ ההבדלים בעמדות שמצאנו בין 6 הקבוצות הללו הצדיקו את השינוי ואף הניאו אותנו מלקבץ אותן לקטגוריות מעטות אך רחבות יותר.

9. הגדרה עצמית לפי מחנה פוליטי מדיני-ביטחוני. לשאלה בעניין זה (44) היו 5 קטגוריות: ימין, ימין מתון, מרכז, שמאל מתון, שמאל. לצורכי הניתוח שלהלן קובצו 5 הקטגוריות ל-3: ימין, מרכז, שמאל. אמנם בשנים האחרונות נכתב רבות על שהמונחים הללו איבדו מעוקצם,¹⁶ ואולם, כפי שנראה להלן, גם אם ההבדלים הרעיוניים בין שלושת המחנות הפוליטיים

13 התפלגות של משתנה זה ראו בעמ' 242.

14 התפלגות של משתנה זה ראו בעמ' 243. דיון מפורט בשאלה זו ראו עמ' 165.

15 התפלגות של משתנה זה ראו בעמ' 262.

16 ראו למשל דיון בפרישה על ציר ימין-שמאל בפוליטיקה הישראלית לאחר בחירות 2009 בהקדמה לספר הבחירות בישראל – 2009, א' אריאן ומ' שמיר (עורכים), ירושלים: המכון הישראלי לדמוקרטיה, 2010, עמ' 27-33.

האלה אינם תמיד ברורים, הם מהווים שלוש יחידות מובחנות היטב בסוגיות שנבחנו בסקר זה. יש להדגיש כי המחנות הללו אינם שווים בגודלם והיום סדרי הגודל שלהם הם (בסדר יורד) – ימין, מרכז, ושמאל.¹⁷ יש להביא הבדלים אלה בחשבון בעת קריאת הפילוחים של התשובות לפי מחנות פוליטיים.

10. **רמת ציוניות.** שאלה זו הוצגה רק למרואיינים היהודים. היו לה במקור 4 קטגוריות: ציוני מאוד, די ציוני, די לא ציוני, בכלל לא ציוני. בכמה מן הניתוחים שלהלן אוחדו שתי הקטגוריות – הציוניות והלא ציוניות – והמשתנה הפך לדיכוטומי – קרי, ציוני-לא ציוני.¹⁸

הבחירה במשתנים אלה דווקא כמשתנים הבלתי תלויים (המסבירים) מקורה בהערכה שהשימוש בהם מצייר תמונה מורכבת ופחות בנלית של התפלגות הרעות והתחושות בציבור הישראלי. יתרה מזו, הוא גם אינו מעודד הצמדת סטיגמות שליליות לקבוצות אוכלוסייה מוגדרות, למשל עולים או לחלופין ותיקים או בני עדות מסוימות. הסיבה שלמרות נימוק זה כללנו בניתוח את משתנה הלאום (יהודים וערבים בנפרד) היא שהבדלי העמדות בנושאים פוליטיים בין שני מגזרים אלה הם במקרים רבים עמוקים מאוד, והכללת הציבור הערבי (ששיעורו כיום בקרב האוכלוסייה המבוגרת בישראל הוא כ-17.2%) עלול ליצור תמונה מטעה מאוד באשר לעמדות של ציבור זה, שכן עמדותיו הייחודיות בטלות בשישים אם הוא מובא יחד עם הרוב היהודי.

ניתוח לאורך זמן

התשובות בכל סקר מעידות על השפעת נושאים שבמרכז סדר היום הציבורי במועד איסוף הנתונים. ואולם הצגת התמונה לאורך זמן עשויה להצביע על קיום או על היעדר מגמה מצטברת בנושאים מסוימים בחברה הישראלית. ההשוואות לאורך זמן מתייחסות, ברוב המקרים ככולם, לכלל המדגם, פרט לשאלות שהוצגו ליהודים בלבד.

השוואה של ממצאים לאורך זמן (או מה שקרוי "סדרה עתית") מעוררת כמה בעיות מתודולוגיות. להלן הפתרונות שמצאנו להן:

1. מגבלות של היקף השאלון ושל מועד הריאיון מאפשרות לחזור רק על חלק מהשאלות מן העבר בכל מדד. לפיכך לשאלות מסוימות אין נתונים בשנים מסוימות. בנספח 2 הושאר התא של שנים אלו ריק מנתונים בתוספת הציון ל"נ" (לא נשאל).¹⁹

2. לעתים, מסיבות שונות (למשל, הבדלים בשיח בתקופות שונות), היו הבדלי נוסח בשאלות עצמן אף שהן בודקות את אותו משתנה. בנספח 2 מצוינים הבדלים אלה.

17 התפלגות של משתנה זה ראו בעמ' 263.

18 התפלגות של משתנה זה ראו בעמ' 216. דיון מפורט בשאלה זו ראו בעמ' 80.

3. לעתים היו הברלים במספר קטגוריות התשובה לאותה שאלה במועדי מדידה שונים. אם המספר היה תמיד זוגי, הנתונים לכל קטגוריות התשובה מוצגים כפי שהם בנספח 2. עם זאת, לצורך התרשימים המשווים לאורך זמן במקרים מסוימים קיבצנו – בשביל הבהירות החזותית – קטגוריות סמוכות (למשל, "מאוד מסכים" ו"די מסכים").

4. במקרים אחרים – בגלל שינוי במספר קטגוריות התשובה לאורך השנים – נדרשת השוואה בין מספר לא זוגי של תשובות למספר זוגי של תשובות לאותה השאלה. השיטה להשוואה במקרים כאלה הייתה אחידה: חלוקת המשיבים שבחרו בקטגוריית האמצע (לרוב, "לא בטוח") לשתי העמודות המובחנות (למשל, "מסכים" ו"מתנגד") יחסית לגודלן. בנספח 2 מצוינים הברלים במספר קטגוריות התשובה.

התמצאות ברוח

כדי להקל על העיון וההתמצאות ברוח, לשמור על קו דיון רצוף ולא להכביד בשפע רב מדי של נתונים הוכנסו בשולי הטקסט שתי הפניות – הראשונה לעמוד שבו מופיעה השאלה בנספח 1 (השאלון המלא עם התפלגות התשובות לכל השאלות, בתבנית משולשת: כלל המדגם, יהודים, ערבים) והשנייה לעמוד שבו מופיעה השאלה בנספח 2 (הכולל רק את השאלות החוזרות מן העבר, שם מופיעה ההשוואה של נתוני השאלה לאורך השנים). הפניות אלה ייראו אפוא כך:

ישראל: מצב כללי

שאלה 1

נספח 1, עמ' 215

נספח 2, עמ' 244

הוא הדין בנספחים. כלומר, לצד כל שאלה בנספח תופיע הפניה לעמוד בטקסט שבו נדונה השאלה.

חלק ראשון:
מדד 2012

פרק 1: המערכת הפוליטית בישראל: מהות, מבנה, תפקוד

מצבה הכללי של ישראל

שאלה 1

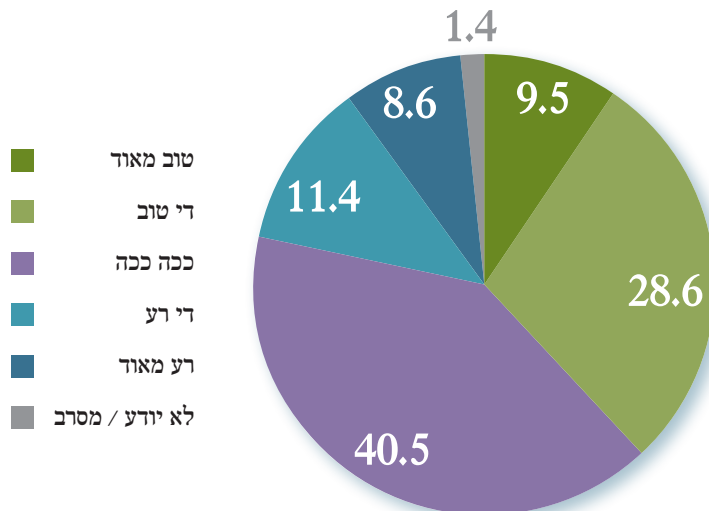
נספח 1, עמ' 215

נספח 2, עמ' 244

כבשנים קודמות גם הפעם פתחנו את שאלון הסקר בשאלה על מצבה הכללי של ישראל, מתוך ההנחה, שאוששה בסקרים קודמים, שהערכת המצב הכללי היא מדרג מתאים להערכת מצב הרוח הלאומי.

בסך הכול בכלל המדגם (כלומר, יהודים וערבים) הערכות הנשאלים השנה נוטות יותר לחיוב משהן נוטות לשלילה: בכלל המדגם ההערכה השכיחה היא שהמצב הוא "ככה־ככה" (40.5%), מיד לאחר מכן באה קבוצת המעריכים שהמצב הוא "טוב מאוד" או "טוב" (38.1%), ובמרחק ניכר מאחור קבוצת המעריכים את מצבה הכללי של ישראל כ"רע מאוד" או "רע" (20%). התפלגות זו עולה בקנה אחד עם התשובות על השאלה בדבר מידת האופטימיות או הפסימיות של המרוויינים כלפי עתידה של ישראל (נידונה בהרחבה בפרק 5 בחלק זה).¹⁹ גם כשמדובר בעתיד, הנטייה היא לצד האופטימי.

תרשים 1.1: מה המצב של ישראל כיום באופן כללי? (כלל המדגם; באחוזים)

¹⁹ ראו התפלגות התשובות בנידון בנספח 1, שאלה 41, וניתוח של הממצאים בעמ' 165.

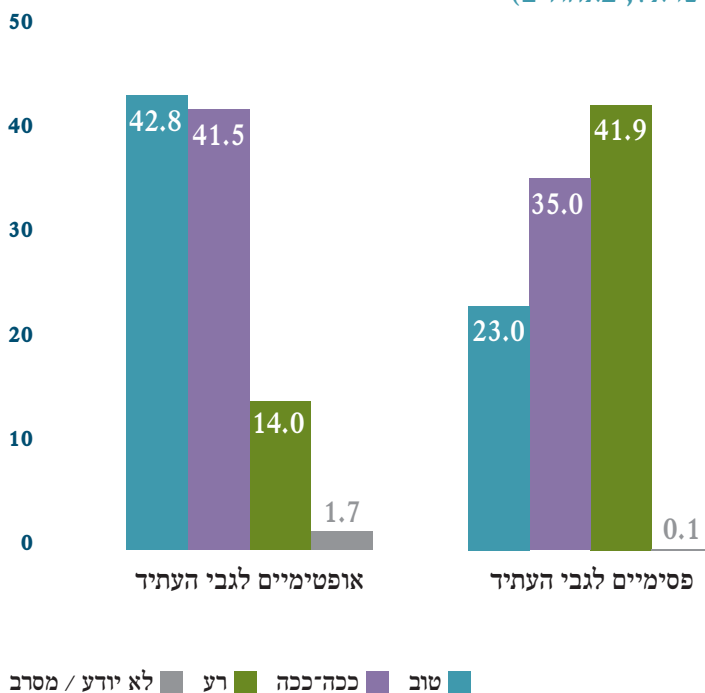
בשאלה זו, וגם בשאלות אחרות, התמונה במדגם היהודי דומה מאוד לנתוני כלל המדגם, משום החלק היחסי הגדול של היהודים בכלל המדגם. בקרב היהודים הגדירו 41.1% את המצב "ככה-ככה", 38.4% "טוב מאוד" או "די טוב" ורק 19.1% "רע מאוד" או "די רע". במדגם הערבי ההערכה השלילית היא מעט יותר חזקה, אך גם כאן החיוב גובר על השלילה: קבוצות המעריכים את המצב "ככה-ככה" ו"טוב מאוד" או "טוב" הן כמעט שוות (37.7% ו-37.1%), ואילו שיעור המעריכים את המצב "רע מאוד" או "רע" הוא 24.6%.

פילוח לפי גיל (כלל המדגם) העלה כי התבנית של התפלגות ההערכות בשלוש קבוצות הגיל דומה, אם כי לא זהה. בקבוצת הגיל המבוגרת ביותר הדעה השכיחה היא שהמצב "טוב מאוד" או "די טוב" (41.9%), ואילו בקבוצת גילאי הביניים ובקבוצה הצעירה הדעה השכיחה היא שהמצב הוא "ככה-ככה" (41.9% ו-41%, בהתאמה). עם זאת, בשלוש הקבוצות רק מיעוט הגדיר את המצב "רע" או "די רע" (מבוגרים – 17.4%; גילאי ביניים – 18.8%; צעירים – 23.3%).

פילוח של כלל המדגם לפי אופטימיות או פסימיות כוללת של המשיבים כלפי העתיד של ישראל העלה, כצפוי, קשר בין הערכת ההווה לתחזית לעתיד: השיעור הגבוה ביותר (42.8%) של האופטימיים (הרוב בכלל הציבור) מגדירים את המצב היום "טוב", ואילו השיעור הגבוה ביותר (41.9%) של הפסימיים (כאמור, מיעוט בכלל הציבור) מעריכים את המצב בהווה "רע".

הערכת המצב של ישראל כיום נמצאה קשורה קשור הדוק ביותר לשיוך העצמי של המרואיינים בכלל המדגם לקבוצה חברתית "חזקה", "די חזקה", "די חלשה" או "חלשה". וכך, שיעור המעריכים את המצב "טוב" בקרב מי שמיקמו את עצמם בקבוצות החזקה והדי חזקה עולה במידה רבה מאוד על שיעורם בקרב מי שמיקמו את עצמם בקבוצות החלשות. יש לשים לב כי גם בקרב המשייכים עצמם לקבוצות החלשות רק מיעוט הגדירו את המצב "רע" (ההערכה השכיחה בקבוצה זו הייתה "ככה-ככה"), אם כי שיעור אלה מהם שהגדירו את המצב "רע" הוא כפול מזה שבקרב המשייכים עצמם לקבוצות הדי חזקה והחזקה (28.8%, לעומת 15.9% ו-14.8%, בהתאמה).

תרשים 1.2: מה המצב של ישראל כיום באופן כללי? (כלל המדגם; לפי אופטימיות-פסימיות לגבי העתיד של ישראל; באחוזים)

לוח 1.1

משייכים עצמם לקבוצה	% המעריכים את מצבה של ישראל כיום טוב	% המעריכים את מצבה של ישראל כיום ככה-ככה	% המעריכים את מצבה של ישראל כיום רע	% לא יודע / מסרב	% סך הכול
משייכים עצמם לקבוצה חזקה	46.3	38.4	14.8	0.5	100
משייכים עצמם לקבוצה די חזקה	42.5	40.0	15.9	1.6	100
משייכים עצמם לקבוצה די חלשה או חלשה	26.1	43.7	28.8	1.4	100

פילוח של המדגם היהודי לפי מחנה פוליטי מדינני-ביטחוני מעלה – שלא במפתיע – כי הימין מעריך יותר משני המחנות האחרים שהמצב "טוב", ואילו השמאל סבור יותר משני המחנות האחרים כי המצב של ישראל כיום הוא "רע" (אם כי הדעה השכיחה בשמאל היא שהמצב הוא "ככה-ככה"). במרכז שיעור הסבורים שהמצב "ככה-ככה" הוא הגבוה בשלושת המחנות.

1.2 לוח

סך % הכול	% לא יודע / מסרב	% המעריכים את מצבה של ישראל כיום רע	% המעריכים את מצבה של ישראל כיום ככה-ככה	% המעריכים את מצבה של ישראל כיום טוב	
100	1.2	17.8	39.2	41.8	ימין
100	2.8	16.1	44.8	36.3	מרכז
100	-	33.7	37.0	29.3	שמאל

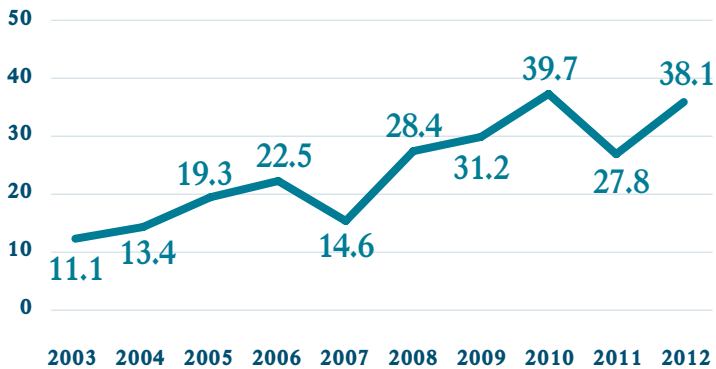
ההבדלים בציבור היהודי בחלוקה לפי הגדרה עצמית של דתיות מעניינים. מתברר כי החילונים והמסורתיים הלא דתיים מחד גיסא והחרדים מאידך גיסא דומים מאוד בהתפלגות של הערכותיהם. יש לשים לב כי חברי הקבוצה הקטנה שבחרו להגדיר עצמם חרדים-לאומיים הם המעריכים בשיעור הגבוה ביותר את מצבה של ישראל כ"טוב" (61.1%).

1.3 לוח

סך % הכול	% לא יודע / מסרב	% המעריכים את מצבה של ישראל כיום רע	% המעריכים את מצבה של ישראל כיום ככה-ככה	% המעריכים את מצבה של ישראל כיום טוב	
100	1.6	21	42.7	34.7	חילונים
100	1.2	20.2	42.2	36.4	מסורתיים לא דתיים
100	0.9	17.6	38.0	43.5	מסורתיים דתיים
100	1.0	11.1	40.4	47.5	דתיים
100	-	22.2	16.7	61.1	חרדים לאומיים
100	2.0	24.0	38.0	36.0	חרדים

השוואה של התשובות על שאלה זו לאורך זמן מלמדת כי מאז המדידה הראשונה ב-2003 יש מגמה מתמשכת של שיפור בהערכת המצב הכללי של ישראל, אף שהרעה השכיחה היא, עדיין, שמצבה הוא "ככה-ככה". שיעור הסבורים השנה כי מצבה של ישראל "טוב" (38.1%) דומה לזה שב-2010 (39.7%) וגבוה משיעור מי שסברו כן בשנה שעברה (27.8%). הוא גם גבוה בהרבה מנקודת השפל שנמדדה בשאלה זו ב-2007.

תרשים 1.3: הערכת מצבה הכללי של ישראל (טוב מאוד ודי טוב; כלל המדגם; לפי שנים; באחוזים)

לאחר קבלת ההערכה למצב הכללי של ישראל עברנו לבדוק איך רואים המרוויינים את אופייה של המדינה שבה הם חיים.

האם ישראל ציונית?

שאלה 4

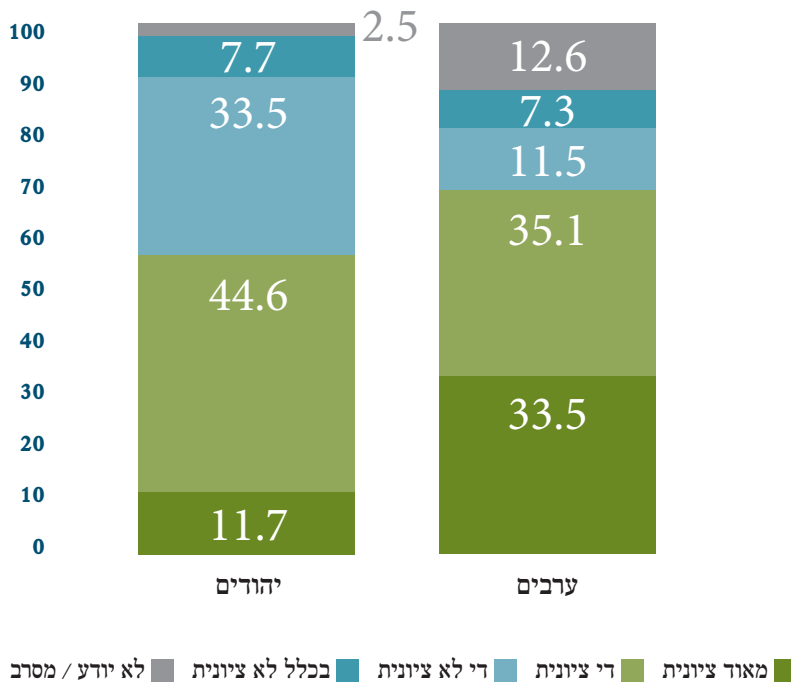
נספח 1, עמ' 216

שאלנו: "כמו שאתה אישית מבין את המושג 'ציונות', האם לדעתך מדינת ישראל היא כיום: מאוד ציונית, די ציונית, לא כל כך ציונית, בכלל לא ציונית?". רק מיעוט קטן מהיהודים – 11.7% – הגדירו את המדינה היום "מאוד ציונית" ועוד 44.6% (ההערכה השכיחה ביותר) "די ציונית". בסך הכול, אם כן, 56.3% מהם מגדירים את המדינה "ציונית", לדרגותיו השונות של אפיון זה. לעומת זאת שליש מהיהודים שרואיניו (33.5%) הגדירו אותה "לא כל כך ציונית" ו-7.7% אפילו "בכלל לא ציונית" (בסך הכול 41.2%). במילים אחרות, רק מעט יותר ממחצית מהיהודים מגדירים היום את ישראל מדינה ציונית בדרגות שונות.

התמונה בקרב הערבים שונה ומעניינת: שליש (33.5%) הגדירו את ישראל "מאוד ציונית", וכשליש (35.1%) הגדירו אותה "די ציונית". בסך הכול,

אם כן, למעלה משני שלישים מהערכים (68.6%) רואים בישראל מדינה ציונית. 11.5% מהמרוואיינים הערכים הגדירו את ישראל "לא כל כך ציונית" ו-7.3% "בכלל לא ציונית" (בסך הכול – 18.8%). לשיעור גבוה מהרגיל (12.6%) מהמרוואיינים הערכים לא הייתה דעה ברורה בשאלת ציוניותה של ישראל. אם כן, הערכים – הרבה יותר מהיהודים – מגדירים כיום את ישראל ציונית בדרגות שונות.

תרשים 1.4: האם ישראל ציונית? (לפי לאום; באחוזים)

פילחנו את התשובות של המרוואיינים היהודים על שאלה זו על פי המחנה הפוליטי שאליו הם שייכו את עצמם (ימין, מרכז, שמאל). בניגוד, אולי, למצופה הממצאים מורים כי ההבדל בין המחנות זעיר, ובוודאי שאינו מובהק סטטיסטית.

פילחנו את תשובות המדגם היהודי על מידת הציוניות של המדינה לפי מידת הציוניות של המשיבים,²⁰ ומצאנו כי רוב מי שהגדירו עצמם ציונים

20 דיון בהגדרה עצמית זו של המרוואיינים ראו בעמ' 80.

(הרוב המוחלט בציבור היהודי) נוטים גם להגדיר את המדינה "ציונית" (60%), אך רוב מי שאינם ציונים (מיעוט קטן) נוטים להגדירה "לא ציונית" (55.6%). אפשר היה לחשוב כי הציונים יהיו ביקורתיים יותר ויחשבו כי המדינה אינה ציונית מספיק, ואילו הלא ציונים יחשבו שהיא מדי ציונית, אך לא כך מראים הנתונים. הפילוח רומז יותר לכך שכל קבוצה רואה את המדינה בדמותה שלה.

לוח 1.4

ציונים	% המגדירים את המדינה ציונית	% המגדירים את המדינה לא ציונית	% לא יודע / מסרב	% סך הכול
ציונים	60.0	33.4	6.6	100
לא ציונים	41.3	55.6	3.1	100

רמת הדתיות של המשיבים (היהודים) התגלתה כחשובה להגדרתם את המדינה "ציונית" או "לא ציונית". מפתיע היה למצוא שרוב החרדים הלאומיים והחרדים הגדירו את המדינה "לא ציונית", אם כי כנראה מסיבות שונות: לנוכח הפילוח של הקבוצות הדתיות לפי מידת הציוניות האישית של המשיבים ניתן לשער כי החרדים הלאומיים – שהגדירו את עצמם ציונים בשיעור הגבוה ביותר מכל בקבוצות – הגדירו את ישראל "לא ציונית" במשמעות של "לא מספיק ציונית", בשעה שהחרדים – שהגדירו את עצמם לרוב לא ציונים – כנראה אינם רואים במאפיין האי-ציוניות של המדינה, על פי אבחנתם, מאפיין שלילי.

יהודית? דמוקרטית? יהודית ודמוקרטית?

שאלה 9

נספח 1, עמ' 218

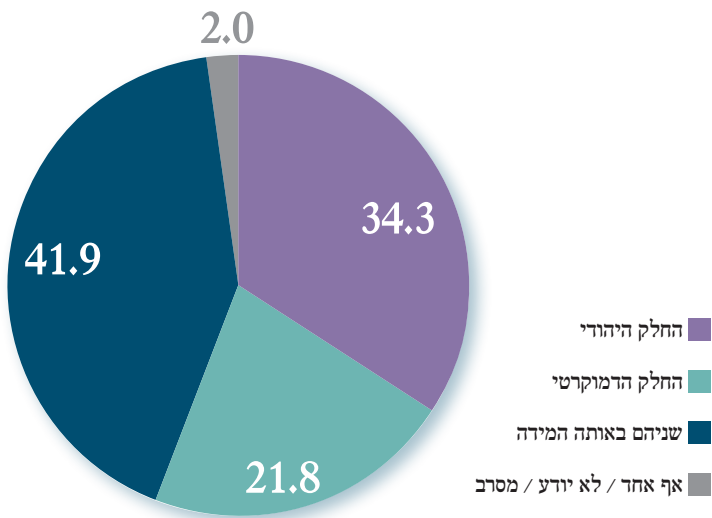
נספח 2, עמ' 247

כבשנים הקודמות גם בסקר של השנה ניסינו לברר אם הגדרתה הכפולה של ישראל "יהודית ודמוקרטית" אכן מקובלת על הציבור היהודי.²¹ חזרנו אפוא על אותה שאלה בדיוק כמו בעבר: "ישראל מוגדרת גם כמדינה יהודית וגם כמדינה דמוקרטית. באופן אישי, איזה חלק מן ההגדרה חשוב לך יותר?". בכלל הציבור היהודי ההעדפה השכיחה (41.9%) הייתה אכן להגדרה הכפולה. הקבוצה השנייה בגודלה (34.3%) דיווחה כי חשוב לה יותר החלק היהודי בהגדרתה של המדינה, ואילו הקבוצה השלישית – הקטנה ביותר (21.8%) – דיווחה על העדפתה לחלק הדמוקרטי בהגדרה. אמנם הקבוצה השכיחה ביותר היא זו שהעדיפה את ההגדרה הכפולה "יהודית

21 שאלה זו עוררה בעבר תגובות שליליות בקרב המרואיינים הערבים, ומשום כך היא לא הוצגה להם בסקרים האחרונים.

ודמוקרטיה, אבל יש לשים לב שאם מצרפים את קבוצות 2 ו-3 יחד (סך הכול 56.1%), מתברר שהיום יש רוב בציבור היהודי דווקא לאלה שאינם מעדיפים את ההגדרה הפורמלית של ישראל כ"יהודית ודמוקרטית" אלא מבכרים הגדרות אחרות, והעדפה לחלק הדמוקרטי בהגדרה חלשה במידה ניכרת מן ההעדפה לחלק היהודי.

תרשים 1.5: איזה חלק מההגדרה "יהודית ודמוקרטית" חשוב לך יותר? (מדגם יהודים; באחוזים)

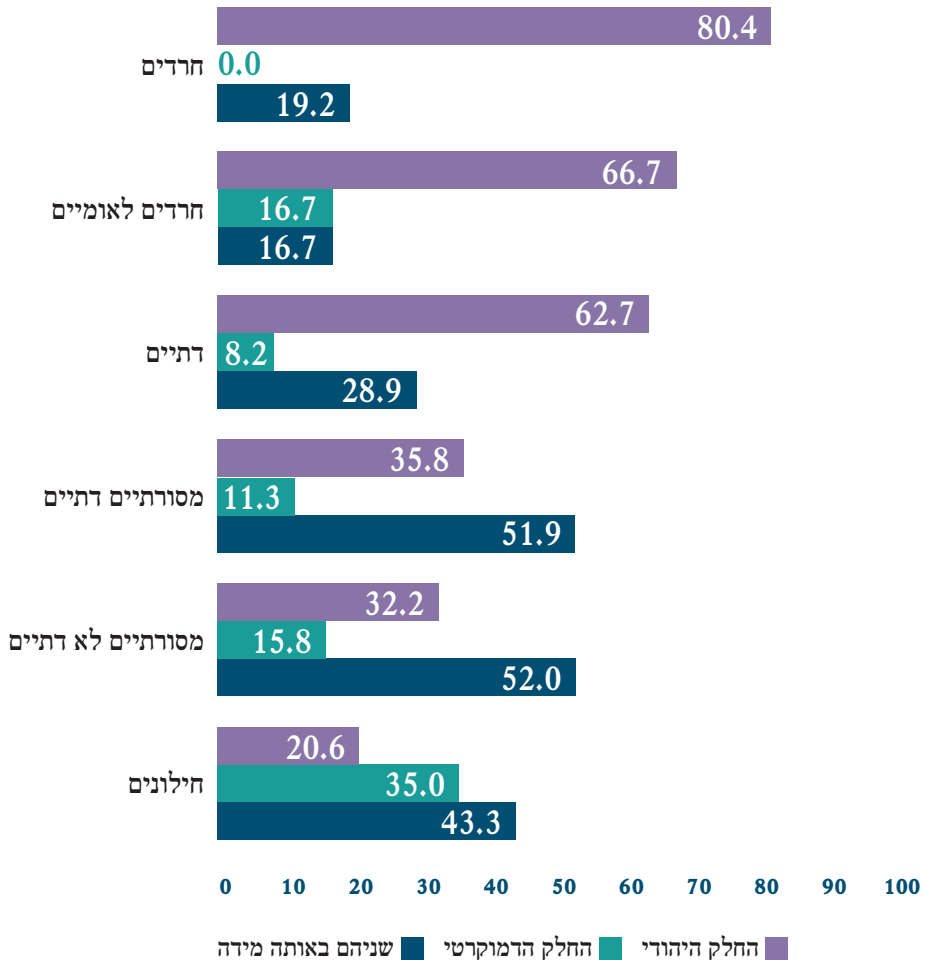
הצלבנו את התשובות על ההעדפות באשר לאופייה היהודי, הדמוקרטי או היהודי והדמוקרטי של המדינה לפי מחנות פוליטיים, וכמו בשנה שעברה מצאנו שבימין יש העדפה לחלק היהודי בהגדרה, במרכז להגדרה היהודית-דמוקרטית, ובשמאל לחלק הדמוקרטי.

לוח 1.5

חלק	% המעדיפים את החלק היהודי	% המעדיפים את החלק הדמוקרטי	% המעדיפים את שניהם באותה מידה	% לא יודע / מסרב	% סך הכול
ימין	48.1	11.0	40.2	0.7	100
מרכז	23.2	30.9	45.9	-	100
שמאל	7.5	58.1	33.3	1.1	100

פילחנו את התשובות של המרואיינים היהודים על שאלה זו לפי הגדרה עצמית של רמת דתיות. מצאנו כי אצל החרדים, החרדים הלאומיים והדתיים ההעדפה הברורה היא לרכיב היהודי ואצל המסורתיים הדתיים, המסורתיים הלא דתיים והחילונים ההעדפה היא להגדרה היהודית-דמוקרטית. כלומר, בפילוח לפי רמת דתיות, שוב – כמו בשנה שעברה – אין באוכלוסייה היהודית של ישראל שום קבוצה המעדיפה את החלק הדמוקרטי בהגדרתה של המדינה.

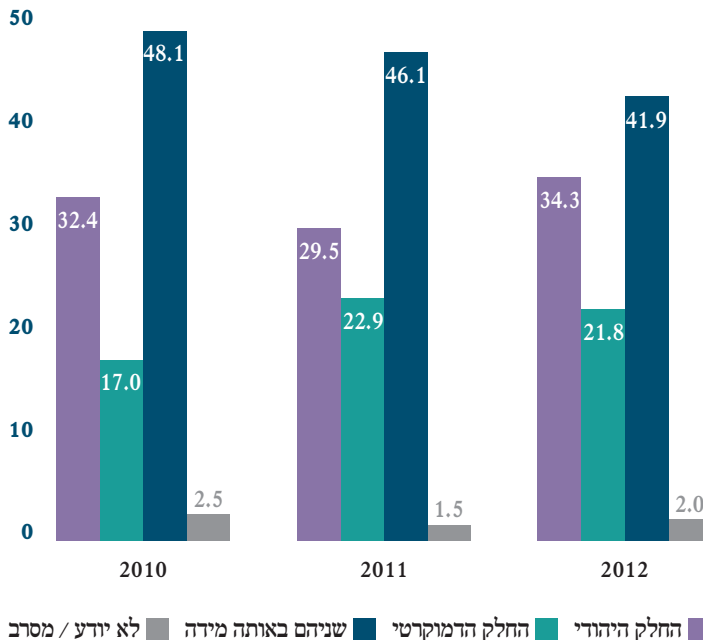
תרשים 1.6: איזה חלק מההגדרה "יהודית ודמוקרטית" חשוב לך יותר? (מדגם יהודים; לפי דתיות; באחוזים)

השוואה בין קבוצות גיל (כזכור, שאלה זו הוצגה למדגם היהודי בלבד) העלתה כי בקרב הצעירים ביותר ההעדפה לחלק היהודי גבוהה מבקרב קבוצות הגיל המבוגרות יותר (צעירים – 41.9%; גילאי ביניים – 34%; מבוגרים – 28.5%). ההעדפה לחלק הדמוקרטי היא פחות או יותר שווה בשלוש קבוצות הגיל, ואילו ההעדפה להגדרה היהודית-דמוקרטית גבוהה ביותר בקרב המבוגרים (מבוגרים 48.5%; גילאי ביניים – 43%; צעירים – 36.6%).

השוואה לאורך זמן מעלה את ההשערה שהשנה התחדד בתודעת הציבור היהודי הפער בין הגדרת ישראל כמדינה יהודית וכמדינה דמוקרטית. עדיין, כאמור, האפשרות המועדפת מן השלוש היא של מדינה שהיא יהודית ודמוקרטית גם יחד, אך שיעור הבוחרים באפשרות זו נמצא בירידה מתמשכת מאז החלו המדידות במדד הדמוקרטיה הישראלית 2010. מגד עלה השנה בבירור שיעור המעדיפים מדינה יהודית. שיעור הבוחרים במדינה דמוקרטית – הנמוך מהשלושה בכל המדידות – כמעט שלא השתנה.

תרשים 1.7: איזה חלק מההגדרה "יהודית ודמוקרטית" חשוב לך יותר? (מדגם יהודים; לפי שנים; באחוזים)

עד כמה ישראל דמוקרטית?

שאלה 8

נספח 1, עמ' 217

נספח 2, עמ' 246

מכאן עברנו לבדוק את האיכות הדמוקרטית של ישראל כפי שהיא משתקפת בעיני המרוויינים. ביקשנו לבדוק אם לדעתם ישראל היא "מדי דמוקרטית", "דמוקרטית במידה המתאימה" או "פחות מדי דמוקרטית".

הבדלי ההערכה בעניין זה בין יהודים לערבים הם בולטים: בעוד שהתשובה השכיחה השנה אצל היהודים היא שישראל היא "דמוקרטית במידה המתאימה" (42%), ולאחר מכן כמעט במידה שווה "פחות מדי דמוקרטית" (27.8% – הקטגוריה שהייתה השכיחה ביותר בשנה שעברה) או "יותר מדי דמוקרטית" (27.5%), אצל הערבים, כבעבר ושלא במפתיע, התשובה השכיחה היא שישראל היא היום "פחות מדי דמוקרטית" (48.2%), ולאחר מכן (בסדר יורד) – "במידה מתאימה" (44%) והרחק מאחור "יותר מדי דמוקרטית" (7.8%).

ניסינו לבדוק אם אפשר להצביע על הבדלים בהערכת הדמוקרטיה של ישראל בין מי שהשתתפו במחאת קיץ 2011 לבין מי שלא השתתפו בה, והופתענו מעוצמתם: שיעור מי שהשתתפו במחאה הסבורים כי ישראל היא היום "פחות מדי דמוקרטית" עולה בהרבה על שיעורם בקרב מי שלא השתתפו (40% לעומת 28.2%). שיעור הסבורים כי ישראל "יותר מדי דמוקרטית" הוא גבוה במידה מסוימת בקרב מי שלא השתתפו בהשוואה למי שכן השתתפו (25.2% לעומת 20.8%) וכך גם שיעור הסבורים כי ישראל היא "דמוקרטית במידה המתאימה" (44% לעומת 37.7%).

לוח 1.6

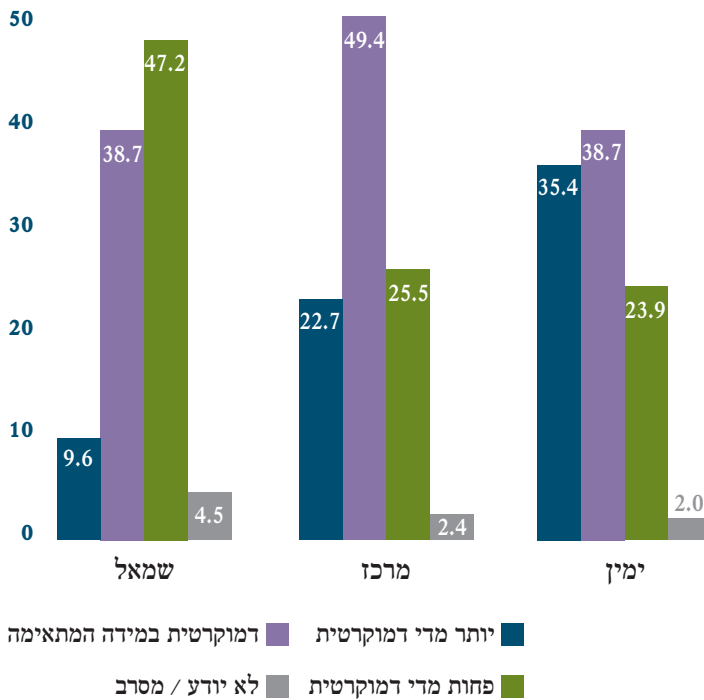
השתתפו במחאת קיץ 2011	לא השתתפו במחאת קיץ 2011	% הסבורים כי ישראל יותר מדי דמוקרטית	% הסבורים כי ישראל דמוקרטית במידה המתאימה	% הסבורים כי ישראל פחות מדי דמוקרטית	% לא יודע / מסרב	% סך הכול
20.8	25.2	37.7	44.0	40.0	1.5	100
20.8	25.2	37.7	44.0	40.0	1.5	100
20.8	25.2	37.7	44.0	40.0	1.5	100

עוד פילוח נעשה לפי תחושת ההשפעה הפוליטית – בין "יכולים" ל"לא יכולים", להערכתם, להשפיע על מדיניות הממשלה.²² כאן לא מצאנו הבדלים של ממש. כלומר, מי שמרגישים שאינם יכולים להשפיע מעריכים את מידת הדמוקרטיה של ישראל בדומה למי שמרגישים שהם כן יכולים להשפיע.

22 ראו התפלגות התשובות בנידון בנספח 1, שאלה 20, וניתוח של הממצא בעמ' 96.

בדקנו את הערכת הדמוקרטיה של ישראל (בקרב יהודים בלבד) גם לפי שיוך עצמי למחנה פוליטי מדיני-ביטחוני, וכאן דווקא נמצאו הבדלים עמוקים: במרכז התפיסה השכיחה ביותר היא שישאל "דמוקרטיה במידה המתאימה" (49.4%), בשמאל התפיסה השכיחה היא שהיא "פחות מדי דמוקרטית" (47.2%), ואילו בימין שתי הקבוצות הגדולות והקרובות זו לזו בגודלן הן מי שסברו שישאל "דמוקרטיה במידה המתאימה" ומי שסברו כי היא "יותר מדי דמוקרטית" (38.7% ו-35.4% בהתאמה).

תרשים 1.8: עד כמה ישראל היא דמוקרטית? (מדגם יהודים; לפי מחנה פוליטי; באחוזים)

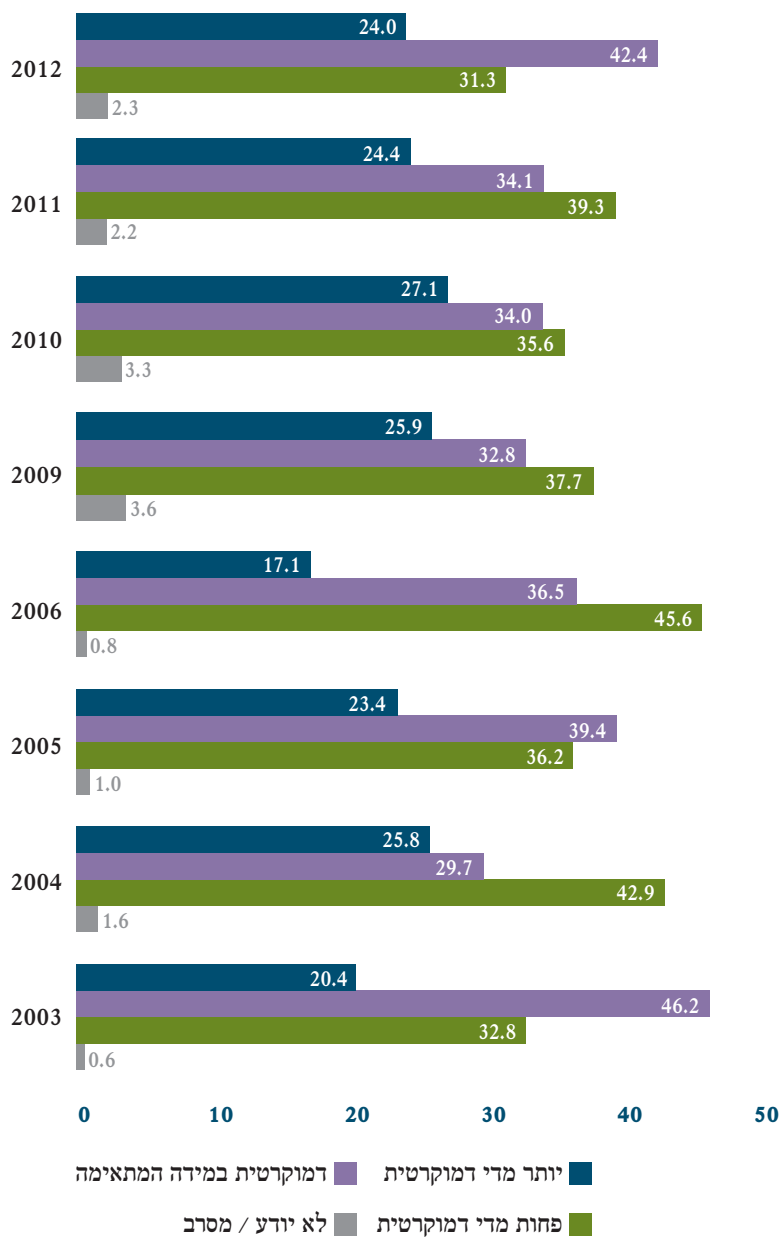
ואיך משתנות ההערכות בקרב היהודים לפי רמת הדתיות? אצל החרדים הלאומיים הדעה השכיחה (והשיעור הגבוה ביותר בכל הקבוצות) היא שישראל היא "יותר מדי דמוקרטית" (41.2%), בכל שאר הקבוצות (למעט החרדים) ההערכה השכיחה היא שהיא "דמוקרטית במידה המתאימה", ואילו בקרב החרדים הדעה השכיחה (וכן השיעור הגבוה ביותר בכל הקבוצות) היא שישראל היא "פחות מדי דמוקרטית" (42%). זו דוגמה אחת מני רבות שמצאנו במהלך הניתוח השנה שהחרדים הלאומיים והחרדים הן קבוצות מובחנות בבירור זו מזו.

לוח 1.7

סך %	% לא יודע / מסרב	% הסבורים כי ישראל פחות מדי דמוקרטית	% הסבורים כי ישראל דמוקרטית במידה המתאימה	% הסבורים כי ישראל יותר מדי דמוקרטית	
100	1.2	32.6	42.4	23.8	חילונים
100	2.8	24.0	44.6	28.6	מסורתיים לא דתיים
100	2.7	17.6	49.1	30.6	מסורתיים דתיים
100	3.1	17.3	43.9	35.7	דתיים
100	4.9	36.3	17.6	41.2	חרדים לאומיים
100	4.0	42.0	22.0	32.0	חרדים

בהשוואה לאורך זמן, גם השנה, כמו ב-2003 וב-2005, אולי בהשפעת הטיפול המתון של הממשלה במחאת קיץ 2011, התשובה השכיחה על השאלה בדבר מידת הדמוקרטיה של ישראל היא שישראל "דמוקרטית במידה המתאימה", לא פחות מדי ולא יותר מדי. ממצא זה שונה מממצאי 2004, 2006 ו-2009-2011, אז רבים יותר סברו שישראל "פחות מדי דמוקרטית".

תרשים 1.9: עד כמה ישראל היא דמוקרטית? (כלל המדגם; לפי שנים; באחוזים)

מכאן עברנו לשאלות שעניינן הערכת תפקוד המערכת הפוליטית למסגרותיה השונות.

תפקוד הממשלה

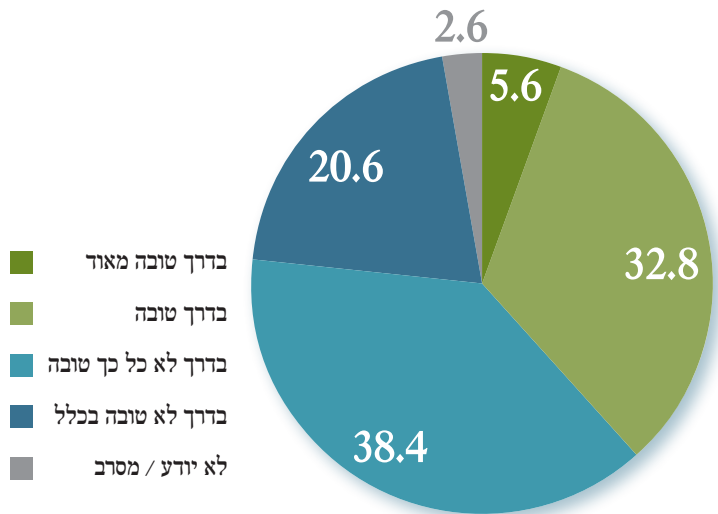
שאלה 7

נספח 1, עמ' 217

נספח 2, עמ' 246

בניגוד להערכה החיובית בסך הכול של מצבה הכללי של ישראל, הערכות הציבור את תפקוד הממשלה נוטות, גם השנה, לכף השלילה, אם כי במידה מתונה מבעבר. בכלל המדגם הרוב (59%) גורסים היום כי הממשלה מטפלת בדרך "לא כל כך טובה" או בדרך "לא טובה בכלל" בבעיות שיש במדינה.

תרשים 1.10: איך הממשלה מטפלת בבעיות המדינה? (כלל המדגם; באחוזים)

התפלגות הדעות בעניין זה הייתה דומה במדגמים היהודי והערבי, אם כי המרואיינים היהודים היו מעט יותר ביקורתיים מן המרואיינים הערבים כלפי הממשלה: שיעור גבוה יותר מהם העריכו בשלילה את אופן טיפולה בבעיות המדינה (יהודים – 60%; ערבים – 53.9%). יש מקום להניח שמדובר בהבדלים במידת הנוחות להביע ביקורת בריאיון טלפוני, ולא בהכרח בביקורת פחותה של הציבור הערבי על הממשלה.

פילחנו את התשובות על שאלה זו על פי ההשתתפות או האי-השתתפות במחאת קיץ 2011. כלומר, רצינו לראות אם למי שהשתתפו במחאה יש דעה גרועה יותר על תפקוד הממשלה ממי שלא יצאו לרחובות. הממצאים מורים על הבדלים בין שתי הקבוצות: אם כי בשתי הקבוצות יש רוב לסבורים כי הממשלה מטפלת בדרך לא טובה בבעיות המדינה, רוב זה גדול הרבה יותר בקרב מי שהשתתפו במחאה מבקרב מי שבחרו שלא להשתתף בה (69.6% לעומת 55.3%).

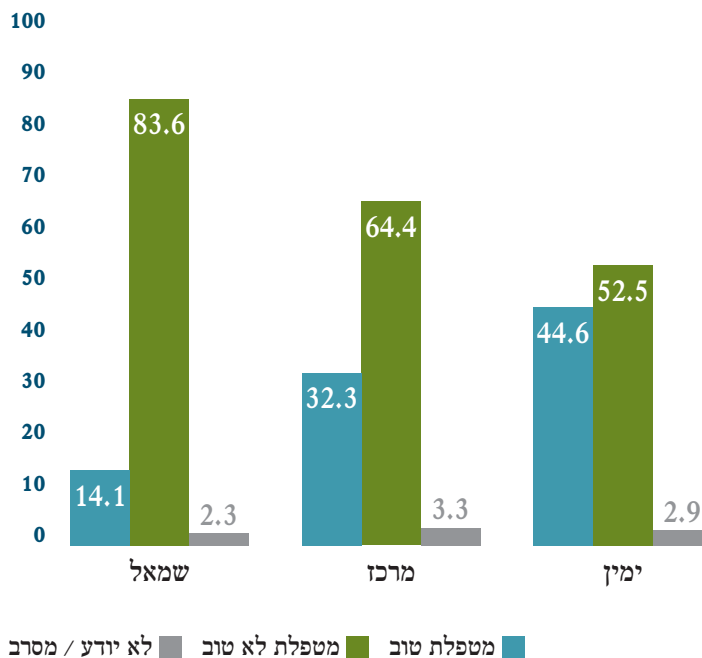
לוח 1.8

סך % הכול	% לא יודע / מסרב	% הסבורים כי הממשלה מטפלת בדרך לא טובה בבעיות המדינה	% הסבורים כי הממשלה מטפלת בדרך טובה בבעיות המדינה	
100	2.7	69.6	27.7	השתתפו במחאת קיץ 2011
100	2.7	55.3	42.0	לא השתתפו במחאת קיץ 2011

לנוכח העובדה שהצעירים הם שנשאו על כתפיהם את מחאת קיץ 2011 ניסינו לברר אם הם אכן יותר ביקורתיים כלפי תפקוד הממשלה מקבוצות הגיל המבוגרות יותר. פילוח ההערכות בנושא זה על פי גיל (כלל המדגם) מעלה כי הצעירים דווקא אינם בולטים בביקורתיותם לעומת הקבוצות המבוגרות יותר. ההבדלים בין קבוצות הגיל אינם גדולים: בכל הקבוצות יש רוב לסבורים כי הממשלה מטפלת לא טוב בבעיות של המדינה.

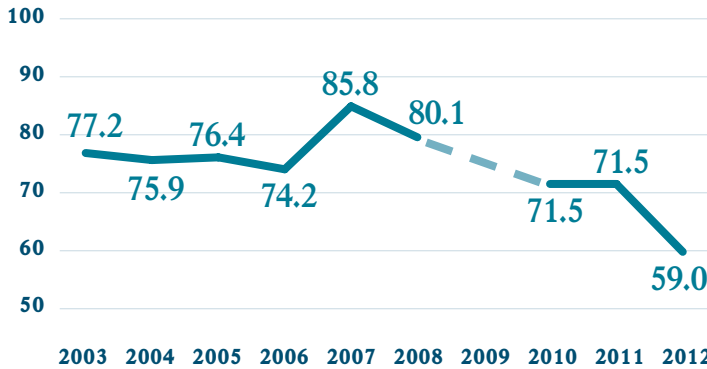
רצינו גם לדעת אם המחנה הפוליטי המדיני-ביטחוני שהמרואינים היהודים משייכים את עצמם אליו משפיע על הערכתם את תפקוד הממשלה. ממצאי הסקר מלמדים כי אפילו בקרב מי שהגדירו את עצמם ימין יש רוב מסוים למי שהעריכו את הטיפול הממשלתי בבעיות כ"לא טוב", אם כי רוב זה קטן במידה ניכרת מן הרוב הסבור כך במרכז, ובמידה רבה מאוד מן הרוב המחזיקים באותה דעה בשמאל ("מטפלת לא טוב": ימין – 52.5%; מרכז – 64.4%; שמאל – 83.6%).

תרשים 1.11: איך הממשלה מטפלת בבעיות המדינה? (לפי מחנה פוליטי; באחוזים)

השוואה של התשובות על השאלה בדבר דרך הטיפול של הממשלה בבעיות של המדינה מראה כי התסכול מתפקוד הממשלה היה בשיאו בשנת 2007, אז 85.8% היו לא מרוצים. ואולם, כפי שמראה תרשים 1.12, בשלוש השנים האחרונות ניכרת מגמת ירידה בשיעור הלא מרוצים, והשנה נמצאה ירידה חדה ממש באי-שביעות רצון זו – היא צנחה ל-59% במדר הנוכחי, שיעור נמוך בהרבה מכל המדידות מאז 2003 (ראשית המדידות).

תרשים 1.12: איך הממשלה מטפלת בבעיות המדינה? (מטפלת בדרך לא טובה בכלל ולא כל כך טובה; כלל המדגם; לפי שנים; באחוזים)

ההערכה הנמוכה לעבודתם של חברי הכנסת לא השתנתה בשנתיים האחרונות. רוב הציבור בישראל סבור השנה, כמו אשתקד, כי רוב חברי הכנסת אינם עובדים קשה ואינם מבצעים "בסדר" את תפקידם. 61.8% בכלל המדגם (שיעור דומה בקרב היהודים ובקרב הערבים) "לא הסכימו בכלל" או לפחות "לא הסכימו" עם הקביעה ש"בסך הכול, רוב חברי הכנסת עובדים קשה ומבצעים את תפקידם בסדר". כלומר, שיעור מי שסבורים כי חברי הכנסת עובדים קשה ומבצעים את תפקידם כהלכה עומד היום על כשליש בלבד!

שיעורנו כי דעתם על חברי הכנסת של מי שטרחו ויצאו לרחובות בקיץ 2011 תהיה שונה, מן הסתם גרועה יותר, מזו של מי שלא עשו כן. פילוח של כלל המדגם לפי השתתפות או אי-השתתפות במחאת 2011 מראה כי בעניין זה דווקא אין הבדלים גדולים בין שתי הקבוצות – בשתיהן רוב של כ-60% לא הסכימו עם הטענה שככלל, חברי הכנסת "עובדים קשה ומבצעים את תפקידם בסדר".

בהקשר זה מצאנו לנכון לברר גם את דעתו של הציבור אשר למניעים העיקריים של מי שעיסוקם המקצועי הוא פוליטיקה. שאלנו אפוא את המרואיינים אם הם מסכימים – או אינם מסכימים – עם הטענה שה"פוליטיקאים דואגים יותר לאינטרסים האישיים שלהם מאשר לאינטרסים של הציבור". גם כאן שררה תמימות דעים בין היהודים לערבים: הרוב הברור בשני המגזרים סברו כי מניעיהם של הפוליטיקאים הישראלים הם בעיקרם אישיים, אם כי הערבים "מפרגנים" לפוליטיקאים קצת יותר

תפקוד חברי הכנסת

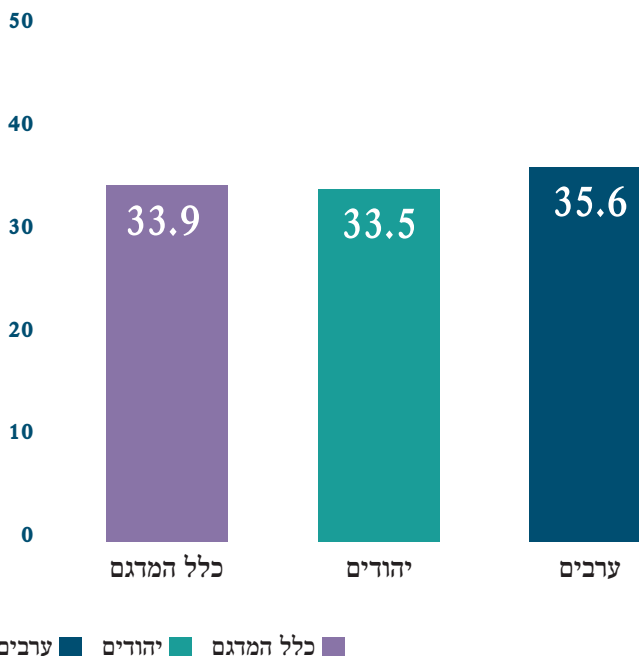
שאלות 18.3-18.4

נספח 1, עמ' 227

נספח 2, עמ' 253

משמפרגנים להם היהודים. כלומר, בקרב הערבים שיעור גבוה יותר לעומת השיעור בקרב היהודים בכל זאת סבורים שהפוליטיקאים דואגים לציבור ולא רק לעצמם.

תרשים 1.13: בסך הכול רוב חברי הכנסת עובדים קשה ומבצעים את תפקידם בסדר (מסכים בהחלט או די מסכים) כלל המדגם; לפי לאום; באחוזים)

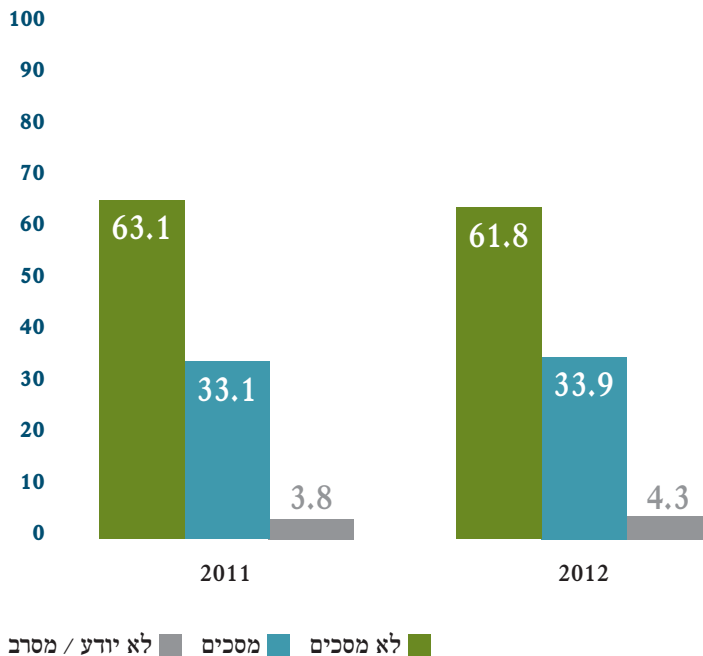

פילחנו גם את התשובות על שאלה זו על פי הדיווח שמסרו המרואיינים על השתתפותם במחאת קיץ 2011, מתוך הנחה שמי שהשתתפו מחזיקים בדעה שלילית יותר על הפוליטיקאים ומניעיהם. כמו בשאלה הקודמת גם כאן לא נמצאו הבדלים מובהקים בין הקבוצות – מה שמעלה את ההשערה שיש נושאים, למשל הפרופיל ה(לא) אתי של פוליטיקאים, ששתי הקבוצות מחזיקות בעמדות דומות בעניינם.

היות שבעבר הסתמנו בשאלה זו הבדלים מסוימים בין יהודים בעלי רמות דתיות שונות (הדתיים והחרדים היו פחות ביקורתיים כלפי הפוליטיקאים), פילחנו אפוא גם השנה את תשובות המדגם היהודי לפי משתנה זה. מצאנו שהפעם, ככל שמדובר בהגדרה עצמית של דתיות, כל הקבוצות מסכימות

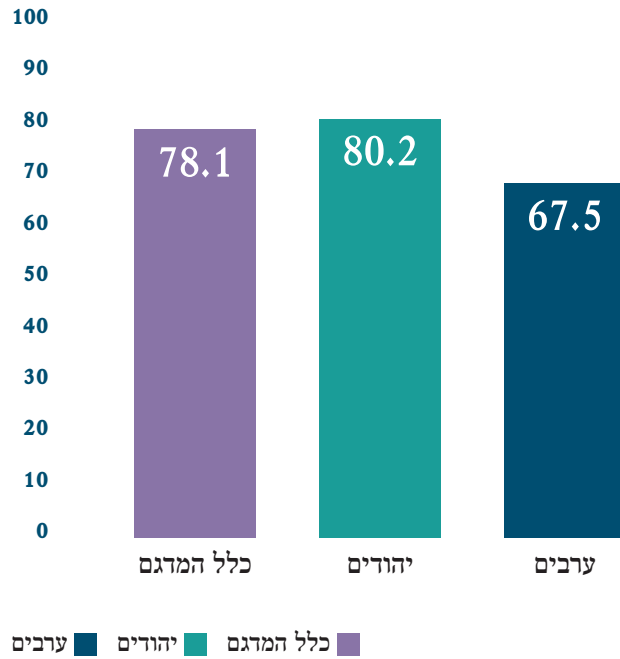
במידה דומה עם הטענה שהפוליטיקאים הישראלים פועלים בראש ובראשונה למען האינטרסים האישיים שלהם ופחות למען האינטרסים של הציבור שאותו הם אמורים לייצג.

תרשים 1.14: בסך הכול רוב חברי הכנסת עובדים קשה ומבצעים את תפקידם בסדר (כלל המדגם; לפי שנים; באחוזים)

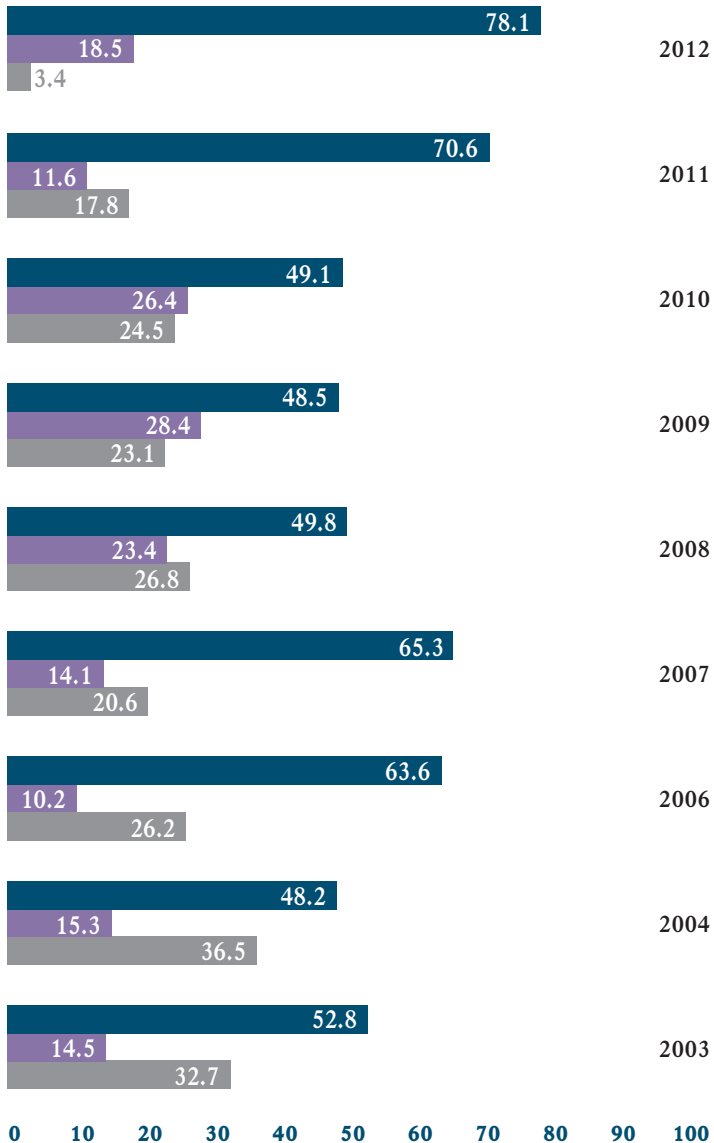

השאלה הבודקת אם הציבור מרגיש שהפוליטיקאים דואגים לאינטרסים הכלליים יותר משהם דואגים לאינטרסים שלהם עצמם עברה במרוצת השנים גלגולי נוסח רבים. בכל זאת בכל המדדים מתקבלת תמונה זהה: רוב גדול של הציבור מרגישים שהאינטרס האישי, הרבה יותר מהאינטרס הציבורי, הוא המכוון את דרכם של הפוליטיקאים הישראלים. אמנם בהשוואה לשנה שעברה נמצאה השנה עלייה מסוימת בייחוס דאגה לאינטרס הציבורי (18.5% לעומת 11.6%), אבל, עדיין, שתי המדידות האחרונות מבטאות פחות ביטחון במחויבות הציבורית של הפוליטיקאים לעומת מה שנמדד בשנים 2008-2010 וחזרה לשפל של השנים 2006-2007.

תרשים 1.15: פוליטיקאים דואגים יותר לאינטרסים שלהם מאשר לאינטרסים של הציבור (מסכים בהחלט ודי מסכים; כלל המדגם; לפי לאום; באחוזים)

תרשים 1.16: פוליטיקאים דואגים יותר לאינטרסים האישיים שלהם מאשר לאינטרסים של הציבור (כלל המדגם; לפי שנים; באחוזים)

■ לאינטרס האישי ■ לאינטרס הציבורי ■ לא יודע / מסרב / לא בטוח / במידה רומה

* לצורך יצירת תרשים משווה למגוון נוסחי השאלה וקטגוריות התשובה בשנים השונות חולקו התשובות שאינן אינטרס אישי או ציבורי (כגון "במידה דומה", "לא בטוח", "לא יודע/מסרב") חלוקה יחסית בין האינטרס האישי לאינטרס הציבורי.

מנהיג חזק?

שאלה 12

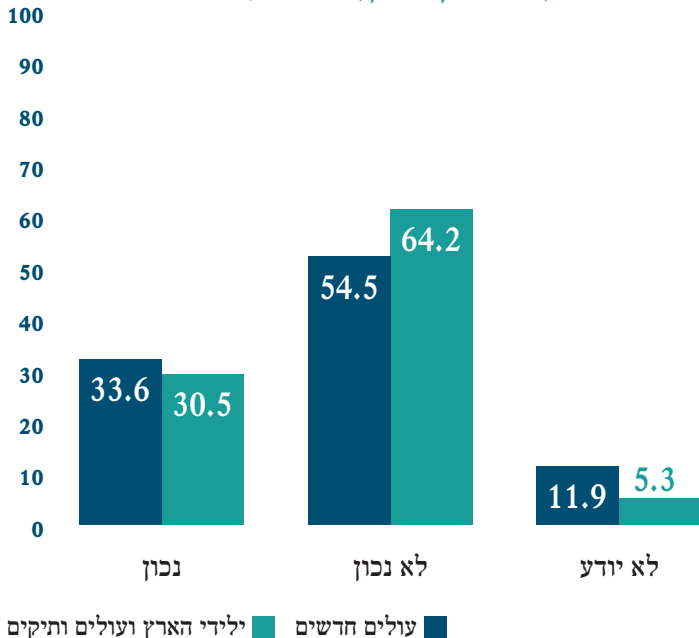
נספח 1, עמ' 219

נספח 2, עמ' 248

נשאלת השאלה אם האי־שביעות רצון המוצהרת מתפקוד הממשלה דוחפת את הציבור הישראלי לחפש "פתרונות קסם", כגון מנהיג חזק שאינו צריך להתחשב בכנסת ובבחירות. התשובה שלילית ככל שמדובר בקבוצת הרוב: הן בקרב היהודים והן – אם כי פחות – בקרב הערבים יש רוב למסתייגים מחלופה זו (62.6% ו־53.9%, בהתאמה).

בעבר נשמעו טענות שהתמיכה במנהיג חזק שכיחה באופן בולט בקרב העולים מברית המועצות לשעבר, ולכן החלטנו להשוות את שיעור התמיכה במנהיג חזק בקבוצה זו לשיעור בקרב היהודים ילידי הארץ והעולים הוותיקים. כמו בשנה שעברה גם השנה מצאנו כי התמיכה במנהיג חזק היא נחלת מיעוט דומה בגודלו – בקירוב שלישי – בקרב ילידי הארץ והעולים הוותיקים וגם בקרב העולים החדשים (אחרי 1990). עם זאת יש לשים לב כי שיעור הלא יודעים/מסרבים להשיב בקרב העולים החדשים הוא כפול מהשיעור בקרב ילידי הארץ והעולים הוותיקים. ייתכן כי בעקבות המתקפות בעבר על ציבור העולים החדשים בטענה על אהדה רבה כביכול שלהם לרעיון המנהיג החזק, השנה מי שתומכים ברעיון זה נמנעו ממצענה. ואף על פי כן אפילו אם נוסיף למחנה התומכים במנהיג חזק את כל מי שבחרו שלא לענות על השאלה, צירוף שהוא מופרז ומופרך בעליל, עדיין יהיה בקרב העולים רוב למי שמסתייגים מ"פתרון קסם" זה.

תרשים 1.17: מה שישראל צריכה היום הוא מנהיג חזק (מדגם יהודים; לפי ותק בארץ; באחוזים)

בדקנו במדגם היהודי את ההבדלים בתמיכה במנהיג חזק או בהתנגדות לו גם לפי רמת דתיות. ההשוואה מראה כי בין הקבוצות הדתיות אין הבדלים שיטתיים ומובהקים. ממצא זה מרמז כי מעמד המנהיגות הדומיננטי של הרבנים בקבוצות החרדיות והדתיות לא מתורגם בהכרח להעדפה דומה כלפי קבלת מרות של מנהיג שאינו נבחר כשמדובר בזירה הפוליטית.

פילוח של התשובות על שאלה זו לפי שיוך עצמי למחנה פוליטי מדינאי-ביטחוני העלה כי בשלושת המחנות כאחד הרוב אינם תומכים ברעיון של מנהיג חזק, אבל רוב זה הוא גדול בעליל בקרב המשייכים עצמם לשמאל (73.9%) לעומת שיעורם בקרב המשייכים עצמם למרכז (65.6%) או לימין (60.3%).

לוח 1.9

ימין	31.9	60.3	7.8	100
מרכז	30.0	65.6	4.4	100
שמאל	25.0	73.9	1.1	100

התמיכה ברעיון של מנהיג חזק נמדדה לאורך השנים בניסוחים שונים. שיא התמיכה ברעיון היה ב־2007, אז מנהיג חזק הוצג כ"מי שיכול להועיל למדינה יותר מכל הדיונים והחוקים". בשנים 2010-2011 שונה נוסח השאלה והמרוויינים התבקשו לומר אם לדעתם מנהיג חזק שאינו צריך להתחשב בכנסת ובתקשורת הוא שיטת ממשל טובה או רעה לישראל. השנה היה הנוסח: "מה שישראל צריכה היום הוא מנהיג חזק שאינו צריך להתחשב בכנסת או בבחירות". למרות שינויי הנוסח השנה שיעור התמיכה במנהיג חזק נותר כשהיה בשנה שעברה – פחות משליש, שיעור נמוך בהרבה מבשנים עברו.

תרשים 1.18: מה שישראל צריכה היום הוא מנהיג חזק
(כלל המדגם; לפי שנים; באחוזים)

מידת המעורבות הרצויה של המדינה בנושאים פנים- קהילתיים

שאלה 14

נספח 1, עמ' 220

על רקע ההערכות הלא מחמיאות לתפקוד הממשלה וחברי הכנסת ניסינו לברר עד כמה רוצים המרוויינים לראות את המדינה מעורבת. פתחנו בהתייחסות למעורבות הרצויה בעניינים פנים-קהילתיים. שאלנו אפוא: "האם לדעתך מדינת ישראל צריכה להתערב בנושאים פנימיים-חברתיים כמו מעמד נשים או תכניות הלימודים של קהילות למגזרים מסוימים, או שהמדינה לא צריכה להתערב אלא לתת לכל מגזר לנהוג כהכנתו בנושאים כאלה?".

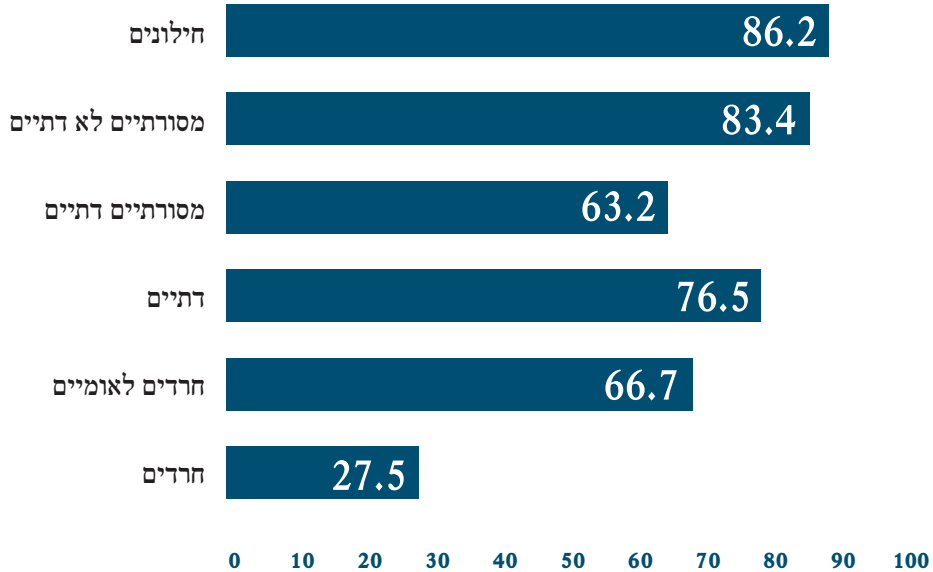
מעניין היה למצוא רוב חד-משמעי הן בקרב היהודים (80.1%) והן בקרב הערבים (70.2%) בזכות התערבות של המדינה בנושאים שכאלה! ממצא זה עולה בקנה אחד עם נתונים מן העבר²³ בדבר הרצון העז בנוכחות גבוהה של המדינה בתחום החברתי.

סברנו כי השיוך העצמי לקבוצות חזקות או חלשות בחברה יכול להשפיע על דעותיהם של המרוויינים בשאלה זו. ואולם לא מצאנו הבדלים גדולים בין תשובותיהם של המשייכים עצמם לקבוצות חזקות לעומת אלה המשייכים עצמם לקבוצות חלשות – רובם, כמעט בשיעורים שווים, היו בעד התערבות המדינה.

לעומת זאת פילוח של תשובות המדגם היהודי על שאלה זו לפי רמת דתיות מעלה הבדלים מרתקים, אם כי לא מפתיעים: החרדים הם הקבוצה היחידה שרק מיעוט קטן בה תומכים בהתערבות של המדינה, לעומת רוב גדול בכל שאר הקבוצות. החילונים – מן הסתם מי שמזוהים יותר מכול עם הקבוצה ההגמונית המייסדת של המדינה – הם התומכים ביותר בהתערבות מדינתית. ואולם גם חברי שאר הקבוצות, ובכללם החרדים הלאומיים, שעמדוניהם שונות כאן מאוד מאלה של החרדים, מחזיקים באותה הדעה.

23 ראו למשל א' אריאן, ת' הרמן, נ' אטמור, י' הרר, י' לבל וה' צבן, מדר הדמוקרטיה הישראלית 2008: בין המדינה לבין החברה האזרחית, ירושלים: המכון הישראלי לדמוקרטיה, 2008, חלק שני.

תרשים 1.19: המדינה צריכה להתערב בנושאים פנים-קהילתיים (מסכימים מאוד ודי מסכימים; מדגם יהודים לפי דתיות; באחוזים)

מידת המעורבות הרצויה של המדינה בנושאים כלכליים-חברתיים

שאלה 45
נספח 1, עמ' 243

בהמשך לשאלת התמיכה או האיי-תמיכה בהתערבות של המדינה בעניינים פנים-קהילתיים שאלנו גם על העדפות המרואיינים בעניינים כלכליים-חברתיים: האם הם מעוניינים שהמדינה תתערב "מאוד" בשוק (סוציאליזם), "די תתערב" (סוציאליזם-דמוקרטיה) או "לא תתערב" (שוק חופשי, קפיטליזם).

בכלל המדגם רוב (59.8%) מצדדים בכך שהמדינה די תתערב בשוק, כלומר במודל הסוציאליזם-דמוקרטי. כחמישית (20.6%) תומכים בהתערבות רבה של המדינה (המודל הסוציאליסטי), ואילו מיעוט קטן בלבד (11.3%) מעוניינים שהמדינה תמשוך ידיה מנושאים כלכליים-חברתיים (קפיטליזם). כלומר, בהמשך למגמה שנמצאה בהשוואות לעבר, רוב הציבור הישראלי לא היו מעוניינים, ואינם מעוניינים גם היום, בשוק קפיטליסטי חופשי לחלוטין, אלא רוצים שהמדינה תהיה שחקן כלכלי-חברתי משמעותי, ממש כפי שהם רוצים לראות אותה כשחקן משמעותי בזירה הפנים-קהילתית.²⁴

24 ראו לעניין זה, ד' וולטר, "מדינה או שוק?: על (אי)המשמעות של עמדות הציבור הישראלי-יהודי כלפי קפיטליזם וסוציאליזם כשיטה הכלכלית המועדפת", אתר המכון הישראלי לדמוקרטיה, 8.1.2011: www.idi.org.il/BreakingNews/Pages/327.aspx

פילוח לפי לאום מראה כי רק מיעוט קטן הן בקרב היהודים והן בקרב הערבים (11.7% ו-9.4%, בהתאמה) מעוניינים שהמדינה תתרחק לגמרי ממעורבות בנושאי כלכלה וחברה. ואולם בקרב הערבים יש העדפה גדולה יותר למעורבות עמוקה בנוסח הסוציאליסטי משיש בקרב היהודים (33% לעומת 18%), בשעה שבקרב היהודים יש העדפה גדולה יותר להתערבות מתונה, כלומר לדגם הסוציאלי-דמוקרטי, משיש בקרב הערבים (62.7% לעומת 46.1%).

פילחנו את תשובות המדגם היהודי על שאלה זו לפי המחנה הפוליטי המדיני-ביטחוני, ומצאנו כי אין הבדלים גדולים בין המחנות – בכל השלושה הרוב הברור תומכים במעורבות די רבה של המדינה, כלומר בשיטה הסוציאלי-דמוקרטית.

ביקשנו לבחון אם יש קשר בין ההעדפות למעורבות המדינה בנושאים פנים-קהילתיים לבין ההעדפות למעורבותה בעניינים כלכליים-חברתיים. מתברר שיש קשר מסוים, אם כי לא חזק, בין ההעדפות בשני התחומים, אבל הוא לא מובהק סטטיסטית: הרוב הגדול בכל שלוש הקבוצות של ההעדפה בנושאי כלכלה-חברה תומכים גם בהתערבות המדינה בנושאים פנים-קהילתיים (תומכי הסוציאליזם – 80.9%; תומכי הסוציאלי דמוקרטיה – 79.5%; תומכי השוק החופשי – 77.4%).

האם הרצון של הציבור הישראלי בהתערבות של המדינה משקף גם אמון רב במוסדותיה ובממלאי תפקידים מרכזיים בה? ממצאי השנה מלמדים כי רמת האמון, גם אם איננה גבוהה, איננה נמוכה. בגלל ההבדלים הגדולים בנושא זה בין המדגמים היהודי והערבי הפרדנו ביניהם לצורך הדיון כאן.

מן התרשימים שלעיל אפשר ללמוד כי חרף התמונה השלילית של הצמרת הפוליטית המצטיירת בתקשורת והנשמעת בשיחות סלון למיניהן וכמובן בהפגנות המחאה, רוב הציבור היהודי נותן אמון בממלאי התפקידים ובמוסדות שבדקנו, למעט התקשורת והמפלגות הפוליטיות – אשר שיעור מי שאינם נותנים בהן אמון גדול משיעור נותני האמון.²⁵ ייתכן שאפשר למצוא אפילו קשר בין דרך ההצגה של סוגיות פוליטיות וחברתיות-כלכליות מסוימות בתקשורת לבין חוסר האמון של הציבור בה עצמה, אולי משום שהאזרחים מרגישים שיש פער בין ההתרשמות שלהם מן המציאות לבין דיווחי התקשורת. ואולם זוהי השערה בלבד, והיא מחייבת בחינה ממוקדת שלא כאן המקום לעשותה.

אמון במוסדות

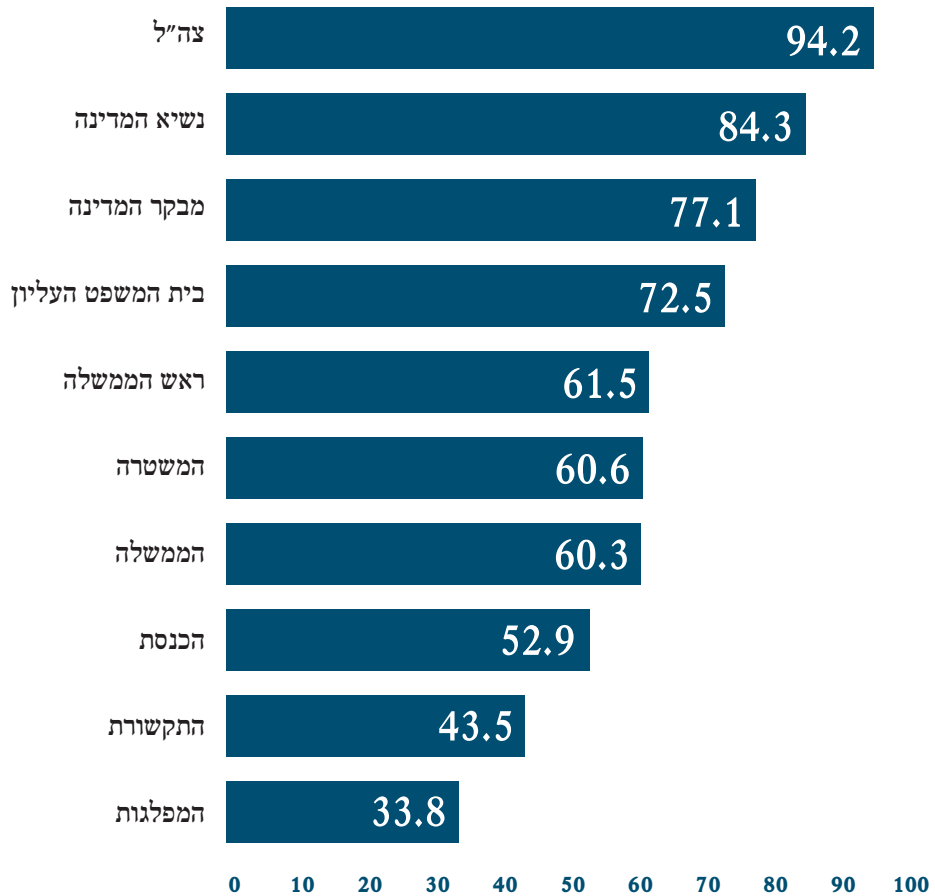
שאלות 17.1-17.10

נספח 1, עמ' 225

נספח 2, עמ' 249

25 דיון בהיבטים אחרים של היחס למפלגות ראו בפרק 4, העוסק בבחירות.

תרשים 1.20: אמון במוסדות (יש אמון במידה רבה או במידה מסוימת; מדגם יהודים; באחוזים)

בראש סולם האמון בקרב היהודים נמצא – כתמיד – צה"ל, ואחריו נשיא המדינה. התקשורת והמפלגות, שרק למיעוט יש בהן אמון, נמצאות בתחתית הסולם.

תרשים 1.21: אמון במוסדות (יש אמון במידה רבה או במידה מסוימת; מדגם ערבים; באחוזים)

התמונה במדגם הערבי היא, כאמור, אחרת. באופן כללי ושללא במפתיע, רמות האמון בקרב אוכלוסייה זו נמוכות מרמות האמון בקרב האוכלוסייה היהודית.²⁶ לאמון הרב ביותר במדגם הערבי זוכה בית המשפט העליון. בתחתית הסולם נמצאים המפלגות וראש הממשלה.

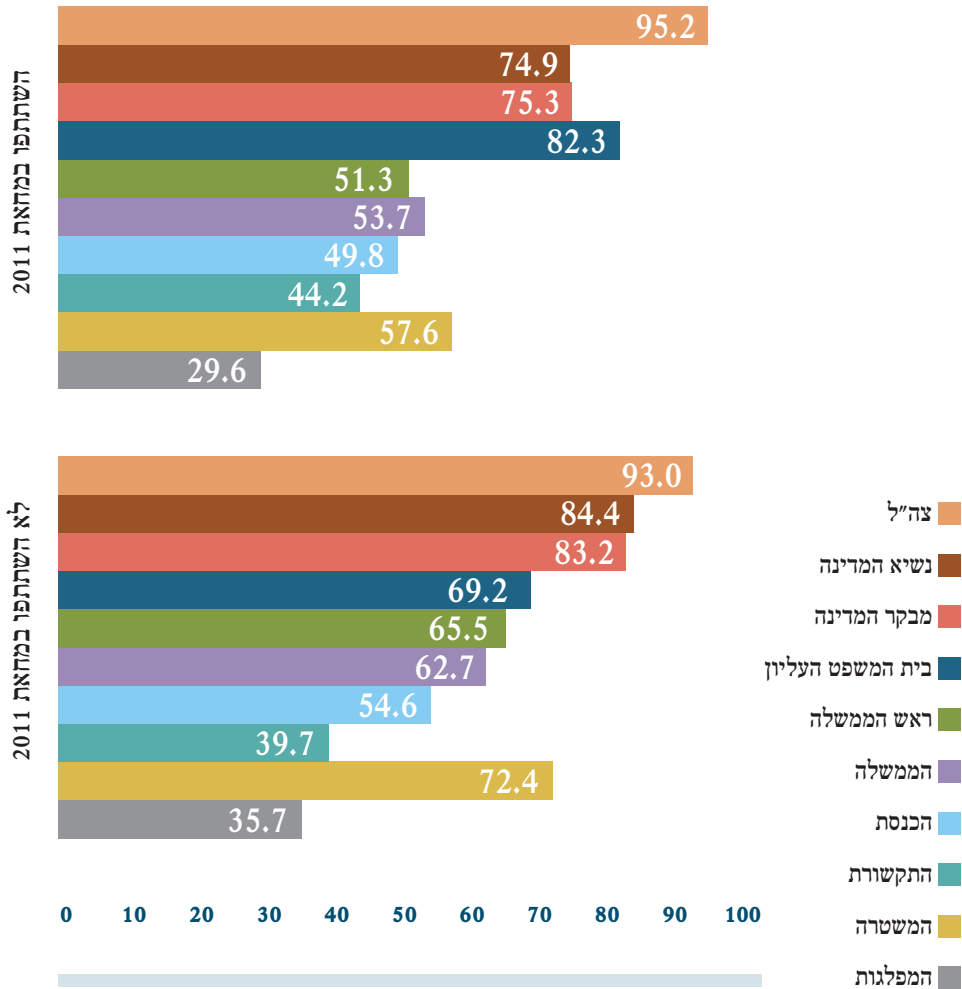
ביקשנו לבדוק אם למי שהשתתפו במחאת קיץ 2011 יש אמון מועט יותר במוסדות השלטון ובבעלי התפקידים בישראל לעומת מי שלא השתתפו. ממצאי המדגם היהודי מראים כי באופן שיטתי, ושללא במפתיע, ממוצע האמון בקרב מי שהשתתפו במחאת 2011 הוא אכן נמוך מממוצע האמון בקרב מי שבחרו שלא לצאת לרחובות. יתרה מזו, אמונם של המוחים במוסדות הפוליטיים (ממשלה, כנסת ומפלגות) הוא בכירור נמוך משל הלא מוחים.

בדקנו (בקרב היהודים בלבד) גם את הקשר בין שיוך עצמי לקבוצה חברתית חזקה או חלשה לבין מידת האמון במוסדות. מצאנו שבאופן שיטתי לגבי כל הגופים שנבדקו, מי שמיקמו את עצמם בקבוצות החלשות חברתית גילו אמון נמוך יותר ממי שמיקמו את עצמם בקבוצות החזקות.

פילוח המדגם היהודי לפי רמת דתיות העלה כי אצל כל הקבוצות צועד צה"ל בראש, וברובן מיד אחריו הנשיא. בסוף משתרכות בסדר מתחלף התקשורת והמפלגות. עם זאת אצל החילונים עומדים בראש סולם האמון צה"ל ומבקר המדינה, ובתחתיתו (בסדר יורד) – הממשלה, ראש הממשלה והתקשורת. אצל החרדים מיד לאחר צה"ל ניצבת המשטרה, ובתחתית – הכנסת והמפלגות.

26 במחקר דומה שערך פרופ' סמי סמוחה מאוניברסיטת חיפה ב-2011 נמצאו רמות אמון נמוכות יותר של הציבור הערבי כלפי גופים ונושאי תפקידים במדינה. אמנם יש להביא בחשבון שהשאלות נוסחו שם במקרים מסוימים אחרת, למשל – הוא לא שאל על בית המשפט העליון בנפרד אלא על "בתי המשפט". ואולם אין בכך כדי להסביר את ההבדלים שנמצאו בין שני הסקרים – של סמוחה ושלנו – במידות האמון בממשלה ובכנסת: אשר לממשלה – האי-אמון לפי הסקר שלנו מגיע ב-2012 ל-57.1%, אבל לפי הסקר של סמוחה הוא עמד על 70.4%; אשר לכנסת – האי-אמון לפי הסקר שלנו עומד ב-2012 על 45.5%, אבל לפי הסקר של סמוחה הוא עמד על 64.4%. ההסבר יכול להיות קשור להבדל הזמנים בין הסקרים (פחות סביר) או לשיטת הסיקור: סמוחה משתמש בסקר פנים אל פנים, שבו המרואיינים הערבים משיבים למראיין היושב מולם, לעומת הסקר שלנו – שמתקיים בטלפון. כל אחת מן השיטות ידועה כגורמת הטיות לכאן ולכאן. למשל, רצייה חברתית בסקר פנים אל פנים היא חזקה יותר. כלומר, המרואיינים מנסים לקלוע לעמדתו המשווערת של המראיין ואינם מבטאים את דעתם האמיתית. ולעומת זאת שיעור הסיכויים בסקר טלפוני גדול יותר.

תרשים 1.22: אמון במוסדות (יש אמון במידה רבה או במידה מסוימת; מדגם יהודים; לפי השתתפות במחאה; באחוזים)

לוח 1.10

חרדים	חרדים לאומיים	דתיים	מסורתיים דתיים	מסורתיים לא דתיים	חילונים	% נותני אמון במידה רבה ובמידה מסוימת
32.0	16.7	42.4	43.0	31.0	30.7	במפלגות
58.0	66.7	70.7	78.7	65.7	52.2	בראש הממשלה
17.6	42.1	27.3	34.6	45.1	52.3	בתקשורת
41.2	47.4	56.6	73.6	70.3	82.6	בבית המשפט העליון
68.6	66.7	66.7	63.6	54.9	59.4	במשטרה
66.0	77.8	82.8	86.0	86.3	85.7	בנשיא המדינה
34.0	47.4	57.6	60.7	56.0	50.5	בכנסת
84.0	100	97	98.1	96.6	92.7	בצה"ל
41.2	52.6	61.2	80.4	66.9	53.9	בממשלה
45.1	77.8	68.7	78.5	77.7	83.1	במבקר המדינה

גם השנה התברר השינוך העצמי למחנה פוליטי מדיני-ביטחוני משמעותי ביותר בכל הנוגע לאמון במוסדות השלטון, אם כי בכל המחנות ניכרת השנה עלייה במידת האמון.

לוח 1.11

שמאל	מרכז	ימין	% נותני אמון במידה רבה ובמידה מסוימת
27.2	32.5	37.0	במפלגות
32.6	56.2	71.1	בראש הממשלה
58.7	54.8	34.9	בתקשורת
91.3	82.1	64.6	בבית המשפט העליון
62.4	62.2	58.2	במשטרה
88.0	88.4	82.2	בנשיא המדינה
56.5	56.2	51.1	בכנסת
89.1	93.6	96.3	בצה"ל
43.5	57.4	66.5	בממשלה
86.0	84.9	72.6	במבקר המדינה

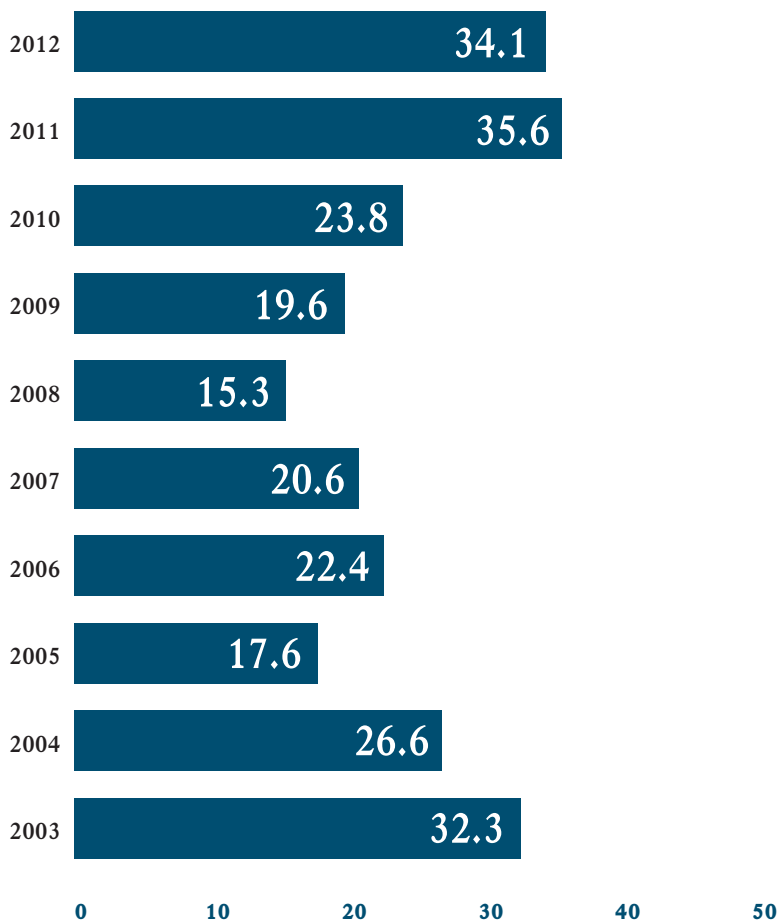
הלווה הבא מסכם את הצמרת והתחתית בסולמות האמון של שלושת המחנות.

1.12 לוח

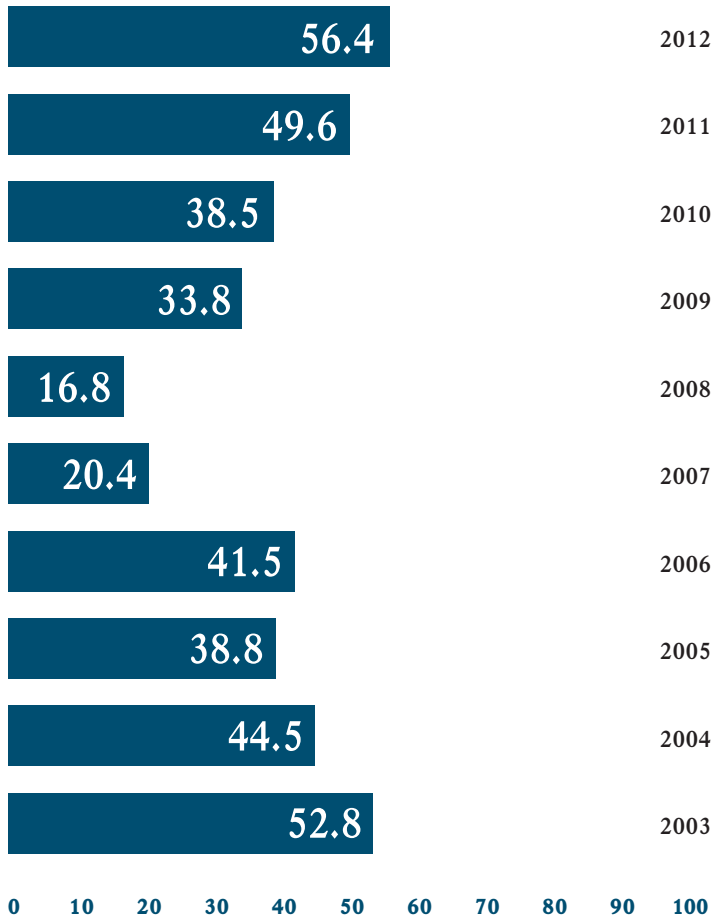
מקום 10	מקום 9	מקום 2	מקום 1	
תקשורת	מפלגות	נשיא	צה"ל	ימין
מפלגות	תקשורת	נשיא	צה"ל	מרכז
מפלגות	ראש הממשלה	צה"ל	בית המשפט העליון	שמאל

כפי שאפשר לראות, במבט השוואתי לאורך זמן נמשכת גם השנה מגמת העלייה באמון במוסדות ובנושאי־תפקידים שאותרה בשנה שעברה כלפי רוב המוסדות למעט התקשורת, שהאמון בה ירד השנה ירידה של ממש. ההתאוששות הזאת מחזירה למעשה את האמון ברוב המוסדות והאישים לרמה שהייתה בתחילת שנות האלפיים. להלן הנתונים המשווים. העמודות בכל תרשים מייצגות את שיעור מי שאמרו שיש להם אמון "במידה מסוימת" ו"במידה רבה".

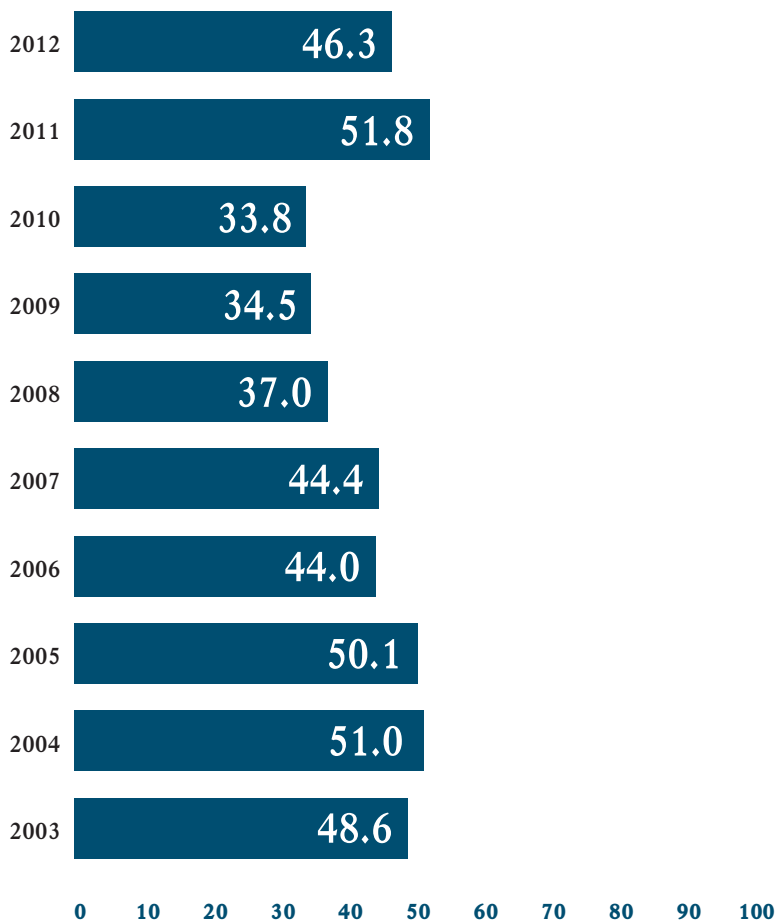
תרשים 1.23: אמון במפלגות (במידה מסוימת ובמידה רבה; כלל המדגם; לפי שנים; באחוזים)

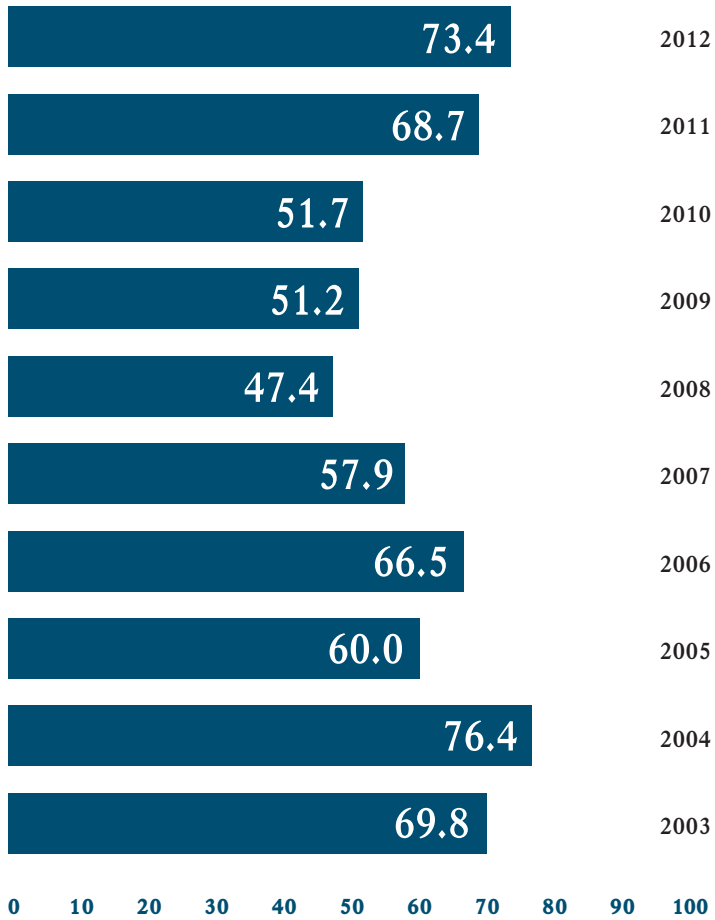
תרשים 1.24: אמון בראש הממשלה (במידה מסוימת ובמידה רבה; כלל המדגם; לפי שנים; באחוזים)

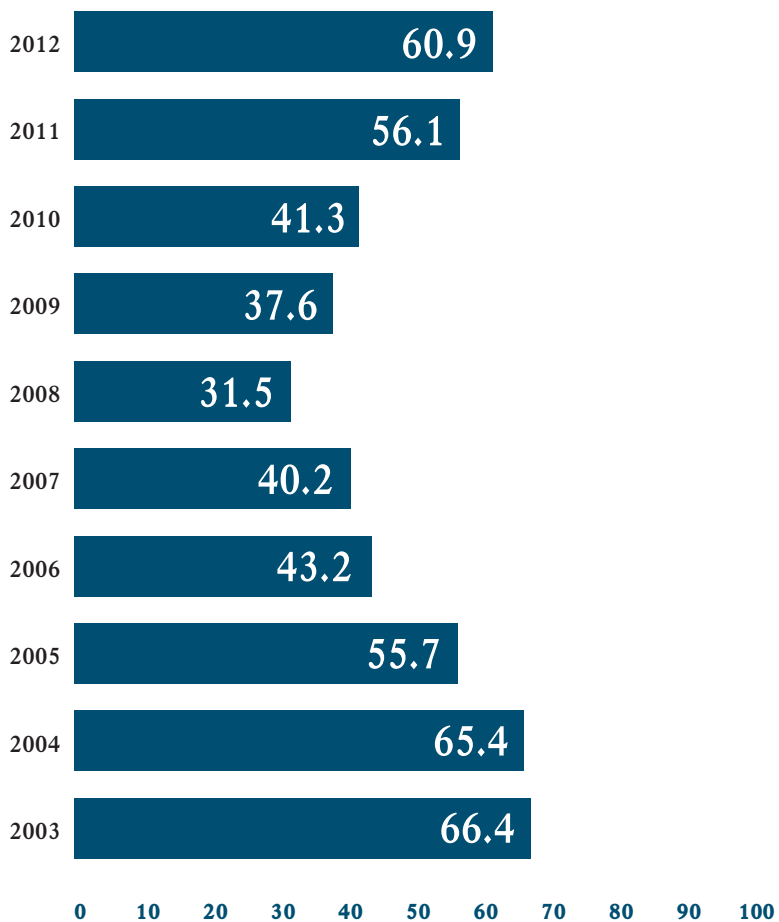
תרשים 1.25: אמון בתקשורת (במידה מסוימת ובמידה רבה; כלל המדגם; לפי שנים; באחוזים)

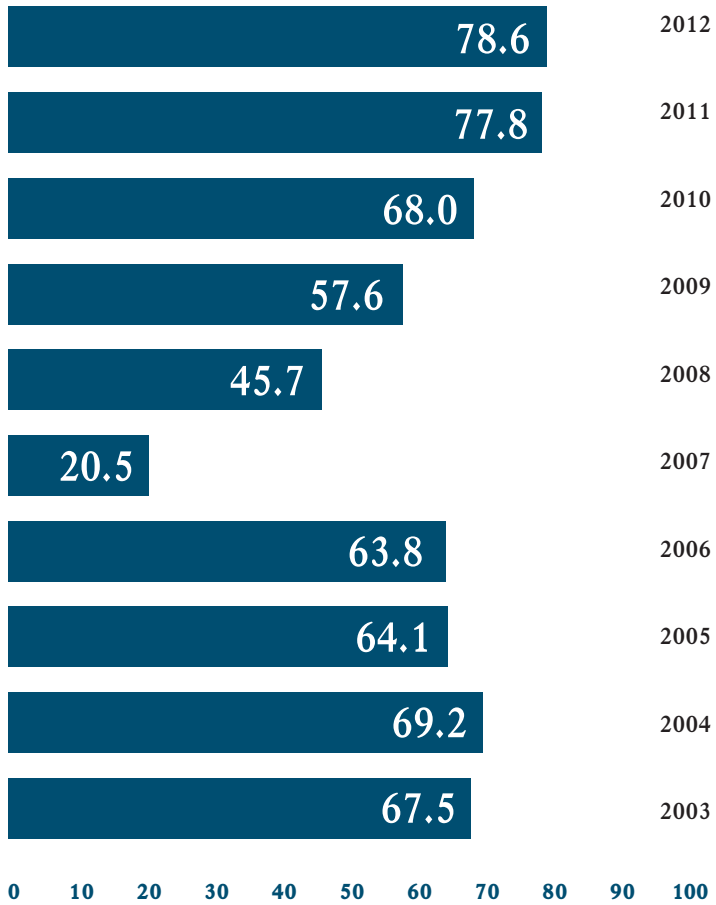
תרשים 1.26: אמון בבית המשפט (במידה מסוימת ובמידה רבה; כלל המדגם; לפי שנים; באחוזים)

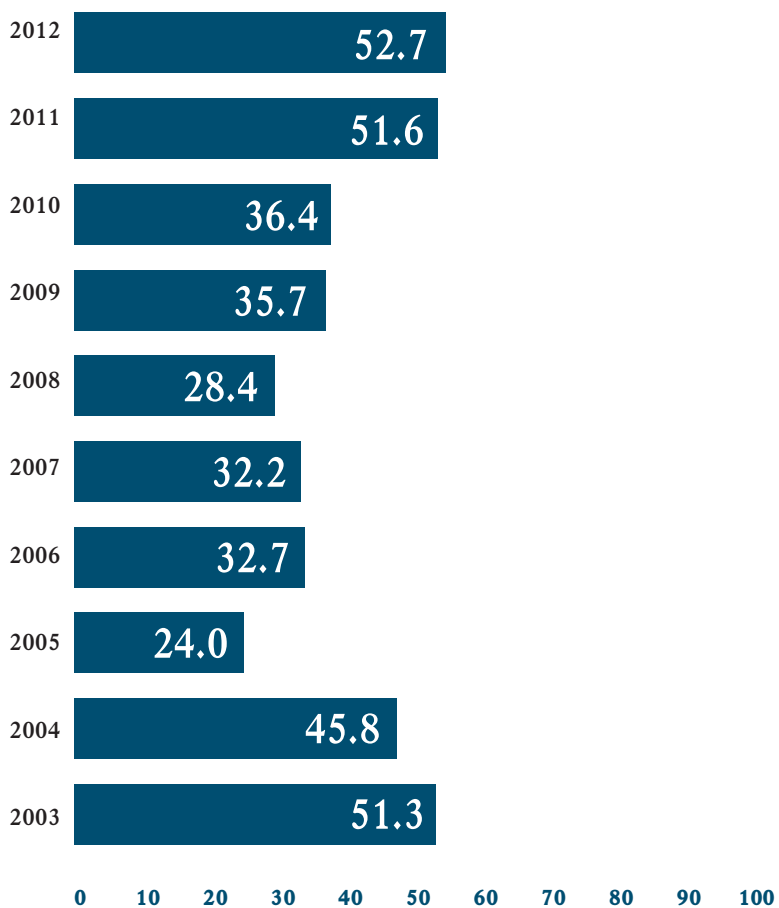
תרשים 1.27: אמון במשטרה (במידה מסוימת ובמידה רבה; כלל המדגם; לפי שנים; באחוזים)

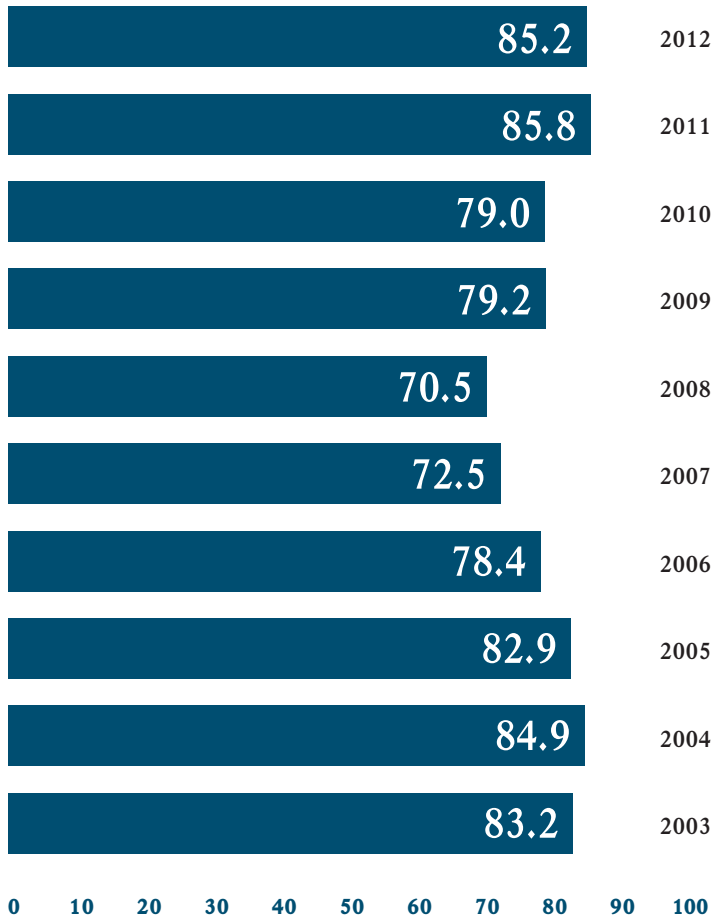
תרשים 1.28: אמון בנשיא המדינה (במידה מסוימת ובמידה רבה; כלל המדגם; לפי שנים; באחוזים)

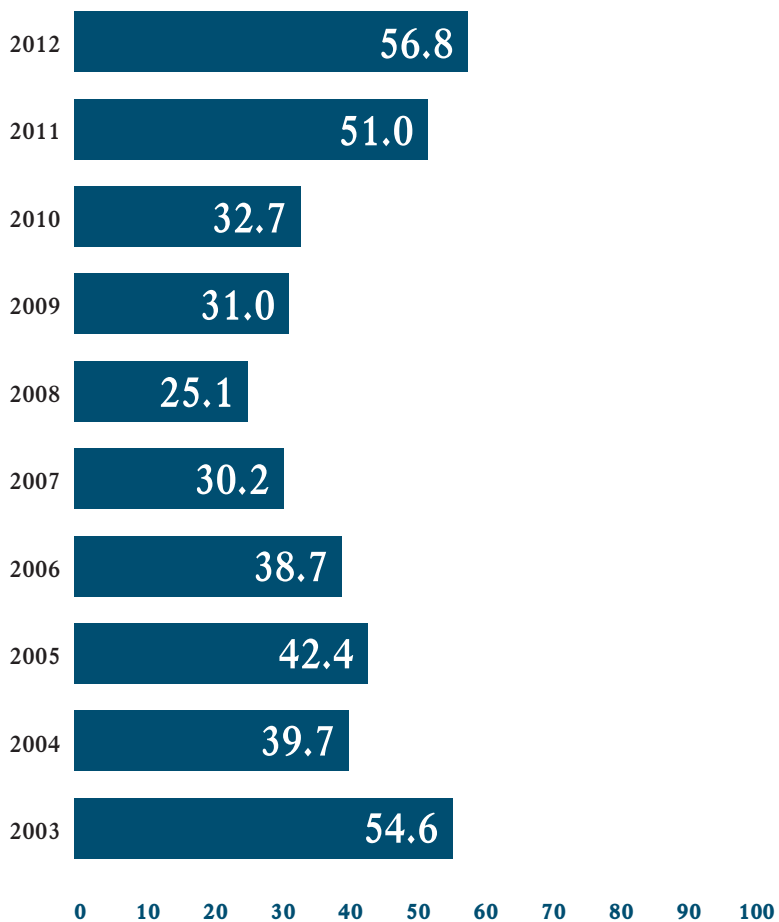
תרשים 1.29: אמון בכנסת (במידה מסוימת ובמידה רבה; כלל המדרגים; לפי שנים; באחוזים)

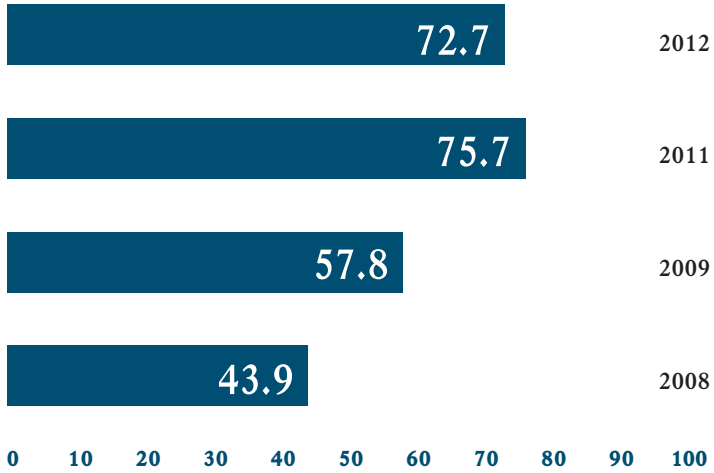
תרשים 1.30: אמוץ בצה"ל (במידה מסוימת ובמידה רבה; כלל המדגם; לפי שנים; באחוזים)

תרשים 1.31: אמון בממשלה (במידה מסוימת ובמידה רבה; כלל המדגם; לפי שנים; באחוזים)

תרשים 1.32: אמון במבקר המדינה (במידה מסוימת וכמידה רבה; כלל המדגם; לפי שנים; באחוזים)

0 10 20 30 40 50 60 70 80 90 100

סיכום

בפרק זה נבדקו ההערכות והעמדות של משתתפי הסקר בכמה נושאים: המצב הכללי של ישראל, עד כמה ישראל ציונית, המהות היהודית והדמוקרטית של ישראל, תפקוד הממשלה וחברי הכנסת, התמיכה במנהיג חזק, מידת המעורבות הרצויה של השלטון בנושאים חברתיים ואמון במוסדות ובנושאי תפקידים מרכזיים במדינה.

< ההערכה הכללית למצבה הכללי של ישראל נוטה לחיוב. מעט למעלה משליש (38.1%) מעריכים את המצב כטוב. שיעור דומה מעריכים אותו כ"ככה-ככה" (40.5%) ומיעוט (20%) כרע. המרואיינים העריכים מעריכים את המצב הכללי קצת פחות טוב מהיהודים, אבל גם בקרבם ההערכה לכיוון החיובי עולה על ההערכה לכיוון השלילי. בפילוח המדגם היהודי על פי רמת הדתיות בולטים הדתיים (47.5%) והחרדים הלאומיים (61.1%) בהערכת המצב של ישראל כטוב. בבחינת ההערכה לאורך זמן נמצאה מגמה מתמשכת של שיפור מנקודת השפל של 2007.

< שיעור הערבים הסבורים שהמדינה היא ציונית (68.6%) גבוה מזה של היהודים המגדירים אותה כך (56.3%). בפילוח היהודים על פי רמת דתיות נמצא כי החרדים הלאומיים והחרדים הגדירו את המדינה פחות ציונית מהחילונים, המסורתיים לגוניהם והדתיים.

< ההעדפה השכיחה בקרב הציבור היהודי – אם כי לא בקרב הרוב – היא להגדרת המדינה "יהודית ודמוקרטית" (41.9%). שיעור המעדיפים את הרכיב היהודי בהגדרת המדינה עולה בכירור על שיעור המעדיפים את הרכיב הדמוקרטי (34.3% ו-21.8%, בהתאמה). השוואה לאורך זמן של המדגם היהודי מראה כי שיעור הבוחרים בהעדפה הכפולה יורד.

< בשאלה על מידת הדמוקרטיזציה למעשה של ישראל ההערכה השכיחה בקרב היהודים היא שהיא דמוקרטית במידה המתאימה (42%), ובקרב הערבים – שהיא פחות מדי דמוקרטית (48.2%). בקרב מי שהשתתפו במחאת קיץ 2011 (כלל המדגם) שיעור הסבורים כי ישראל פחות מדי דמוקרטית (40%) גבוה משיעורם בקרב מי שלא השתתפו במחאה (28.2%). בהשוואה לאורך זמן עולה כי התשובה השכיחה בשנים 2011-2006 הייתה שישראל היא פחות מדי דמוקרטית, ואם כך – מסתמן שיפור בהערכה הציבורית את איכות הדמוקרטיה הישראלית, אולי בעקבות מחאת קיץ 2011.

< הערכת תפקוד הממשלה נוטה לשלילה. הרוב בכלל המדגם (59%), וכך גם בפילוח ליהודים ולערבים, גורסים כי הממשלה אינה מטפלת בצורה טובה בכעיות של המדינה. רוב גדול במיוחד בקרב מי שדיווחו כי השתתפו במחאת קיץ 2011 מעריכים כי הממשלה אינה מטפלת באופן

טוב בבעיות (69.6%). בפילוח לפי גיל לא נמצא שוני במידת הביקורתיות כלפי הממשלה. במדגם היהודי המשייכים עצמם לשמאל ולמרכז הפוליטיים מעריכים את תפקוד הממשלה כפחות טוב מהמשייכים עצמם לימין. השוואה רב-שנתית מראה ירידה מסוימת בשיעור הבלתי מרוצים לעומת השיא שנרשם ב-2007 (85.8%).

< רוב בכלל המדגם מעריכים כי חברי הכנסת אינם עובדים קשה ואינם ממלאים את תפקידם כשורה (61.8%). לא נמצאו הבדלים מהותיים בהקשר זה בין יהודים לערבים, וכך גם בין מי שהשתתפו במחאת קיץ 2011 ומי שלא. הרוב גם מסכימים עם הקביעה שחברי הכנסת דואגים בעיקר לאינטרסים האישיים שלהם ולא לאינטרס הציבורי. בבחינה רב-שנתית נמצאה השנה עלייה בהערכה השלילית כלפי המניעים של הפוליטיקאים.

< הן בקרב היהודים והן בקרב הערבים הרוב מסתייגים מרעיון המנהיג החזק שאינו צריך להתחשב בכנסת ובבחירות (62.6% ו-53.9%, בהתאמה). גם בקרב העולים מברית המועצות לשעבר נמצא רוב למסתייגים ממנהיג חזק. השוואה רב-שנתית מלמדת על ירידה רצופה בכמיהה למנהיג כזה.

< רוב בציבור היהודי והערבי תומכים במעורבות המדינה בנושאים פנים-קהילתיים (80.1% ו-70.2%, בהתאמה). החרדים הם הקבוצה היחידה המתנגדת למעורבות כזו של המדינה.

< הרוב גם תומכים במעורבות מסוימת של המדינה בנושאים כלכליים-חברתיים (בדגם הסוציאל-דמוקרטי) ומסתייגים ממעורבות עמוקה מאוד (הדגם הסוציאליסטי), ועוד יותר מזה – מאי-מעורבות של המדינה בחברה ובכלכלה בנוסח הקפיטליסטי הטהור.

< אמון היהודים במוסדות הוא כדלהלן (בסדר יורד): צה"ל, נשיא המדינה, מבקר המדינה, בית המשפט העליון, ראש הממשלה, המשטרה, הממשלה, הכנסת, התקשורת, המפלגות. במדגם הערבי התמונה אחרת: בראש עומד בית המשפט העליון, ואחריו (בסדר יורד) – המשטרה, התקשורת, נשיא המדינה, מבקר המדינה, הכנסת, צה"ל, הממשלה, המפלגות, ראש הממשלה. מידת האמון במוסדות של מי שהשתתפו במחאת קיץ 2011 נמוכה מזו של מי שלא השתתפו בה. בקרב המשייכים עצמם לימין הפוליטי מצאנו אמון רב יותר בראש הממשלה, בצה"ל ובממשלה לעומת המשייכים עצמם למרכז או לשמאל, ואילו בקרב המשייכים עצמם לשמאל מצאנו אמון רב יותר בבית המשפט העליון, במבקר המדינה ובתקשורת. מבט השוואתי לאורך זמן מלמד על מגמת עלייה באמון במוסדות (למעט בתקשורת). התאוששות זו מחזירה את האמון לרמות שנמדדו בתחילת שנות האלפיים.

פרק 2: האזרחים, המדינה, הפוליטיקה והחברה הישראלית

עד כה דנו בעמדות הציבור כלפי היבטים רעיוניים ותפקודיים של המערכת הפוליטית ובמידת האמון שהאזרחים הישראלים רוחשים למוסדות ולבעלי תפקידים כאלה ואחרים. מכאן נעבור להיבט היותר חברתי-פוליטי-כלכלי של המדר.

הרגשת שייכות לישראל ובעיותיה

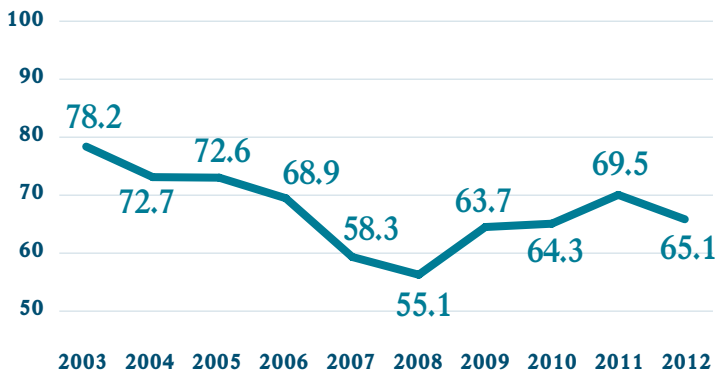
שאלה 2

נספח 1, עמ' 215

נספח 2, עמ' 244

הרגשת שייכות משמעותית למדינת ישראל אפיינה, ועודנה מאפיינת, את רוב הישראלים. עם זאת, כפי שאפשר ללמוד מתרשים 1.33, הרגשה זו הייתה חזקה יותר במחצית הראשונה של שנות האלפיים, אז נערכו מדדי הדמוקרטיה הראשונים. כך, בשנת 2003 דיווחו 78.2% מכלל הציבור שהם מרגישים חלק ממדינת ישראל ומבעיותיה "במידה רבה" ו"במידה רבה מאוד", אבל הרגשה זו נחלשה בהדרגה עד לנקודת השפל בשנת 2008, שבה הרגישו כך רק 55.1% מכלל הציבור. מאז 2009 ועד היום (למעט עליית מה בשנה שעברה) שיעורם בכלל הציבור של מי שמרגישים שהם חלק ממדינת ישראל ובעיותיה התייצב סביב כשני שלישים.

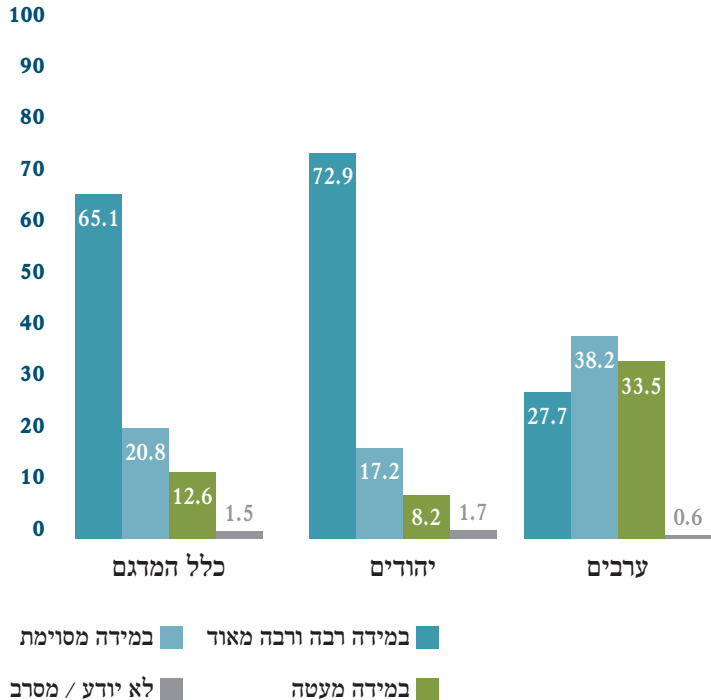
תרשים 1.33: באיזו מידה אתה מרגיש את עצמך חלק ממדינת ישראל ובעיותיה? (במידה רבה מאוד ובמידה רבה; כלל המדרגים; לפי שנים; באחוזים)

אף על פי כן גם השנה הממצאים מראים על הרגשת שייכות מרשימה בעיקר בקרב האזרחים היהודים של המדינה. רוב ברור – 72.9% – העידו על עצמם שהם מרגישים "במידה רבה מאוד" או "במידה רבה" חלק מהמדינה ומבעיותיה (17.2% דיווחו על "מידה מסוימת" של הרגשת שייכות כזו, ואילו מיעוט זעיר – 8.2% – אמרו שהם מרגישים כך רק "במידה מועטה" או "במידה מועטה מאוד").

שלא במפתיע, הרגשת השייכות למדינה ולבעיותיה היא חלשה במידה ניכרת בקרב הערבים: קצת יותר מרבע (27.7%) מהמדוויינים הערבים דיווחו השנה על "מידה רבה מאוד" או "מידה רבה" של הרגשת שייכות (אם כי יש שיאמרו שבנסיבות הנוכחיות גם שיעור זה מפתיע בגובהו), ואילו השאר נחלקים פחות או יותר שווה בשווה בין מי שמרגישים חלק מן המדינה ובעיותיה "במידה מסוימת" (38.2%) למי שמרגישים כך רק "במידה מועטה" או "מועטה מאוד" (33.5%).

תרשים 1.34: באיזו מידה אתה מרגיש את עצמך חלק ממדינת ישראל ובעיותיה? (כלל המדגם; לפי לאום; באחוזים)

בדקנו אם מי שהשתתפו במחאת קיץ 2011 מרגישים יותר או פחות שייכות למדינה ובעיותיה ממי שלא השתתפו. מצד אחד ניתן היה להניח כי מי שמשותף במחאה הוא ממילא אכפתי יותר כלפי המדינה. הנחה מנוגדת יכולה להיות שמי שמשותף במחאה מרגיש מנוכר יותר מהמדינה. בפועל מצאנו (בכלל המדגם) כי מי שהשתתפו במחאה מרגישים הרבה יותר חלק מהמדינה ובעיותיה (74.2%) ממי שלא השתתפו בה (62.2%).

1.13 לוח

סך %	לא %	לא מרגישים	% מרגישים	% מרגישים	
הכול	יודע / מסרב	חלק מ ישראל ובעיותיה	חלק מ ישראל ובעיותיה במידה מסוימת	חלק מ ישראל ובעיותיה במידה רבה מאוד או במידה רבה	
100	1.2	9.6	15.0	74.2	השתתפו במחאת קיץ 2011
100	1.6	13.5	22.7	62.2	לא השתתפו במחאת קיץ 2011

הגיל התברר גם הוא (בכלל המדגם) כמשתנה משפיע ביותר בכיוון מדאיג משהו – המבוגרים מרגישים הרבה יותר חלק מהמדינה ובעיותיה מהצעירים. וכך, בעוד 76% מהקבוצה המבוגרת ביותר מרגישים חלק מהמדינה ובעיותיה "במידה רבה מאוד" או "במידה רבה", רק 55.8% מהצעירים מרגישים זיקה שכזו למדינה ובעיותיה. גילאי הביניים נמצאים באמצע (64.8%).

1.14 לוח

סך %	לא %	לא מרגישים	% מרגישים	% מרגישים	
הכול	יודע / מסרב	חלק מ ישראל ובעיותיה	חלק מ ישראל ובעיותיה במידה מסוימת	חלק מ ישראל ובעיותיה במידה רבה מאוד או במידה רבה	
100	1.3	18.6	24.3	55.8	צעירים
100	1.4	11.3	22.5	64.8	גילאי ביניים
100	1.9	7.0	15.1	76.0	מבוגרים

מעניין לראות גם את פילוח התשובות על פי שיוך עצמי לקבוצה חברתית חזקה או חלשה, המצביע על הבדלים ניכרים: לעומת כ-69% ממי שמיקמו את עצמם בקבוצה ה"חזקה" או ה"די חזקה" שדיווחו שהם מרגישים חלק מהמדינה ובעיותיה, רק 55% ממי שמיקמו את עצמם בקבוצה ה"די חלשה" וה"חלשה" חשו כך (אם כי עדיין מדובר ברוב). כלומר, ה"חזקים" מרגישים בעליל יותר מחוברים למדינה ממי שמרגישים "חלשים", אם כי גם הם אינם מנוכרים לגמרי מן המדינה.

תרשים 1.35: באיזו מידה אתה מרגיש את עצמך חלק ממדינת ישראל ובעיותיה? (כלל המדגם; לפי השתייכות לקבוצה חברתית והשתתפות במחאה; באחוזים)

פילחנו את תשובות המדגם היהודי על שאלה זו גם על פי שיוך עצמי למחנה פוליטי מדיני-ביטחוני. כבעבר לא התגלו הבדלים של ממש, שכן ככל המחנות דיווחו כשלושה רבעים שהם מרגישים "במידה רבה" או "די רבה" חלק ממדינת ישראל ובעיותיה. כלומר, גם השנה הופרכה הטענה שהמשייכים עצמם לשמאל פחות "מחוברים" ופטריטיים.

גאה להיות ישראלי?

שאלה 3

נספח 1, עמ' 216

נספח 2, עמ' 245

גם השנה בדקנו בד בבד עם הרגשת השייכות את מידת הגאווה של המרוואיינים בישראליות שלהם. מתברר כי רוב מכריע בקרב היהודים (89.1%) הגדירו את עצמם "מאוד גאים" או "די גאים" בישראליותם (66.6% ו-22.5%, בהתאמה). בקרב המרוואיינים הערבים רמת הגאווה בישראליות היא בכירור נמוכה יותר: 44.5% "מאוד גאים" או "די גאים" בישראליותם (14.1% ו-30.4%, בהתאמה). השאר – 20.4% – "לא כל כך גאים", ואילו 29.3% "כלל לא גאים" בהיותם ישראלים (סך הכול 49.7%). יש שיאמרו כי מדובר בשיעור נמוך של אזרחים ערבים הגאים בישראליותם, ויש שיאמרו כי שיעור של קרוב למחצית ה"גאים" בישראליותם ברמות שונות – כשמדובר בכני מיעוט לאומי שמעמדו במדינה אינו שווה לרוב – הוא שיעור גבוה להפליא.²⁷

ראינו שהצעירים מרגישים פחות חלק מן המדינה ובעיותיה מהמבוגרים. נשאלת השאלה אם הצעירים הם גם פחות גאים בישראליותם מקבוצות הגיל המבוגרות יותר. ובכן, מתברר שהגאווה בישראליות חזקה מהרגשת השייכות למדינה ובעיותיה וההבדלים בין קבוצות הגיל קטנים יותר בשאלה זו. בקרב היהודים, הצעירים רק מעט פחות גאים בישראליותם מקבוצות הגיל המבוגרות יותר, אבל עדיין רוב גדול בקרב הצעירים גאים להיות ישראלים (צעירים – 88.4%; גילאי ביניים – 88%; מבוגרים – 91.5%). אצל הערבים התמונה שונה: בעוד שבקרב המרוואיינים המבוגרים הרוב (64.9%) אמרו שהם גאים בישראליותם, בקרב גילאי הביניים והצעירים רק מיעוט – אם כי לא מבוטל – גאים בהשתייכות זו (38.1% ו-42.3%, בהתאמה). כאשר נותנים פרשנות לנתונים אלה, ובעיקר בהקשר של הרוב הגאה מקרב המבוגרים, נחוצה זהירות יתרה, שכן ייתכן שלפנינו הוכחה לנכונות התזה בדבר "הדור הזקוף".²⁸ לפי תזה זו, הדור הערבי המבוגר חושש ונמנע יותר מן הצעירים לבטא את מורת רוחו מן המעמד האזרחי הירוד שלו בישראל.

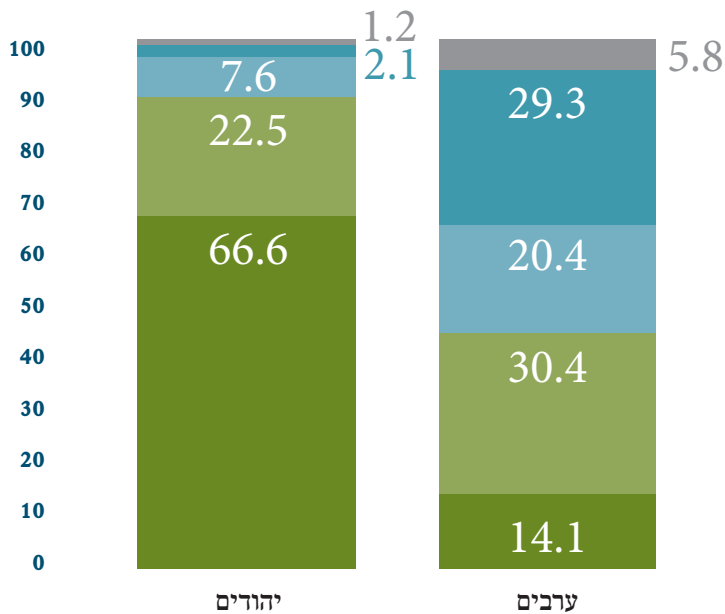
פילוח של התשובות על שאלה זו על פי שיוך עצמי לקבוצה חברתית חזקה או חלשה העלה גם כן הבדלים משמעותיים ביותר, אפילו משמעותיים יותר

27 ראו למשל א' יעקובסון, "גאווה ערבית-ישראלית", הארץ, 1.2.2012: www.haaretz.co.il/opinions/1.1630748

28 ד' רבינוביץ' וח' אבו בקר, הדור הזקוף, תל אביב: כתר, 2002.

משאלת השייכות למדינה שבה דנו לעיל. פחות ממחצית ממי שמיקמו את עצמם בקבוצה "די חלשה" או "חלשה" בחברה "גאים מאוד" להיות ישראלים (45.6%), לעומת מי שמיקמו את עצמם בקבוצה "די חזקה" או "חזקה", שאצלם שיעור ה"גאים" היה בסביבות שני שלישים (62.9% ו-65.1% בהתאמה). יתרה מזו, בקבוצות החלשות שיעור מי ש"בכלל לא גאים" להיות ישראלים כפול משיעורם בקרב מי ששייכו את עצמם לקבוצה "חזקה" ופי שלושה ממי ששייכו את עצמם לקבוצה "די חזקה" (12.2%, 6.5% ו-4% בהתאמה).

תרשים 1.36: גאווה בישראליות (לפי לאום; באחוזים)

■ מאוד גאה ■ די גאה ■ לא כל כך גאה ■ בכלל לא גאה ■ לא יודע / מסרב

1.15 לוח

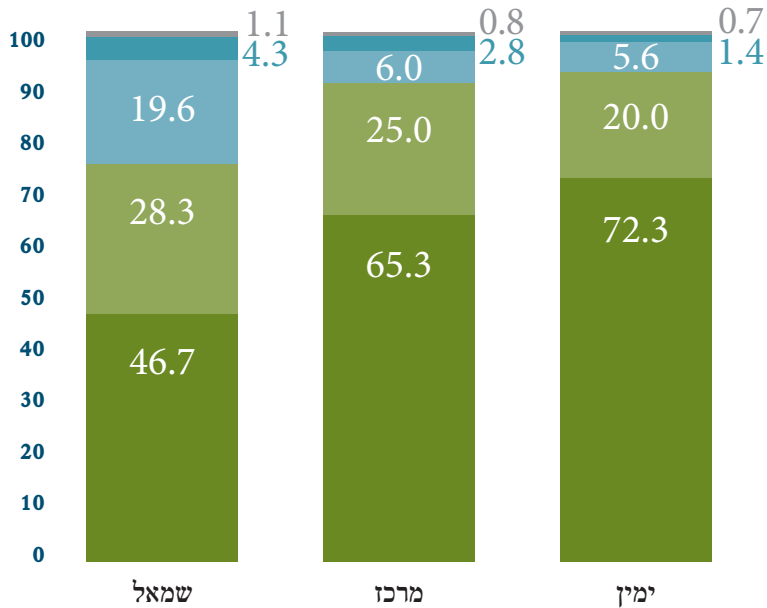
משייכים את עצמם לקבוצה חזקה בחברה	% מאוד גאים להיות ישראלים	% די גאים להיות ישראלים	% לא כל כך גאים להיות ישראלים	% בכלל לא גאים להיות ישראלים	% מסרב / לא יודע	% סך הכול
משייכים את עצמם לקבוצה חזקה בחברה	65.1	20.9	7.0	6.5	0.5	100
משייכים את עצמם לקבוצה די חזקה בחברה	62.9	22.1	9.4	4.0	1.6	100
משייכים את עצמם לקבוצה די חלשה או חלשה בחברה	45.6	27.4	11.8	12.2	3.0	100

ומה השפעת המחנה הפוליטי המדיני-ביטחוני על תחושת הגאווה של היהודים בישראליותם? שעה שלא מצאנו הבדלים בהרגשת השייכות בין שלושת המחנות הפוליטיים, כן מצאנו הבדלים ברורים במידת הגאווה שלהם בישראליות – המשייכים עצמם לימין גאים בהרבה מהמשייכים עצמם לשמאל. המשייכים עצמם למרכז נמצאים בתווך. בעוד שיעור מי שהגדירו את עצמם ימין "גאים מאוד" בישראליותם עמד על 72.3%, שיעור ה"גאים" במרכז עמד על 65.3%, לעומת מי ששייכו את עצמם לשמאל – 46.7% בלבד (אם מצרפים ל"גאים מאוד" גם את ה"די גאים", השיעורים הם: ימין – 92.3%; מרכז – 90.3; שמאל – 75%).

כשמתבוננים בנתונים על ציר הזמן, מתברר שכל השנים היו רוב הישראלים "גאים מאוד" או "די גאים" בישראליותם. עם זאת, בשנים 2003-2007 נמצאה תנודתיות עזה בתחושת הגאווה – שיא הגאווה בישראליות נרשמה ב-2006 (85.3%)²⁹. ואולם מאז 2007 – נקודת ה"שפל" בגאווה (75.3% "גאים מאוד" ו"די גאים") – נרשמת עלייה עקבית בשיעור ה"גאים" בישראליות שלהם, שהתייצבה בשנתיים האחרונות.

29 הסקר התקיים ב-2006, כמה חודשים לפני פרוץ מלחמת לבנון השנייה. מן הסתם לא היה נרשם שיא זה אילו התקיים הסקר אחרי המלחמה.

תרשים 1.37: גאווה בישראליות (מדגם יהודים; לפי מחנה פוליטי; באחוזים)

מאוד גאה ■ די גאה ■ לא כל כך גאה ■ בכלל לא גאה ■ לא יודע / מסרב

היות שרוב המרואיינים היהודים הציגו את עצמם כבעלי הרגשת שייכות עמוקה לארץ ובעיותיה, כמי שהם גאים במידה זו או אחרת בהיותם ישראלים וכפי שנראה בהמשך – גם כמי שמעוניינים לחיות בארץ בטווח הארוך,³¹ ברקנו הפעם עד כמה הם רואים את עצמם שותפים לאידאולוגיה המכוננת של מדינת ישראל – הציונות (כפי שכל אחד מפרש מונח זה לעצמו). הנתונים מראים כי רוב גדול מחשיבים את עצמם "ציונים" (81.7%), ומהם קצת פחות מחצי (45.3%) מגדירים את עצמם "מאוד ציונים". 15.5% מהיהודים אפילו מגדירים את עצמם "די לא ציונים" או "בכלל לא ציונים".

ציוני או לא?³⁰

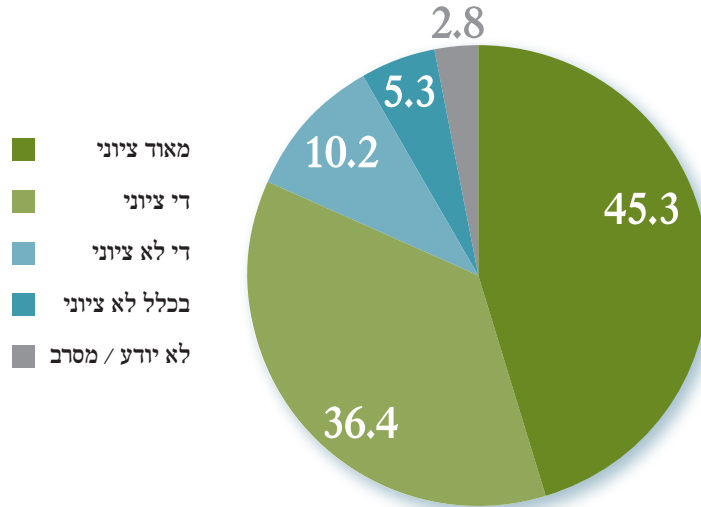
שאלה 5

נספח 1, עמ' 216

30 שאלה זו הופנתה רק למרואיינים היהודים.

31 ראו התפלגות שאלה 6 בנספח 1 ודין בנושא בעמ' 171.

תרשים 1.38: ציוני או לא? (מדגם יהודים; באחוזים)

פילחנו את התשובות על השאלה בדבר מידת הציוניות של המרואיינים לפי כמה משתנים פוליטיים וחברתיים. כפי שמורה לוח 1.16, מצאנו כי ההזדהות עם הציונות³² עולה עם הגיל: יותר מבוגרים מגדירים את עצמם "מאוד ציונים" מצעירים. יש לשים לב כי גילאי הביניים – פחות מהצעירים והמבוגרים ביחד – מגדירים את עצמם "לא ציונים", לדרגותיהם (הבדל קטן אך מובהק סטטיסטית). גברים נוטים יותר מנשים להגדיר את עצמם "מאוד ציונים", ובו בזמן יותר נשים מגדירות את עצמן "לא ציוניות" (לדרגותיהן) מגברים, אם כי כמו בקבוצות הגיל השונות גם כאן מדובר במיעוט בלבד בקרב הנשים ובקרב הגברים גם יחד.

יותר בעלי הכנסה גבוהה מגדירים את עצמם "מאוד ציונים" מבעלי הכנסה נמוכה, ויותר בעלי הכנסה נמוכה מגדירים את עצמם "לא ציונים", לדרגותיהם. כלומר, מי שמצבו הכלכלי טוב יותר, מרגיש נוה יותר עם האידאולוגיה ההגמונית בחברה.

32 בניתוח של מי שמזדהים עם הציונות השארנו את ההגדרה העצמית בחלוקה המקורית לשתי קטגוריות ("מאוד ציונים" ו"די ציונים") כדי לבטא את הגיוון בעוצמת ההזדהות. בה בעת, בגין זעירות הקטגוריות של מי שאינם מזדהים עם הציונות, צירפנו את עמדת המיעוט "לא כל כך ציוני" ו"בכלל לא ציוני" כדי להקל על אפיון הקבוצה שאינה מגדירה את עצמה ציונית.

ההבדל במידת ההזדהות עם הציונות לפי שיוך עצמי למחנה פוליטי מדיני-ביטחוני הוא עצום: כפליים ממי שהגדירו את עצמם ימין בהשוואה למי שהגדירו את עצמם שמאל הצהירו כי הם "מאוד ציונים". פילוח לפי דתיות העלה כי השיעור הגבוה ביותר של מי שהגדירו את עצמם "מאוד ציונים" הוא בקבוצת החרדים הלאומיים, ואחריהם הדתיים, המסורתיים והחילונים. הממצא המפתיע ביותר של הניתוח שעשינו כאן הוא כפי הנראה ששיעור המגדירים את עצמם "ציונים מאוד" בקרב החרדים, שהם כידוע לא ציונים במובהק או אפילו אנטי-ציונים, מגיע היום – לפי דיווח עצמי – לכרבע! שלא במפתיע, בקרב החרדים נמצא גם השיעור הגבוה ביותר של מי שהגדירו את עצמם "לא כל כך ציונים" או "בכלל לא ציונים".

לוח 1.16

מאוד ציונים	די ציונים	לא כל כך ציונים + בכלל לא ציונים	לא יודע / מסרב	% סך הכול	
45.3	36.4	15.5	2.8	100	כלל המדגם היהודי
גיל					
40.0	37.2	20.0	2.8	100	צעירים
43.6	42.9	11.3	2.2	100	גילאי ביניים
52.8	29.4	14.5	3.3	100	מבוגרים
מין					
41.6	37.4	17.9	3.1	100	נשים
49.3	35.4	12.9	2.4	100	גברים
הכנסה משפחתית					
40.7	39.1	18.3	1.9	100	מתחת לממוצע
46.8	34.3	14.8	4.1	100	כמו הממוצע
50.2	37.3	11.4	1.1	100	מעל הממוצע
מחנה פוליטי מדיני-ביטחוני					
51.5	34.7	11.2	2.6	100	ימין
42.5	41.3	14.7	1.5	100	מרכז
25.8	35.5	34.4	4.3	100	שמאל

דתיות	מאוד ציונים	די ציונים	לא כל כך ציונים + בכלל לא ציונים	לא יודע / מסרב	% סך הכול
חילונים	40.6	37.2	18.5	3.7	100
מסורתיים	49.8	37.0	11.4	1.8	100
דתיים	58.2	33.7	6.1	2.0	100
חרדים לאומיים	72.2	16.7	11.1	-	100
חרדים	26.0	36.0	36.0	2.0	100

כדי להבין את ההשפעה המצטברת של המשתנים על ההגדרה העצמית "ציוני" או "לא ציוני" השתמשנו הפעם בניחוח מסוג צ'ייד (CHAID)³³, שתוצאותיו מוצגות ב"עץ" שלהלן. יש לציין כי נתוני הצ'ייד אינם משוקללים, לכן התפלגות המשתנה קרובה מאוד, אך אינה זהה, להתפלגויות של אותו משתנה (משוקלל) המדווחים לעיל. השתמשנו בניחוח צ'ייד למדגם היהודים בלבד מהטעם שהוא מושתת על פילוחים לקבוצות משנה (ראו לעיל במבוא המתודולוגי).

מה אנו למדים מן ה"עץ"? השלב הראשון של הניתוח העלה כי המשתנה הדמוגרפי שממייין את היהודים לקבוצות המובחנות ביותר, ככל שהדבר נוגע להגדרה עצמית כציונים, הוא הוותק בארץ. כלומר, ילידי הארץ והעולים הוותיקים (שעלו לפני 1990) – אף שאינם ילידים – מגדירים את עצמם "מאוד ציונים" בשיעורים כפולים מעולי שנות התשעים ואילך (49.7% לעומת 23.3%, בהתאמה). מנגד, העולים מגדירים את עצמם "לא ציונים" בשיעורים גבוהים בהרבה – פי שלושה – מילידי ישראל ומהעולים הוותיקים (33.3% לעומת 11.9%, בהתאמה). העולים יוצאים בשלב זה מן החישוב כי אי־אפשר לפצל אותם יותר לפי משתנה כלשהו ועדיין להישאר ברמת המובהקות הנדרשת.

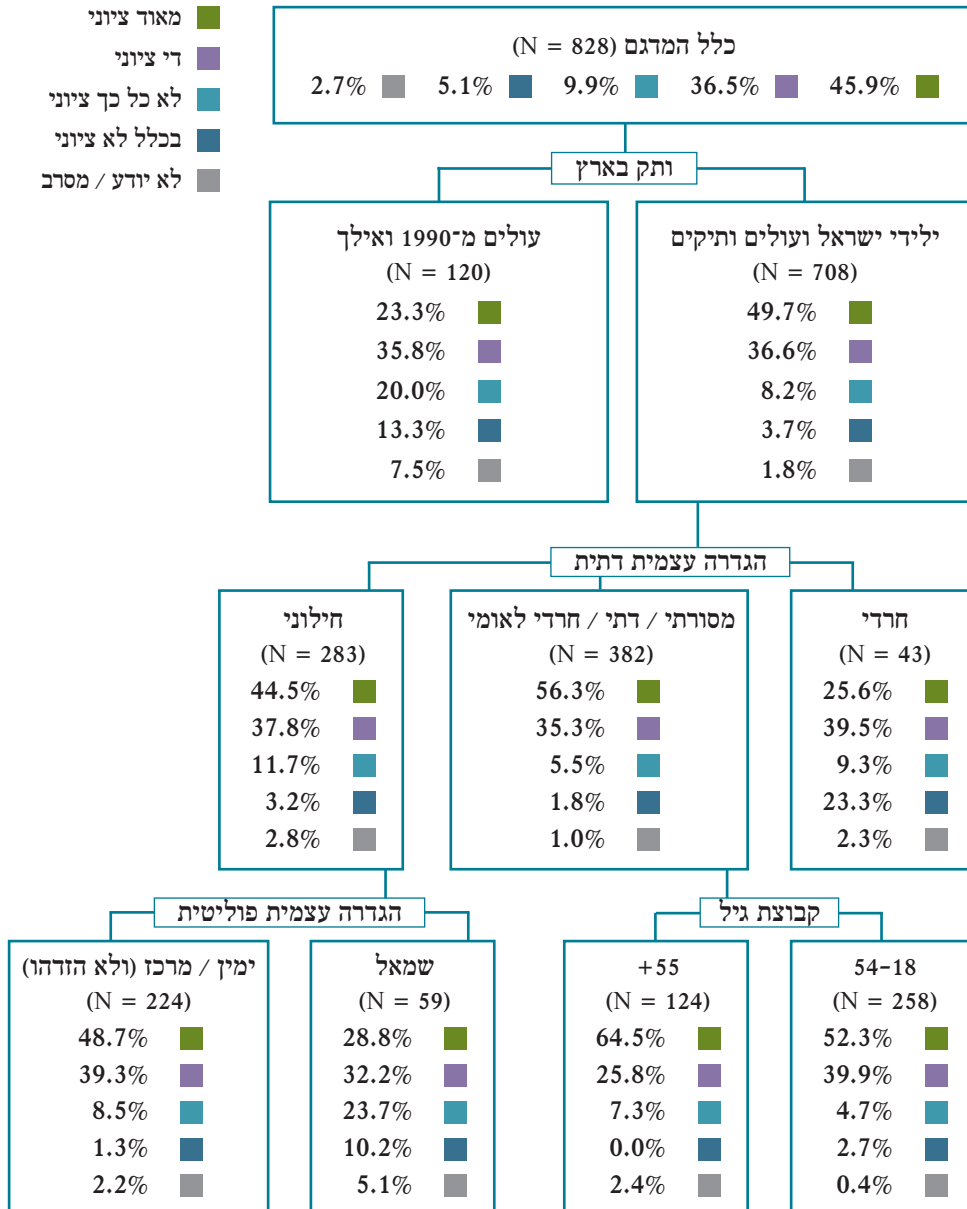
33 CHAID — Chi-squared Automatic Interaction Detector: שיטה למיון רב-שלבי הבוחנת, בהדרגה, את הקשרים בין המשתנים המסבירים (הבלתי תלויים: ותק בארץ, דתיות, גיל, מחנה פוליטי ומין) לבין המשתנה המוסבר (התלוי: הגדרה עצמית כציוני) והבוחרת בעזרת מבחן סטטיסטי χ^2 . בשלב הראשון התוכנה בוחרת את המשתנה המסביר ביותר; בשלב הבא – את המשתנה המסביר של כל תת-אוכלוסייה שאובחנה בשלב הראשון; ובכל צעד בהמשך – את המשתנה הממייין הבא לפי הפיצול המובהק ביותר. הפיצול נעצר כאשר מובהקות הפיצול נמוכה מערך המינימום שנקבע לניתוח זה. תוצאות המיון הרב-שלבי מוצגות כתרשימי עץ.

בשלב השני, לאחר המיון לפי ותק בארץ, החישוב מראה כי המשתנה המבחין הבא (כאמור, רק בקרב הישראלים ילידי הארץ והעולים הוותיקים) הוא רמת הדתיות. הקיבוץ הסטטיסטי האוטומטי מכניס יחד מסורתיים, דתיים וחרדים לאומיים ומבחין בשאלה הנידונה בינם לבין החילונים והחרדים. וכך, שיעור ה"מאוד ציונים" בקרב קבוצת המסורתיים, הדתיים והחרדים-לאומיים הוא 56.3%, בקרב החילונים – 44.5% ובקרב החרדים – 25.6%. בשלב זה, על פי השיטה, החרדים "יוצאים מן המשחק".

בשלב השלישי אנחנו ממשיכים אפוא עם שתי קבוצות בלבד: קבוצת המסורתיים/דתיים/חרדים לאומיים וקבוצת החילונים. הקבוצה הראשונה נחלקת כעת לפי גיל. על פי החלוקה הזאת, 64.5% מהם מקרב גילאי +55 מגדירים את עצמם "מאוד ציונים", יותר מהצעירים עד גיל זה (52.3%), וכאן יוצאת קבוצה זו מן הניתוח. החילונים נחלקים גם לפי עמדה פוליטית מדינית-ביטחונית: 48.7% מקרב החילונים שמגדירים את עצמם ימנים או אנשי מרכז מגדירים את עצמם "מאוד ציונים", בהשוואה ל-28.8% בלבד מקרב החילונים המגדירים את עצמם שמאלנים.

ולסיכום הניתוח (אנו ממליצים לעקוב בתרשים בעזרת האצבע משלב לשלב): יותר ילידי הארץ ועולים ותיקים מגדירים את עצמם ציונים לעומת עולים שמגדירים את עצמם ככאלה; מקרב הילדים והוותיקים המסורתיים, יותר דתיים וחילונים מגדירים את עצמם ציונים לעומת חרדים שמגדירים את עצמם ציונים; המבוגרים המסורתיים והדתיים ציונים יותר מהצעירים, ובקרב החילונים – המשייכים עצמם לימין או למרכז יותר מהמשייכים עצמם לשמאל.

תרשים 1.39: כמו שאתה אישית מכין את המושג "ציונות", האם אתה באופן אישי: (ה-% בניתוח צ'ייד מתוך מדגם יהודים בלבד; ללא שקלול)

חוזק חברתי או חולשה חברתית?

שאלה 38

נספח 1, עמ' 242

נספח 4, עמ' 264

כפי שנאמר במבוא, גם השנה ניסינו לפצח את הסיבות לדימוי העצמי ומכאן למיון העצמי החברתי של אנשים בישראל כשייכים לקבוצות חברתיות חזקות או חלשות. אמנם נוסח השאלה השנה היה שונה מזה שקבענו בשנים קודמות,³⁴ אבל שוב גילינו כי הרוב בכלל הציבור אינם מרגישים עצמם חלשים או שוליים, מה שמסביר, אולי, את הרגשת השייכות החזקה והגאוה הרכה בישראליות שבהן דנו לעיל ואת הרצון הרווח להישאר בארץ, שעליו נצביע בהמשך. התפלגות המיקום העצמי על הרצף קבוצה חזקה-חלשה בחברה דומה בעיקרה לזו שהתקבלה במדדים קודמים (2008-2010) על הרצף לבישוליים של החברה הישראלית.³⁵ וכך, 21.1% מכלל המדגם משייכים את עצמם לקבוצה ה"חזקה" בחברה, 43.8% לקבוצה ה"די חזקה", 17.3% לקבוצה ה"די חלשה" ו-11.7% לקבוצה ה"חלשה".

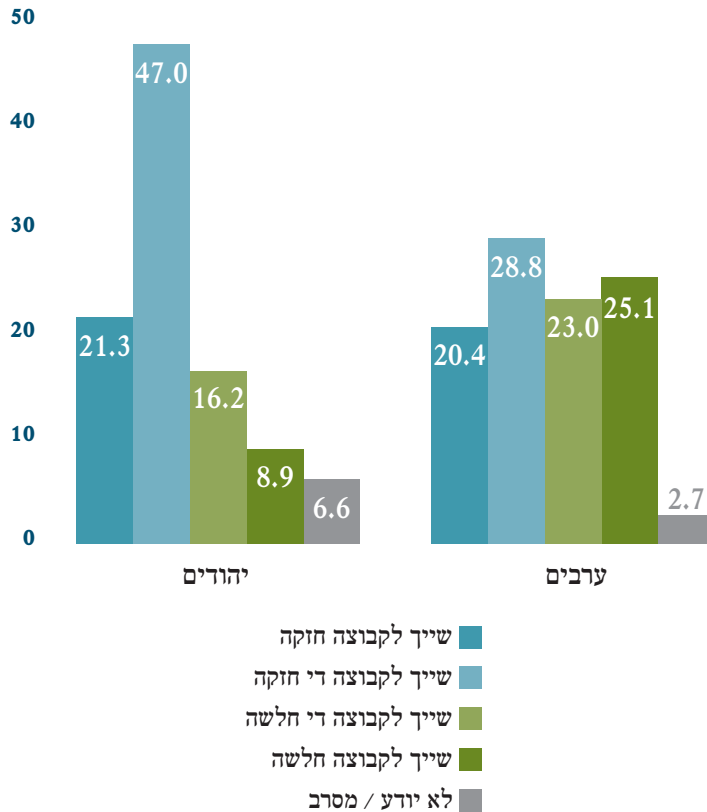
מה מבדיל אפוא בין מי שמרגישים חזקים חברתית למי שמרגישים חלשים?

לאום הוא משתנה בעל השפעה ברורה: מקרב היהודים 68.3% הגדירו את עצמם שייכים לקבוצה ה"חזקה" (מתוכם 47% לקבוצה ה"די חזקה"), ואילו מקרב הערבים רק 49.2% שייכו את עצמם לשתי הקבוצות האלה (28.8% לקבוצה ה"די חזקה").

34 השנה היה נוסח השאלה כך: "כל חברה בעולם מתחלקת לקבוצות חזקות וחלשות. להרגשתך, לאיזו קבוצה בחברה הישראלית אתה שייך כיום?". בשנה שעברה, למשל, היה הנוסח כזה: "על פני רצף מ-1 עד 4, שבו 1 פירושו המיקום הקרוב ביותר ל'לב' או למרכז של החברה הישראלית ו-4 פירושו מיקום בשוליים של החברה הישראלית, היכן היית ממקם את עצמך כיום?".

35 ראו נספח 4, לוח 4, עמ' 264.

תרשים 1.40: שיוך עצמי לקבוצה חזקה או חלשה (לפי לאום; באחוזים)

גם כאן ביצענו ניתוח צ'ייד (לתשובות המרואיינים היהודים בלבד). כפי שאפשר לראות ב"עץ" שלהלן (תרשים 1.41), המשתנה העיקרי המבחין בין המסווגים את עצמם לשייכים ל"קבוצה חזקה", "די חזקה", "די חלשה" או "חלשה" בחברה הישראלית הוא רמת ההכנסה. נמצא יחס ישר בין רמת ההכנסה לבין השיוך העצמי לקבוצה חזקה או חלשה בחברה: כצפוי, ככל שרמת ההכנסה גבוהה יותר, כן גבוה שיעור המסווגים את עצמם לקבוצות החזקות בחברה הישראלית, ולהפך באשר לקבוצות החלשות. בקרב מי שדיווחו על הכנסה נמוכה בהרבה מהממוצע רק 18.1% סיווגו את עצמם בקבוצה החזקה ביותר, לעומת 45.8% מבעלי ההכנסה הגבוהה בהרבה שתי רמות ההכנסה הקיצוניות – הרבה מעל הממוצע והרבה מתחת לממוצע – אינן מסתעפות לקבוצות משנה נוספות, כלומר הן מובחנות רק לפי רמת הכנסה.

ההסתעפות של שלוש רמות הביניים של ההכנסה היא כדלקמן: בעלי רמת הכנסה הנמוכה במעט מהמוצע מתפלגים לפי ותק בארץ והשכלה. ילידי הארץ והעולים הוותיקים ברמת הכנסה זו מרגישים חזקים מעולי שנות התשעים ואילך: 16.5% לעומת 8.5% (בהתאמה) שייכו את עצמם לקבוצה החזקה ביותר. העולים החדשים אינם מתפצלים יותר, ואילו ילידי הארץ והעולים הוותיקים ממשיכים להתפצל לפי השכלה. מקרב המשכילים יותר (בעלי השכלה תיכונית מלאה, השכלה אקדמית חלקית או תואר אקדמי מלא) 19.5% שייכו את עצמם לקבוצה החזקה, לעומת 12.2% מבעלי ההשכלה הנמוכה, התיכונית ללא בגרות, התיכונית חלקית (או פחות) או השכלה על-תיכונית לא אקדמית.

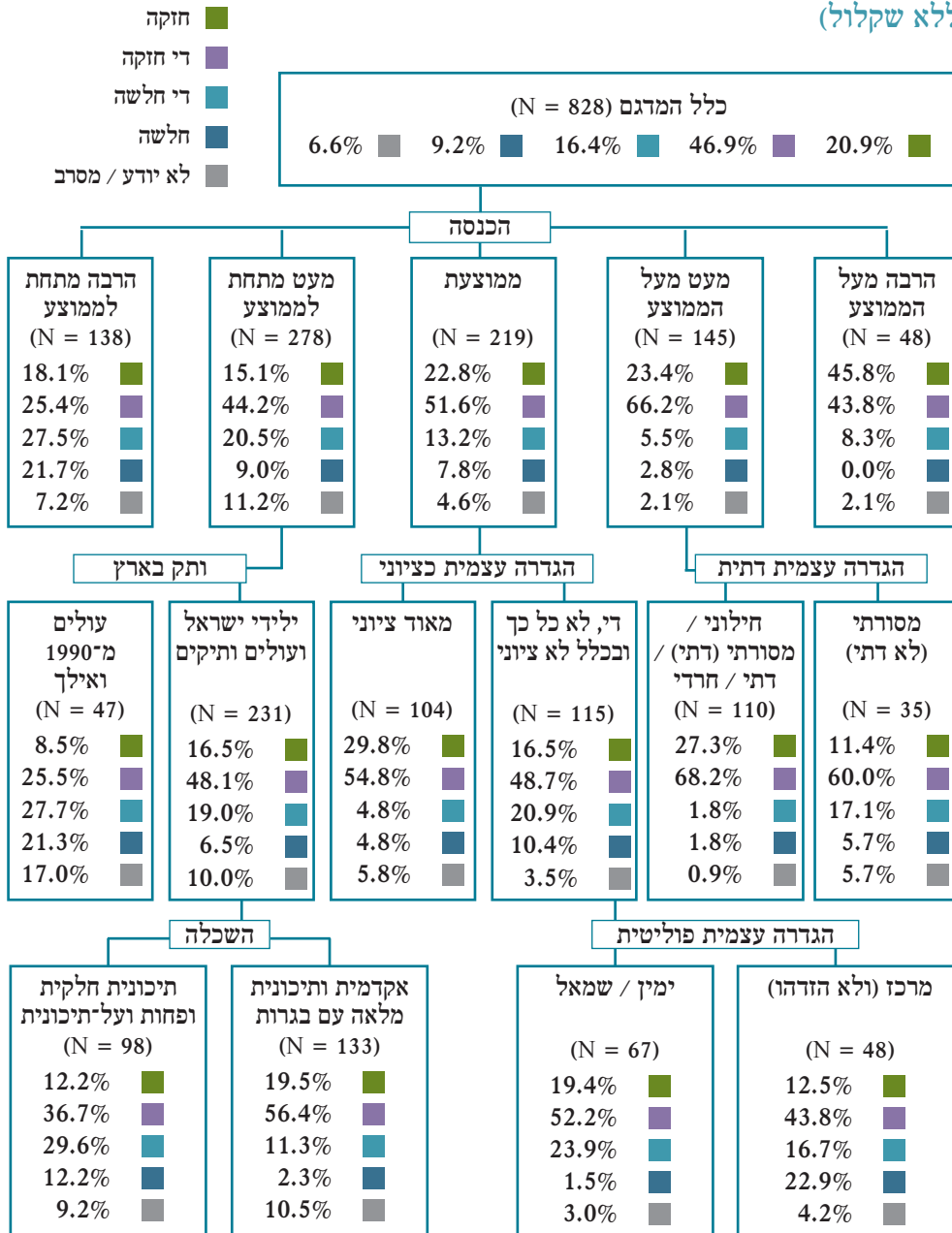
כשמדובר בבעלי ההכנסה הממוצעת, הסיווג העצמי לקבוצה החזקה או החלשה ממוין לפי ממדים רעיוניים, קרי הגדרה עצמית כציוני ושיוך עצמי למחנה פוליטי מדיני-ביטחוני. מקרב המסווגים את עצמם כ"מאוד ציונים" 29.8% משייכים את עצמם לקבוצה החזקה ביותר בחברה הישראלית, לעומת 16.5% בלבד מאלה שהגדירו את עצמם "די ציונים", "לא כל כך ציונים" או "בכלל לא ציונים".

"מאוד ציונים", אינם מתחלקים יותר. לעומת זאת האחרים נחלקים לפי מחנות פוליטיים: 19.4% ממי ששייכו את עצמם לשמאל או לימין מרגישים שייכים לקבוצה החזקה ביותר, לעומת 12.5% ממי שמיקמו את עצמם במרכז. כאן תם הפיצול של קבוצת ההכנסה הממוצעת.

כשמדובר בבעלי רמת הכנסה גבוהה במעט מהמוצע, שיוכם העצמי לקבוצה חזקה או חלשה בחברה נקבע לפי רמת הדתיות: מסורתיים שאינם דתיים בעלי ההכנסה הגבוהה מעט מן הממוצע מרגישים חלשים בהשוואה לשאר הקבוצות הדתיות עם הכנסה דומה: רק 11.4% מהם שייכו את עצמם לקבוצה החזקה יותר, לעומת 27.3% מכל האחרים.

לסיכום הגורמים המשפיעים על שיוך עצמי לקבוצות חזקות או חלשות בחברה: הכנסה היא המשתנה הממייץ הראשון. לאחר מכן – בקבוצות ההכנסה השונות – דתיות, ציוניות ווותק בארץ, ובשלב האחרון, כשמדובר בקבוצות הכנסה לפי ציוניות ווותק בארץ – מחנה פוליטי והשכלה. מכאן עברנו לבדוק את מידת ההתעניינות של הנשאלים בפוליטיקה.

תרשים 1.41: כל חברה בעולם מתחלקת לקבוצות חזקות וחלשות. להרגשתך, לאיזו קבוצה בחברה הישראלית אתה שייך כיום? (ה-% בניתוח צייד מתוך מדגם יהודים בלבד; ללא שקלול)

רמת העניין של הציבור הישראלי בפוליטיקה גבוהה אך תנודתית. ניתוח הממצאים לאורך זמן מורה כי לאחר רמת שיא של עניין בפוליטיקה בשנה שעברה – 76.8% שהצהירו על עניין רב ומסוים בפוליטיקה – השנה שוב ירדה קמעא רמת העניין וחזרה לזו שנרשמה בשנים 2009–2010: כשני שלישים מהציבור מתעניינים בפוליטיקה.

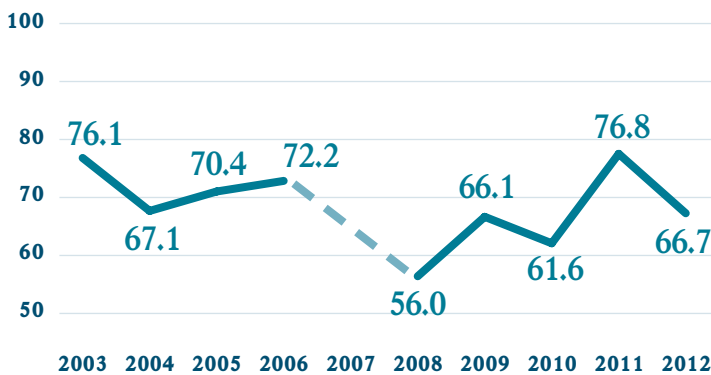
התעניינות בפוליטיקה

שאלה 19

נספח 1, עמ' 228

נספח 2, עמ' 254

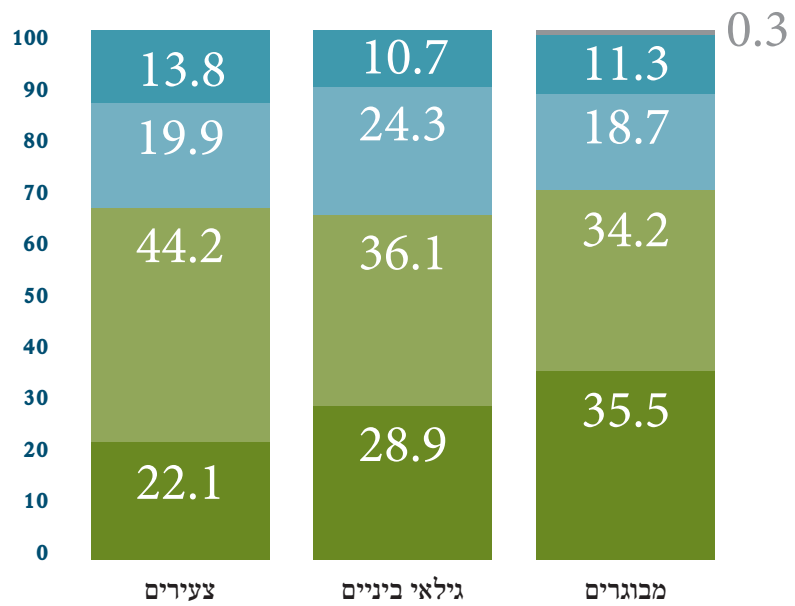
תרשים 1.42: באיזו מידה אתה מתעניין בפוליטיקה? (במידה רבה ובמידה מסוימת; כלל המדגם; לפי שנים; באחוזים)

גם השנה רק מיעוט (33.1%) דיווח על "עניין מועט" או "חוסר עניין" בפוליטיקה: (31.2% אצל היהודים ו-42.9% אצל הערבים). עם זאת, חשוב לציין כי מקרב המתעניינים (גם היהודים וגם הערבים) שיעור המתעניינים "במידה רבה" היה נמוך משיעור המתעניינים "במידה מסוימת" (יהודים: במידה רבה – 29.8%, במידה מסוימת – 38.9%; ערבים: במידה רבה – 21.5%, במידה מסוימת – 35.6%).

פילחנו את התשובות לפי גיל (כלל המדגם) ומצאנו כי אמנם צעירים מדווחים מעט פחות מקבוצת הגיל המבוגרת על מידה רבה של עניין בפוליטיקה, אבל ההבדלים הם קטנים: 66.3% מהם מדווחים על "מידה רבה" או "מידה מסוימת" של עניין בפוליטיקה (לעומת 65% מגילאי הביניים ו-69.7% מקבוצת הגיל המבוגרת).

תרשים 1.43: באיזו מידה אתה מתעניין בפוליטיקה (כלל המדגם; לפי גיל; באחוזים)

■ במידה רבה ■ במידה מסוימת ■ במידה מועטה ■ בכלל לא ■ לא יודע / מסרב

פילוח אחר שעשינו הוא לפי שיוך עצמי לקבוצה חזקה או חלשה בחברה (כלל המדגם). מצאנו כי כאן ההבדל דווקא בולט – מי ששייכו את עצמם לקבוצה ה"חזקה" או ה"די חזקה" מתעניינים בפוליטיקה במידה מובהקת ורבה יותר ממי ששייכו את עצמם לקבוצות החלשות (אם כי גם בקרב קבוצות אלה עדיין הרוב מצהירים כי הם מתעניינים בפוליטיקה במידה רבה או מסוימת).

לוח 1.17

% המתעניינים בפוליטיקה במידה רבה או במידה מסוימת	
68.8	משייכים את עצמם לקבוצה חזקה בחברה
74.5	משייכים את עצמם לקבוצה די חזקה בחברה
55.0	משייכים את עצמם לקבוצה די חלשה או חלשה בחברה

פילוח כלל המדגם לפי מין הראה כי יותר גברים מנשים דיווחו שהם מתעניינים בפוליטיקה "במידה רבה" (34.7% לעומת 22.4%).

כשבחנו את ההתעניינות לפי השתתפות במחאת קיץ 2011 מצאנו הבדל גדול – מי שדיווחו על השתתפות גם דיווחו על עניין רב בפוליטיקה בשיעור גבוה בהרבה ממי שלא השתתפו (מבין מי שהשתתפו ודיווחו שהם מתעניינים במידה רבה בפוליטיקה – 39.6%; מבין מי שלא השתתפו ודיווחו שהם מתעניינים במידה רבה בפוליטיקה – 24.8%).

מכאן עברנו לבדוק את התרגום המעשי של ההתעניינות בפוליטיקה ושאלנו על אהדה למפלגה כלשהי או פעילות במפלגה כלשהי או בארגון חברתי העוסק בנושאים פוליטיים.

בדומה לסקרים קודמים ולעדויות אמפיריות אחרות נראה לפי נתוני סקר השנה שמצבן של המפלגות הוא ככי רע – לא רק מבחינת האמון (המועט) בהן, שבו דנו בפרק הקודם, אלא גם מבחינת הזיקה אליהן. רוב ברור של שלושה רבעים (75.2%) מכלל המדגם (יהודים – 77.2%; ערבים – 65.4%) הצהירו שהם אינם אוהדים שום מפלגה ואינם חברים בשום מפלגה. 14.2% (יהודים – 14.1%; ערבים – 14.7%) הגדירו את עצמם "אוהדים" – אבל לא "חברים" – של מפלגה מסוימת. מיעוט זעיר בלבד – 4.2% מכלל הציבור (יהודים – 4.5%; ערבים – 3.6%) הם "חברים", "חברים פעילים" או "בעלי תפקיד" במפלגה כלשהי. ממצא מעניין הוא ש-3.6% מכלל הציבור (יהודים – 2.9%; ערבים – 7.3%) העידו על עצמם כי הם אמנם התפקדו למפלגה מסוימת אבל הם אינם רואים עצמם חברים בה!³⁶

אהדה או חברות במפלגה או בארגון חברתי

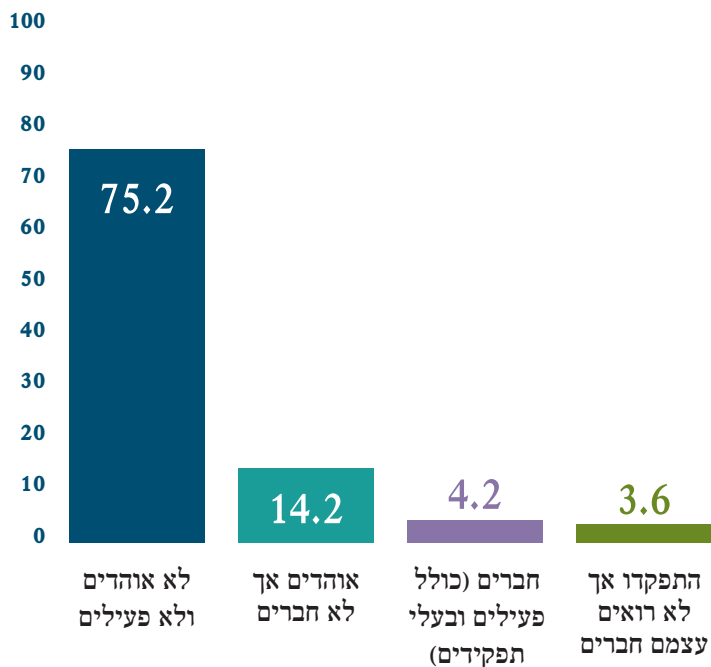
שאלות 23-24

נספח 1, עמ' 231

נספח 2, עמ' 255

36 לנוכח חשיפות בתקשורת של "קבלני התפקדות למפלגות" יצרנו השנה קטגוריית תשובה חדשה – "התפקדת למפלגה, אבל לא רואה עצמך חבר בה". מתברר כי שיעור לא מבוטל מהציבור (3.6%) – בייחוד בהתחשב בשיעור הנמוך של חברים במפלגות – הגדירו כך את זיקתם למפלגה. בהיעדר קטגוריה זו בעבר, הם לא נכנסו לתרשים ההשוואתי (תרשים 1.44).

תרשים 1.44: האם אתה אוהד או פעיל של מפלגה כלשהי? (כלל המדגם; באחוזים)

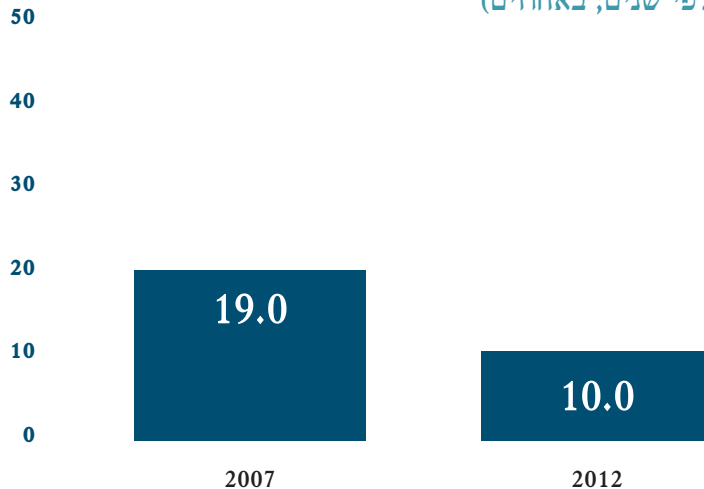
בהתבוננות לאחור מצאנו כי שיעור המדווחים שהם חברים באחת המפלגות או אוהדים של אחת המפלגות ירד השנה לנקודה נמוכה שכמותה נמדדה רק בשנת 2005.

**תרשים 1.45: האם אתה אוהד או פעיל של מפלגה כלשהי?
(כלל המדגם; לפי שנים; באחוזים)**

רוב הישראלים, אם כן, אינם חברים במפלגות או אוהדים אותן, אך האם הם "עושים פוליטיקה" בארגונים של החברה האזרחית? מתברר ששיעור המדווחים שהם חברים בקבוצות או בארגונים אזרחיים הוא רק 10% בכלל המדגם (יהודים – 8.8%; ערבים – 15.7%). עם זאת שיעורם הוא יותר מפי שניים (!) משיעור החברים במפלגות. כמו בעניין החברות במפלגות גם בנושא החברות בארגונים אזרחיים מצאנו ירידה בהשוואה למדידה בעבר – מ-19% ב-2007 ל-10% השנה.

תרשים 1.46: האם אתה חבר או פעיל בארגון אזרחי או בקבוצה שאינה מפלגה? (חבר או פעיל; כלל המדגם; לפי שנים; באחוזים)

חלוקה לפי גיל הראתה שאין הבדלים של ממש בשיעור החברות בארגונים אזרחיים בין הצעירים (10.5%), גילאי הביניים (10.4%) והמבוגרים (9%).

ברקנו אם יש קשר בין ההרגשה של יכולת השפעה על מדיניות הממשלה לבין חברות בארגונים אזרחיים ובקבוצות העוסקות בנושאים חברתיים-פוליטיים. מתברר כי אף שגם כאן מדובר במיעוט, אכן מי שהם חברים או פעילים בארגונים אזרחיים מרגישים שהם יכולים להשפיע על מדיניות הממשלה יותר ממי שאינם חברים או פעילים (כן – 45.1%; לא – 33.8%). בעניין הקשר בין חברות או פעילות בארגונים אזרחיים לבין ההרגשה של יכולת השפעה, יש לומר כי יכולים להיות לו שני כיוונים: אולי מי שמרגישים שיש להם יכולת השפעה מצטרפים לארגונים אזרחיים יותר ממי שמרגישים שאין להם יכולת השפעה. מצד שני, אולי מי שכבר הצטרף לארגון אזרחי, תחושת יכולת ההשפעה שלו מתעצמת.

שיוך עצמי לקבוצה חברתית חזקה או חלשה קשור רק בשוליים, ולא באופן שיטתי, לחברות בארגונים אזרחיים: שיוך עצמי לקבוצה "חזקה" בחברה מלווה במעט יותר חברות כזו (13%) משיוך עצמי לקבוצה "די חזקה" (8.7%) או "חלשה" (10.1%).

פילוח החברות במפלגה או האהדה למפלגה לפי דתיות לא הראה הבדלים גדולים, למעט החרדים הלאומיים – המתבלטים בשיעור חברות גבוה בהרבה משאר הקבוצות.

לוח 1.18

% חברים או פעילים בארגונים אזרחיים העוסקים בנושאים חברתיים-פוליטיים	
חילונים	8.5
מסורתיים לא דתיים	8.6
מסורתיים דתיים	8.4
דתיים	10.1
חרדים לאומיים	22.2
חרדים	6.0

פילוח המדגם היהודי לפי מחנה פוליטי מדיני-ביטחוני העלה כי מי שהגדירו את עצמם שמאל דיווחו על רמה גבוהה יותר של חברות בארגונים אזרחיים (14.1%) לעומת ימין (9.9%) ומרכז (6.9%), אולי מפני שבהתחשב במאזן האלקטורלי בגופים המייצגים, זו כמעט הדרך היחידה הפתוחה היום לפני המזדהים עם השמאל הפוליטי להביא לידי ביטוי את עמדותיהם ולנסות להשפיע על מצב העניינים במדינה.

העובדה שלמרות ההתעניינות הגבוהה יחסית בפוליטיקה רק מעטים חברים במפלגות או בארגונים אזרחיים מעלה את השאלה בדבר תפיסת ההשפעה האפשרית של האזרח על הפוליטיקה. יש להניח כי מי שמרגיש שאינו יכול להשפיע, יימנע מפעילות פוליטית, ולהפך. וכבר ראינו לעיל את קיומו של קשר כזה כשמדובר בתחושת היכולת להשפיע על המדיניות והקשר שלה עם חברות בארגונים אזרחיים העוסקים בנושאים פוליטיים.

השפעה על מדיניות הממשלה

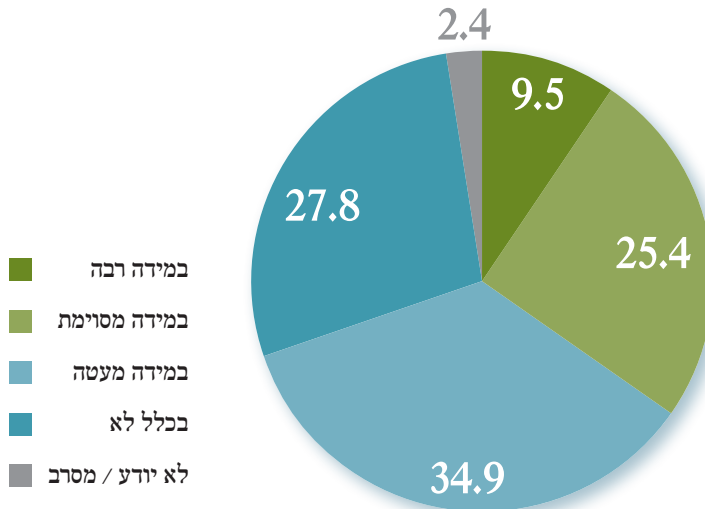
שאלה 20

נספח 1, עמ' 229

נספח 2, עמ' 254

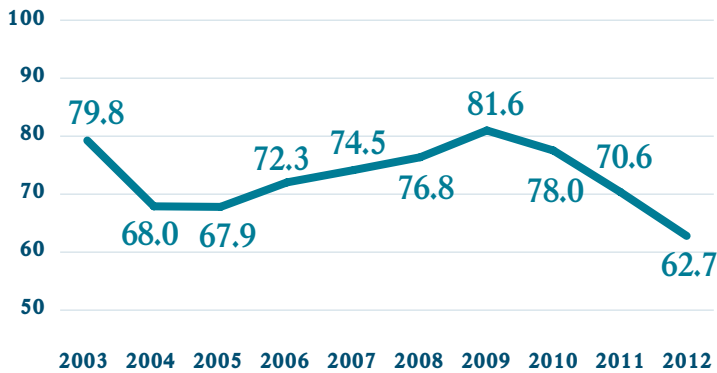
גם השנה רק מיעוט קטן – 9.5% בכלל המדגם (יהודים – 10.5%; ערבים – 4.7%) – השיבו כי הם והחברים שלהם יכולים להשפיע על מדיניות הממשלה "במידה רבה". כרבע (25.4%) חשבו כי הם יכולים להשפיע "במידה מסוימת" (בשיעורים כמעט שווים אצל היהודים והערבים – 25.5% ו-25.1%, בהתאמה). ואולם הרוב סוברים שהשפעתם על המדיניות מועטה או אפסית: 34.9% הרגישו כי הם יכולים להשפיע "במידה מועטה" ו-27.8% – "בכלל לא" (יהודים: במידה מועטה – 35.4%, בכלל לא – 26.1%; ערבים: במידה מועטה – 32.5%; בכלל לא – 36.1%).

תרשים 1.47: באיזו מידה אתה והחברים שלך יכולים להשפיע על מדיניות הממשלה? (כלל המדגם; באחוזים)

ניתוח לאורך זמן מורה כי אמנם בכל המדידות נמצא רוב למי משרגישים כי אין בכוחם להשפיע על מדיניות הממשלה. ואולם הצד האופטימי מבחינה דמוקרטית הוא שחלה ירידה הדרגתית בתחושת חוסר אונים זו מאז שנת 2009, אז 81.6% הרגישו כי אין בכוחם להשפיע. השנה, כאמור, מדובר כמעט פחות משני שלישים המרגישים שאין ביכולתם להשפיע על מדיניות הממשלה, שיעור נמוך במובהק מאז תחילת המדידות שלנו.

תרשים 1.48: באיזו מידה אתה והחברים שלך יכולים להשפיע על מדיניות הממשלה? (במידה מועטה ובכלל לא; כלל המדגם; לפי שנים; באחוזים)

פילחנו השנה את התשובות על שאלה זו לפי גיל, שכן במהלך מחאת קיץ 2011 עלתה מקבוצות הצעירים תביעה חזקה להשפיע על השלטון. ואולם בניתוח הנתונים של כלל המדגם לא נמצאו הבדלים של ממש בין קבוצות הגיל השונות בכל הנוגע להרגשת (חוסר) היכולת להשפיע על מדיניות הממשלה. לעומת זאת נמצא הבדל גדול בין הרגשת היכולת להשפיע על מדיניות בממשלה בקרב מי שהשתתפו במחאה לבין הרגשתם של מי שלא השתתפו בה. מצאנו שבקרב המשתתפים, לעומת הלא משתתפים, כמעט מחצית מרגישים שביכולתם לשנות מדיניות, כאשר בקרב הלא משתתפים כשליש מרגישים שביכולתם להשפיע.

לוח 1.19

לא השתתפו במחאת קיץ 2011	השתתפו במחאת קיץ 2011	% המרגישים שהם יכולים להשפיע במידה רבה או במידה מסוימת על מדיניות הממשלה
31.0	46.3	

לנוכח העובדה שמחנה השמאל נדחק זה שנים רבות מעמדות השפעה פוליטיות רצינינו לדעת אם למי שמזהים עצמם (יהודים) עם מחנה פוליטי מדיני-ביטחוני זה יש פחות תחושת יכולת השפעה פוליטית ממי שמזהים

את עצמם עם הימין והמרכז, שייצוגם במערכת השלטונית חזק בהרבה. במפתיע, שיעור המרגישים שביכולתם להשפיע גדול דווקא בקרב אנשי השמאל (46.8%), לעומת אנשי המרכז (32.7%) או הימין (38.6%). השערה לבדיקה בעתיד לגבי נתון זה היא שמי שמזהים עצמם כשמאל הם משכילים ובעלי אמצעים יותר מהמזהים עצמם כימין, ואולי גם כמרכז, ומכאן נגזרת הרגשת ההשפעה החזקה יותר שלהם. ניתוח צ'יידר שעשינו השנה על הנתונים שבידינו בשאלה זו לא הניב תוצאות שעל בסיסן יכולנו להפריך או לאשש את ההנחה בדבר השכלה והכנסה כמשתנים מתווכים בין השיוך העצמי למחנה פוליטי לבין הרגשת השפעה גבוהה או נמוכה.

איך אפשר להשפיע?

שאלות 21.1-21.6

נספח 1, עמ' 229

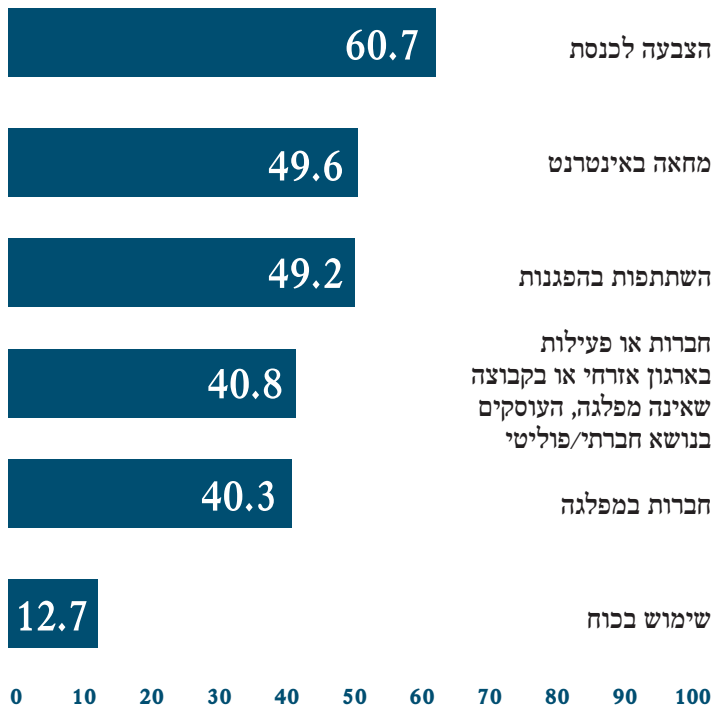
מהי דרך הפעולה הפוליטית שלדעת הציבור היא היעילה ביותר? הצגנו למרואיינים שש דרכים כאלה: (1) הצבעה לכנסת; (2) חברות בארגון אזרחי או בקבוצה שאינם מפלגה אך עוסקים בנושאים חברתיים-פוליטיים; (3) מחאה באינטרנט; (4) חברות במפלגה; (5) השתתפות בהפגנות; (6) שימוש בכוח.

כפי שאפשר ללמוד מתרשים 1.49, בכלל המדגם מיוחסת להצבעה ההשפעה הפוטנציאלית הרבה ביותר. ממצא זה מלמד על חוסן דמוקרטי בארץ, שבמרכזו עומד ממשל של נבחרים. אחרי ההצבעה לכנסת – מן הסתם בהשפעת המחאות בעולם הערבי ומחאת קיץ 2011 בישראל – מיוחסת ההשפעה הרבה ביותר על השלטון למחאה באינטרנט ולהשתתפות בהפגנות. מתחת לדרכים אלה נמצאות, בצמוד, חברות בארגון אזרחי וחברות במפלגה. השימוש בכוח משתרך הרחק מאחור, כפי שמן הראוי שיהיה במשטר דמוקרטי.

ניתוח הנתונים לפי לאום מראה כי מדרג הערכת ההשפעה של דרכי הפעולה השונות דומה להפליא אצל יהודים וערבים. ממצא זה מפליא במיוחד בהתחשב בשוני העמוק במרחב ההזדמנויות הפוליטיות של שתי הקבוצות. עם זאת, יש לשים לב כי אצל הערבים הערכת ההשפעה הפוטנציאלית של כל אחת מהדרכים הללו היא נמוכה יותר. במקום הראשון (אפשר להשפיע "במידה רבה מאוד" או "במידה רבה") עומדת גם אצל היהודים וגם אצל הערבים הקבוצה המסמנת את ההצבעה לכנסת כדרך הצבעה אפקטיבית (61.9% ו-54.9%, בהתאמה). במקומות השני והשלישי מבחינת גודל הקבוצות הסבורות כי מדובר בדרך השפעה אפקטיבית עומדות אצל היהודים מחאה באינטרנט (50%) והשתתפות בהפגנות (49.2%). אצל הערבים הסדר הפוך בהפרש זעיר: השתתפות בהפגנות (49.2%) ומחאה באינטרנט (48.1%). הקבוצה שסימנה את החברות במפלגות כדרך ההשפעה היעילה ביותר ניצבת במקום הרביעי בשתי האוכלוסיות, והיא שווה בגודלה בקרב המרואיינים היהודים והערבים (40.3%). במקומות הלפני אחרון והאחרון בהערכת היעילות הפוליטית עומדים חברות בארגון אזרחי ושימוש

בכוח – יהודים: 40.9% ו-10.8% (בהתאמה); ערבים: 39.8% ו-21.5% (בהתאמה). יש לשים לב כי שיעור הערבים המייחסים מידה "רבה מאוד" או "מידה רבה" של השפעה לדרך הפעולה של שימוש בכוח גבוה פי שניים משיעור היהודים הסבורים כך (21.5% ו-10.8%, בהתאמה).

תרשים 1.49: עד כמה יכולים כיום האזרחים להשפיע על מדיניות הממשלה בכל אחת מן הדרכים הבאות? (במידה רבה ורבה מאוד; כלל המדגם; באחוזים)

פילחנו את התשובות על ההשפעה היחסית של דרכי ההשפעה לפי גיל. הערכת ההשפעה הפוטנציאלית של הצבעה לכנסת וחברות בארגון אזרחי הייתה משותפת לכל קבוצות הגיל. לעומת זאת הצעירים וגילאי הביניים העריכו גבוה יותר מהמבוגרים את השפעתה של המחאה האינטרנטית (צעירים וגילאי ביניים – 52.7%; מבוגרים – 43.1%). במפתיע גם כשמדובר בחברות במפלגה, הצעירים חיוביים יותר מהמבוגרים ומגילאי הביניים (45.3%, לעומת 37.4% ו-38%, בהתאמה). באופן מדאיג משהו הם

גם מעריכים כאפקטיבי יותר את השימוש בכוח (צעירים – 16.6%; גילאי ביניים – 10.7%; מבוגרים – 10.3%).

פילוח של התשובות על שאלה זו לפי השתתפות או אי-השתתפות במחאת קיץ 2011 העלה כי ההבדל היחיד נגע – ולא במפתיע – להשתתפות בהפגנות. 66.6% מקרב המשתתפים העריכו כי השתתפות בהפגנות יכולה להשפיע, לעומת 45% מקרב מי שלא השתתפו.

שימוש באלימות להשגת מטרות פוליטיות

שאלה 18.2

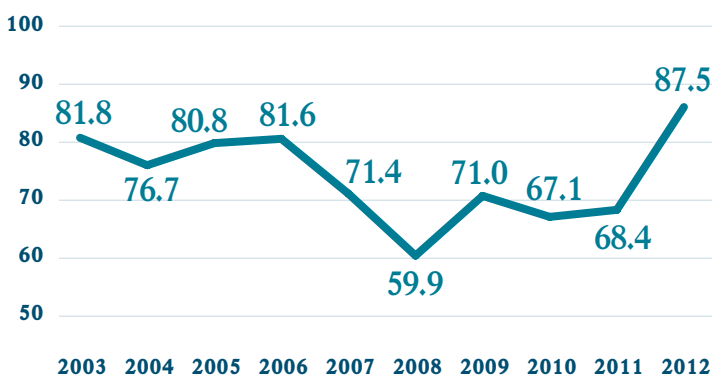
נספח 1, עמ' 227

נספח 2, עמ' 252

כפי שנאמר, רק כעשירית מהמרואיינים היהודים ומעט פחות מרבע מהמרואיינים הערבים ייחסו יעילות "רבה מאוד" או "רבה" לשימוש בכוח כדרך השפעה על מדיניות הממשלה. כדי להבהיר נקודה זו שאלנו ישירות את המרואיינים אם הם מסכימים או לא מסכימים עם הקביעה ש"בשום מצב אסור להשתמש באלימות למען השגת מטרות פוליטיות". רוב גדול מאוד – הן בקרב המרואיינים הערבים (90.1%) הן בקרב היהודים (86.9%) – "מסכימים בהחלט" או "מסכימים" עם קביעה זו. ובכל זאת אי-אפשר להתעלם מכך ש-8% מהמרואיינים היהודים ו-4.7% מהמרואיינים הערבים אמרו שהם "בכלל לא מסכימים" עם הקביעה שבשום מצב אסור להשתמש באלימות להשגת מטרות פוליטיות.

המדידה של השנה מראה שיפור ניכר בהשתרשות הנורמה הדמוקרטית של הסתייגות משימוש בכוח למימוש מטרות פוליטיות בהשוואה למדידות של השנים שעברו.

תרשים 1.50: בשום מצב אסור להשתמש באלימות להשגת מטרות פוליטיות (מסכימים בהחלט ודי מסכימים; כלל המדגם; לפי שנים; באחוזים)

בדקנו אם הרגשת היכולת להשפיע על מדיניות הממשלה מעלה או מורידה את הנכונות להשתמש בכוח למימוש מטרות פוליטיות. ההנחה הייתה שמי שמרגישים חסרי אונים אולי ייטו יותר מאחרים להצדיק שימוש בכוח. בדיקת הנתונים בסקר שלנו אינה מראה קשר כזה בין הדברים.

פילחנו את המדגם היהודי לפי מחנה פוליטי מדיני-ביטחוני ולפי רמת דתיות כדי להבין באיזו קטגוריה מתקבצים מי ששימוש באלימות למטרות פוליטיות אינו פסול בעיניהם. גם כאן לא נמצאו הבדלים, והרוב המכריע בכל הקבוצות הסכימו "במידה רבה מאוד" או "במידה רבה" עם הקביעה שבשום תנאי אין להשתמש באלימות להשגת מטרות פוליטיות.

היות שלפחות ברמה ההצהרתית אלימות נפסלה על הסף על ידי הרוב כדרך להשפיע פוליטית, האם מותר לבקר את הממשלה ביקורת מילולית כדי הביא לשינוי במדיניות?

לאור הממצא בדבר הרוב הגדול השולל שימוש בכוח מוקדם מדי לשמוח על השתרשות מכלול הנורמות הדמוקרטיות בקרב הציבור הישראלי, שכן מתברר כי רוב המרואיינים היהודים בסקר שלנו אינם מתלהבים כלל ועיקר לאפשר ביקורת חריפה בפומבי על המדינה. למעשה הרוב (52.6%) "מסכימים בהחלט" או "מסכימים" שיש לאסור על נואם לבטא בפומבי ביקורת חריפה נגד מדינת ישראל. שלא במפתיע, בקרב המרואיינים הערבים היה דווקא רוב (68.6%) לאלה ש"לא מסכימים" או "לא מסכימים בכלל" עם הרעיון שיש לאסור על נואמים לבטא ביקורת פומבית על המדינה.

כאשר מצרפים יחד את היהודים והערבים לכלל מדגם אחד לצורך השוואה עם תוצאות העבר, מקבלים שכמחצית (48.6%) מהציבור הישראלי היום "מסכימים" או "די מסכימים" עם הקביעה שיש לאסור על ביטוי ביקורת פומבית חריפה על המדינה. שיעור זה דומה לנתון שהתקבל בשנה שעברה ונמוך משיא ההסכמה עם האיסור, שנמדד ב־2009 (אז הסכימו 54.7% שיש לאסור ביקורת כזאת). ובכל זאת הנתון של השנה עדיין רחוק למדי משיעורי ההסכמה הנמוכים עם האיסור שנמדדו בשנים 2007-2008.

בדקנו אם מי שהגדירו את עצמם ציונים, כלומר מזדהים יותר עם האתוס המכוון של המדינה, הם פחות או יותר סובלניים לביקורת חריפה בפומבי, וכן אם יש הבדל במידת הסובלנות של המחנות הפוליטיים השונים לביקורת על המדינה. מצאנו הבדל, אם כי הוא לא היה גדול: מי שהגדירו את עצמם ציונים נטו מעט יותר להסכים עם הטענה שיש צורך באיסור על מתיחת ביקורת חריפה על המדינה בפומבי ממי שלא הגדירו את עצמם כך (ציונים – 54.1%; לא ציונים – 48%).

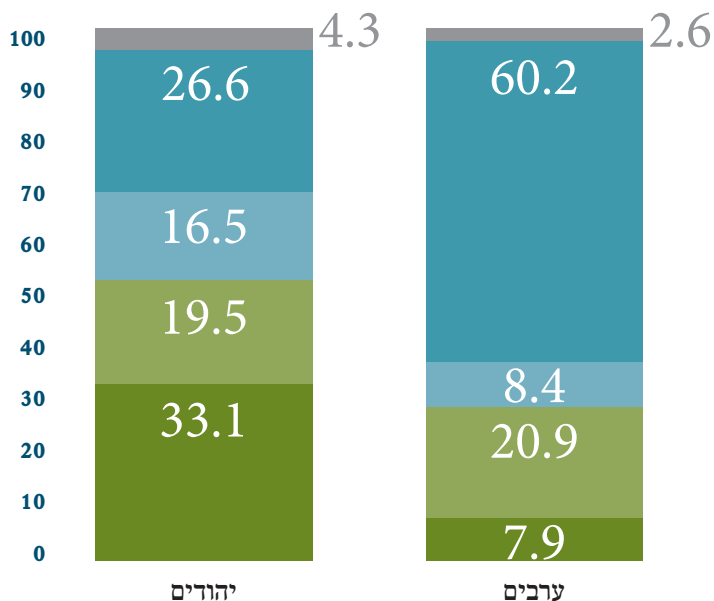
האם מותר לבקר את המדינה בפומבי בחרופות?

שאלה 18.1

נספח 1, עמ' 227

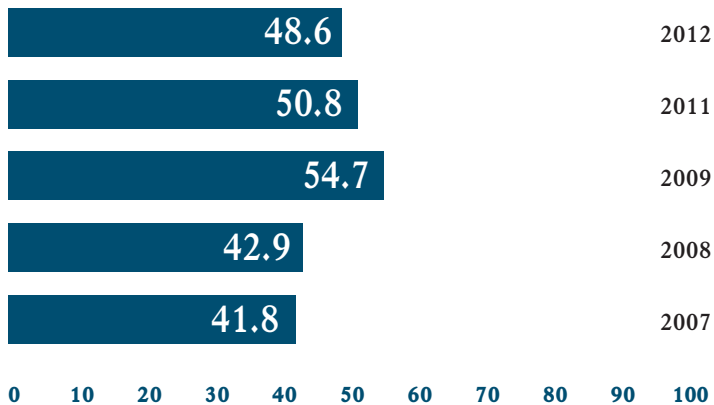
נספח 2, עמ' 252

תרשים 1.51: יש לאסור על נואם לבטא בפומבי ביקורת חריפה נגד המדינה (לפי לאום; באחוזים)

■ מסכים בהחלט ■ די מסכים ■ לא מסכים ■ בכלל לא מסכים ■ לא יודע

תרשים 1.52: יש לאסור על נואם לבטא בפומבי ביקורת חריפה נגד המדינה (מסכימים בהחלט ודי מסכימים; כלל המדגם; לפי שנים; באחוזים)

הבדלים חריפים נמדדו בתשובות על שאלה זו בין המחנות הפוליטיים לפי השקפה מדינית-ביטחונית: המשייכים את עצמם לימין הסכימו הרבה יותר עם הצורך באיסור כזה יותר משהסכימו עמו המשייכים את עצמם לשמאל.

לוח 1.20

שמאל	מרכז	ימין	
70.6	49.2	35.0	% לא מסכימים שיש לאסור על הבעת ביקורת חריפה על המדינה בפומבי
29.4	43.0	52.4	% מסכימים שיש לאסור על הבעת ביקורת חריפה על המדינה בפומבי
-	7.8	12.5	% מסרב / לא יודע
100	100	100	% סך הכול

מכאן עברנו לברוק את העמדות וההערכות של המרואיינים כלפי היבטים ורכיבים שונים של החברה הישראלית.

ראשית רצינו להבין עד כמה חמורים או לא חמורים בעיני המרואיינים חמישה מן המתחים המוכרים ביותר בחברה: (1) בין מזרחים לאשכנזים; (2) בין דתיים לחילונים; (3) בין ימין מדיני-ביטחוני לשמאל מדיני-ביטחוני; (4) בין עשירים לעניים; (5) בין יהודים לערבים.

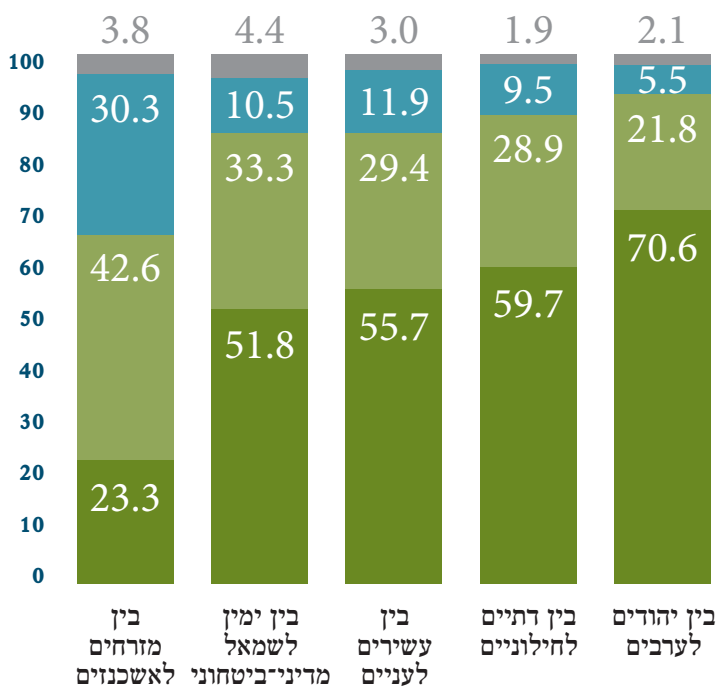
כפי שאפשר ללמוד מתרשים 1.53, המתח הנתפס כחזק בעיני השיעור הגבוה ביותר של המרואיינים הוא זה שבין יהודים לערבים (70.6% בכלל המדגם חושבים שהוא חזק), שעה שרק 23.3% מהם מעריכים כך את המתח בין מזרחים לאשכנזים. שאר המתחים נתפסים כחזקים בעיני מעט יותר ממחצית מהמרואיינים – בסדר יורד: 59.7% – בין דתיים לחילונים; 55.7% – בין עשירים לעניים; 51.8% – בין ימין מדיני-ביטחוני לשמאל מדיני-ביטחוני.

עוצמת המתחים בחברה הישראלית

שאלות 34.1-34.5
שאלה 35

נספח 1, עמ' 239

תרשים 1.53: עד כמה כל אחד מן המתחים הבאים הוא חזק או חלש? (כלל המדגם; באחוזים)

חזק ■ ככה־ככה ■ חלש ■ לא יודע / מסרב

בבדיקת תפיסת המתחים הפנימיים בציבור היהודי מראה הפילוח לפי לאום כי יותר ערבים מיהודים העריכו כחזקים את המתחים בין מזרחים לאשכנזים (ערבים – 33.5%; יהודים – 21.2%), בין דתיים לחילוניים (ערבים – 62.8%; יהודים – 59.1%) ובין ימין מדיני־ביטחוני לשמאל מדיני־ביטחוני (ערבים – 52.4%; יהודים – 51.7%). לעומת זאת יותר יהודים מערבים הגדירו כחזקים את המתחים בין עשירים לעניים (יהודים – 56.1%; ערבים – 53.9%) ובין יהודים לערבים (יהודים – 72.2%; ערבים – 62.8%).

ניסינו לראות מה ההבדלים בתוך הציבור היהודי בהערכת עוצמת המתח לפי קבוצות הקשורות למתח הנידון (ראינו קודם לכן שכשמדובר במתח יהודים־ערבים, היהודים מעריכים אותו כיותר חזק ממה שמעריכים אותו הערבים). פילחנו אפוא את ההערכה של עוצמת המתח בין מזרחים לאשכנזים לפי הגדרה עצמית של המרואיינים היהודים כמזרחים או

כאשכנזים. מצאנו שבכל הקבוצות רק מיעוט מגדיר את המתח הזה "חזק", אם כי יותר אשכנזים ממזרחים (וממי שהגדירו את עצמם "גם מזרחי וגם אשכנזי" וכן ממי שהגדירו את עצמם "לא מזרחי ולא אשכנזי") סבורים כי הוא "חלש" (41.9% ו-31%, 33% ו-28.9%, בהתאמה).

לוח 1.21

אשכנזי	% המתח בין מזרחים לאשכנזים חלש	% המתח בין מזרחים לאשכנזים ככה-ככה	% המתח בין מזרחים לאשכנזים חזק	% מסרב / לא יודע	% סך הכול
אשכנזי	41.9	43.0	14.5	0.6	100
מזרחי	31.0	41.9	25.1	2.0	100
גם אשכנזי וגם מזרחי	33.0	44.0	20.9	2.1	100
לא אשכנזי ולא מזרחי	28.9	48.9	18.5	3.7	100

את המתח בין עשירים לעניים פילחנו לפי דיווח על הכנסה. מצאנו כי אין הבדלים גדולים בין קבוצות ההכנסה בהערכתן את עוצמת המתח הזה – ככולן הרוב מגדירים אותו "חזק".

את הערכת עוצמת המתח בין דתיים לחילונים פילחנו לפי רמת דתיות. מצאנו כי בכל הקבוצות הרוב מעריכים מתח זה כ"חזק", אם כי החילונים בולטים בשיעור הגבוה המגדיר אותו כך (63.4%).

1.22 לוח

סך % הכול	% מסרב / לא יודע	% המגדירים את המתח בין דתיים לחילונים חזק	% המגדירים את המתח בין דתיים לחילונים ככה-ככה	% המגדירים את המתח בין דתיים לחילונים חלש	
100	2.0	50.0	36.0	12.0	חרדים
100	-	61.1	22.2	16.7	חרדים לאומיים
100	2.0	60.6	26.3	11.1	דתיים
100	-	57.0	27.0	16.0	מסורתיים דתיים
100	4.5	52.0	34.9	8.6	מסורתיים לא דתיים
100	1.3	63.4	28.1	7.2	חילונים

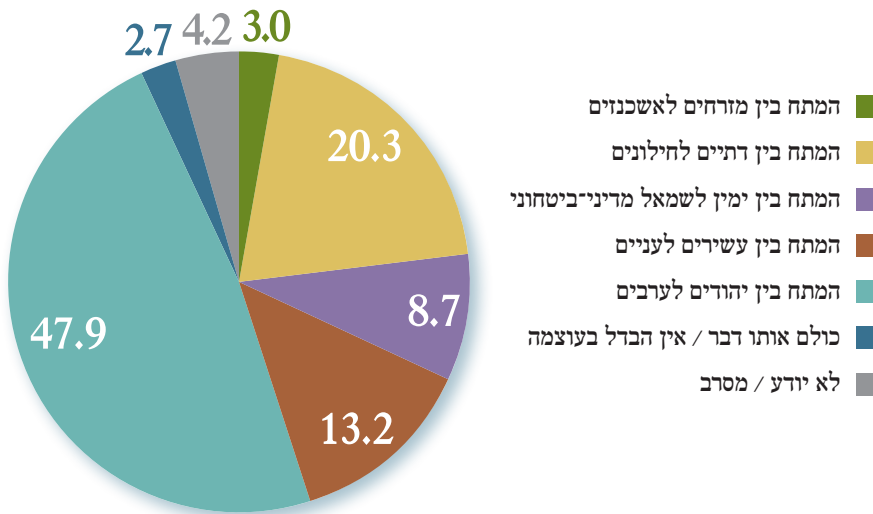
לצורך הערכת עוצמת המתח בין ימין מדיני-ביטחוני לשמאל מדיני-ביטחוני פילחנו את המדגם היהודי לפי שיוך עצמי למחנה פוליטי. מצאנו כי המשייכים עצמם לימין, במידה ברורה יותר מן המשייכים עצמם למרכז או לשמאל, מגדירים אותו "חזק".

1.23 לוח

סך % הכול	% מסרב / לא יודע	% המגדירים את המתח בין ימין לשמאל חזק	% המגדירים את המתח בין ימין לשמאל ככה-ככה	% המגדירים את המתח בין ימין לשמאל חלש	
100	2.6	58.5	31.2	7.7	ימין
100	2.8	46.6	36.8	13.8	מרכז
100	3.3	48.9	39.1	8.7	שמאל

מכאן עברנו לדירוג המתחים לפי חומרתם היחסית בעיני המרואינים. בדירוג עלה המתח היהודי-ערבי, שוב, כחמור מכולם, ואחריו (בסדר יורד): המתח בין דתיים לחילונים, בין עשירים לעניים, בין ימין לשמאל ובין מזרחים לאשכנזים. מעניין שהדירוג בעיני המרואינים היהודים והערבים היה זהה, מה שמוכיח כי בנושאים לא מעטים מדובר בציבור ישראלי אחד.

תרשים 1.54: איזה מתח הכי חזק בעיניך בחברה הישראלית היום? (כלל המדגם; באחוזים)

על רקע האמור לעיל ניסינו להעריך את מידת הסולידריות של החברה הישראלית היהודית בעיני המרואיינים.

שאלנו: "איזה ציון היית נותן היום לרמת הסולידריות (תחושת ה"ביחד") של החברה הישראלית היהודית?". הציון הממוצע של כלל המדגם הוא 6.0 על פני סולם שמתחיל ב-1 (אין כלל סולידריות) ומגיע עד 10 (יש סולידריות מלאה). בקרב היהודים הציון הממוצע היה 6.2 ובקרב הערבים – 5.4. זהו ממצא מעניין ומעורר מחשבה: הוא מראה כי בדומה להערכת עוצמת המתחים בחברה הישראלית היהודית, שם הערבים העריכו את המתחים הפנים-יהודיים בחומרה רבה יותר מן היהודים, גם כאן הערבים נוטים להערכה מחמירה – בהשוואה ליהודים הם ממעיטים בהערכת מידת הסולידריות של החברה היהודית.

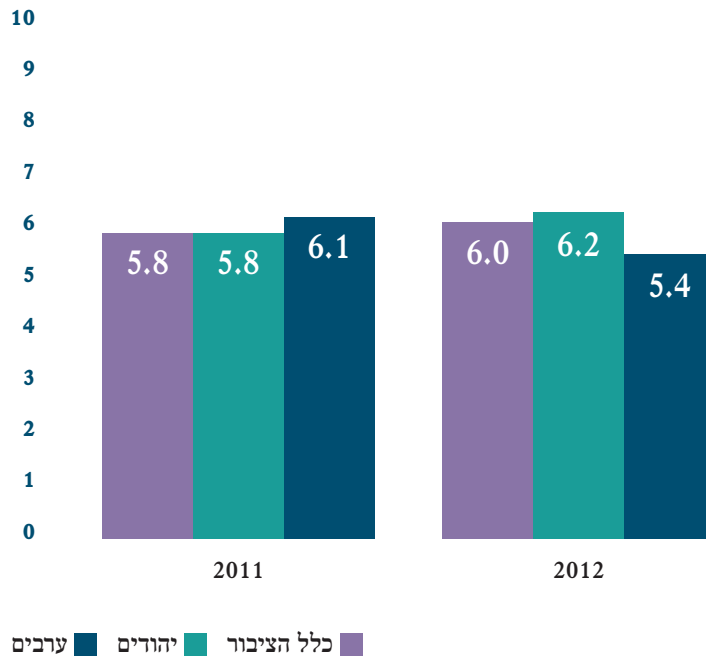
הסולידריות של החברה הישראלית היהודית

שאלה 13
 נספח 1, עמ' 220
 נספח 2, עמ' 248

התבוננות בנתוני השנה בהשוואה לאלה של השנה שעברה מעלה כי בכלל המדגם לא נמצא הבדל משמעותי בתפיסת הסולידריות (ממוצע השנה: 6.0, לעומת ממוצע אשתקד: 5.8). ואולם ניתוח של תשובות כל מגזר בנפרד מעלה שבעוד תפיסת הסולידריות בקרב היהודים עלתה מ-5.8 ל-6.2,

נרשמה בקרב הערבים ירידה ברורה בהערכה שלהם את מידת הסולידריות בחברה היהודית – מ־6.1 ל־5.4. ייתכן אפוא שמחאת קיץ 2011 חיזקה את תחושת הסולידריות בקרב היהודים אבל הקטינה את הערכת הסולידריות של החברה הישראלית היהודית בעיני הערבים.

תרשים 1.55: ציון ממוצע לרמת הסולידריות של החברה הישראלית היהודית בישראל (כלל המדגם; לפי לאום; באחוזים)

ממצא מעניין אחר הוא שלפי הנתונים אין קשר בין השתתפות או אי-השתתפות במחאת קיץ 2011 לבין הערכת הסולידריות החברתית. וכך, הציון הממוצע של הסולידריות בקרב מי שהשתתפו במחאה הוא 6.0, לעומת 6.1 בקרב מי שלא השתתפו.

לוח 2.24

לא השתתפו במחאת קיץ 2011	השתתפו במחאת קיץ 2011	
6.1	6.0	ציון ממוצע לסולידריות בחברה הישראלית היהודית 2012

פילוח לפי שיוך עצמי לקבוצה חברתית חזקה או חלשה העלה הבדלים בין ממוצעי הקבוצות בהערכת הסולידריות: הקבוצות שמחשיבות את עצמן חזקות מעריכות את הסולידריות בחברה הישראלית היהודית כגבוהה יותר ממי שמיקמו את עצמם בקבוצות החלשות.

לוח 1.25

שיוך עצמי לקבוצה די חלשה וחלשה	שיוך עצמי לקבוצה די חזקה	שיוך עצמי לקבוצה חזקה	כלל המדגם	
5.7	6.1	6.5	6.0	ממוצעי הסולידריות בחברה הישראלית היהודית 2012

שלא כמו בשנה שעברה, השנה לא נמצאו הבדלים בהערכת הסולידריות בין הקבוצות על בסיס רמת הדתיות של המשיבים.

מכאן עברנו לשאלות על מיעוטים מסוימים בחברה הישראלית. תחילה התייחסנו לקליטת העלייה מברית המועצות לשעבר ומאתיופיה.

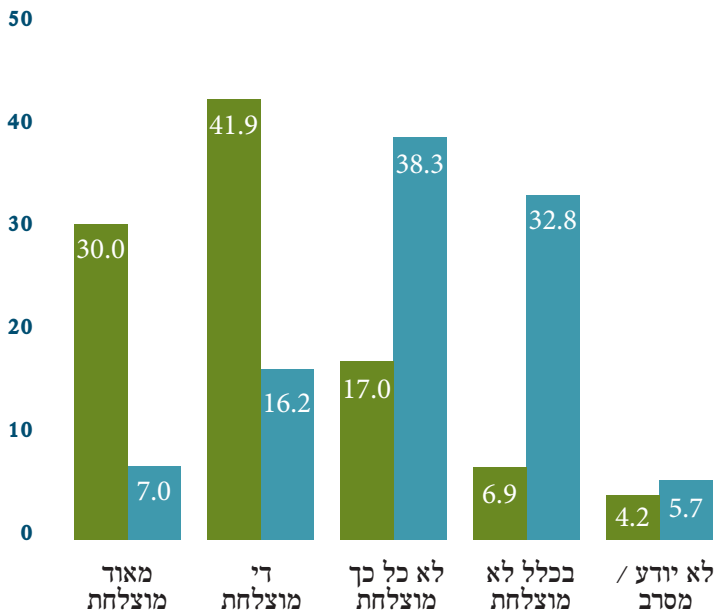
שאלנו: "כיצד היית מגדיר את מידת ההצלחה של קליטת העולים שבאו מברית המועצות לשעבר אחרי 1990 בחברה הישראלית?". חזרנו על אותה שאלה גם בנוגע לעולים שבאו אחרי 1990 מאתיופיה. קליטת העלייה מברית המועצות לשעבר נתפסת בבירור על ידי רוב גדול כמוצלחת, לעומת הקליטה של עולי אתיופיה – הנתפסת בדיוק באותה המידה כלא מוצלחת.

**קליטת עולים מברית
המועצות לשעבר
ומאתיופיה**

שאלות 36 ו-37

נספח 1, עמ' 241

תרשים 1.56: איך היית מגדיר את ההצלחה של קליטת העולים שכאו מברית המועצות לשעבר / מאתיופיה אחרי 1990 בחברה הישראלית? (כלל המדגם; באחוזים)

קליטת העלייה מברית המועצות לשעבר ■ קליטת העלייה מאתיופיה ■

גם כאן הדמיון בין הערכות המרואיינים היהודים והערבים היה גדול מאוד. פילחנו את התשובות על שאלות אלה על פי ותק בארץ – ילידי ישראל ועולים ותיקים (שעלו לפני 1990) לעומת עולים מברית המועצות לשעבר.³⁷ מצאנו כי אף על פי שהרוב בשתי הקבוצות מעריכים את הקליטה על העולים מברית המועצות לשעבר באופן חיובי, ההערכה של ילידי הארץ והעולים הוותיקים חיובית במובהק (80.4% – "מאוד מוצלחת" או "די מוצלחת"), יותר מזו של העולים עצמם (62.7%).

37 במדגם לא היו לנו די עולים מאתיופיה כדי לפלח את תשובותיהם על שאלה זו.

לוח 1.26

סך % הכול	% מסרב / לא יודע	% המעריכים את קליטת העלייה מברית המועצות לשעבר כ"בכלל לא מוצלחת"	% המעריכים את קליטת העלייה מברית המועצות לשעבר כ"לא כל כך מוצלחת"	% המעריכים את קליטת העלייה מברית המועצות לשעבר כ"די מוצלחת"	% המעריכים את קליטת העלייה מברית המועצות לשעבר כ"מאוד מוצלחת"	
100	9.1	5.8	22.4	44.4	18.3	עולים מברית המועצות לשעבר (1990 ואילך)
100	3.3	6.5	9.8	45.8	34.6	ילידי הארץ ועולים ותיקים

באשר לעלייה מאתיופיה, יותר עולים מברית המועצות לשעבר מעריכים את קליטתה כ" מאוד מוצלחת" או "די מוצלחת" משמעריכים אותה כך ילידי ישראל ועולים ותיקים (48.3% ו-16.3%, בהתאמה). במילים אחרות, העולים החדשים מברית המועצות לשעבר, מסיבה זו או אחרת, מגלים פחות אמפתיה לבעיות הקליטה של העולים מאתיופיה מילידי הארץ והעולים הוותיקים.

לוח 1.27

סך % הכול	% מסרב / לא יודע	% המעריכים את קליטת העלייה מאתיופיה כ"בכלל לא מוצלחת"	% המעריכים את קליטת העלייה מאתיופיה כ"לא כל כך מוצלחת"	% המעריכים את קליטת העלייה מאתיופיה כ"די מוצלחת"	% המעריכים את קליטת העלייה מאתיופיה כ"מאוד מוצלחת"	
100	16.1	16.1	19.5	25.4	22.9	עולים מברית המועצות לשעבר (1990 ואילך)
100	5.3	36.6	41.8	12.4	3.9	ילידי הארץ ועולים ותיקים

מכאן עברנו למיעוט הערבי, שפִּיחס אליו התעמקנו יותר בשנה שעברה. שאלנו: "האם אתה מסכים או לא מסכים עם הקביעה שהערבים אזרחי ישראל מקופחים לעומת האזרחים היהודים?". הברדל ההערכות בנושא זה בין האזרחים הערבים לאזרחים היהודים עצום: רוב הערבים מסכימים מאוד עם טענת הקיפוח, שעה שרוב היהודים אינם מסכימים עמה.

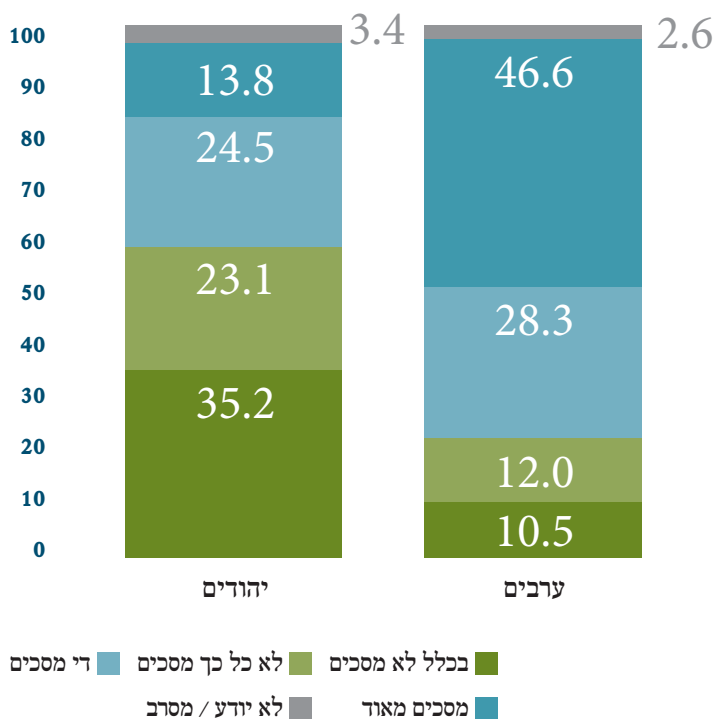
היחס לאזרחי ישראל הערבים

שאלה 10

נספח 1, עמ' 218

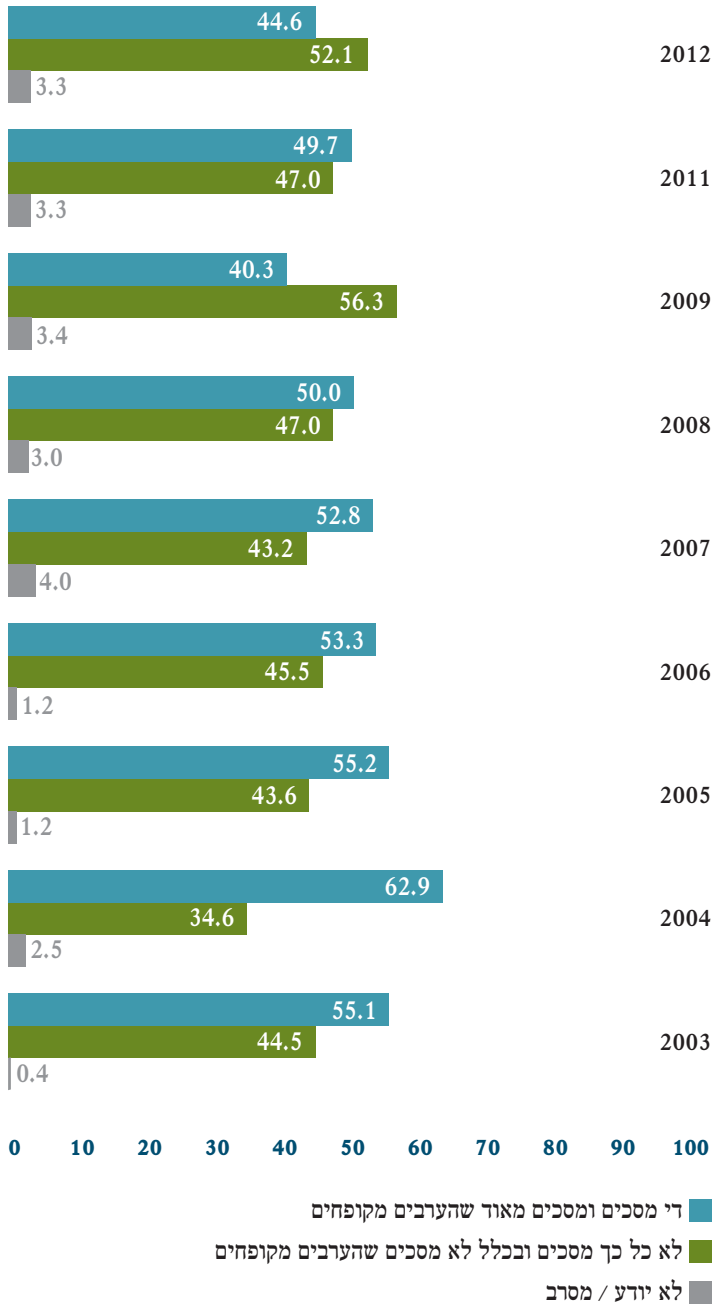
נספח 2, עמ' 247

תרשים 1.57: מידת ההסכמה עם הקביעה שהערבים אזרחי ישראל מקופחים לעומת היהודים (לפי לאום; באחוזים)

השוואת נתוני השנה עם נתוני העבר מראה כי עד 2008 רוב הציבור הסכימו עם הקביעה שהערבים אזרחי ישראל מקופחים לעומת האזרחים היהודים, אך מאז נצפתה שחיקה בהסכמה זו. השנה, בדומה ל-2009, שיעור הסבורים בכלל הציבור כי הערבים אינם מקופחים עולה על שיעור הסבורים כי הם כן מקופחים. יש להדגיש כי בנתוני כלל המדגם מקור השחיקה הוא בירידה חמורה בתפיסת הקיפוח של הערבים בקרב המדגם היהודי בלבד ולא בשיפור של ההרגשה במדגם הערבי.

תרשים 1.58: מידת ההסכמה עם הקביעה שהערבים אזרחי ישראל מקופחים לעומת היהודים (כלל המדגם; לפי שנים; באחוזים)

עמדות ההנהגה הפוליטית הערבית בהשוואה לכלל הציבור הערבי

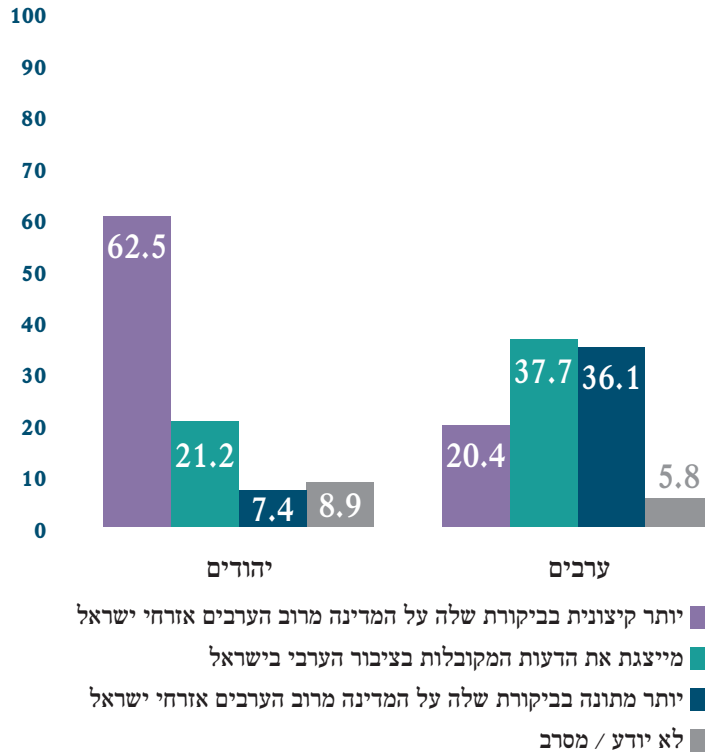
שאלה 11

נספח 1, עמ' 219

נושא נוסף שנגענו בו השנה לראשונה הוא ההערכה של מידת הקרבה או הריחוק שבין העמדות של כלל הציבור הערבי הישראלי לבין אלה של הנהגתו. שאלנו את המרואיינים אם לדעתם ההנהגה הפוליטית הערבית היא קיצונית מהציבור הערבי הרחב בביקורת שלה על המדינה, מתונה מציבור זה או מייצגת נכוחה את הדעות המקובלות בכלל הציבור הערבי בישראל.

גם בשאלה זו מצאנו הבדלים גדולים בין הערכת המרואיינים הערבים להערכת המרואיינים היהודים. מתברר כי רוב היהודים סבורים כי ההנהגה הערבית היא קיצונית יותר בביקורתיות שלה מכלל האזרחים הערבים. לעומת זאת בקרב המרואיינים הערבים היה שוויון בין מי שסברו כי ההנהגה היא מתונה יותר מכלל הציבור הערבי למי שהעריכו כי היא מייצגת היטב את הדעות המקובלות בציבור זה. רק מיעוט חושבים כי ההנהגה קיצונית יותר. במילים אחרות, אם יש בכלל ביקורת בציבור הערבי על ההנהגה הערבית בשל אי-ייצוגיות, הרי היא דווקא בכיוון של מתינות יתר, ולא קיצונית יתר, בביקורתה על המדינה.

תרשים 1.59: האם ההנהגה הפוליטית הערבית מייצגת את העמדות המקובלות בציבור הערבי או שהיא יותר מתונה או יותר קיצונית? (לפי לאום; באחוזים)

פילוח של עמדות הציבור היהודי בשאלה זו לפי מחנה פוליטי מדיני-ביטחוני העלה כי בכל המחנות יש רוב הסבור כי ההנהגה הערבית ביקורתית יותר בעמדותיה מכלל הציבור הערבי, אבל רוב זה גדול יותר בקרב המשייכים עצמם למרכז או לימין (66.9% ו-64.6%, בהתאמה) מבקרב המשייכים עצמם לשמאל (52.7%).

סיכום

פרק זה עסק בתחושות ההשתייכות והגאווה של הישראלים, בהגדרות עצמיות של ציוניות אצל יהודים ובשיוך עצמי לקבוצות חזקות או חלשות בחברה, בהתעניינות בפוליטיקה ובביטוייה המעשיים בחברה, במפלגות ובארגוני חברה אזרחית, וכן בתפיסות בדבר יכולת ההשפעה על מדיניות הממשלה. ניסינו לבחון את השסעים המפלגים את החברה הישראלית ואת עוצמתם וכן את מידת הסולידריות בחברה היהודית בישראל, את היחס לקבוצות מיעוט של עולים ואת היחס למיעוט הערבי והנהגתו.

< הרגשת השייכות למדינה ובעיותיה של כלל המרואינים נמצאה גם השנה גבוהה למדי (65.1%), אם כי נמוכה מעט מזו שנמדדה בשנה שעברה. בקרב היהודים שיעור המרגישים שייכות רבה (72.9%) גבוה בהרבה מבקרב הערבים (27.7%). מי שהשתתפו במחאת קיץ 2011 מרגישים שייכים לחברה ולמדינה יותר מאלה שלא השתתפו. מבוגרים מרגישים שייכים יותר מצעירים, ומי שמשייכים את עצמם לקבוצות חזקות בחברה מרגישים יותר שייכות למדינה ממי שמשייכים את עצמם לקבוצות חלשות.

< רוב בקרב היהודים גאים בישראליותם (89.1%). בקרב הערבים תחושת הגאווה נמוכה בהרבה (44.5%). כשני שלישים ממי שמיקמו את עצמם בקבוצה חזקה חברתית גאים מאוד בישראליותם, לעומת פחות ממחצית ממי שמיקמו את עצמם בקבוצה חלשה. מי שהגדירו את עצמם ימין מדיני-ביטחוני גאים בישראליותם יותר ממי שהגדירו את עצמם שמאל. ניתוח לאורך זמן מראה על תנודתיות בתחושת הגאווה, עם שפל בשנת 2007 ומאז עלייה והתייצבות.

< רוב גדול מן היהודים מגדירים את עצמם ציונים (81.7%). נמצא כי ההזדהות עם הציונות עולה עם הגיל וכי גברים רבים, יותר מנשים, מגדירים את עצמם "ציונים מאוד".

< רוב בקרב היהודים הגדירו את עצמם כשייכים לקבוצה חזקה בחברה (68.3%), ואילו מקרב הערבים הגדירו את עצמם כך רק מיעוט (גדול) (49.2%). ממצאים אלה דומים לממצאים במדרי הדמוקרטיה בשנים 2008 ו-2010.

< רמת העניין של הישראלים בפוליטיקה גבוהה, גם אם ירדה מעט בהשוואה לשנה שעברה (מתעניינים מאוד או מתעניינים: 66.7% ו-76.8%, בהתאמה). צעירים מתעניינים בפוליטיקה מעט פחות ממבוגרים, ומי שמשייכים את עצמם לקבוצה חזקה בחברה מתעניינים יותר ממי שמשייכים את עצמם לקבוצה חלשה.

- < רוב מכלל המדגם (75.2%) הצהירו כי אינם אוהדים או חברים במפלגה כלשהי. מיעוט זעיר מקרב היהודים והערבים הם חברים ופעילים במפלגות (4.5% ו-3.6%, בהתאמה). מעניין לציין כי נמצאו גם מי שהעידו שהתפקדו למפלגה אך אינם רואים עצמם חברים בה. בהתבוננות לאחור נמצא כי השפל במספר חברי מפלגות ואוהדי מפלגות הגיע השנה למצב ששורר ב-2005.
- < שיעור מי שדיווחו על פעילות בארגונים אזרחיים בכלל הציבור עומד על 10%, והוא גבוה יותר בקרב הערבים (15.7%). נמצא כי מי שדיווחו על פעילות בארגון אזרחי מרגישים שביכולתם להשפיע על מדיניות הממשלה יותר מאלה שאינם פעילים. פילוח על פי רמת דתיות מראה כי הקבוצה היהודית הפעילה ביותר בארגונים אזרחיים הם החרדים הלאומיים.
- < רק מיעוט קטן מכלל המדגם סבורים שהם או חבריהם יכולים להשפיע במידה רבה על מדיניות הממשלה (9.5%). הרוב בציבור היהודי ובציבור הערבי מרגישים שיכולתם להשפיע מועטה מאוד או בכלל לא (61.5% ו-68.6%, בהתאמה). עם זאת, ניתוח לאורך זמן מצביע על ירידה בהרגשה שאי-אפשר להשפיע – מהשיא ב-2009 (81.6%) ועד למדרד הנוכחי (62.7%). מי שהשתתפו במחאת קיץ 2011 מרגישים שהם יכולים להשפיע על מדיניות הממשלה יותר ממי שלא השתתפו, ומי ששייכו את עצמם לשמאל המדיני-ביטחוני מרגישים יכולת השפעה גדולה יותר ממי ששייכו את עצמם לימין.
- < צורת ההשתתפות הפוליטית הנתפסת כמשפיעה ביותר היא ההצבעה בבחירות. אחריה – בסדר יורד: מחאה באינטרנט, השתתפות בהפגנות, חברות בארגון אזרחי וחברות במפלגה. שימוש בכוח נתפס רק על ידי מיעוט קטן כצורת ההשתתפות המשפיעה ביותר. צעירים רואים במחאה באינטרנט ובחברות במפלגה דרכים להשפעה, יותר מן המבוגרים. יותר משתפי המחאה של קיץ 2011 סימנו את ההשתתפות בהפגנות כדרך השפעה יעילה בהשוואה למי שלא השתתפו.
- < רוב גדול מאוד הן בקרב היהודים והן בקרב הערבים מסכימים עם הקביעה שבשום מצב אסור להשתמש באלימות לשם השגת מטרות פוליטיות (86.9% ו-90.1%, בהתאמה).
- < רוב הציבור היהודי מסכימים עם האמירה שיש לאסור על נואם לבטא ביקורת חריפה בפומבי על המדינה (52.6%). בקרב הערבים הרוב אינם מסכימים עם איסור כזה (68.6%). בחינה רב-שנתית מלמדת על ירידה מסוימת בהסכמה עם האיסור הזה לעומת 2009, אך הממצאים השנה רחוקים מהשיעורים הנמוכים שנמדדו ב-2007–2008. במחנה המשייכים עצמם לימין התמיכה באיסור גבוהה יותר מזו שבמחנה המשייכים עצמם למרכז או לשמאל.

- < בסיווג המתחים בחברה הישראלית כחזקים בעיני כלל הציבור עומד במקום הראשון המתח בין יהודים לערבים, אחריו – בסדר יורד: בין חילונים לדתיים, בין עשירים לעניים, בין ימין מדיני-ביטחוני לשמאל מדיני-ביטחוני, ולבסוף בין מזרחים לאשכנזים. המרואיינים הערבים העריכו את המתחים הפנים-יהודיים כחזקים יותר ממה שהעריכו אותם המרואיינים היהודים. אשכנזים, יותר ממזרחים, מעריכים את המתח האשכנזי-מזרחי כחלש; חילונים מעריכים את המתח הדתי-חילוני כחזק יותר משמעריכות אותו שאר הקבוצות; המשייכים עצמם לימין הפוליטי מגדירים את המתח בין ימין לשמאל כחזק יותר ממה שמגדירים אותו המשייכים עצמם לשמאל.
- < הציון הממוצע של כלל הציבור לתחושת הסולידריות בחברה הישראלית היהודית בסולם המתחיל ב-1 (אין סולידריות בכלל) ומסתיים ב-10 (יש סולידריות מלאה) הוא 6. בקרב היהודים הציון הממוצע הוא 6.2 ובקרב הערבים 5.4. מי שלא השתתפו במחאת קיץ 2011 העריכו את הסולידריות מעט יותר ממי שהשתתפו. מי שמשייכים את עצמם לקבוצה חזקה בחברה מעריכים את החברה הישראלית היהודית כסולידרית יותר מהמשייכים את עצמם לקבוצה חלשה.
- < רוב משתתפי המדגם מעריכים את קליטת העולים מברית המועצות לשעבר כמוצלחת או די מוצלחת (71.9%), בעוד את קליטת יהודי אתיופיה הרוב מעריכים כלא כל כך מוצלחת או בכלל לא מוצלחת (71.1%). בפילוח על פי ותק בארץ נמצא כי הערכת הוותיקים להצלחת קליטת העלייה מברית המועצות לשעבר גבוהה יותר מהערכת העולים עצמם. עולי ברית המועצות לשעבר מעריכים את קליטת יהודי אתיופיה כטובה יותר לעומת הערכת הוותיקים את אותה קליטה.
- < ההבדל בהערכות של יהודים וערבים באשר לשאלה אם אזרחי ישראל הערבים מקופחים יחסית לאזרחים היהודים נמצא עצום: בעוד רוב היהודים סבורים כי הערבים אינם מקופחים, רוב הערבים תופסים את עצמם כמקופחים.
- < גם בשאלה אם עמדות ההנהגה של הציבור הערבי בישראל קיצוניות מעמדותיו של הציבור הערבי עצמו נמצאו הבדלים ניכרים בין יהודים לערבים. רוב היהודים סבורים כי ההנהגה הערבית קיצונית מן הציבור הערבי, אבל בקרב הערבים רק מיעוט סבורים כך.

פרק 3: מחאת קיץ 2011 – שנה אחרי

מחאת קיץ 2011 הייתה אירוע דרמטי מאוד בחיי מדינת ישראל. היא שככה כמעט במהירות שפרצה בלא התראה – לכאורה בלבד – שכן במרד 2011 (הסקר התקיים במרץ) כבר מצאנו סימנים לאקוטיות של בעיות הדיור ויוקר המחיה ולזעם הציבורי המצטבר בעטיין. למעשה היא גם לא נעלמה, כפי שיש הטוענים, אלא מוסיפה לתסוס מתחת לפני השטח גם כאשר הרחובות התרוקנו. אין ספק שהיא זעזעה את סדר העדיפויות של הציבור הישראלי ואת מערכת היחסים המנוכרת והרדומה בין הציבור לנבחריו.

מאות אלפי ישראלים, ממגזרי אוכלוסייה שונים, בעלי השקפות פוליטיות שונות, בגילים שונים, בעלי רמות השכלה והכנסה שונות ומקומות שונים בארץ יצאו לרחובות כדי להביע את חוסר שביעות הרצון שלהם מהיבטים שונים של התנהלות מערכת השלטון. הביקורת נסבה בעיקר, אך לא רק, על יוקר המחיה ועל השירותים שהמדינה מספקת לאזרחיה בתחומי הדיור, החינוך והבריאות. תחילה התמקדו המחאות הפזורות – במרחב הריאלי ובמרחב הווירטואלי – במחירי המזון, הדלק הדיור ובכיוצא באלה צרכים בסיסיים. ואולם בהמשך הן "עלו כיתה" ושילבו כוחות: המחאה המשולבת התפתחה לכדי הסתכלות ביקורתית על המערכת הפוליטית-חברתית-כלכלית בכללותה וחסתה תחת כנפי הסיסמה "העם דורש צדק חברתי!"³⁸.

אמת, היו מגזרים שכמעט נעדרו לגמרי מהפגנות הקיץ שעבר (למשל, חרדים ותושבי ההתנחלויות). יתרה מזו, בשלהי הקיץ כבר נבעו סדקים בין משתתפי המחאה בני מעמדות הביניים לבין המשתתפים מן השכבות החלשות, כאשר התברר שלא פעם, ולא בנושא אחד, יש סתירות מובנות בין האינטרסים המעמדיים שלהם, וכן בין בעלי הגישות המתונות לבעלי הגישות הרדיקליות לשינוי חברתי. ואף על פי כן, בהשוואה לאירועי מחאה קודמים, הייתה זו ללא ספק המחאה המכילה ביותר חברתית, כלכלית ופוליטית שהייתה כאן אי פעם. אין תִּמָּה אפוא שהציפיות של רבים הרקיעו שחקים והתקווה שההפגנות ההמוניות והקריאות לשידוד מערכות כלכלי-חברתי יביאו לשינויי עומק במישור המדיניות הייתה גבוהה. אפילו ציניקנים מושבעים, ובכללם מדעני חברה ואנשי תקשורת משופשפים, מצאו עצמם נסחפים בהתלהבות, אף שכמובן היו גם אחרים שהרימו גבה בספקנות מן היום הראשון. בסקר השנה ניסינו לאמוד את

38 ניתוח של המעבר מדרישות פרטניות לדרישות כלליות ראו אצל כ' הבר וא' הלה, "סולידריות במחאת קיץ 2011: בין דימוי למציאות?", אתר המכון הישראלי לדמוקרטיה, 17.12.2011: www.idi.org.il/BreakingNews/Pages/499.aspx

הרגשות וההערכות של הציבור, על מגזריו, כלפי היבטים שונים של המחאה קצת פחות משנה לאחר שפרצה וכשמונה חודשים לאחר ששככה.

ככלל אפשר לומר כי על פי הנתונים שנפרשו להלן, נראה שהציבור מחזיק בהערכה מפוכחת אשר למהות המחאה והישגיה. אם נצרף להערכות אלה את עמדות הציבור כלפי החיים בישראל ואת הציפיות לעתיד, יש בסיס להניח כי בצורתה ובהיקפה בשנה שעברה מיצתה מחאה זו את עצמה, אם כי אין פירוש הדבר שהיא לא הותירה חותם על המערכת הפוליטית החברתית הכלכלית הישראלית, ואין זה אומר שהיא לא תחזור ותופיע בעוצמה רבה בחצות העיר כרגע עתידי כלשהו בתבנית זו או אחרת. בה בעת יש בסיס מוצק להניח שתהא לה השפעה רבה על מערכת הבחירות הבאה.

מי בא?

שאלה 31

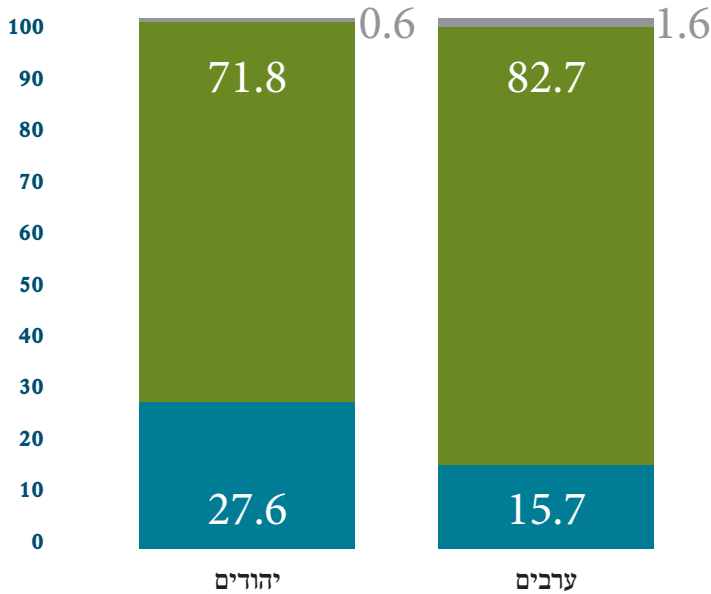
נספח 1, עמ' 237

"בדיקת זיכרון" העלתה כי מספר המדווחים היום על השתתפות במחאת קיץ 2011 מגיע לכרבע (25.5%) מכלל המדגם (27.6% מהיהודים ו-15.7% מהערבים). כמובן אין בידי איש נתונים מספריים "אובייקטיביים" שאליהם אפשר להשוות את הדיווח העצמי הזה ("ספירת ראשים" בהפגנה אינה אומרת הרבה, שכן לא ברור לנו מי השתתפו בכל ההפגנות, בכמה מהן ואולי רק בזו שנספרה). ואולם דומה שהדיווח העצמי הזה גבוה במידת מה מן ההערכות בזמן אמיתי, שהרי ספק אם כמיליון ושלוש מאות וחמישים אלף איש (רבע ממספר אזרחי המדינה בשנה שעברה) אכן יצאו לרחובות.³⁹

פילוח התשובות על שאלת ההשתתפות במחאת אשתקד על פי הכנסה נועד לברוק באיזו מידה צדקו מי שטענו כי מדובר במחאה של המעמד הבינוני-גבוה, אבל לא של המעמדות הנמוכים. הנתונים מראים כי אכן שיעור ההשתתפות בקרב מי שהכנסתם מעט מעל הממוצע או הרבה מעליו הייתה הגבוהה ביותר.

39 מעניין לציין כי בסקר שערך המכון הישראלי לדמוקרטיה בשלהי מאי 2012, לקראת כנס אלי הורביץ לכלכלה וחברה (פורום קיסריה), אמרו 37.8% מכלל המרוויינים שאם המחאה תתחדש בקיץ 2012 הם יצטרפו למוחים, אם כי למעלה מפי שניים משיעור זה אמרו כי יש הצדקה לחידוש המחאה גם השנה.

תרשים 1.60: השתתפות במחאת קיץ 2011 (לפי לאום; באחוזים)

■ השתתף ■ לא השתתף ■ לא יודע / מסרב

לוח 1.28

הכנסה הרבה מעל הממוצע	הכנסה מעט מעל הממוצע	הכנסה כמו הממוצע	הכנסה מעט מתחת לממוצע	הכנסה הרבה מתחת לממוצע	% השתתפו במחאת קיץ 2011
32.2	40.0	23.5	22.3	16.5	

הפילוח על פי גיל נועד להשוות בין הדורות כמו גם בין הנהגת המחאה למוחים עצמם, בהתייחס לרושם הכללי שהייתה זו מחאה "צעירה". נתוני הסקר מלמדים כי אכן המדווחים על השתתפות במחאה הם קבוצת הגיל הצעירה ביותר וגילאי הביניים.

1.29 לוח

מבוגרים	גילאי ביניים	צעירים	% השתתפו במחאת קיץ 2011
18.1	27.5	29.8	

פילוח על פי הרגשה של יכולת השפעה פוליטית נמוכה או גבוהה נועד לבדוק אם אכן יצאו לרחובות כאלה שהרגישו כי השפעתם כאזרחים נשללה מהם על ידי השלטון. כאן הממצא הוא דווקא הפוך מההשערה – שיעור המדווחים שהם השתתפו במחאה בקרב מי שמרגישים שהשפעתם על המדיניות רבה או די רבה גבוה משיעור ההשתתפות במחאה בקרב מי שדיווחו על הרגשה שיכולת ההשפעה שלהם מועטת. הממצא מתאים לתאוריות המדעיות על מחאה, שגורסות כי כיום לרוב דווקא החזקים יותר ומי שיש להם תחושת עוצמה ומשאבי השכלה והכנסה יוצאים לרחובות, שכן לחלשים חסרים המשאבים האנושיים והחומריים לעשות כן ואולי הם גם מאמינים פחות שפעילותם יכולה לשנות את המצב.

1.30 לוח

יכול להשפיע במידה רבה	יכול להשפיע במידה מסוימת	יכול להשפיע במידה מעטה	בכלל לא יכול להשפיע	% השתתפו במחאת קיץ 2011
38.1	32.0	26.7	15.1	

הסבר זה מקבל אישור גם מפילוח הדיווחים על ההשתתפות לפי שיוך עצמי לקבוצה חברתית חזקה או חלשה. שיעור המדווחים על השתתפות במחאת קיץ 2011 בקרב מי ששייכו את עצמם לקבוצות החזקות בחברה (בעיקר לקבוצה הדי חזקה, שמן הסתם מרגישים יותר אי־נחת ממדיניות הממשלה מהמשייכים עצמם לקבוצה החזקה) היה גבוה משיעורם בקרב מי ששייכו את עצמם לקבוצות החלשות (קבוצה חזקה – 23.3%; קבוצה די חזקה – 30%; קבוצה די חלשה וחלשה – 20.3%).

הצלבה בין רמת דתיות (יהודים) לבין דיווח על השתתפות במחאה מאששת את ההתרשמות הרווחת שהייתה זו מחאה חילונית בעיקרה, אם כי גם חרדים, חרדים לאומיים ורתיים דיווחו על השתתפות.

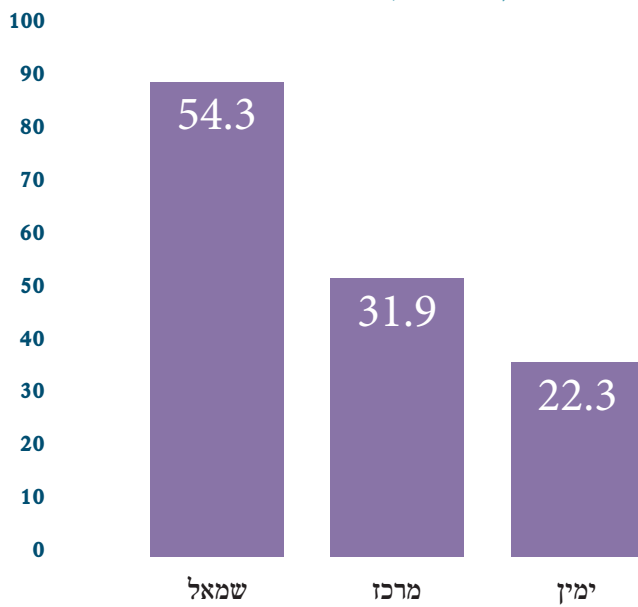
לוח 1.31

חילונים	מסורתיים לא דתיים	מסורתיים דתיים	דתיים	חרדים לאומיים	חרדים
37.7	27.4	20.6	10.1	11.1	12.0

% השתתפו במחאת קיץ 2011

פילוח המדגם היהודי על פי מחנה פוליטי מדינני-ביטחוני בא לברוק אם אכן הייתה זו – כפי שהיו שטענו – מחאה "שמאלנית". לפחות לפי דיווחי המרואיינים בסקר שלנו, המחאה אכן הייתה "צבועה" בגוון שמאלי חזק, אם כי לא נעדרו ממנה גם מי שמגדירים את עצמם ימין ומרכז.

תרשים 1.61: השתתפות במחאת קיץ 2011 (מדגם יהודים; לפי מחנה פוליטי; באחוזים)

בדקנו בעזרת ניתוח מסוג צ'ייד את שרשור המשתנים החברתיים-דמוגרפיים שתרמו להשתתפות במחאת 2011 (ראו את ה"עץ" של משתנה זה להלן). גם כאן החישוב נעשה עבור מדגם היהודים בלבד.⁴⁰

מצאנו כי המשתנה החברתי-דמוגרפי שממייך טוב ביותר את המרואיינים היהודים בין מי שהשתתפו במחאה של קיץ 2011 למי שלא השתתפו בה הוא המחנה הפוליטי מדיני-ביטחוני שאליו שייכו את עצמם המרואיינים. השמאל איננו מתמייך לפי משתנים נוספים.

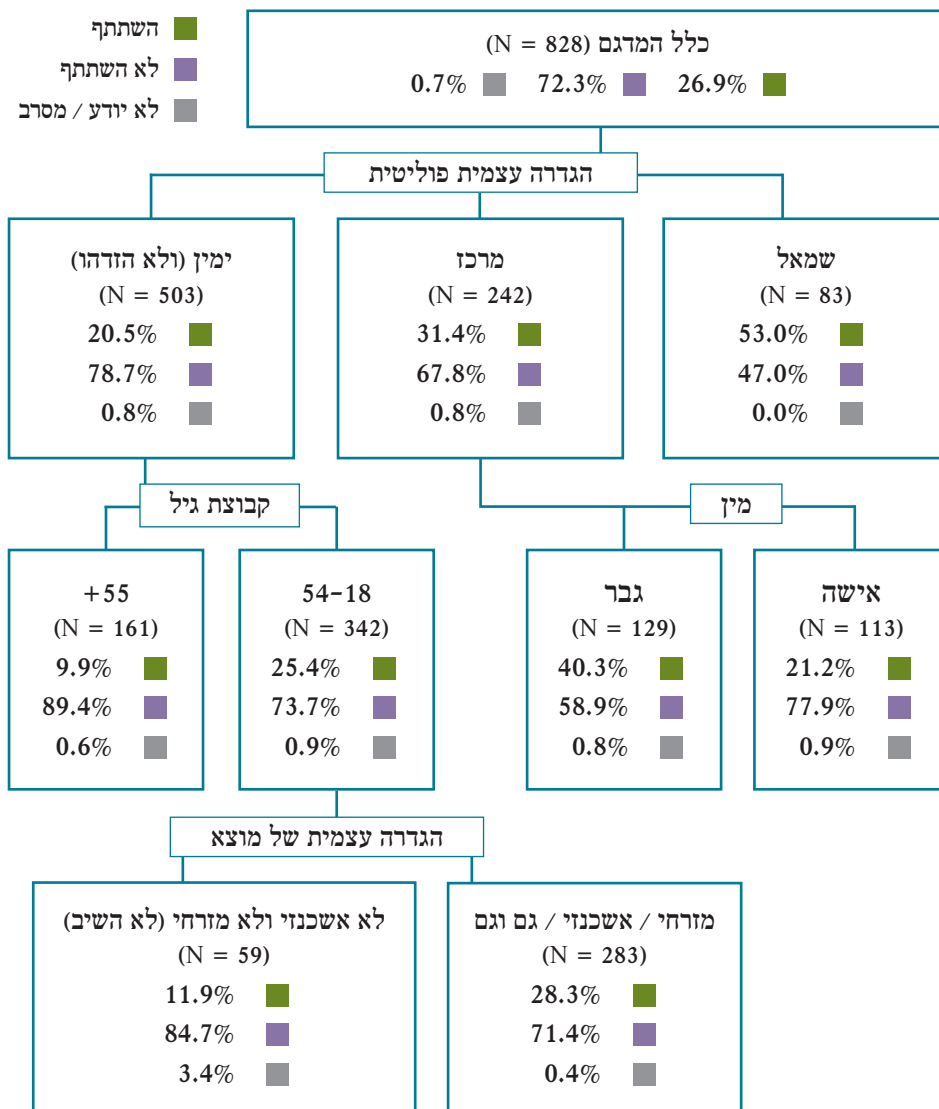
המשתנה הבא הממייך את השתתפות אנשי המרכז במחאה הוא המיך. הגברים אנשי המרכז השתתפו בשיעורים גבוהים יותר מהנשים (40.3% לעומת 21.2%, בהתאמה). כאן מסיים המרכז את ההתמיינות.

המיון של אנשי הימין הוא מסועף יותר: המשתנה המבחיך בין אנשי ימין שהשתתפו במחאה לבין מי שלא השתתפו הוא הגיל – ימנים צעירים וגילאי ביניים השתתפו במחאה יותר מימנים מבוגרים – 25.4% ו-9.9%, בהתאמה. בשלב זה המבוגרים יוצאים מן הניתוח.

המשתנה המבחיך הבא בנוגע להשתתפות צעירי הימין ודור הביניים הוא ההגדרה העצמית העדתית: השתתפו במחאה 28.3% ממי שהגדירו את עצמם מזרחים, אשכנזים או בעת ובעונה אחת גם אשכנזים וגם מזרחים, לעומת 11.9% ממי שדיווחו שהם לא מזרחים ולא אשכנזים או שסירבו להשיב על שאלת הגדרת המוצא.

40 כפי שהסברנו כבר קודם, ניתוח זה נעשה ללא שקלול, ולכן ייתכנו הכרלים קטנים בין הנתונים בו לבין נתוני הלוחות האחרים.

תרשים 1.62: האם השתתפת או לא השתתפת באחד מאירועי המחאה בקיץ שעבר? (ה-% בניתוח צייד מתוך מדגם יהודים בלבד; ללא שקלול)

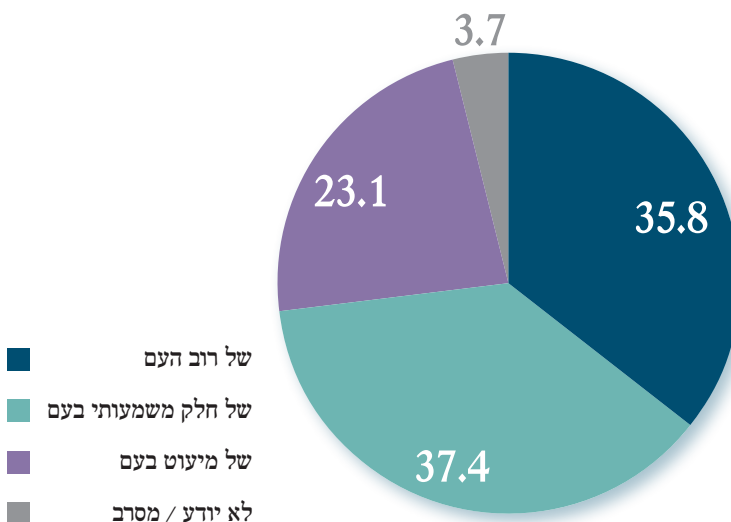
של מי המחאה הזו?

שאלה 29

נספח 1, עמ' 235

לנוכח הממצאים המראים שהיו קבוצות בציבור שנוכחותן במחאה הייתה גדולה יותר, או לחלופין מצומצמת, שאלנו: "בקיץ שעבר הייתה בארץ מחאה המונית תחת הסיסמה 'העם רוצה צדק חברתי'. לדעתך, האם המחאה הייתה של רוב העם, של חלק משמעותי מהעם או שהייתה מחאה של מיעוט בלבד?". תשובות כלל המדגם התחלקו פחות או יותר שווה בשווה בין מי שאמרו שהייתה זו מחאה של רוב העם (37.4%) למי שאמרו שהייתה זו מחאה של רוב העם (35.8%). שיעור נמוך במידה ניכרת (23.1%) העריכו כי זו הייתה מחאה של מיעוט בלבד.

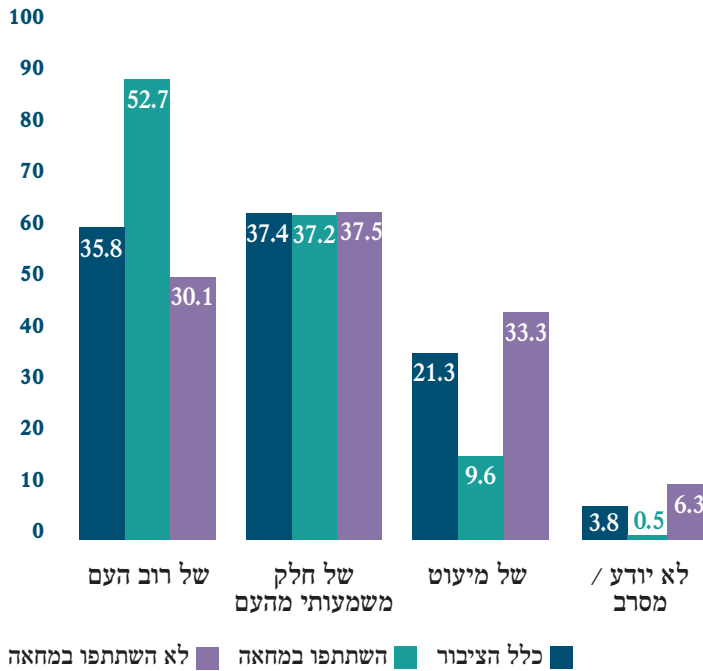
תרשים 1.63: האם המחאה הייתה של רוב העם, של חלק משמעותי בעם או של מיעוט? (כלל המדגם; באחוזים)

ההערכות בקרב המרואיינים היהודים והערבים היו דומות, אם כי לא זהות: בקרב היהודים השיעור הגבוה ביותר (38.7%) סברו כי מדובר במחאה של חלק משמעותי של העם, 36.1% – של רוב העם ו-21.4% – של מיעוט בלבד. בקרב המרואיינים הערבים היה פיצול לשלושה חלקים שווים ממש בין ההערכות: של רוב העם – 34%; של חלק משמעותי מן העם – 30.9%; של מיעוט – 31.4%. כלומר, למרואיינים היהודים הייתה נטייה להעריך את המחאה כמכילה יותר.

פירוט של כלל המדגם על פי השתתפות אישית במחאה העלה כי בקרב המשתתפים ההערכה שזו הייתה מחאה של רוב העם הייתה גבוהה מזו שבקרב מי שלא השתתפו. כצפוי, שיעור גבוה בהרבה בקרב מי שלא השתתפו במחאה מעריכים כי היא ייצגה מיעוט בלבד.

תרשים 1.64: האם המחאה הייתה של רוב העם, של חלק משמעותי מהעם או של מיעוט? (כלל המדגם; לפי השתתפות במחאה; באחוזים)

בחנו אם שיוך עצמי לקבוצה חברתית חזקה או חלשה משנה את ההשקפה בדבר מידת הייצוגיות של המחאה. מתברר שבקרב מי ששייכו את עצמם לקבוצה חזקה בחברה הדעה השכיחה היא שמדובר במחאה של רוב העם; אצל המשייכים את עצמם לקבוצה די חזקה הדעה השכיחה היא שזו הייתה מחאה של חלק משמעותי מהעם; בקרב מי ששייכו את עצמם לקבוצה הדי חלשה והחלשה לא נמצאה דעת רוב או אפילו דעה שכיחה, אלא הם התפלגו לשלושה חלקים כמעט שווים בהערכתם "של מי המחאה הזו?".

לוח 1.32

% של רוב העם	% של חלק משמעותי בעם	% של מיעוט בעם	% מסרב / לא יודע	% סך הכול	
42.3	32.1	23.3	2.3	100	משייכים עצמם לקבוצה חברתית חזקה
34.8	46.0	17.6	1.6	100	משייכים עצמם לקבוצה חברתית די חזקה
30.5	32.1	31.1	6.3	100	משייכים עצמם לקבוצה חברתית די חלשה או חלשה

פילוח לפי שיוך עצמי למחנות פוליטיים מדיניים-ביטחוניים הראה כי ההבדל העיקרי הוא בשיעור המעריכים שמדובר במחאת מיעוט בלבד – בשמאל רק 8.9% סבורים כך, לעומת 16.9% במרכז ו-25.1% בימין. השמאל בעליל סבור יותר משני המחנות האחרים כי מדובר במחאה של חלק גדול מן העם.

לוח 1.33

% של רוב העם	% של חלק גדול בעם	% של מיעוט בעם	% מסרב / לא יודע	% סך הכול	
34.7	37.3	25.1	2.9	100	ימין
39.5	39.9	16.9	3.7	100	מרכז
35.9	51.1	8.9	4.1	100	שמאל

צדק חברתי – פוליטי או לא?

שאלה 32
נספח 1, עמ' 237

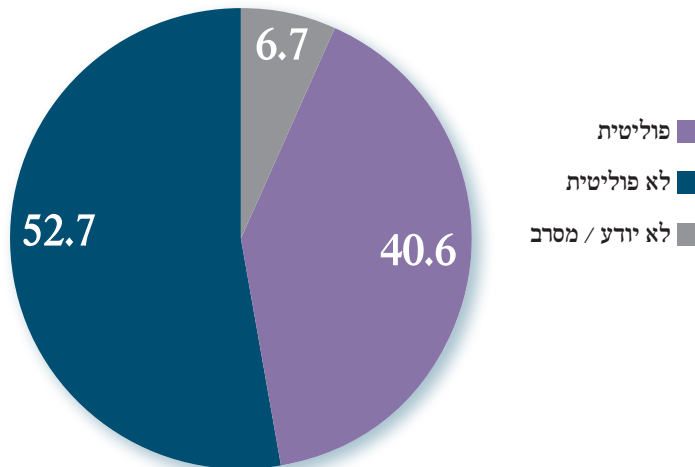
כזכור, ראשי המחאה חזרו וטענו בקיץ הקודם כי התביעה לצדק חברתי הייתה "לא פוליטית"⁴¹. טענתם זו מנוגדת לטענת פרשנים רבים שגורסים כי ברגע שמדובר בשינוי סדרי עדיפויות לאומיים, לא תיתכן מחאה "לא

41 לאחרונה יצאו אחרים מראשי מחאת קיץ 2011, בכמה וכמה הכרזות שלפיהן המחאה אינה יכולה להיות לא פוליטית אם מטרתה להצליח. אחרים מראשי מחאת אשתקד אינם מסכימים עם עמדתה זו. ראו למשל "פוליטיקה ומחאה חברתית הולכים ביחד?": ס' שפיר, "העם דורש כוח פוליטי", א' אלרוב, "המחאה דורשת את אמונו העם", ynet, 2.6.2012, www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-4237091,00.html

פוליטית", אם כי היא יכולה להיות לא מפלגתית. בדקנו בסקר הנוכחי אם הציבור "קנה" את טענת הא-פוליטיות של הנהגת המוחים.

התשובה היא באופן כללי – כן. בכלל המדגם היה רוב קטן (52.7%) שהשתכנע כי התביעה לצדק חברתי שחרתה על דגלה מחאת קיץ 2011 לא הייתה פוליטית. עם זאת, מיעוט ניכר (40.6%) ענו כי מדובר בתביעה שהיא כן פוליטית. ההבדלים בעניין זה בין המרואיינים היהודים לערבים היו לא גדולים.

תרשים 1.65: האם לדעתך הדרישה לצדק חברתי היא פוליטית או לא פוליטית? (כלל המדגם; באחוזים)

פילוח על פי השתתפות במחאה העלה כי בעוד שבקרב מי שהשתתפו יש רוב ברור (65.9%) לסבורים כי המחאה למען צדק חברתי לא הייתה פוליטית, מי שלא השתתפו בה חלוקים כמעט באמצע בשאלה זו, עם נטייה מסוימת להעריך כי היא כן הייתה פוליטית (כן הייתה פוליטית – 48.9%; לא פוליטית – 43.7%).

1.34 לוח

השתתפו במחאת קיץ 2011	% המעריכים כי המחאה לא הייתה פוליטית	% המעריכים כי המחאה כן הייתה פוליטית	% מסרב / לא יודע	% סך הכול
65.9	32.2	1.9	100	השתתפו במחאת קיץ 2011
43.7	48.9	7.4	100	לא השתתפו במחאת קיץ 2011

פילוח המדגם היהודי על פי מחנה פוליטי מדיני-ביטחוני העלה כי מי שזיהו את עצמם כימין מדיני-ביטחוני נחלקו פחות או יותר באמצע בשאלה זו, עם נטייה קלה לטובת מי שהעריכו את המחאה כלא פוליטית, שעה שבקרב מי שזיהו את עצמם כמרכז או כשמאל היה רוב ממשי למי שהעריכו אותה כלא פוליטית.

1.35 לוח

ימין	% המעריכים כי המחאה הייתה פוליטית	% המעריכים כי המחאה לא הייתה פוליטית	% מסרב / לא יודע	% סך הכול
46.0	48.8	5.2	100	ימין
34.7	59.7	5.6	100	מרכז
37.4	59.5	3.1	100	שמאל

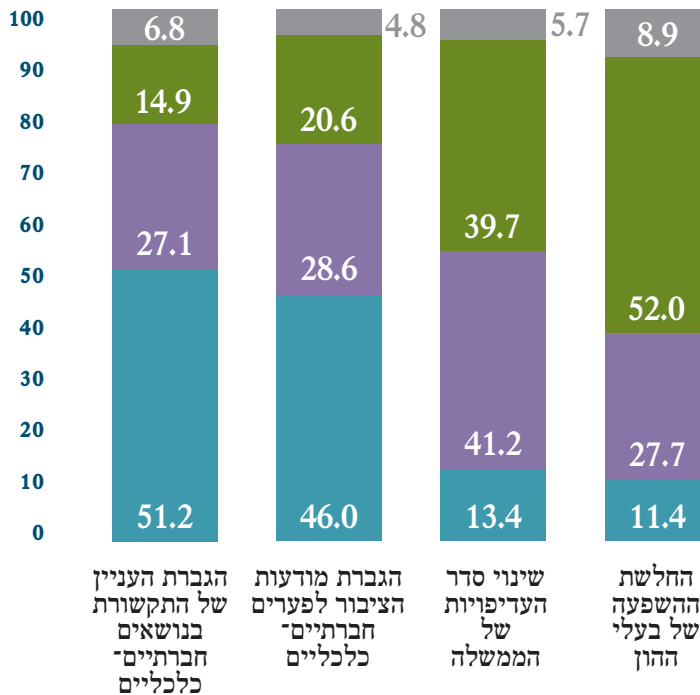
מאזן הצלחות וכישלונות

שאלות 30.1-30.4

נספח 1, עמ' 236

השאלה החשובה ביותר היא, כמובן, מה ההערכה בדיעבד של מאזן ההצלחות והכישלונות של מחאת קיץ 2011. מתברר שהמרווינים מחזיקים בראייה דיפרנציאלית כשמדובר בתחומים שונים, מה שמעיד על תחכום פוליטי ניכר. כך, כשמדובר בהגברת העניין של התקשורת בנושאים כלכליים-חברתיים היה רוב בכלל הציבור שהעריכו כי מדובר בהצלחה (51.2%). אשר להגברת המודעות של הציבור לסוגיית הפערים הכלכליים-חברתיים, ההערכה השכיחה (46%) הייתה גם היא שמדובר בהצלחה. לעומת זאת כשהנושא היה שינוי סדר העדיפויות של הממשלה, לא היה רוב לכיוון זה או אחר וההערכה השכיחה של השפעת המחאה הייתה רק "ככה-ככה" (41.2%), ואילו בנוגע לניסיון להחליש את מעמדם והשפעתם של בעלי ההון הגדול היו רוב (52%) שסברו כי הוא נכשל.

תרשים 1.66: באיזו מידה המחאה הצליחה או נכשלה ב-:
(כלל המדגם; באחוזים)

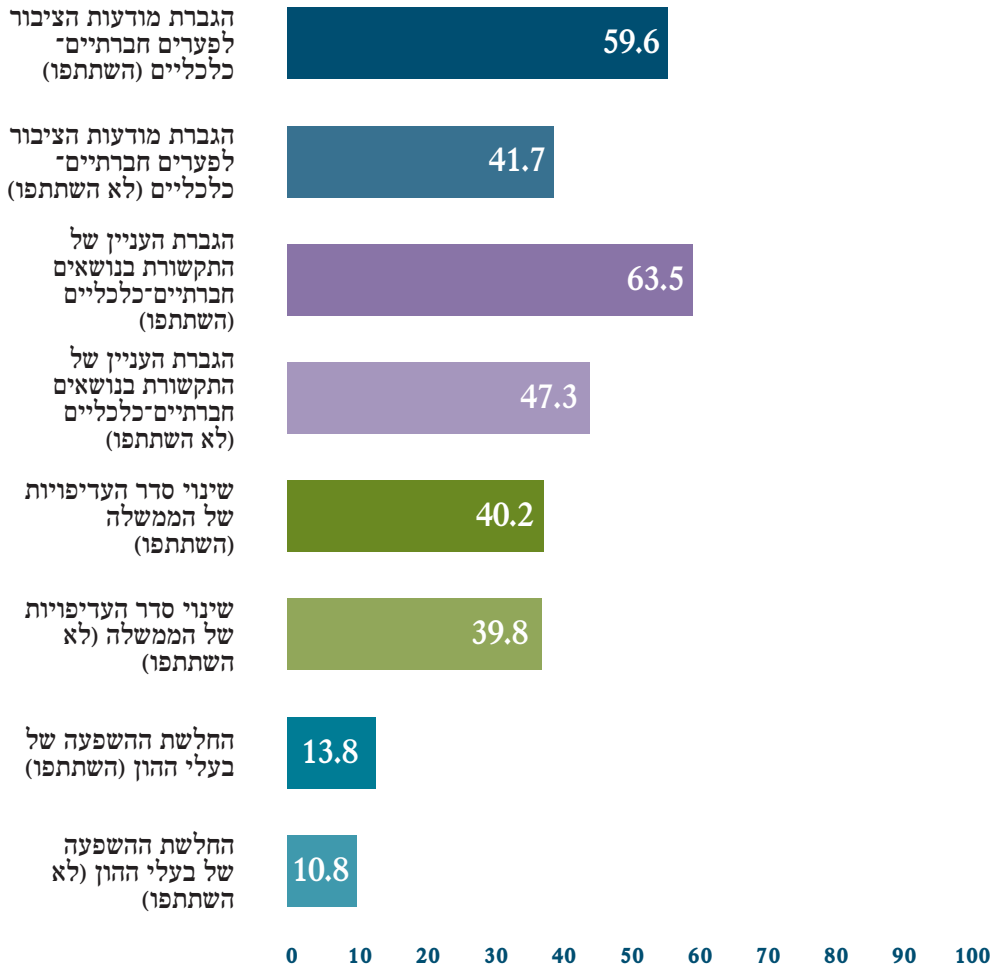

■ הצליחה ■ ככה-ככה ■ נכשלה ■ לא יודע / מסרב

פילחנו את הערכות של מאזן ההישגים והכישלונות על פי השתתפות או אי-השתתפות במחאת קיץ 2011 על בסיס ההנחה שמי שהשתתף יחזיק בדעה אחרת ממי שבחר שלא להשתתף. התוצאות מראות כי באשר להגברת המודעות והעניין של התקשורת והציבור בנושאים כלכליים-חברתיים יש רוב בקרב מי שהשתתפו במחאה הסבורים כי היא הצליחה, שעה שבקרב הלא משתתפים אין להערכה זו רוב. מעניין, אגב, שבקרב מי שהשתתפו במחאה הערכת ההצלחה גבוהה יותר כשמדובר בהגברת המודעות של התקשורת (63.5%) בהשוואה להערכתם את מידת העצמת העניין של הציבור (59.6%).

לעומת זאת באשר לשינוי סדר העדיפויות של הממשלה והחלשת מעמד של בעלי ההון, אין הבדל של ממש בין מי שהשתתפו במחאה לבין מי שלא השתתפו בה: רק מיעוט בשתי הקבוצות חושבים שמדובר בסיפור הצלחה.

תרשים 1.67: באיזו מידה המחאה הצליחה ב- (מאוד הצליחה ודי הצליחה; כלל המדגם; לפי השתתפות / אי-השתתפות במחאה; באחוזים)

כפי שאפשר ללמוד מלוח 1.36, פילוח התשובות לפי הכנסה מעלה כי הערכת ההצלחות של המחאה בנושאים השונים מושפעת במידה מוגבלת בלבד מהכנסת המרוויינים. בעלי ההכנסה המעט מעל הממוצע (שהם היו גם אלה שדיווחו בשיעור הגבוה ביותר על השתתפותם במחאה) נוטים יותר מן האחרים לייחס למחאה הצלחה (למעט בעניין החלשת השפעתם של בעלי ההון).

לוח 1.36

הכנסה הרבה מעל הממוצע	הכנסה מעט מעל הממוצע	הכנסה כמו הממוצע	הכנסה מעט מתחת לממוצע	הכנסה הרבה מתחת לממוצע	2011 קיץ % הסבורים כי מחאת קיץ 2011 הצליחה
49.2	64.8	52.8	49.1	43.5	בהגברת העניין של התקשורת בנושאים כלכליים-חברתיים
47.5	53.4	48.6	42.2	37.5	בהגברת המודעות של הציבור לפערים כלכליים-חברתיים
13.6	15.8	13.7	12.0	14.5	בשינוי סדר העדיפויות של הממשלה
16.9	10.8	13.7	10.7	11.4	בהחלשת ההשפעה של בעלי ההון

סיכום

בפרק זה נבחנו נושאים הקשורים למחאת קיץ 2011. ניסנו לברר מי השתתף, של מי הייתה המחאה ואם היא נתפסת כהצלחה או ככישלון.

< כרבע מכלל המדגם (25.5%) דיווחו על השתתפות במחאת קיץ 2011. יותר יהודים מערבים דיווחו על השתתפות (27.6% ו-15.7%, בהתאמה); שיעור גבוה ממשותפי המחאה הם בעלי הכנסה גבוהה מן הממוצע; צעירים השתתפו בשיעור גבוה יחסית למבוגרים יותר; מי שמרגישים שהם יכולים להשפיע על מדיניות הממשלה במידה רבה – גם הם השתתפו יותר ממי שמרגישים יכולת השפעה מועטה; וכך גם מי שמשייכים את עצמם לקבוצות החזקות יותר לעומת מי שמשייכים את עצמם לקבוצות חלשות. פילוח לפי רמת דתיות מראה כי שיעור המשתתפים מקרב החילונים היה הגבוה ביותר (37.7%). נמצא כי מי שהגדירו את עצמם שמאל מדיני-ביטחוני השתתפו יותר ממי שהגדירו את עצמם ימין.

< התשובות על השאלה "של מי הייתה המחאה?" התחלקו בכלל המדגם בין מי שחשבו כי המחאה הייתה של רוב העם או של חלק משמעותי ממנו (73.2%) לבין מי שחשבו כי זו הייתה מחאה של מיעוט בלבד (23.1%). ההערכות הללו היו דומות בקרב יהודים וערבים. מי שמשייכים את עצמם לקבוצה חברתית חזקה חשבו כי המחאה הייתה של רוב העם, יותר ממי שמשייכים עצמם לקבוצות חלשות. בקרב הימין המדיני-ביטחוני היו רבים יותר שחשבו כי מדובר במחאה של מיעוט, לעומת ההערכה בקרב השמאל.

< רוב קטן (52.7%) מהמשייכים חשבו כי המחאה לא הייתה פוליטית, לעומת מיעוט ניכר (40.6%) שחשבו כי היא כן הייתה פוליטית. רוב ניכר (65.9%) מקרב מי שהשתתפו במחאה חשבו כי היא הייתה לא פוליטית. בקרב המשייכים עצמם לימין המדיני-ביטחוני העריכו כמחצית שהמחאה הייתה לא פוליטית, לעומת רוב המשייכים עצמם לשמאל.

< רוב בכלל המדגם (51.2%) העריכו כי המחאה הצליחה להגביר את העניין התקשורתי בנושאים כלכליים-חברתיים. ההערכה השכיחה של הציבור הייתה שהמחאה הצליחה להגביר את המודעות הציבורית לבעיות כלכליות-חברתיות (46%), אך פחות הצליחה בשינוי סדר העדיפויות הממשלתי, שאותו העריכו (41.2%) כ"ככה-ככה", ונכשלה בהחלשת מעמדם של בעלי ההון (52%). מי שהשתתפו במחאה סבורים שהמחאה הצליחה בעיקר בהגברת העניין התקשורתי והמודעות הציבורית. בפילוח על פי הכנסה נמצא כי בעלי הכנסות גבוהות מעריכים את המחאה כמוצלחת יותר מבעלי הכנסות נמוכות.

פרק 4: הבחירות הבאות

בעת עריכת הסקר התרחשה, כאמור במבוא, דרמה פוליטית בישראל: תחילת הסיקור הייתה על רקע מצב שבו נראה היה שמוסכם על הכול שהבחירות יוקדמו ויתקיימו אי שם בשלהי קיץ-סתיו 2012. ואולם, בן לילה, כזכור, הן נדחו לסתיו 2013, מועדן המקורי, עם הצטרפות סיעת קדימה לקואליציה והקמת ממשלת האחדות הלאומית הרחבה (שהתפרקה בתוך 70 יום). כך או כך, שאלת הבחירות הממששות ובאות הייתה תלויה ועומדת באוויר בכל התקופה שבה ערכנו את הראיונות. כפי שהוסבר לעיל – השווינו את התשובות בראיונות שהתקיימו לפני כניסת קדימה לממשלה לתשובות בראיונות שהתקיימו לאחר מכן. ההשוואה לא הראתה הבדלים סטטיסטיים מובהקים. תוצאה זו אפשרה לנו להתייחס לשני המדגמים כאל מדגם אחד.

השאלה הראשונה שנציג כאן הקשורה לבחירות הייתה זו: "האם יש כיום בארץ מפלגה שמייצגת את השקפותיך בצורה טובה?". רק כשליש (37.6%) בכלל המדגם ענו עליה בחיוב (יהודים – 39.6%; ערבים – 27.7%). יותר ממחצית (57%) בכלל המדגם דיווחו שאינם מרגישים שיש כיום מפלגה המייצגת בצורה טובה את השקפותיהם (יהודים – 54.7%; ערבים – 68.1%). השאר אמרו שאין להם דעה ברורה בשאלה זו. כל התשובות הללו מוכיחות אפוא רמת ייצוגיות נמוכה של המפלגות, ממצא התואם את הציון הנמוך שקיבלה ישראל במדד המעורבות האזרחית של ארגון OECD.⁴²

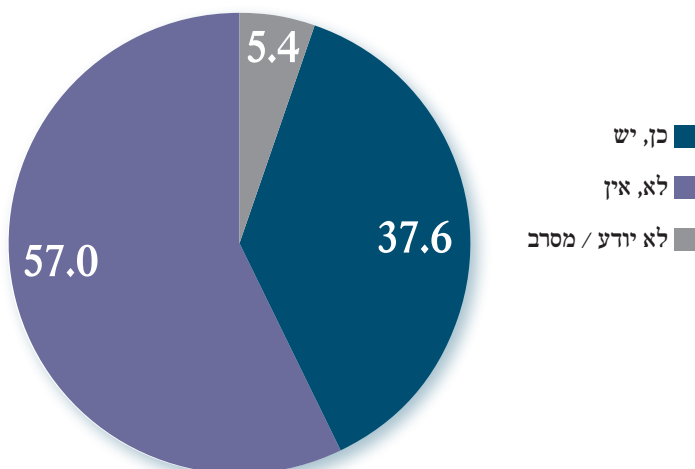
ברור כי יש קשר בין התשובות על שאלה זו לתשובות ששיקפו אמון מועט של הציבור במפלגות שבהן דנו בפרק הראשון. כאמור שם, כשליש בלבד הביעו אמון במפלגות (5.4% הביעו מידה רבה של אמון ועוד 28.7% מידה מסוימת של אמון). הצלבנו אפוא בין התשובות על שאלת הייצוגיות ובין התשובות על שאלת האמון. התוצאות היו כדלקמן:

ייצוגיות המפלגות: רמה אישית

שאלה 22

נספח 1, עמ' 231

תרשים 1.68: האם יש בארץ מפלגה המייצגת היטב את השקפותיך? (כלל המדגם; באחוזים)

לוח 1.37

% יש אמון במפלגות	% אין אמון במפלגות	% מסרב / לא יודע	% סך הכול
46.0	50.0	4.0	100
27.0	70.1	2.9	100

במילים אחרות, בקרב המרגישים שיש מפלגה המייצגת אותם היטב, האמון במפלגות גבוה בהרבה מבקרב אלה שמרגישים שאין להם מפלגה כזו (46% ו-27%, בהתאמה). אף שבשתי הקבוצות הרוב מביעים אי־אמון במפלגות, בקרב מי שמרגישים שיש להם מפלגה המייצגת אותם – רוב זה קטן בהרבה (חושבים שיש מפלגה שמייצגת אותם – 50%; חושבים שאין מפלגה שמייצגת אותם – 70.1%).

שאלה מעניינת היא אם יש הבדל בתחושת הייצוגיות של המפלגות לפי קבוצות גיל. הנתונים מעידים על הבדל גדול מאוד בין הצעירים וגילאי הביניים מחד גיסא לבין המבוגרים מאידך גיסא. שעה שרוב ברור של

הצעירים וגילאי הביניים חושבים שאין היום מפלגה המייצגת היטב את השקפותיהם, המבוגרים נחלקים כמעט באמצע בין מי שמרגישים לא מיוצגים למי שמרגישים שיש מפלגה המייצגת היטב את השקפותיהם.

לוח 1.38

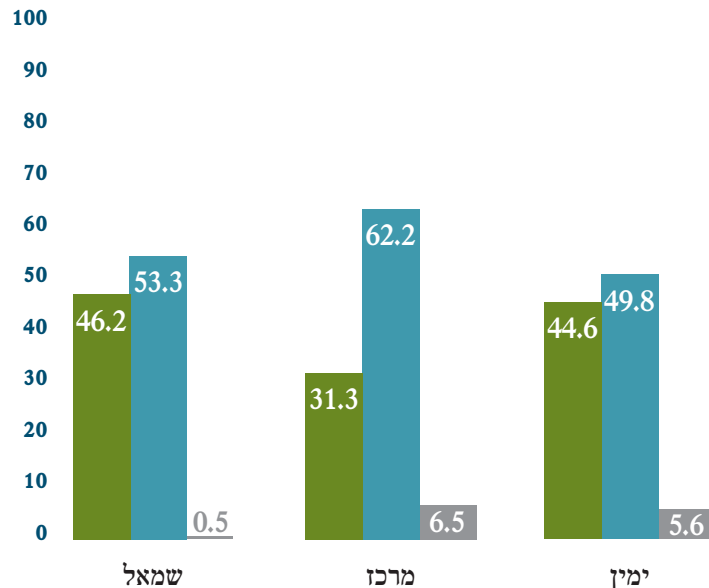
% מבוגרים	% גילאי ביניים	% צעירים	
44.8	30.4	35.1	יש מפלגה שמייצגת אותי היטב
46.8	62.5	60.5	אין מפלגה שמייצגת אותי היטב
8.4	7.1	4.4	% מסרב / לא יודע
100	100	100	% סך הכול

דיווחנו קודם כי שלושה רבעים מכלל המדגם אמרו שאינם אוהדים מפלגה כלשהי ואינם חברים במפלגה כלשהי. בדקנו אפוא את הקשר בין חברות/ אי-חברות במפלגה לבין תפיסת הייצוגיות של המפלגות. ההבדל ברור ואף הגיוני: כרבע בלבד ממי שאינם אוהדים מפלגה ואינם חברים במפלגה מרגישים שיש מפלגה המייצגת אותם כראוי. לעומת זאת בקרב האוהדים והפעילים (כולל המתפקדים שאינם רואים עצמם חברי מפלגה) שיעור העונים שיש מפלגה המייצגת היטב את דעותיהם הוא בממוצע כשני שלישים.

בדקנו גם את הקשר בין התשובות על השאלה אם יש או אין מפלגה המייצגת היטב את השקפות המרואיינים לבין ההשתתפות במחאת קיץ 2011. מצאנו כי אין שום הבדל בעניין זה בין מי שהשתתפו למי שלא השתתפו.

במדגם היהודי ניסינו גם למצוא קשר בין שיוך עצמי למחנה פוליטי מדיני-בטחוני לבין התחושה האישית בדבר הייצוגיות של המפלגות. מצאנו כי בשלושת המחנות שיעור מי שמרגישים שאין מפלגה המייצגת אותם היטב עולה על שיעור מי שמרגישים שיש מפלגה כזו. בד בבד מצאנו כי בקרב מי ששייכו עצמם לימין או לשמאל יש יותר כאלה שמרגישים שיש מפלגה המייצגת אותם היטב מאשר בקרב מי ששייכו עצמם למרכז.

תרשים 1.69: האם יש בארץ מפלגה המייצגת היטב את השקפותיך? (מדגם יהודים; לפי מחנה פוליטי; באחוזים)

יש מפלגה מייצגת ■ אין מפלגה מייצגת ■ לא יודע / מסרב ■

**ייצוגיות המפלגות:
ציבורי-כללי**

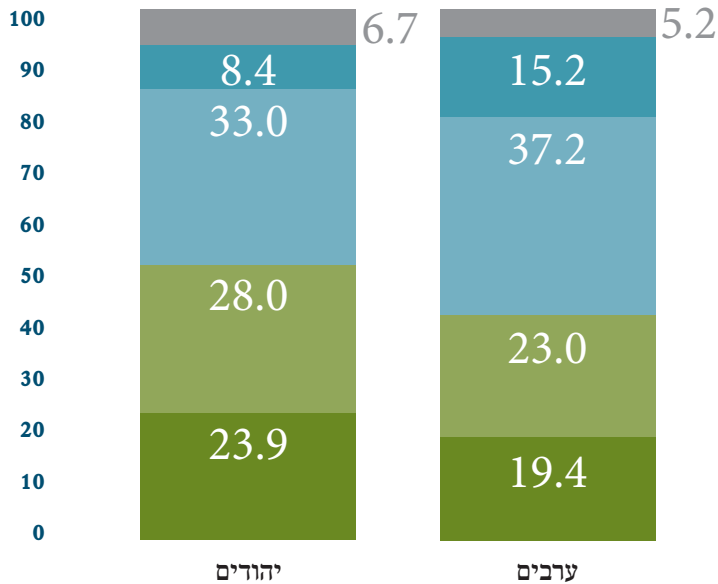
שאלה 25.2

נספח 1, עמ' 232

נספח 2, עמ' 256

מכאן עברנו לרמה כללית יותר וברקנו מה עמדת המרואיינים כלפי הקביעה ש"המפלגות בארץ משקפות את מה שחושב הציבור". 50.2% בכלל המדגם הביעו אי-הסכמה עם הקביעה הזו, לעומת מיעוט – אם כי גדול (43.3%) – שהסכימו עמה. כלומר, מעבר ל־אי-הזדהות האישית והאי-אמון האישי במפלגות, גם ברמה הכללית ההערכה היא שרמת הייצוגיות של המפלגות כיום היא נמוכה. עם זאת יש לציין כי ה"תרומה" להערכה הנמוכה של הייצוגיות היא יותר של המרואיינים היהודים (51.9% מהם העריכו כי המפלגות אינן מייצגות את הציבור). בקרב המרואיינים הערבים הרוב (52.4%) דווקא סבורים שהן כן מייצגות את עמדות הציבור.

תרשים 1.70: המפלגות בארץ משקפות את מה שחושב הציבור (לפי לאום; באחוזים)

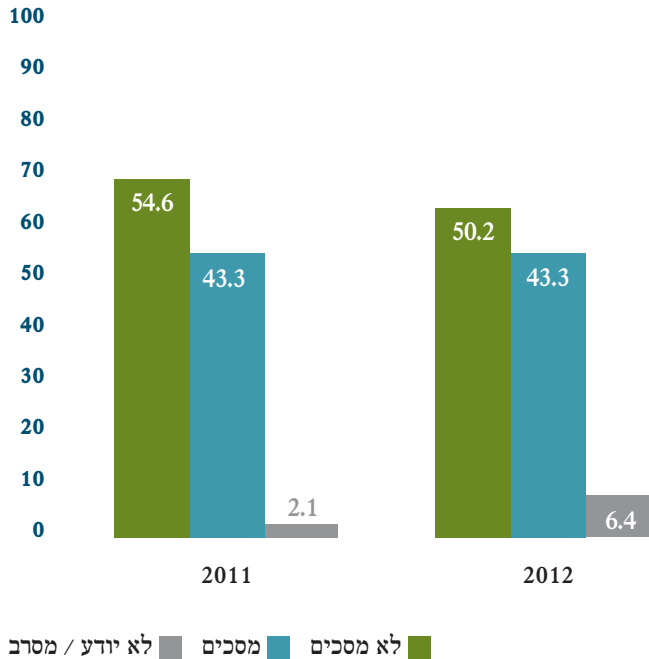

■ בכלל לא מסכים ■ לא מסכים ■ מסכים ■ בהחלט מסכים ■ לא יודע / מסרב

שאלה זו נבדקה לראשונה במרד 2011. השוואה למדידת 2012 מראה ירידה מ-54.6% שסברו כי המפלגות בארץ משקפות את מה שהציבור חושב ל-50.2% השנה.

כדי להבין אם הערכת הייצוגיות של המפלגות ברמה האישית וברמה הכללית קשורות זו בזו – בעיקר בגלל הפער בקרב המרוויינים הערבים, שאמרו ברובם כי אין מפלגה המייצגת אותם אישית אבל יש מפלגות המייצגות את מה שהציבור חושב – הצלבנו את תשובות המרוויינים על שתי השאלות. תוצאת החישוב הזה העלתה ממצא מעניין: אין קשר מחייב ושיטתי בין ההרגשה האישית כלפי הייצוג על ידי המפלגות לבין ההערכה של ייצוגיות המפלגות ברמת כלל הציבור. במילים אחרות, אנשים שמרגישים שאין להם ייצוג אישי כן חושבים שיש ייצוג לדעות של הציבור, ולעומתם מי שמרגישים לא מיוצגים אישית חושבים בדיוק ההפך. מכאן שהמרוויינים לא עשו גזירה ישירה מהרגשתם האישית כלפי הייצוג המפלגתי להערכתם הכללית-ציבורית בנידון.

תרשים 1.71: המפלגות בארץ משקפות את מה שחושב הציבור (כלל המדגם; לפי שנים; באחוזים)

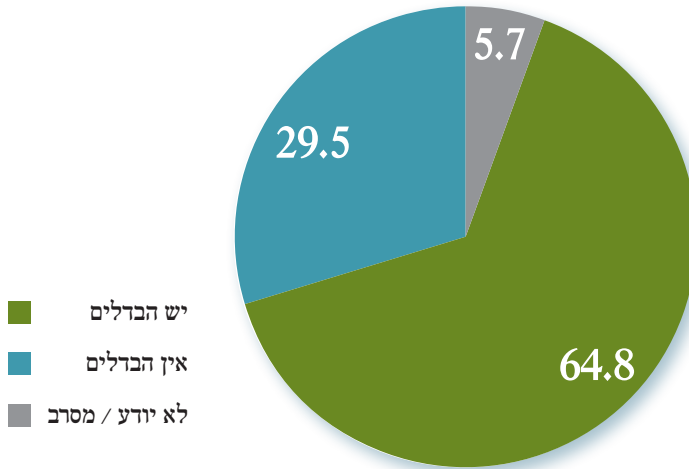
כל המפלגות אותו הדבר?
שאלה 26
נספח 1, עמ' 233
נספח 2, עמ' 257

מכאן עברנו לשאלה אם יש או אין בעיני הציבור הבדלים ביכולתן של המפלגות לטפל בבעיות של המדינה. ובכן, חרף הטענות הנשמעות בתקשורת ובפורומים ציבוריים ואקדמיים נכבדים שהציבור רואה לנגד עיניו כליל של מפלגות שההבדלים בכישוריהן המעשיים (ואולי גם באידאולוגיות שלהן) זניחים, מתברר כי לאמיתו של דבר הרוב בכלל הציבור (64.8%) סבורים שיש ויש הבדלים ביכולת ההתמודדות של המפלגות השונות עם בעיות השעה (יהודים – 63.8%; ערבים 69.6%).

כאשר חילקנו את התשובות על שאלה זו לפי השתתפות או אי-השתתפות במחאת קיץ 2011 לא מצאנו הבדלים של ממש בין הקבוצות. כשני שלישים מהמשתתפים וכשיעור הזה בקרב מי שלא יצאו לרחובות מעריכים שיש הבדלים בין המפלגות.

פילוח המדגם היהודי לפי מחנה פוליטי מדיני-ביטחוני בשאלת ההבדלים בין המפלגות העלה כי אמנם בכל המחנות הרוב סבורים שיש הבדלים, אבל בקרב המשייכים עצמם לשמאל רוב זה הוא גדול במיוחד (81.5%).

תרשים 1.72: האם יש או אין הבדלים ביכולתן של המפלגות השונות לטפל בבעיות המדינה? (כלל המדגם; באחוזים)

לוח 1.39

% שמאל	% מרכז	% ימין	
81.5	60.9	64.3	יש הבדלים בין המפלגות

פילוח על פי חברות או אי-חברות במפלגה הראה כי, כצפוי, יותר חברים במפלגות ואוהדי מפלגות רואים הבדלים ביכולותיהן של המפלגות השונות לעומת מי שאינם אוהדים ואינם חברים בשום מפלגה.

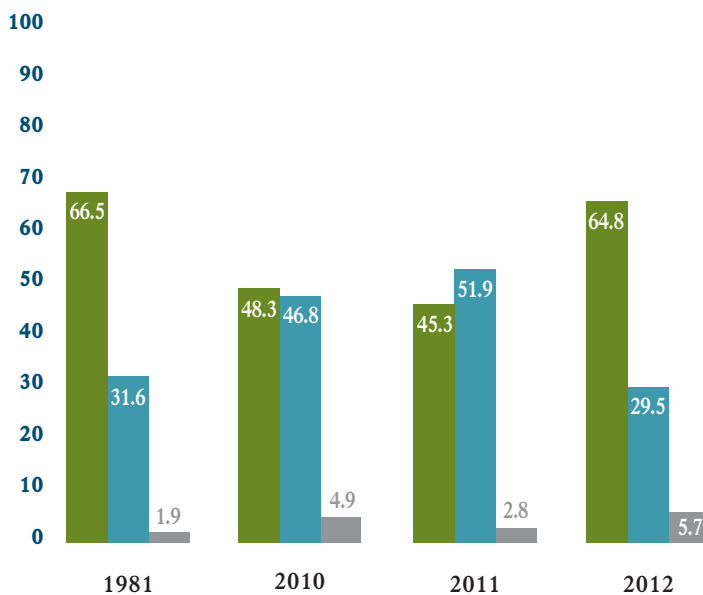
לוח 1.40

% לא חבר ולא אוהד	% אוהד	% חבר	
61.4	78.0	72.7	יש הבדלים בין המפלגות

בדיקה של עמדות הציבור בשאלה זו לאורך זמן מלמדת כי ב-2012 חזרנו למצב דומה לזה שנמדד ב-1981 – הרוב רואים הבדלים בין המפלגות.

ממצא זה מנוגד למדידת 2010, אז התשובות התפלגו באופן כמעט שווה בין מי שסברו שיש הבדלים למי שסברו שאין, ולמדידת 2011, שבה עלה שיעור מי שסברו שאין הבדלים על שיעור אלה שסברו כי המפלגות שונות זו מזו.

תרשים 1.73: האם יש או אין הבדלים ביכולתן של המפלגות השונות לטפל בבעיות המדינה? (כלל המדגם; לפי שנים; באחוזים)

יש הבדלים ■ אין הבדלים ■ לא יודע / מסרב

חשוב למי מצביעים?

שאלה 25.3

נספח 1, עמ' 232

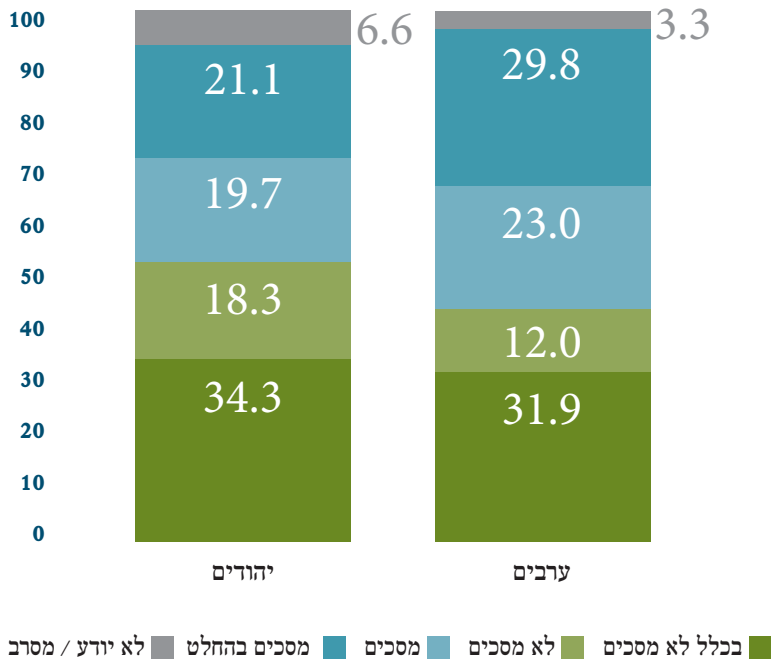
נספח 2, עמ' 257

בהתאמה לכך שהרוב חושבים כיום שיש הבדלים ביכולתן של המפלגות להתמודד עם הבעיות של המדינה, הרי שבכלל המדגם יש רוב קטן (51.1%) שאינם מסכימים עם הקביעה שלא חשוב למי מצביעים, זה לא משנה את המצב (42.8% אינם מסכימים עם קביעה זו). ייתכן שמיעוט גדול זה מקורו בדעה שהמפלגות הן לא הגורם המכתיב את המאפיינים החשובים של המציאות הפוליטית בארץ, ולפיכך גם אם יש ביניהן הבדלים, בחירה במפלגה זו ולא באחרת לא תביא את השינוי המיוחל.

יש לשים לב להבדל הניכר בין הערכות המרואיינים היהודים לאלה של הערבים. אצל היהודים יש רוב קטן (52.6%) שאינם מסכימים עם

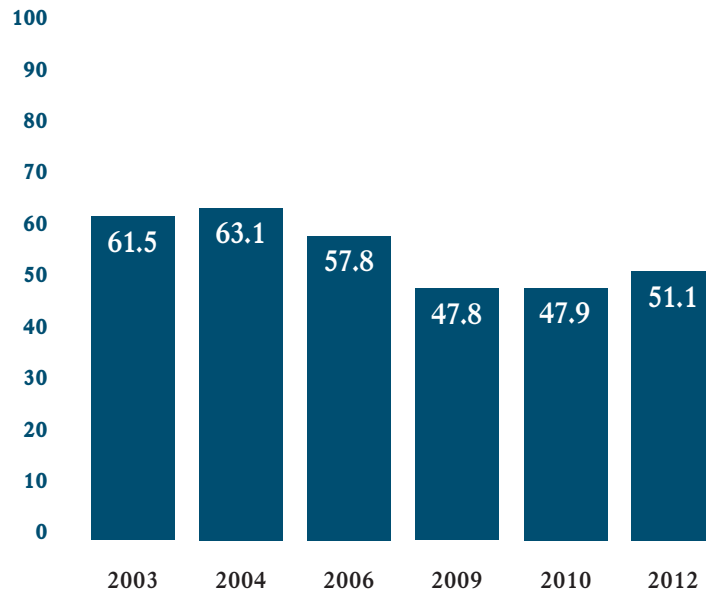
הקביעה הזו, כלומר חושבים שחשוב דווקא למי מצביעים. לעומת זאת בקרב הערבים יש רוב קטן (52.8%) של מי שחושבים שדווקא לא משנה למי מצביעים – המצב לא ישתנה. את ההבדל הזה אפשר להסביר בכך שליהודים שינוי במפלגת השלטון יכול אכן לשנות את המצב שינוי ממשי. לעומת זאת לערבים שינוי במפלגת השלטון לא בהכרח ישנה משהו, שכן גם כאשר השלטון היה בידי קואליציה בראשות מפלגת העבודה וגם כאשר היה בידי קואליציות בראשות קדימה או הליכוד, הערבים נותרו "בחוץ" ומצבם לא השתנה כמעט (למעט בתקופת ממשלת רבין השנייה, הזכורה לטוב לציבור הערבי הישראלי כ"תור הזהב" היחיד בתולדות המדינה ביחסי ממשלת ישראל-המגזר").

תרשים 1.74: לא חשוב למי מצביעים, זה לא משנה את המצב (לפי לאום; באחוזים)

השוואה לאורך זמן של התשובות על השאלה הזו מעלה כי בשנים 2003-2006 הדעה הרווחת בקרב המרווינים הייתה שחשוב למי מצביעים (בין 47.8% ל-63.1%). לעומת זאת במדידות בשנים האחרונות נחלק הציבור בחלקים כמעט שווים בין המאמינים בכוחה של הצבעתם להשפיע על המציאות לבין מי שהם לפחות ספקנים באשר להשפעתה. השנה, כאמור, שיעור המסכימים עם הקביעה שלא חשוב למי מצביעים נמוך במעט משיעור מי שאינם מסכימים עמה.

תרשים 1.75: לא חשוב למי מצביעים, זה לא משנה את המצב (בכלל לא מסכימים ודי לא מסכימים; כלל המדגם; לפי שנים; באחוזים)

גם במקרה זה השתתפות במחאת קיץ 2011, או לחלופין אי-השתתפות, לא הסבירה את עמדת המרווינים. כלומר, המשתתפים והלא משתתפים השיבו תשובות דומות על השאלה אם חשוב או לא חשוב למי מצביעים.

פילחנו את העמדות בנושא זה גם לפי הרגשת היכולת להשפיע פוליטית, כלומר – לפי השאלה באיזו מידה המרווינים וחבריהם יכולים להשפיע על מדיניות הממשלה. הנתונים בלוח 1.41 מראים כי ככל שתחושת ההשפעה נמוכה יותר, כך גבוה יותר שיעור המרגישים כי לא משנה למי מצביעים – ממיעות החושבים כך בקרב בעלי הרגשת ההשפעה הרבה ליותר ממחצית

בקרב המרגישים שאין להם כל השפעה על מדיניות הממשלה, כנראה בלי קשר למי נמצא בשלטון.

לוח 1.41

יש יכולת השפעה רבה	יש יכולת השפעה מסוימת	יש יכולת השפעה די מעטה	אין בכלל יכולת השפעה	% המסכימים מאוד שלא משנה למי מצביעים
25.5	15.4	19.4	32.7	

ניתוח לפי חברות או אי-חברות במפלגה הוכיח – כפי שניתן היה לצפות – כי החברים והאוהדים מסכימים פחות ממי שאינם חברים או אוהדים שלא חשוב למי מצביעים, כי דבר לא ישתנה.

לוח 1.42

לא חבר ולא אוהד	אוהד	חבר	% המסכימים מאוד שלא משנה למי מצביעים
24.7	15.8	17.8	

לבסוף בחנו את התשובות על שאלה זו לפי השיוך העצמי למחנה הפוליטי של הנשאלים ומצאנו כי שיעור האי-הסכמה עם קביעה זו בשמאל (65%) הוא גבוה בהרבה מהשיעור במרכז (53.5%) ובימין (41.2%).

לא פעם נשמעים בשיח הציבורי בארץ קולות המקטרגים על התחרות הבין-מפלגתית והטוענים כי זה מצב הגורם בזבוז משאבים כספיים ומשאבי תשומת לב ומגביר את הפיצול בעם. שאלנו אפוא את המרואיינים באיזו מידה הם מסכימים או לא מסכימים עם הקביעה שהתחרות בין המפלגות מחזקת את הדמוקרטיה. רוב בכלל הציבור (58.8%) מאשרים כי אכן התחרות בין המפלגות מחזקת את הדמוקרטיה. יש לציין כי רוב זה הוא גדול יותר בקרב הערבים (ערבים – 69.1%; יהודים – 56.6%).

הצלחנו בין התשובות על שאלה זו לבין התשובות על השאלה אם חשוב או לא חשוב לאיזו מפלגה מצביעים. הנחנו – והממצאים שלהלן אכן מאששים את ההנחה שלנו – שמי שחושבים שלא חשוב למי מצביעים מפני שהמצב יישאר אותו הדבר, ייחסו לתחרות הבין-מפלגתית פחות ערך

תחרות בין מפלגות ודמוקרטיה

שאלה 25.1

נספח 1, עמ' 232

נספח 2, עמ' 256

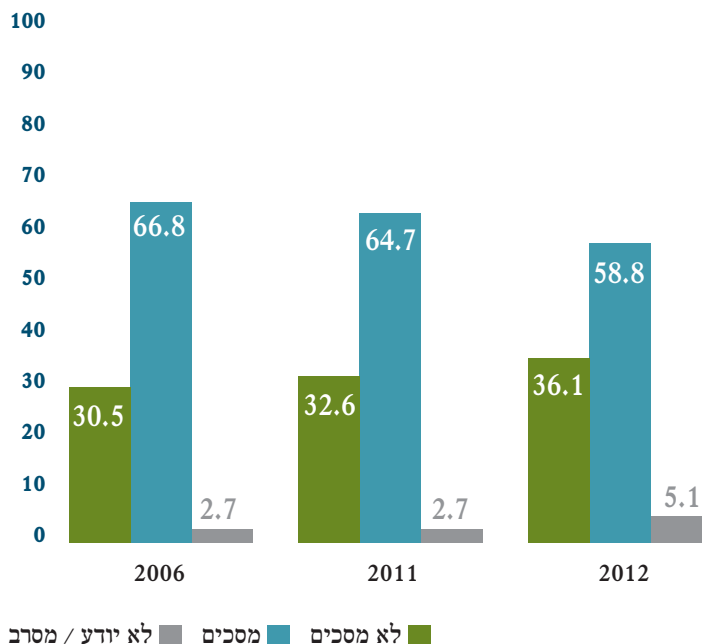
דמוקרטי בחיזוק הדמוקרטיה, ולהפך: מי שחושבים שחשוב לאיזו מפלגה מצביעים, יחסו יותר ערך לתחרות הזאת.

לוח 1.43

מסכימים עם הקביעה שלא חשוב למי מצביעים	מתנגדים לקביעה שלא חשוב למי מצביעים	% הסבורים כי תחרות בין מפלגות מחזקת את הדמוקרטיה
43.2	67.2	

ובאשר למידת היציבות לאורך זמן של העמדות בשאלת התחרות בין המפלגות: אם כי גם במדד הנוכחי נמצא רוב לסבורים שתחרות בין המפלגות מחזקת את הדמוקרטיה (כאמור, 58.8% מהציבור מסכימים עם הקביעה הזאת), שיעור הרוב הסבורים כך קטן בהשוואה למדידות שנערכו בשנים 2006 ו-2011, אז תמכו בתחרות בין המפלגות 66.8% ו-64.7% (בהתאמה).

תרשים 1.76: התחרות בין המפלגות מחזקת את הדמוקרטיה (מסכים בהחלט ודי מסכים; כלל המדגם; באחוזים)

מכאן עברנו לבחירות עצמן. רק כדי לתת רקע לדיון נציין כי בסקר זה 29.6% מהמשיבים דיווחו שעוד לא החליטו לאיזו מפלגה יצביעו, 9.1% אמרו שהם לא יצביעו בבחירות הקרובות, 7.4% סירבו לומר לאיזו מפלגה יצביעו או אם יצביעו בכלל, ו-1.1% דיווחו שבכוונתם לשים פתק לבן בקלפי (סך הכול: 47.2%) (ממצאים אלו יכולים להשתנות בקלות, ואולי כבר השתנו, עד לפרסום דוח זה). במילים אחרות, בעת עריכת הסקר היה בידינו מידע על ההערפות האלקטורליות של מעט יותר ממחצית המדגם. כמעט מחצית מן המרואיינים לא החליטו בזמן ההוא למי יצביעו או שלא היו מוכנים לחלוק מידע זה עם המראיינים.

ביקשנו לבחון את השפעת כל אחד מששת הגורמים הבאים על בחירה דווקא במפלגה מסוימת ולא באחרת: (1) מצע המפלגה; (2) מה המפלגה עשתה למען אנשים כמו המרואיין בכנסת היוצאת; (3) רשימת המועמדים של המפלגה; (4) הצבעת עבר למפלגה; (5) ראש המפלגה; (6) סיכויי המפלגה להיות בממשלה אחרי הבחירות.

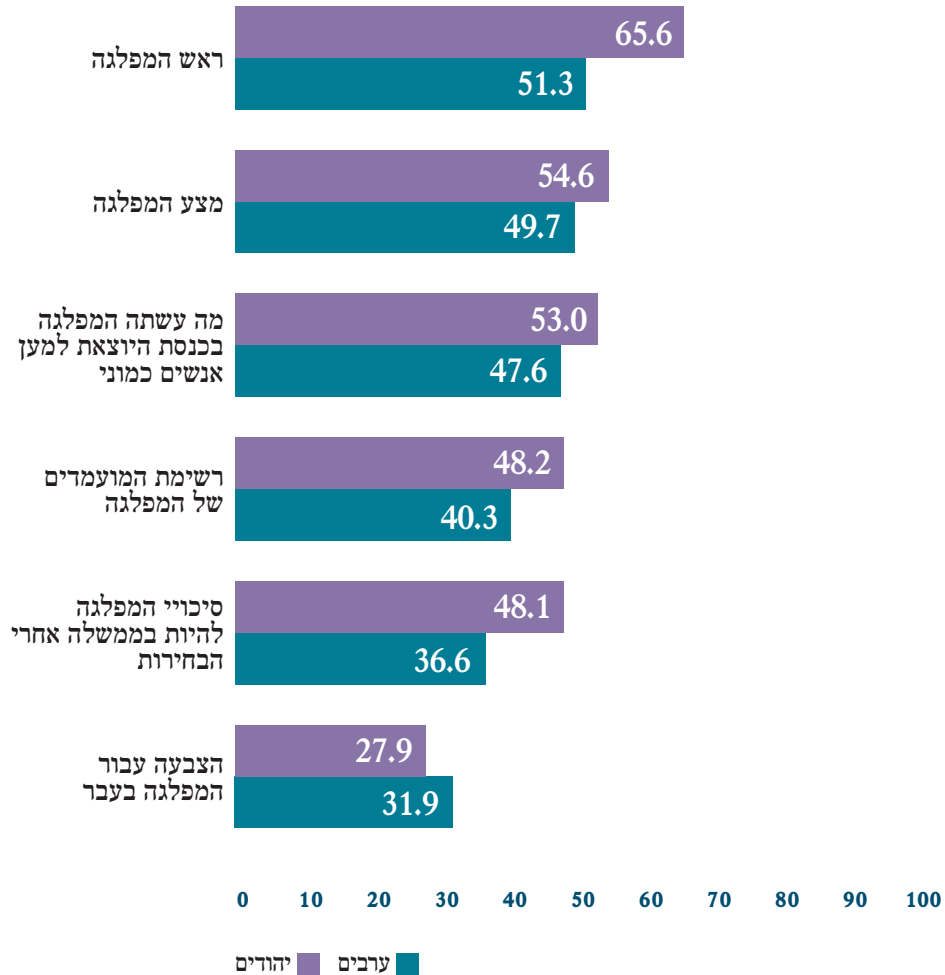
כפי שאפשר ללמוד מתרשים 1.77, בכלל המדגם מיוחס להצבעת עבר, כלומר נאמנות למפלגה, משקל נמוך, ואילו לזהות ראש המפלגה יש השפעה גדולה. עם זאת, יש הבדלים גדולים בין קבוצות משנה במדגם ככלל, כשמדובר בהשפעה המיוחסת לכל אחד מששת הגורמים שעליהם שאלנו. יש לשים לב כי בעוד שבמדגם היהודי ההבדלים בין החשיבות המיוחסת לגורמי ההשפעה השונים הם גדולים, במדגם הערבי הפערים ביניהם קטנים במידה ניכרת. נוסף על כך אפשר לראות כי הצבעת עבר (נאמנות מפלגתית) משחקת תפקיד גדול יותר אצל הערבים, ואילו זהותו של ראש המפלגה משחקת תפקיד מרכזי יותר אצל היהודים.

גורמי השפעה על ההצבעה

שאלות 27.1-27.6

נספח 1, עמ' 233

תרשים 1.77: עד כמה כל אחד מהגורמים הבאים משפיע עליי אישית להצביע למפלגה מסוימת (משפיע; לפי לאום; באחוזים)

פילוח לפי גיל העלה כי אין כמעט הבדלים בין הקבוצות כשמדובר במצע המפלגה, בהצבעת עבר (נאמנות למפלגה) ובזהות ראש המפלגה, אבל יש ביניהן הבדלים בנושאים אחרים – הצעירים מחשיבים יותר מקבוצות הגיל האחרות מה עשתה המפלגה למענם ולמען שכמותם, ואילו גילאי הביניים והמבוגרים מחשיבים יותר מהצעירים את הרכב רשימת המפלגה לכנסת. הצעירים וגילאי הביניים מייחסים פחות חשיבות מן המבוגרים לסיכוייה של המפלגה להיות בממשלה אחרי הבחירות.

לוח 1.44

מה עשתה המפלגה למען אנשים כמוני בכנסת היוצאת	% צעירים	% גילאי ביניים	% מבוגרים
מה עשתה המפלגה למען אנשים כמוני בכנסת היוצאת	57.6	49.1	48.9
רשימת המועמדים של המפלגה	43.6	47.1	51.3
סיכויי המפלגה להיות בממשלה אחרי הבחירות	44.6	44.8	49.7

בחנו אם שיוך עצמי לקבוצה חברתית חזקה או חלשה משנה את היחס לכל אחד מן הגורמים האלה, בהנחה, למשל, שהמשייכים עצמם לקבוצה חלשה ייחסו חשיבות רבה יותר לשאלה מה המפלגה עשתה למען אנשים כמותם בכנסת היוצאת. מצאנו כי אין הדבר כך. ההבדלים בין הקבוצות החזקות לחלשות באים לידי ביטוי דווקא כשמדובר ברשימת המועמדים לכנסת. כלומר, המשייכים עצמם לקבוצות הדי חלשה והחלשה מייחסים לרשימה חשיבות פחותה (37.5%) מהמשייכים עצמם לקבוצות החזקות (53.5% ו-50.5%, בהתאמה). כך גם כשמדובר בהצבעת העבר, שהתגלתה כגורם משפיע מעט פחות על הקבוצות הדי חלשה והחלשה בהשוואה לדי חזקה והחזקה (חלשה – 25.7%; די חזקה – 29.8%; חזקה – 35.6%).

פילוח של המדגם היהודי לפי מחנות פוליטיים מראה כי המשייכים עצמם לשמאל מייחסים חשיבות רבה יותר למצע, למעשי המפלגה למען אנשים כמותם ולרשימת המועמדים לכנסת מהמשייכים עצמם לימין, אך פחות חשיבות להצבעת עבר ולסיכויי המפלגה להיות בממשלה הבאה. בנוגע לראש המפלגה – החשיבות שמייחסים לו בשלושת המחנות דומה.

1.45 לוח

% שמאל	% מרכז	% ימין	
68.5	54.4	53.2	מצע המפלגה
64.8	48.8	54.1	מה עשתה המפלגה למען אנשים כמוני בכנסת היוצאת
60.4	52	46.5	רשימת המועמדים של המפלגה
21.4	21.0	34.8	הצבעה עבור המפלגה בעבר
42.4	45.2	53.1	סיכויי המפלגה להיות בממשלה אחרי הבחירות

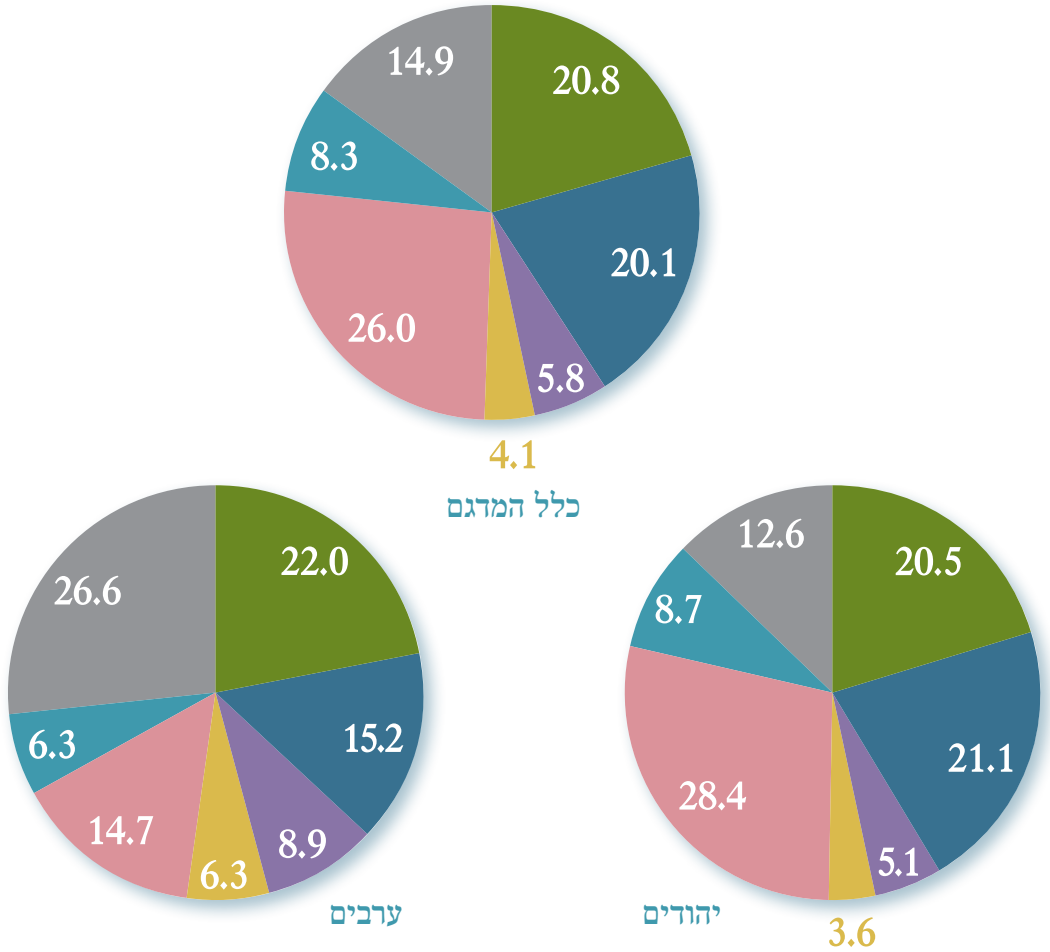
פילוח המדגם היהודי לפי רמת דתיות לא העלה הבדלים גדולים ושיטתיים.

ומה הכי משפיע?
שאלה 28
נספח 1, עמ' 235

מכאן עברנו לברר איזה מכל הגורמים האלה הוא לדעת המרוויינים הגורם המשפיע עליהם ביותר. בכלל המדגם הגורם המשפיע ביותר הוא ראש המפלגה ואחריו עמדות המפלגה בנושאים מסוימים. במקום השלישי נמצאת פעילותה של המפלגה למען אנשים כמו המרווייין.

בשאלה זו התקבלה התפלגות תשובות שונה מאוד אצל המרוויינים היהודים והערבים. הקבוצה הגדולה ביותר אצל היהודים – כרבע (28.4%) – הצביעו על ראש המפלגה כגורם החשוב להם ביותר, ואילו הקבוצה הקטנה ביותר (3.6%) ציינו את הצבעת העבר למפלגה כמשתנה המשפיע העיקרי על החלטתם למי להצביע בבחירות. אצל הערבים הקבוצה הגדולה ביותר ציינה את מצע המפלגה כגורם העיקרי (22%), ושתי הקבוצות הקטנות ביותר (שהיו שוות בגודלן – 6.3%) ציינו את הצבעת העבר ואת הסיכוי להיות בממשלה הבאה כגורמים העיקריים המשפיעים עליהם, אישית, באיזו מפלגה לבחור. שיעור המרוויינים הערבים שאף אחד מן הגורמים שמנינו אינו העיקרי מבחינתם כאשר הם מחליטים לאיזו מפלגה להצביע הוא יותר מכפול משיעורו אצל היהודים. אנו משערים כי אצל הערבים חסר בשאלה כמשפיע עיקרי גורם חשוב כמו ההשתייכות-הנאמנות החמולתית.

תרשימים 1.78-1.80: מהו הגורם העיקרי המשפיע על ההחלטה שלך לאיזו מפלגה להצביע בבחירות לכנסת? (כלל המדגם; לפי לאום; באחוזים)

- המצע של המפלגה
- מה עשתה המפלגה בכנסת הקודמת בשביל אנשים כמוך
- רשימת המועמדים של המפלגה לכנסת
- נאמנות למפלגה שעבורה הצבעת בפעמים קודמות
- ראש המפלגה
- הסיכוי של המפלגה להיות בממשלה אחרי הבחירות
- אחר / לא יודע / מסרב

פילוח כלל המדגם לפי גיל העלה כי אין כמעט הבדל בין ההעדפות היחסיות באשר לכלל הגורמים האלה בין הצעירים, גילאי הביניים והמבוגרים, אם כי הצעירים – יותר מגילאי הביניים והמבוגרים – החשיבו ביותר את מעשייה של המפלגה למען אנשים כמותם בכנסת היוצאת (24%, לעומת 18.6% ו-17.2%, בהתאמה). ממצא זה תומך, אולי, בטענה שהשקפת העולם הרווחת כיום בקרב הצעירים הישראלים היא "אנוכית" יותר מהשקפת העולם הרווחת בקבוצות הגיל המבוגרות יותר.

פילחנו את התשובות על שאלה זו על פי שיוך עצמי למחנה פוליטי מדינאי-ביטחוני (מדגם יהודי). מצאנו כי המשייכים עצמם לשמאל מחשיבים הרבה יותר מהמחנות האחרים את מצע המפלגה (שמאל – 33%; מרכז – 23%; ימין – 17.6%). בחשיבות המיוחסת לשאר הגורמים לא היו הבדלים של ממש.

נשים בפוליטיקה?

שאלה 39

נספח 1, עמ' 242

נספח 2, עמ' 258

לקראת הבחירות ביקשנו לדעת מה עמדת הציבור כלפי נשים בפוליטיקה. שאלנו: "האם לדעתך הטענה שגברים הם מנהיגים פוליטיים יותר טובים מנשים היא נכונה או לא נכונה?". כשני שלישים (64.9%) מכלל המדגם (שיעור דומה מאוד בקרב יהודים וערבים) סבורים כי טענה זו אינה נכונה.

פילוח התשובות של כלל המדגם על שאלה זו לפי מין מעלה כי ההבדל נמצא בכיוון הצפוי – נשים מסכימות פחות מגברים עם הקביעה שגברים הם מנהיגים פוליטיים טובים יותר (מסכימות – 28.3%; מסכימים – 35.6%).

פילוח התשובות של כלל המדגם לפי גיל מראה כי דווקא צעירים – הרבה יותר מגילאי הביניים ויותר מן המבוגרים – מסכימים עם טענה זו.

לוח 1.46

% המסכימים עם הטענה שגברים הם מנהיגים פוליטיים טובים יותר	
צעירים	38.8
גילאי ביניים	26.0
מבוגרים	31.3

השכלה התבררה כגורם השפעה קריטי על העמדות בנושא זה. וכך, בקרב בעלי השכלה יסודית שיעור המסכימים עם הטענה בדבר עדיפות הגברים בתחום ההנהגה הפוליטית עמד על 36.2%, אבל בקרב בעלי השכלה האקדמית המלאה עמד שיעורם על 7.5% בלבד.

ניתוח התשובות לפי רמת דתיות (מדגם יהודים) העלה כי ההבדלים גדולים אך אינם מסודרים בסדר שיטתי עולה או יורד לפי רמת הדתיות. רוב החרדים מסכימים עם הטענה, אבל הבאים אחריהם במדרג ההסכמה הם המסורתיים-דתיים. לאחר מכן – בהפרש ניכר – באים החרדים הלאומיים, הדתיים והמסורתיים הלא דתיים (ששיעור המסכימים בקרבם לטענת יתרון הגברים הוא חצי מבקרב החרדים) והרחק מהם – החילונים.

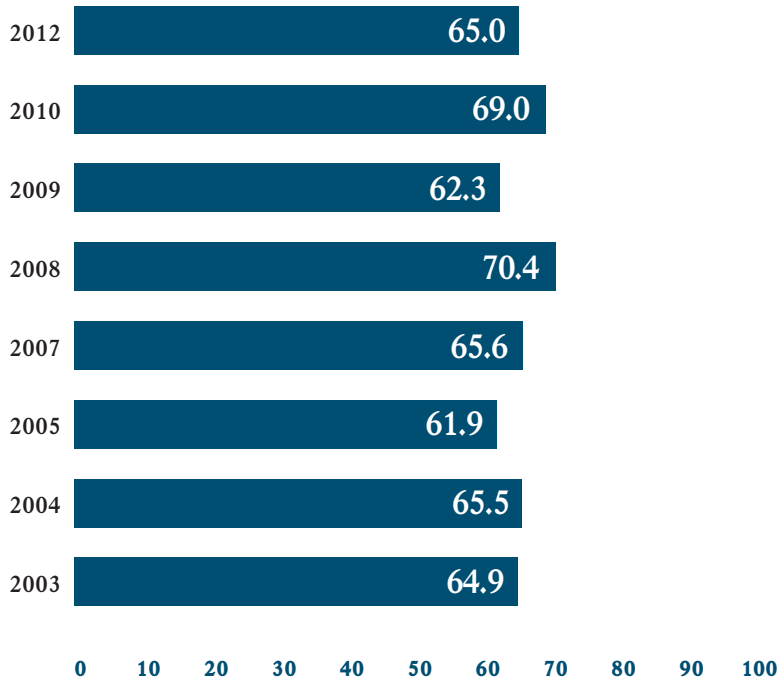
פילוח המדגם היהודי לפי מחנה פוליטי מדיני-ביטחוני מראה שבכל המחנות הרוב אינם מסכימים עם הטענה שגברים הם מנהיגים פוליטיים טובים יותר מנשים, אבל שיעור המסכימים עם טענה זו בקרב המשייכים עצמם לימין גבוה בהרבה מבקרב המשייכים עצמם למרכז ולמעלה מפי שישה (!) מאלה המשייכים עצמם לשמאל.

1.47 לוח

% המסכימים עם הטענה שגברים הם מנהיגים פוליטיים טובים יותר	
ימין	40.4
מרכז	24.6
שמאל	6.5

ניתוח לאורך זמן מראה כי בכל השנים הציבור נחלק בין כשליש תומכים בטענה שגברים הם מנהיגים פוליטיים טובים מנשים וכשני שלישים השוללים אותה. ב-2004 וב-2007 היה שיעור השוללים היגרד זה הגבוה ביותר (כ-70%); בשנת 2009 נרשם השיעור הנמוך ביותר (61.9%). התפלגות התשובות במדר הנוכחי (64.9% שוללים) דומה אפוא לזו של רוב השנים הקודמות.

תרשים 1.81: האם, לדעתך, הטענה שגברים הם מנהיגים פוליטיים יותר טובים מנשים היא נכונה או לא נכונה? (לא נכונה; כלל המדגם; לפי שנים; באחוזים)

היחס למימון מפלגות לפי שיעור הנשים ברשימה

שאלה 40

נספח 1, עמ' 242

מכאן עברנו לשאלה נוספת באותו הקשר ושאלנו מה עמדת המרואינים כלפי התניית המימון מטעם המדינה למפלגות בכך שלפחות שליש מרשימת המועמדים שלהן לבחירות תהיינה נשים, כפי שהדבר נעשה במדינות מסוימות במערב. גם כאן כשני שלישים בכלל הציבור (יהודים – 62.9%; ערבים – 68.1%) הציגו עמדה פרו־נשית ותמכו בהתניה שכזו.

פילוח של התשובות על שאלה זו לפי מין העלה כי נשים תומכות בכך הרבה יותר מגברים – 69.1% לעומת 56.3%.

פילוח על פי גיל העלה, שוב, כי הצעירים הם פחות "פמיניסטיים" מהמבוגרים, ולכן הם פחות תומכים בהתניית התמיכה במפלגה בשליש נשים ברשימתה לכנסת, אם כי גם בקרבם עולה שיעור התומכים על שיעור המתנגדים (תומכים: צעירים – 57.2%; גילאי ביניים – 68.2%; מבוגרים – 66.6%).

לפי הסקר הנוכחי, השכלה דווקא אינה משחקת תפקיד משמעותי בהתפלגות התשובות על השאלה שבה אנו דנים כאן, אבל מחנה פוליטי מדינני-ביטחוני כן. מתברר שאף על פי שבכל המחנות הפוליטיים יש רוב להתניה, שיעור התומכים בהתניית סיוע כספי בנוכחות של לפחות שליש של נשים ברשימת כל מפלגה לכנסת הוא גבוה בעליל בקרב המשייכים עצמם לשמאל משיעורו בקרב המשייכים עצמם למרכז או לימין (76.1%, 67.7% ו־58.3%, בהתאמה).

ההבדלים בעמדות בשאלה זו לפי רמת דתיות הם עצומים: שיעור התומכים בהתניה עולה בחדות עם הירידה בדתיות. העובדה כידוע, במפלגות החרדיות למיניהן לא הייתה, אין וייתכן שגם לא תהיה בעתיד הנראה לעין נציגות נשים ברשימות לכנסת, ובמפלגות הדתיות שיעורן היה ונותר נמוך.

לוח 1.48

חילונים	מסורתיים לא דתיים	מסורתיים דתיים	דתיים	חרדים לאומיים	חרדים	% התומכים בהתניית סיוע כספי מהמדינה למפלגה בהצבת שליש נשים ברשימתה לכנסת
72.4	65.1	68.5	48.5	27.8	17.6	

סיכום

פרק זה עסק בהיבטים שונים הקשורים למפלגות: מידת הייצוגיות שלהן, ההבדלים ביניהן, התחרות ביניהן, שיקולי הבחירה במפלגה זו או אחרת וסדר העדיפויות שלהם, וכן בנושאים בפוליטיקה והיחס להעדרה מגדרית מתקנת.

< רק כשליש מן המדגם (37.6%) מרגישים שיש מפלגה שמייצגת את השקפתם בצורה טובה. תחושה זו דומה בעוצמתה בציבור היהודי והערבי כאחד. בקרב מי שהביעו אמון במפלגות (אשר, כאמור, אינם שיעור גבוה מכלל הציבור) כמחצית מדווחים שהם מרגישים שיש מפלגה המייצגת אותם. בקרב מי שהביעו אי-אמון, פחות משליש מדווחים שהם מרגישים שיש מפלגה כזו. פילוח על פי גיל מראה כי בני קבוצת הגיל המבוגרת מרגישים שיש מפלגה המייצגת אותם נאמנה, יותר מהצעירים מהם. כרבע ממי שדיווחו שאינם חברים במפלגה או אוהדים מפלגה אומרים שיש מפלגה המייצגת אותם. בפילוח לפי מחנה פוליטי נמצא כי המשייכים עצמם לשמאל והמשייכים עצמם לימין מרגישים שיש מפלגה המייצגת אותם, יותר מהמשייכים עצמם למרכז.

< על השאלה אם המפלגות משקפות את עמדות הציבור השיבו כמחצית מן המרואיינים תשובה שלילית (50.2%). יהודים, יותר מערבים, מרגישים שהמפלגות אינן מייצגות את הציבור (51.9% ו-42.4%, בהתאמה). שאלה זו נבדקה גם בשנה שעברה, וההשוואה מראה על ירידה בהרגשה שהמפלגות מייצגות את עמדות הציבור.

< מעל לשני שלישים (64.8%) של משתתפי הסקר סבורים כי יש הבדלים ביכולתן של המפלגות להתמודד עם הבעיות של המדינה. פילוח על פי שיוך עצמי למחנות פוליטיים מראה כי בשמאל, יותר מבימין ובמרכז, מבחינים בהבדלים בין המפלגות; ומי שחברים ופעילים במפלגות מבחינים יותר בהבדלים בין המפלגות ממי שאינם חברים או פעילים.

< רוב קטן של המרואיינים (51.1%) אינם דוחים את הקביעה שלא חשוב למי מצביעים כי זה לא ישנה את המצב. בחינת התגובות על קביעה זו על רצף של שנים מראה כי בשנים 2003-2006 רוב הציבור דחו את הקביעה, ואילו בשנים האחרונות ניכרת הסכמה עמה של כמחצית מן הציבור. אצל היהודים רוב קטן דוחים אותה, בעוד אצל הערבים רוב קטן דווקא מקבלים אותה (52.6% ו-52.8%, בהתאמה).

< תחרות בין המפלגות נתפסת בעיני רוב המרואיינים (58.8%) כמחזקת את הדמוקרטיה. רוב זה גדול אצל הערבים בהשוואה ליהודים (ערבים – 69.1%; יהודים – 56.6%). כאשר מוצלבת שאלת התחרות בין המפלגות עם ההתייחסות לקביעה שלא חשוב לאיזו מפלגה מצביעים, נמצא כי מי שמסכימים עם הקביעה ייחסו גם ערך פחות יותר לתחרות בין המפלגות.

בבחינה לאורך זמן נמצאה ירידה ברוב הסבורים כי תחרות בין המפלגות היא ערך המחזק את הדמוקרטיה.

< מן הגורמים המשפיעים על יהודים באיזו מפלגה לבחור נמצא כי הגורם המשפיע ביותר הוא ראש הרשימה. אצל הערבים מצע המפלגה הוא הגורם העיקרי (28.4% ו-22%, בהתאמה). נמצא כי צעירים מחשיבים יותר את הגורם של מה שהמפלגה עשתה למענם בעבר, ואילו המבוגרים מקנים חשיבות גדולה יותר לרשימת המועמדים של המפלגה ולסיכוייה להצטרף לממשלה עתידית. פילוח לפי מחנה פוליטי מעלה שהמשייכים עצמם לשמאל מייחסים חשיבות רבה יותר מהמשייכים עצמם לימין למצע המפלגה, למה עשתה המפלגה למענם בעבר ולרשימת המועמדים שלה, ופחות חשיבות מהמשייכים עצמם לימין להצבעת העבר (נאמנות מפלגתית) ולסיכויי המפלגה להיות חלק מן הממשלה אחרי הבחירות. השוואה רב-שנתית של הגורמים לסקרי מדד הדמוקרטיה בעבר ולסקרי בחירות מצביעה על עלייה בחשיבותם של המועמדים-המנהיגות וירידה בגורם עמדת המפלגה-המצע.

< כשני שלישים (64.9%) מן המרוויינים סבורים כי הטענה שגברים הם מנהיגים פוליטיים טובים מנשים אינה נכונה. נשים מתנגדות יותר מגברים לטענה. בפילוח על פי גיל נמצא כי יותר צעירים ממבוגרים מסכימים עם הטענה. רק מיעוט קטן בקרב בעלי השכלה אקדמית מלאה מסכימים עם הטענה. פילוח על פי רמת דתיות מעלה כי רוב החרדים מסכימים עם הטענה, אחריהם המסורתיים-דתיים, ובהפרש ניכר – החרדים הלאומיים, הדתיים, המסורתיים הלא דתיים והחילונים. ברוב המחנות הפוליטיים רק מיעוט מסכימים עם הטענה, אך מיעוט זה גדול יותר בקרב המשייכים עצמם לימין לעומת בקרב המשייכים עצמם למרכז וגבוה בהרבה משיעור המסכימים בקרב המשייכים עצמם לשמאל.

< ניתוח השאלה בדבר התניה של מימון המפלגות בכך שלפחות שליש מרשימת המועמדים יהיה מורכב מנשים מראה כי שני שלישים של הציבור (63.8%) תומכים בהתניה. נשים תומכות בהתניה זו יותר מגברים (69.1% ו-56.3%, בהתאמה); צעירים תומכים פחות ממבוגרים; שיעור התומכים בהתניה גבוה בקרב המשייכים עצמם לשמאל יותר מבקרב המשייכים עצמם למרכז או לימין. פילוח על פי רמת דתיות מראה כי התמיכה בהתניה עולה עם הירידה בדתיות.

פרק 5: ישראל – העתיד

ניסינו השנה לבחון את תמונת העתיד של ישראל כפי שהיא מצטיירת בעיני הציבור. הממצאים מלמדים כי ההערכות והתחושות החיוביות יחסית כלפי המצב הקיים מלוות גם בתחושות דומות כלפי העתיד.

מה יקרה בעתיד?

שאלה 33

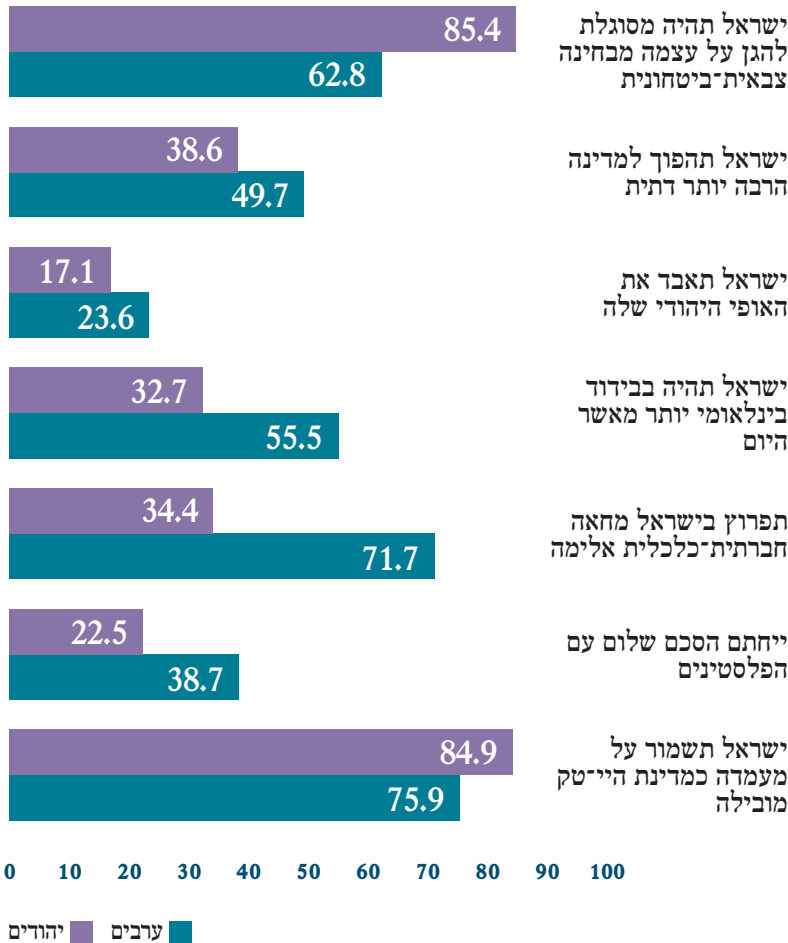
נספח 1, עמ' 238

הצגנו למרואיינים התפתחויות אפשריות בעתיד הנראה לעין במגוון נושאים בתחומי הפנים והחוץ. כפי שאפשר לראות בתרשים 1.82, בכל הנושאים, למעט חתימת הסכם שלום עם הפלסטינים, המדגם היהודי נטה לראות עתיד שפיר. התמונה במדגם הערבי שונה: באופן כללי התחזית של הערבים כשמדובר בעתיד המדינה היא ורודה פחות. למשל, יותר מהם צופים שתפרוץ מחאה חברתית-כלכלית אלימה ושבידודה הבינלאומי של ישראל יגבר. מן הצד האחר – יותר ערבים מיהודים סבורים שיש סיכוי לחתימה על הסכם שלום עם הפלסטינים.

חלק הארי של המרואיינים היהודים (85.4%) חושבים שישראל תהיה מסוגלת להגן על עצמה מבחינה צבאית-ביטחונית, תשמור על המעמד המוביל שלה כמדינת הייטק (84.9%) ולא תאבד את האופי היהודי שלה (78.2%). רוב – אם כי קטן ביותר – גם חושבים שישראל לא תהיה בכידוד בינלאומי חמור יותר מזה שהיא שרויה בו היום (56.3%) ושלא תפרוץ כאן מחאה חברתית-כלכלית אלימה (53.2%). רוב (53.5%) גם סבורים שישראל לא תהפוך למדינה הרבה יותר דתית משהיא היום (יש לציין כי מן הסתם יש כאלה בציבור היהודי שדווקא היו רוצים שישראל תהפוך להרבה יותר דתית, ואז יש לפרש את התחזית לעיל כהתפתחות שלילית בעיניהם). רוב גדול (69.9%) מעריכים שלא ייחתם בעתיד הנראה לעין הסכם שלום עם הפלסטינים (הסבורים שלא ייחתם הסכם נחלקים מן הסתם בין מי שבעיניהם זו תחזית מצערת לבין מי שבעיניהם זו תחזית משמחת).

ובקרב הערבים? גם כאן הרוב מעריכים שישראל תשמור על מעמדה כמדינת הייטק מובילה (75.9%), שהיא תוכל להגן על עצמה מבחינה צבאית-ביטחונית (62.8%), שלא תאבד את אופייה היהודי (68.1%), תחזית אשר יש להניח שבעיני האזרחים הערבים אינה חיובית) ושלא ייחתם הסכם שלום עם הפלסטינים (56.5%). לעומת זאת, בשונה מן היהודים, רוב גדול בקרב הערבים (71.7%) כן צופים התפרצות של מחאה חברתית-כלכלית אלימה וכידוד בינלאומי גובר (55.5%), ושיעור גבוה מהם גם חושבים שישראל תהפוך למדינה הרבה יותר דתית משהיא היום (49.7%, לעומת 45.5% שאינם סבורים כן).

תרשים 1.82: חושב שכן יקרה בעתיד הלא רחוק (לפי לאום); (באחוזים)

פילוח כלל המדגם על פי גיל הראה הבדלים רק בחלק מן התחזיות, אם כי הרוב הוא תמיד בשלוש הקבוצות באותה עמדה: הצעירים אופטימיים יותר מגילאי הביניים והמבוגרים בהערכה שישראל לא תאבד את האופי היהודי שלה (84.4%, 79.8% ו-78.7%, בהתאמה). הצעירים גם חוששים פחות מן המבוגרים כי ישראל תמצא את עצמה בבידוד בינלאומי רב מזה שהיא שרויה בו היום (לא תהיה מבודדת: צעירים – 66.7%; גילאי ביניים – 60.4%; מבוגרים – 52.2%). הצעירים חוששים פחות מגילאי הביניים

אך יותר מהמבוגרים מהתפרצות מחאה אלימה (לא תפרוץ מחאה אלימה: צעירים – 53.4%; גילאי ביניים – 48.9%; מבוגרים – 61.1%). הצעירים, בכירור יותר מגילאי הביניים והמבוגרים, חוזים שלא ייחתם הסכם עם הפלסטינים (לא ייחתם: צעירים – 78%; גילאי ביניים – 70%; מבוגרים – 69.3%). לעומת זאת, הצעירים, יותר מגילאי הביניים והמבוגרים, חוששים שישראל תאבד את מעמדה כמדינת הייטק מובילה (עלולה לאבד: צעירים – 44.4%; גילאי ביניים – 34.2%; מבוגרים – 21.4%).

פילוח תשובות המדגם היהודי לפי שיוך עצמי למחנה פוליטי מראה הבדלים של ממש בתחזיות. כאן הרוב, ככל הקבוצות, לא תמיד נותנים הערכה דומה. אמנם אין שום הבדל בתשובות על השאלה אם ישראל תוכל להגן על עצמה (למעלה מ-90% בשלושת המחנות סבורים שכן), אך הרבה יותר ממי שהגדירו את עצמם שמאל מדיני-ביטחוני ממי שהגדירו את עצמם מרכז או ימין מעריכים כי ישראל תהפוך דתית יותר. המשייכים עצמם לשמאל חוששים הרבה יותר מהמשייכים עצמם למרכז או לימין כי בידודה הבינלאומי של ישראל יגבר בעתיד ומעריכים, יותר מהאחרים, כי תפרוץ מחאה חברתית-כלכלית אלימה. בעניין הפסימיות באשר לחתימת הסכם עם הפלסטינים: אין הבדלים גדולים בין המחנות. הוא הדין באשר לאופטימיות, הדומה, של שלושתם כלפי יכולתה של ישראל לשמר את מעמדה כמדינת הייטק מובילה.

לוח 1.49

שאלה	מרכז	ימין	שמאל
% הסבורים כי ישראל תהפוך הרבה יותר דתית	34.9	41.0	61.9
% הסבורים כי הבידוד הבינלאומי של ישראל יגבר	30.5	36.1	54.3
% הסבורים כי תפרוץ מחאה כלכלית-חברתית אלימה	39.7	35.7	48.4

פילוח המדגם היהודי לפי רמת דתיות העלה כמה ממצאים מעניינים: ראשית, שיעור החרדים המפקפקים בכך שישראל תצליח בעתיד לשמור על ביטחונה גבוה בהרבה משאר הקבוצות (חרדים – 29.5%, לעומת 4.4%-9.5% בשאר הקבוצות). באשר לשאלה אם ישראל תהפוך הרבה יותר דתית: החרדים, הרבה יותר משאר הקבוצות, חושבים שכך יקרה. בה בעת הם חוששים יותר מהאחרים שישראל תאבד את האופי היהודי שלה וכן שבידודה הבינלאומי יגבר.

לוח 1.50

חילונים	מסורתיים לא דתיים	מסורתיים דתיים	דתיים	חרדים לאומיים	חרדים	
43.1	30.8	35.1	49.5	52.9	66.0	% הסבורים כי ישראל תהפוך הרבה יותר דתית
17.9	13.9	19.4	15.7	11.1	25.5	% הסבורים כי ישראל עלולה לאבד את אופייה היהודי
36.4	33.3	31.6	36.1	42.0	53.7	% הסבורים כי הבידוד הבינלאומי של ישראל יגבר

על רקע התחזיות הללו ניסינו לברר מהם סדרי העדיפויות של הציבור בנוגע להוצאות המדינה. מדובר בסוגיה שמתקשרת לתכנון אסטרטגיית העתיד שלה. הצגנו 11 יעדים להשקעה של המדינה ושאלנו אם בהנחה שאין מגבלות תקציב, האם על המדינה להשקיע בכל אחד מהתחומים שלהלן יותר כסף, אותה השקעה כפי שהיא משקיעה בכל אחד מהם כיום או פחות: (1) סיוע בדירור לזוגות צעירים; (2) שיפור מערכת החינוך; (3) שמירת הטבע והסביבה; (4) מימון מוסדות דת וישיבות; (5) בריאות; (6) חיזוק הצבא והביטחון; (7) הגדלת קצבאות (אבטלה, זקנה, נכות וילדים); (8) התיישבות בשטחים; (9) שיפור מצבו של המגזר הערבי; (10) יצירת מקומות תעסוקה; (11) שיפור תשתיות (כגון כבישים, רכבות, הגנה מרעידות אדמה).

הממצאים לגבי המרווינים היהודים מורים כי שיפור מערכת החינוך (91.9%) הוא הנושא שקיבל את התמיכה הגדולה ביותר כראוי להשקעה מצד המדינה, ואחריו – סיוע בדירור לזוגות צעירים (89.1%). שיעור מי שסבורים שיש להשקיע יותר כסף בחיזוק הצבא והביטחון הוא השביעי בלבד (65.4%), ממצא התואם את ממצאי אשתקד, וגם במרוצת השנה הזו. כלומר, נושאים הקשורים לצבא ולביטחון ירדו בסדר החשיבות הלאומית. פרשנות חלופית היא שבנושאים אלה מושקע לדעת הציבור כל כך הרבה ממון, שכבר אין צורך להוסיף או שכבר אין משאבים להוסיף.

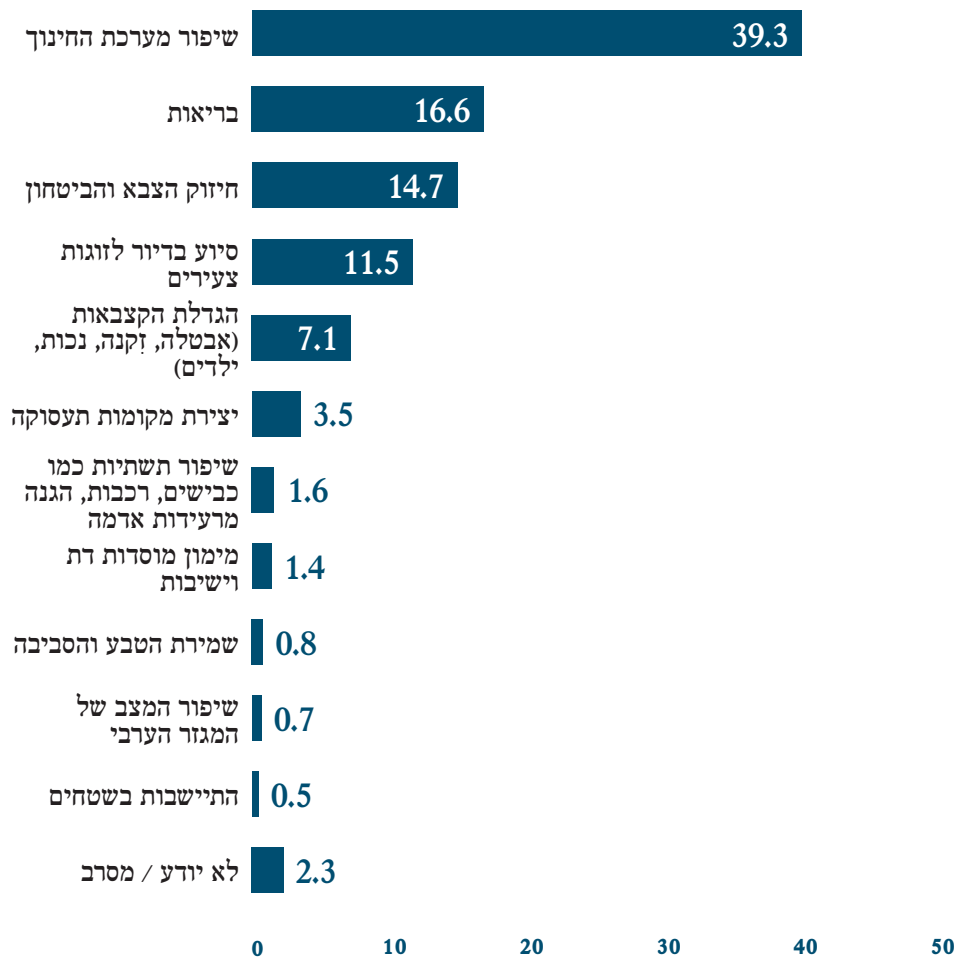
שני נושאים בלבד עלו משאלה זו ככאלה שהדעה הרווחת במדגם היהודי היא שיש לקצץ בכסף המושקע בהם היום: מימון מוסדות דת וישיבות (רוב של 53.3% תומכים בקיצוץ) וההתיישבות בשטחים (37.7% סבורים שיש לקצץ, לעומת 31.8% הסבורים שיש להשקיע יותר ו-24.7% המעדיפים שרמת ההשקעה תישאר כפי שהיא).

במה צריכה המדינה להשקיע?

שאלות 15.1-15.11, 16
נספח 1, עמ' 221

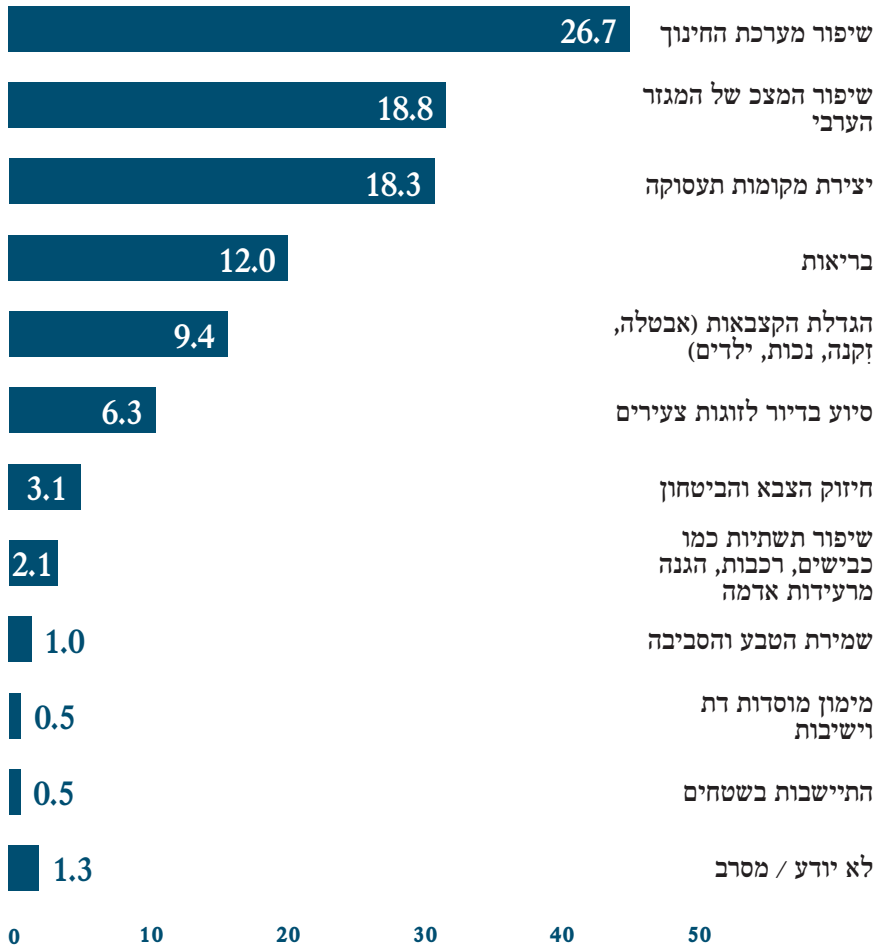
כאשר חידדנו את השאלה ושאלנו מהו הנושא הראוי ביותר שהמדינה תוציא עליו כסף, בהנחה שיש מגבלות תקציב, ניצבו בראש חינוך ובריאות. השקעה בצבא ובכביטחון הגיעה למקום השלישי, וההתיישבות בשטחים לסוף רשימת העדיפויות של המדגם היהודי, בתנאים של מגבלות תקציב.

תרשים 1.83: הנושא הראוי ביותר לתוספת תקציב כמצב של מגבלות תקציב (מדגם יהודים; באחוזים)

גם במדגם הערבי, אם כי במידה פחותה מבמדגם היהודי, חינוך ניצב בכירור במקום הראשון (26.7%) כנושא שיש להשקיע בו במצב של מגבלות תקציב, אבל במקומות השני והשלישי מופיעים כאן שיפור מצבו של המגזר הערבי (18.8%, יעד שקיבל 0.7% בלבד במדרג העדיפות היהודי) ויצירת מקומות תעסוקה (18.3%, יעד שקיבל במדרג היהודי רק 3.5%). מובן שהדירוג השונה משקף את הבעיות השונות שמטרידות את שני הציבורים – היהודי והערבי.

תרשים 1.84: הנושא הראוי ביותר לתוספת תקציב במצב של מגבלות תקציב (מדגם ערבים; באחוזים)

פילוח המדגם היהודי לפי גיל העלה כי אין הבדלים של ממש בין ההעדפות של קבוצות הגיל השונות (בכלל זה הממצא שאין העדפה מיוחדת של צעירים לסיוע בדיור לזוגות צעירים).

פילוח המדגם היהודי לפי שיוך עצמי למחנה פוליטי מדיני-ביטחוני העלה הבדלים בין המשייכים עצמם לשמאל לעומת המשייכים עצמם לימין, בעיקר בנוגע להעדפת ההשקעה בחינוך ובצבא וביטחון:

לוח 1.51

שמאל	מרכז	ימין	
59.8	44.5	34.2	% הסבורים שיש להשקיע בראש ובראשונה בחינוך
5.4	12.6	17.3	% הסבורים שיש להשקיע בראש ובראשונה בחיזוק הצבא והביטחון

אופטימיות לעומת פסימיות באשר לעתידה של ישראל

שאלה 41

נספח 1, עמ' 243

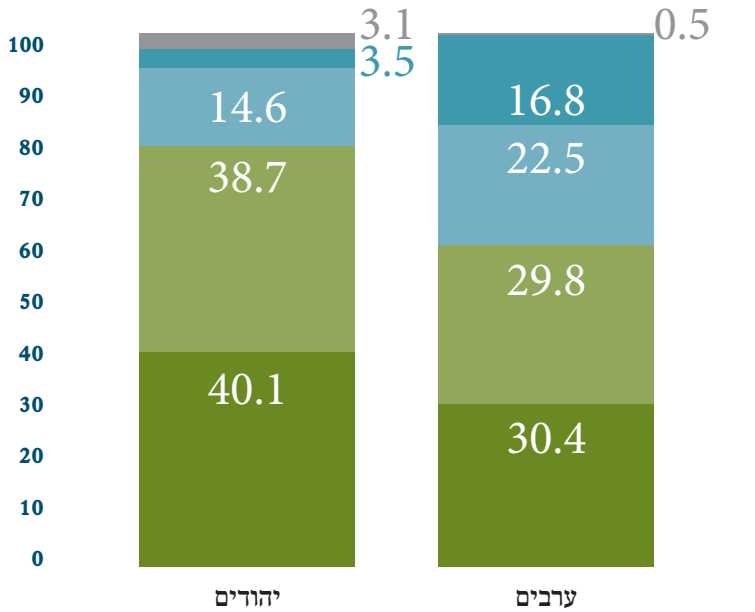
בהתאם לרוח הכללית העולה מהסקר הנוכחי שיעור האופטימיים באופן כללי באשר לצפוי לישראל בשנים הקרובות עולה בכירור על שיעור הפסימיים: בכלל המדגם היחס אופטימיים-פסימיים הוא 75.6% לעומת 21.8%. פילוח על פי לאום מעלה כי בקרב היהודים היחס הוא קוטבי וחיובי יותר מזה שבקרב הערבים: אופטימיים – 78.8%; פסימיים – 18.1% (בקרב הערבים: 60.2% לעומת 39.3%, בהתאמה). במילים אחרות, הן בקבוצת הרוב היהודי והן בקבוצת המיעוט הערבי יש רוב ברור למי שאינם חוששים מן העתיד.

פילוח כלל המדגם לפי גיל העלה כי רוב הצעירים אמנם אופטימיים באשר לעתיד של ישראל, אבל פחות מקבוצות הגיל המבוגרות מהם.

לוח 1.52

% האופטימיים באשר לעתיד המדינה	
71.5	צעירים
77.6	גילאי ביניים
84.3	מבוגרים

תרשים 1.85: באופן כללי, האם אתה אופטימי או פסימי לגבי העתיד של ישראל? (לפי לאום; באחוזים)

מאוד אופטימי ■ די אופטימי ■ די פסימי ■ מאוד פסימי ■ לא יודע / מסרב

נשאלת השאלה אם מי שהשתתפו במחאת קיץ 2011 הם אופטימיים או פסימיים יותר ממי שלא השתתפו בה. הממצאים מורים כי גם כאן האופטימיים הם הרוב בשתי הקבוצות, אלא שמי שלא השתתפו מעט יותר אופטימיים ממי שכן השתתפו.

לוח 1.53

% האופטימיים באשר לעתיד המדינה	
71.7	השתתפו במחאת קיץ 2011
79.6	לא השתתפו במחאת קיץ 2011

פילוח המדגם היהודי על פי רמת דתיות מראה הבדלים ניכרים. בכל הקבוצות הרוב אמנם אופטימיים, אבל מתברר שהחרדים והחילונים הם הכי פחות אופטימיים.

1.54 לוח

% האופטימיים באשר לעתיד המדינה	
72.3	חילונים
84.0	מסורתיים לא דתיים
89.4	מסורתיים דתיים
94.4	דתיים
77.8	חרדים לאומיים
72.9	חרדים

פילוח המדגם היהודי על פי שיוך עצמי למחנה פוליטי מדיני-ביטחוני מראה כי המשויכים עצמם לימין או למרכז הרבה יותר אופטימיים באשר לעתיד של ישראל מהמשויכים עצמם לשמאל:

1.55 לוח

% האופטימיים באשר לעתיד המדינה	
85.5	ימין
83.1	מרכז
58.9	שמאל

בסיס האופטימיות / פסימיות

שאלות 42-43

נספח 1, עמ' 243

בעקבות השאלה הכללית ביקשנו מן המרואיינים לפרט בלשונם הם מה הסיבה העיקרית שבגינה הם אופטימיים או לחלופין פסימיים באשר לעתידה של ישראל. קודדנו לקטגוריות את התשובות על השאלות הפתוחות הללו וסידרנו אותן על פי מידת שכיחותן. להלן התפלגותן, יהודים וערבים בנפרד:

לוח 1.56

סיבה לאופטימיות	% יהודים
אופטימיות כללית	21.5
צבא וביטחון	18.2
סולידריות החברה הישראלית	13.7
פטריוטיות וציוניות	12.2
המשכיות משפחה וילדים	8.4
כלכלה / טכנולוגיה / השכלה	8.2
אמונה דתית	7.1
המערכת הפוליטית	6.4
שלום עתידי	2.0
לא ברור / חסר	2.2

כפי שאפשר ללמוד מלוח 1.56, אצל היהודים האופטימיים הסיבה השכיחה היא אופטימיות כללית. הסיבה הבאה, במרחק קטן מתחתיה, היא אוסף התשובות שכללנו בקטגוריה "צבא וביטחון" – תשובות שהתייחסו רובן ככולן לחוסן הצבאי הביטחוני של ישראל, שכנראה גורם אופטימיות לרבים. במקום השלישי, והנמוך יותר כמובהק מבחינת שכיחות, עומדת קטגוריית התשובות שהתייחסו לסולידריות החברתית, ממצא התואם למדי את הציון הממוצע הבינוני-מינוס שנתנו המרואיינים היהודים לרמת הסולידריות בחברה היהודית. בסמוך, במקום הרביעי, נמצאות הפטריוטיות והציוניות, ובמקום החמישי – קטגוריית הילדים והמשפחה. מתחת לה עומדת קטגוריית התשובות שהתייחסו לגאווה בהישגים הטכנולוגיים, הכלכליים או ההשכלתיים של ישראל. בתחתית הסולם נמצא מקבץ התשובות שהתייחסו לאמונה הדתית כסיבה העיקרית לאופטימיות באשר לעתיד, שהרי אחרי ככלות הכול – החברה הישראלית היהודית היא עדיין חילונית במידה רבה בשני המקומות התחתונים נמצאות קטגוריית הסיבות שעניינן המערכת הפוליטית, אשר כפי שראינו אינה זוכה לציונים גבוהים על תפקודה. אחרונה לכול – ולא במפתיע – מופיעה קטגוריית התשובות שהתייחסו לתקווה לשלום עתידי.

שכיחות הסיבות לאופטימיות בציבור הערבי שונה במידה ניכרת מזו שבציבור היהודי, אם כי במקום הראשון והדומיננטי מצאנו את אותה הסיבה – אופטימיות כללית:

לוח 1.57

סיבה לאופטימיות	% ערכים
אופטימיות כללית	45.2
המערכת הפוליטית	11.3
כלכלה / טכנולוגיה / השכלה	10.4
שלום עתידי	8.7
פטריוטיות	7.8
סולידריות החברה הישראלית	4.3
המשכיות משפחה וילדים	4.3
אמונה דתית	2.6
צבא וביטחון	1.7
לא ברור / חסר	3.5

לוח 1.57 מראה כי שיעור המייחסים חשיבות לאופטימיות כללית בקרב קבוצת מרואיינים זו היה גבוה יותר מפי שניים מזה שבקרב היהודים. נראה שהסיבה לכך היא הברלי תרבות. חוקרים שמצאו ממדים דומים בחברות ערביות מוסלמיות מחוץ לישראל מצאו כי בחברות אלו הבעת פסימיות נתפסת כמעט ככפירה בכוחו המיטיב של האל. במקום השני עומדת המערכת הפוליטית, אשר אצל היהודים כזכור משתרכת מאחור. אולי הדבר משקף הרגשה טובה יותר של המרואיינים הערבים כלפי מפלגותיהם ומנהיגיהם. אחר כך מגיעים ההישגים הכלכליים, הטכנולוגיים וההשכלתיים של המדינה. קטגוריית התשובות שעניינן התקווה לשלום עתידי נמצאת כאן במקום הרביעי, ממצא התואם את סדרי העדיפויות של הציבור הערבי בישראל על פי סקרים ומחקרים רבים ושניתן להבינו לנוכח הציפייה – שרק העתיד יוכל לאשש או להפריך – שאם יהיה שלום, מצבו של הציבור הערבי בישראל יוטב. אפשר היה לתמוה על הופעת קטגוריית הפטריוטיות במקום החמישי, ואולם יש לזכור את הנתון שהבאנו קודם – שכמעט מחצית מהמרואיינים הערבים הגדירו עצמם גאים בישראליותם, מה גם ששיעור אלה שציינו זאת כסיבה העיקרית לאופטימיות שלהם באשר לעתיד המדינה היה בסופו של דבר נמוך (7.8%). לעומת זאת לנוכח תחושת הקיפוח העמוקה אפשר להבין מדוע תשובות שעניינן סולידריות חברתית בישראל מופיעות רק במקום השישי. במקומות השביעי והשמיני מבחינת שיעור המרואיינים הערבים שנימקו בכך את האופטימיות שלהם מופיעות האמונה הדתית וצבא וביטחון (יש להעיר כאן כי בקרב המרואיינים הערבים

יש נוכחות יחסית גם למגזרי משנה כמו הדרוזים, הברווים והצ'רקסים. שלושת אלה משרתים בצה"ל ויש להם רגש חיובי אליו).

אף ששיעור הפסימיים נופל בהרבה משיעור האופטימיים הן בקרב המרואיינים היהודים והן בקרב הערבים, הסיבות לפסימיות הן לא פחות מעניינות מהסיבות לאופטימיות.

לוח 1.58

יהודים	% סיבה לפסימיות
21.4	המערכת הפוליטית
14.7	צבא וביטחון
12.9	פסימיות כללית
12.6	אובדן הסולידריות החברתית
11.2	המצב הכלכלי
4.5	דת
4.4	יחסי החוץ של ישראל
4.0	חינוך והדור הצעיר
3.9	איראן
3.4	יחסי ערבים-יהודים
2.9	יחסי דתיים-חילונים
2.4	תהליך השלום
1.6	לא ברור / חסר

ובכן, בהתאמה לנתונים קודמים, המערכת הפוליטית היא הסיבה העיקרית השכיחה ביותר לפסימיות בקרב המרואיינים היהודים. קטגוריית התשובות השנייה בשכיחותה כגורם לפסימיות היו התשובות שעסקו במצבה הביטחוני של ישראל, ממצא מעניין לנוכח העובדה שגורם זה עצמו היה השני במעלה כסיבה לאופטימיות בקרב חוזי העתיד הוורוד. ובמקום השלישי – תשובות שביטאו פסימיות כללית. מעניין שהאיום האיראני הופיע בשכיחות נמוכה יחסית, ומתחתיו מבחינת שכיחות הופיעו אצל הפסימיים היהודים תשובות שעסקו ביחסי יהודים-ערבים, דתיים-חילונים ותהליך השלום, אולי משום שהישראלים היהודים בעצם אינם מצפים היום לשלום, ולכן הם גם לא מאוד פסימיים בגלל היעדרו.

התפלגות השכיחויות של הנימוקים לתפיסה פסימית של עתיד ישראל
בציבור הערבי הייתה כדלקמן:

לוח 1.59

ערבים	% סיבה לפסימיות
18.7	המצב הכלכלי
17.3	פסימיות כללית
12.0	המערכת הפוליטית
12.0	צבא וביטחון
10.7	יחסי ערבים-יהודים
9.3	תהליך השלום
6.7	אפליה, גזענות
6.7	אובדן הסולידריות החברתית
1.3	חינוך והרוד הצעיר
1.3	יחסי החוץ של ישראל
4.0	לא ברור / חסר

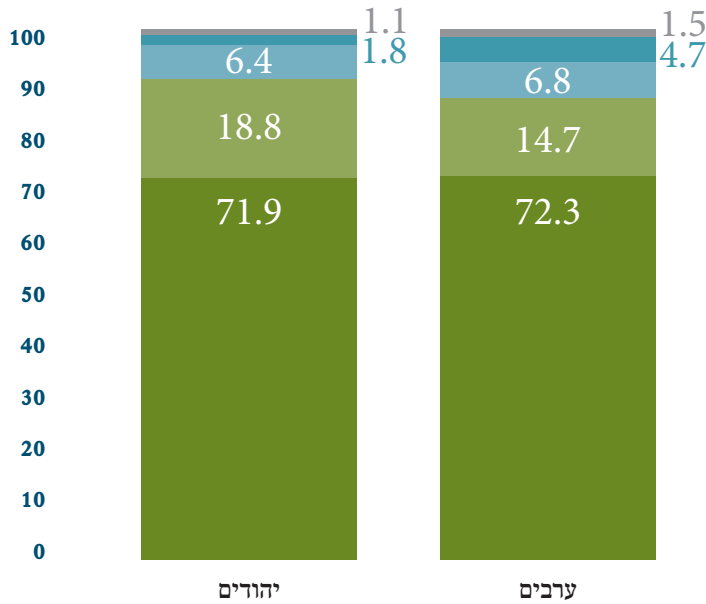
בראש עמדו סיבות שעניינן המצב הכלכלי, ומתחת להן קטגוריית התשובות שהעידו על פסימיות כללית. סיבות שנגעו למערכת הפוליטית הופיעו רק במקום השלישי מבחינת שכיחותן, ולאחר מכן תשובות שעניינן המצב הביטחוני. בתחתית הסולם של קטגוריות הסיבות לפסימיות עמדו בציבור הערבי תשובות שעניינן חינוך והרוד הצעיר, וכן יחסי החוץ של ישראל.

אנחנו נשארים בארץ

שאלה 6
נספח 1, עמ' 217
נספח 2, עמ' 245

הממצאים שהבאנו בדוח זה מסבירים את הנתון החוזר, שבכל שנה מפתיע רבים: רוב עצום מהמרואיינים – יהודים וערבים כאחד – מדווחים כי הם רוצים לחיות בארץ בטווח הארוך: 90.7% "רוצים מאוד" או "די רוצים" בקרב היהודים ו-87% בקרב הערבים.

תרשים 1.86: בטווח הארוך, האם אתה רוצה או לא רוצה לחיות בארץ? (לפי לאום; באחוזים)

■ מאוד רוצה ■ די רוצה ■ לא כל כך רוצה ■ מאוד לא רוצה ■ לא יודע / מסרב

כאשר מדובר בשיעור כה גבוה של המעוניינים לחיות בארץ, למעשה יש סיכוי קטן בלבד שפילוח לקבוצות משנה יעלה ממצא מעניין במיוחד. ואף על פי כן, לנוכח ה"האשמות" המוטחות תדיר בצעירים היהודים כי הם נושאים את עיניהם לארצות הים, והאשמה דומה גם בחילונים ובמי שממקמים את עצמם בשמאל הפוליטי כאילו דבקתם בארץ קטנה מדבקתם של דתיים או אנשי ימין, פילחנו את הנתונים לפי משתנים אלה. לוח 1.60 מסכם את הממצאים.

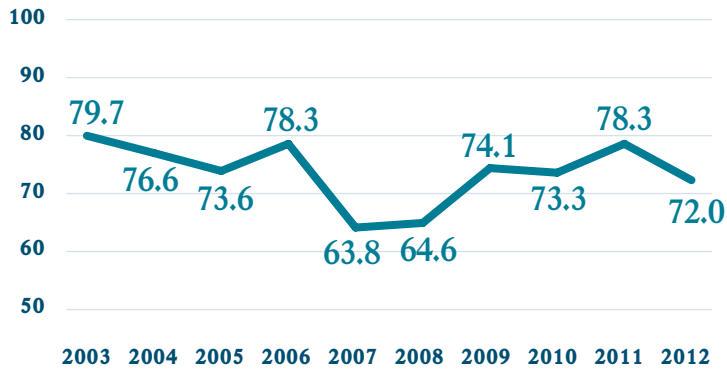
לוח 1.60

% הרוצים להישאר בארץ בטווח הארוך	
87.0	צעירים
89.4	גילאי ביניים
94.1	מבוגרים
92.5	ימין
90.4	מרכז
83.7	שמאל
85.9	חילוני
93.5	מסורתי
93.4	דתי
94.4	חרדי לאומי
100.0	חרדי
87.7	השתתפו במחאת קיץ 2011
90.7	לא השתתפו במחאת קיץ 2011

הנתונים מלמדים אפוא כי אכן הצעירים, פחות מגילאי הביניים והמבוגרים, רוצים לחיות בארץ בטווח הארוך, וברוב גדול. הוא הדין במשייכים עצמם לשמאל הפוליטי, בהשוואה למשייכים עצמם למרכז או לימין. כך גם באשר לחילונים, בהשוואה לקבוצות הדתיות יותר, ומי שהשתתפו במחאת קיץ 2011, בהשוואה למי שלא השתתפו בה (כמובן יש חפיפות ניכרות בין הקטגוריות שלעיל).

השוואה לאורך זמן מראה כי בכל השנים שבהן מדדנו את הרצון להישאר בארץ או לעבור למדינה אחרת, רוב גדול של הישראלים היו משוכנעים ברצונם לחיות בארץ בטווח הזמן הארוך. עם זאת, השנה שיעור הרוצים מאוד לחיות כאן בטווח הארוך היה נמוך במידת מה מהשיעורים שנרשמו במדדי 2003, 2006 ו-2011 (כ-78%), אך גבוה מנקודת השפל בשנים 2007-2008 (כ-64%).

תרשים 1.87: בטווח הארוך, האם אתה רוצה או לא רוצה לחיות בארץ? (מאוד רוצה; כלל המדגם; לפי שנים; באחוזים)

סיכום

- < בפרק זה נבחנה תמונת העתיד של ישראל בעיני משתתפי המדגם. הממצאים מורים על הערכות ורגשות חיוביים יחסית כלפי המצב הקיים וכלפי העתיד.
- < התחזיות לעתיד של היהודים הישראלים הן אופטימיות: הרוב חושבים שישראל תהיה מסוגלת להגן על עצמה (85.4%), תשמור על מעמדה כמדינת היי־טק, לא תאבד את אופייה היהודי, לא תהיה בכידוד בינלאומי מוגבר ולא תפרוץ בה מחאה חברתית-כלכלית אלימה (53.2%). רק מיעוט סבורים שישראל תהפוך למדינה הרבה יותר דתית משהיא היום (38.6%), ורוב גדול מעריכים שלא ייחתם בעתיד הנראה לעין הסכם שלום עם הפלסטינים (69.9%). בקרב הערבים הרוב מעריכים שישראל תשמור על מעמדה כמדינת היי־טק מובילה (75.9%), שהיא תוכל להגן על עצמה מבחינה צבאית-ביטחונית, שהיא לא תאבד את אופייה היהודי ושלא ייחתם הסכם שלום עם הפלסטינים (56.5%). לעומת זאת, שלא כמו היהודים, רוב בקרב הערבים צופים התפרצות של מחאה חברתית-כלכלית אלימה וכידוד בינלאומי גובר, ושיעור גבוה מהם חוזים שישראל תהפוך למדינה הרבה יותר דתית משהיא היום. הצעירים הישראלים חושבים שישראל לא תאבד את האופי היהודי שלה, הם חוששים פחות מהמבוגרים מהם מכידוד בינלאומי וממחאה אלימה, אך חוששים יותר מהם מאיבוד מעמדה המוביל של המדינה בתחום ההיי־טק. בקרב המשייכים עצמם לשמאל המדיני-ביטחוני חוששים הרבה יותר מבקרב המשייכים עצמם למרכז או לימין מפני כידוד בינלאומי ופריצתה של מחאה אלימה. בפילוח המדגם היהודי על פי רמת דתיות נמצא כי החרדים מפקפקים יותר ביכולתה של ישראל לשמור על ביטחונה וחושבים כי ישראל תהפוך ליותר דתית וכי בידודה הבינלאומי יגבר.
- < לפני המרואינים הוצבו 11 יעדים להשקעה כספית של המדינה. היהודים שמו בראש את שיפור מערכת החינוך (91.9%) ואת הסיוע לזוגות צעירים (89.1%) ותמכו בקיצוץ התקציב למוסדות דת (53%) ולהתיישבות בשטחים (37.7%). כאשר מחודדת השאלה והמרואינים נדרשים לציין מהו הנושא הראוי ביותר להשקעה כספית מצד המדינה, עומד שוב בראש החינוך ואחריו הבריאות והביטחון. בסוף סדר העדיפויות עומדת ההשקעה בהתיישבות בשטחים. גם אצל הערבים עומד החינוך בראש, אך אחריו עומדים שיפור מצבו של המגזר הערבי ויצירת מקומות תעסוקה. בקרב המשייכים עצמם לשמאל המדיני-ביטחוני יש נטייה להשקעה גבוהה יותר בחינוך ונמוכה יותר בביטחון לעומת המשייכים עצמם למרכז או לימין.

< ככלל המדגם שיעור האופטימיים (75.6%) באשר לעתיד ישראל עולה בבירור על שיעור הפסימיים (21.8%). יהודים אופטימיים יותר מערבים (78.8% ו-60.2%, בהתאמה); הצעירים אופטימיים פחות מן המבוגרים, ומי שהשתתפו במחאת קיץ 2011 אופטימיים מעט יותר מאלה שלא השתתפו בה. פילוח על פי רמת דתיות מראה כי החרדים והחילונים הן הקבוצות הפחות אופטימיות. פילוח על פי שיוך עצמי למחנה פוליטי מדינני-ביטחוני מראה כי השמאל פחות אופטימי מן המרכז והימין.

< רוב גדול של המרואיינים בשנה זו, כמו בשנים קודמות, מדווחים על רצונם לחיות בארץ בטווח הארוך (90%); יהודים מעט יותר מערבים (90.7% ו-87%, בהתאמה). הרצון לחיות בארץ בטווח הארוך גבוה במיוחד בקבוצות הדתיות, יותר בקרב המשייכים עצמם לימין או למרכז ואצל מי שלא השתתפו במחאת קיץ 2011. השוואה לאורך זמן מצביעה על רוב גדול המשוכנעים ברצונם לחיות בארץ בטווח הארוך, למרות ירידה מסוימת שנצפתה השנה.

**חלק שני:
ישראל 2012
בהשוואה בינלאומית**

פרק 1: הצגת המדרים

מדי שנה מפרסמים מכוני מחקר בעולם שורה של מדדים בינלאומיים השוואתיים במגוון תחומים מבניים, תפקודיים וערכיים של הדמוקרטיה במדינות השונות. מדדים אלה (להלן: מדדי הדמוקרטיה) נותנים ציון שנתי לכל מדינה ומציגים את הערכותיהם העדכניות של מכוני המחקר, כל אחד בתחומו, באשר למצבן הייחודי והיחסי של עשרות, ואף מאות, מדינות. ההערכות מבוססות ברובן על שילוב בין מקורות ראשוניים לבין מקורות משניים ועל הערכות של אנשי מקצוע. בפרק זה נבחן את הציונים, וכנגזרת מהם – את המקומות היחסיים, של הדמוקרטיה הישראלית. אנו מתייחסים כאן ל-14 מדדים כאלה, כולם מרוכזים בלוח 2.1.

לוח 2.1

המדר	המכון המבצע	הגדרה אופרטיבית של המדר
1. מדר תפיסת השחיתות Corruption Perception Index	Transparency International	נע בין הציונים 0 ל-10 (= 10) היעדר שחיתות פוליטית; בוחן את דעתם של מומחים באשר ל"ניצול לרעה של כוח למטרת רווח אישי"; מבוסס על שילוב של 13 סקרים מ-10 מכוני מחקר ובוחר את דעתם של מומחים על מידת השחיתות במדינתם או במדינה אחרת.
2. מדר תפקוד הממשל Functioning of Government Index	Economist Intelligence Unit	נע בין הציונים 0 ל-10 (= 10) מבוסס התפקוד היעיל ביותר; מבוסס על שאלון מומחים ובוחר את מידת עצמאותה של הממשלה בעיצוב מדיניות וביישומה.
3. מדר הליכי בחירות ופולורליזם Electoral Process and Pluralism Index	Economist Intelligence Unit	נע בין הציונים 0 ל-10 (= 10); הבחירות החופשיות ביותר; מבוסס על שאלון מומחים ובוחר את היכולת של הציבור להחליף את מקבלי ההחלטות באמצעות מערכת בחירות ממוסדת.

המדד	המכון המבצע	הגדרה אופרטיבית של המדד
4. מדד השתתפות פוליטית Political Participation Index	Economist Intelligence Unit	נע בין הציונים 0 ל-10 (10 = ההשתתפות הגבוהה ביותר); מבוסס על שאלון מומחים ובוחר את מידת ההשתתפות האזרחית בתהליכים פוליטיים מגוונים.
5. מדד קשרים חברתיים Social Network Index	Better Life OECD	נע בין הציונים 0 ל-100 (100 = קשרים חברתיים רבים); מבוסס על סקרי דעת קהל ובוחר את הקשרים החברתיים במדינה.
6. מדד מעורבות אזרחית Civic Engagement Index	Better Life OECD	נע בין הציונים 0 ל-10 (10 = המעורבות האזרחית הגבוהה ביותר); מבוסס על סקרי דעת קהל במגוון נושאים ובוחר את מידת המעורבות האזרחית בנושאים פוליטיים שונים.
7. מדד תרבות פוליטית דמוקרטית Democratic Political culture Index	Economist Intelligence Unit	נע בין הציונים 0 ל-10 (10 = מעורבות אזרחית רבה); מבוסס על שאלון מומחים ובוחר את מידת הדמוקרטיזציה של התרבות הפוליטית במדינה.
8. מדד (אי-)שוויון מגדרי Gender Inequality Index	Human Development Report	נע בין הציונים 0 ל-1 (0 = שוויון מלא בין נשים לגברים); מבוסס על הערכות מומחים ובוחר את (היעדר) האפליה בין גברים לנשים ואת יישום השוויוניות של זכויות שני המינים, בעיקר בתחומי העבודה, הפוליטיקה והחינוך.
9. מדד חופש כלכלי Index of Economic Freedom	Heritage Foundation	נע בין הציונים 0 ל-100 (100 = חופש כלכלי מלא); מבוסס על הערכות מומחים ובוחר את מידת ההתערבות הממשלתית בכלכלת המדינה.

המדר	המכון המבצע	הגדרה אופרטיבית של המדר
10. מדר חופש העיתונות Freedom of the Press Index	Freedom House	נע בין הציונים 0 ל-100 (0 = חופש עיתונות מלא); מבוסס על הערכות מומחים ובוחר את מידת החופש שהעיתונות הכתובה והמשודרת נהנית ממנה.
11. מדר זכויות אזרחיות Civil Liberties Index	Economist Intelligence Unit	נע בין 0 ל-10 (10 = כיבוד מלא של הזכויות); מבוסס על שאלון מומחים ובוחר את ההקפדה על זכויות אזרח בסיסיות.
12. מדר חופש דת Freedom of Religion Index	CIRI Human Rights Data Project	נע בין הציונים 0 ל-2 (2 = חופש דת מלא); מבוסס על שאלון מומחים ובוחר את מידת החופש של האזרחים לממש את אמונותיהם הדתיות ואת מידת הכפיפות שלהם למגבלות שהממשלה מטילה.
13. מדר מתיחות על רקע דתי Religious Tensions Index	International Country Risk Guide	נע בין 0 ל-6 (6 = היעדר מתיחות על רקע דתי); בוחר את עומק המתיחות בין קבוצות דתיות במדינה.
14. מדר מתיחות על רקע לאומי/לשוני Ethnic Tensions Index	International Country Risk Guide	נע בין הציונים 0 ל-6 (6 = היעדר מתיחות על רקע לאומי); בוחר את מידת המתיחות על רקע לאומי/לשוני.

כל 14 המדרים מתכנסים בשלושה היבטי-על של התפקוד הדמוקרטי: ההיבט המוסדי, היבט הזכויות והיבט היציבות.⁴³

43 להרחבה ראו א' אריאן, ד' נחמיאס, ד' נבות וד' שני, הדמוקרטיה בישראל – דוח מעקב 2003: פרויקט מדר הדמוקרטיה, ירושלים: המכון הישראלי לדמוקרטיה, 2003, עמ' 15-20.

תרשים 2.1: מדדי הדמוקרטיה

ההיבט המוסדי. מתייחס למערכת המוסדות הפורמליים שבבסיס המשטר הדמוקרטי, לחלוקת העוצמה ביניהם וליחסי הגומלין בין השחקנים במערכת. היבט זה מיוצג במדד הדמוקרטיה 2012 ב־3 מדדים: הליכי בחירות ופלורליזם, תפקוד הממשל וטוהר המידות בממשל (ולחלופין – תפיסת השחיתות הפוליטית).

היבט הזכויות. מתייחס למימוש עקרונות יסוד בדמוקרטיה: שמירה על כבוד האדם וחירותו, זכויות המיעוטים ושלטון החוק. השנה נכללו בהיבט הזכויות 9 מדדים: השתתפות פוליטית, תרבות פוליטית, (אי־שוויון מגדרי, חופש כלכלי (זכויות קניין), חופש עיתונות, זכויות אזרחיות, חופש דת, מעורבות אזרחית וקשרים חברתיים).

היבט היציבות. שונה משני קודמיו מאחר שלכאורה לפחות אינו משקף מאפיין ייחודי של הדמוקרטיה, שכן יציבות יכולה לאפיין משטרים מסוגים שונים, לאו דווקא דמוקרטיים. עם זאת יציבות שלטונית היא בהחלט מטרה שכל משטר דמוקרטי שואף להשיגה, ובהיעדרה עלולה המהות הדמוקרטית להיפגם. בהיבט היציבות נכללים מדד המתיחות על רקע דתי ואת מדד המתיחות על רקע לאומי/לשוני.

את מדדי הדמוקרטיה אנו בוחנים על פני שני צירים של השוואה:
 < ציר איכות התפקוד והביצוע של ישראל בהשוואה למדינות אחרות.
 < הציר ההיסטורי, כלומר ההערכות של ישראל השנה בהשוואה לשנים
 עברו.

למי משווים?

לכל מכון רשימת מדינות משלו שאליהן הוא מתייחס בעת פרסום המדר. כמובן, אי-אפשר להציג כאן את כולן. לצרכינו החלטנו לצמצם ל-27 את מספר המדינות שאליהן אנו משווים את ישראל. החלוקה הראשית של מדינות אלה היא גאוגרפית – כדי לתת ייצוג נאות לאזורים שונים בעולם. נוסף על כך החלטנו לכלול בקבוצה גם מדינות שאינן דמוקרטיות אך נמצאות בסביבתה של ישראל או חולקות עמה מאפייני משטר משותפים, שכן להבנתנו חשוב למקם את ישראל לא רק ב"משפחה הדמוקרטית הקלסית" אלא גם ב"משפחה המזרח תיכונית" וכן ב"משפחת הדמוקרטיות הצעירות".

רשימת המדינות המעודכנת על פי מקומן הגאוגרפי כוללת אם כן 5 מדינות ביבשת אמריקה (ארגנטינה, ארצות הברית, ברזיל, ונצואלה וקנדה); 9 מדינות באירופה המערבית (איטליה, בלגיה, בריטניה, גרמניה, יוון, נורווגיה, ספרד, צרפת ושווייץ); 3 מדינות במרכז ובמזרח אירופה, שהיו חלק מן הגוש הסובייטי (הונגריה, צ'כיה ורוסיה); 6 מדינות במזרח התיכון (טורקיה, ירדן, לבנון, מצרים, סוריה וסעודיה); ו-4 מדינות באסיה ובמזרח הרחוק (הודו, סין, יפן וניו זילנד).

בבחירת המדינות שאליהן אנו משווים את ישראל נעזרנו גם בהערכות של מכון Freedom House, האומד מדי שנה את מידת החופש של 195 מדינות (וכן 14 אזורים שבמחלוקת) לשלוש קטגוריות: מדינות חופשיות (Free), מדינות חופשיות למחצה (Partly Free) ומדינות לא חופשיות (Not Free).⁴⁴ רשימת 27 המדינות שבחרנו כוללת, אם כן, 18 מדינות חופשיות (איטליה, ארגנטינה, ארצות הברית, בלגיה, ברזיל, בריטניה, גרמניה, הודו, הונגריה, יוון, יפן, נורווגיה, ניו זילנד, ספרד, צ'כיה, צרפת, קנדה, שווייץ), 3 מדינות חופשיות למחצה (ונצואלה, טורקיה ולבנון), ו-6 מדינות לא חופשיות (ירדן, מצרים, סוריה, סין, סעודיה ורוסיה). ישראל מוגדרת על פי הגדרות אלה מדינה חופשית.⁴⁵

44 להרחבה ראו אתר הארגון: www.freedomhouse.org

45 לפי מיונים אחרים מזה של Freedom House (למשל המיון שהציע וולפגנג מרקל), ישראל אינה שייכת לקטגוריית המדינות החופשיות אלא לקטגוריית "הדמוקרטיות הפגומות" (Defective Democracies). ראו W. Merkel, "Embedded and Defective Democracies: Where Does Israel Stand?" in: T. S. Hermann (ed.), *By the People, For the People, Without the People? The Emergence of (Anti)Political Sentiment in Western Democracies and in Israel*, Jerusalem: The Israel Democracy Institute, 2012, pp.183-225 (online only): www.idi.org.il/PublicationsCatalog/Documents/EB1/EB1.pdf

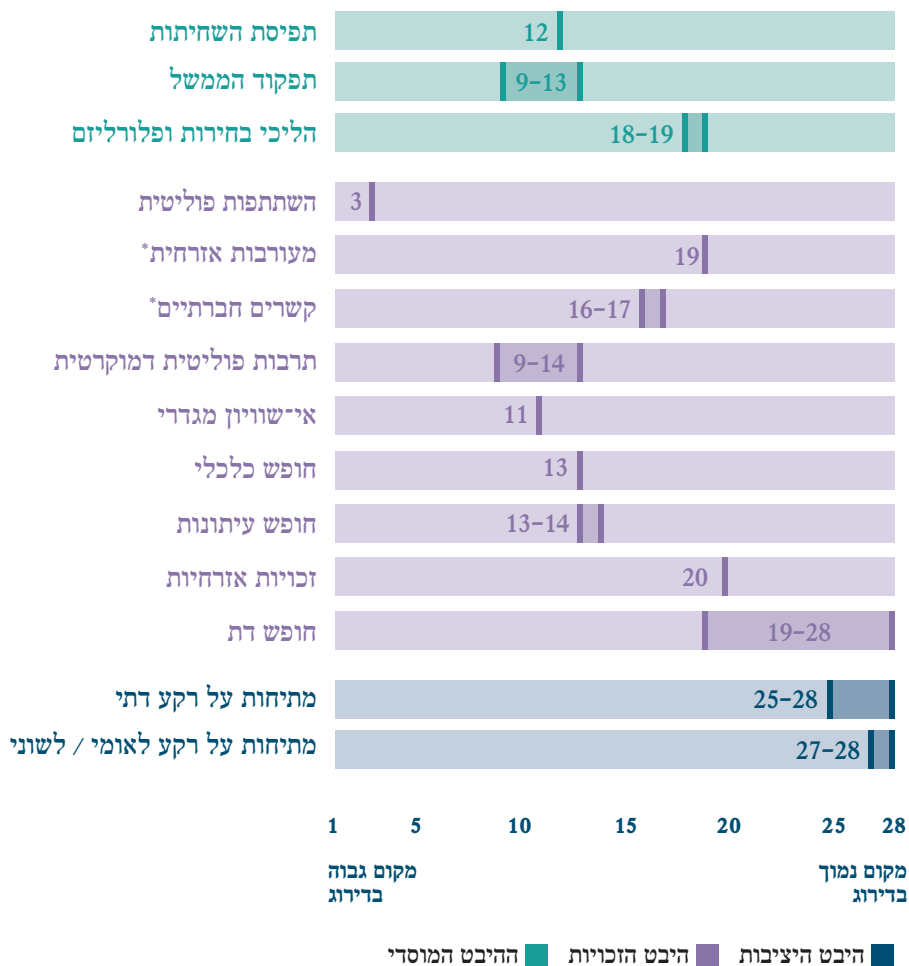
פרק 2: מדדי הדמוקרטיה 2012: ישראל בהשוואה למדינות אחרות

תרשים 2.2 מציג את המקומות שישאל הגיעה אליהם השנה בהשוואה ל-27 המדינות האחרות (ציר אופקי), בהתייחס ל-14 המדרים שבחרנו (ציר אנכי). הציר האנכי מחולק לשלושת היבטי העל שצינו – ההיבט המוסדי, היבט הזכויות והיבט היציבות.

מקום 1 ברום הציר האופקי הוא המקום הטוב ביותר מבחינת איכות הדמוקרטיה, ואילו מקום 28 בתחתית הציר מציין את המקום הלקוי ביותר מאותה בחינה. המדינות ממוקמות על הצירים הללו בהתאם לציון השנתי שקיבלו. יש לשים לב שלעתים ישראל חולקת את הציון עם מדינה או מדינות אחרות, ולפיכך היא חולקת אתן גם את המקום הגרפי, כך שכולן יחד, כקבוצה, תופסות תחום שלם בסולם, ולא מקום אחד בלבד. למשל, במדד התרבות הפוליטית הדמוקרטית ישראל חולקת אותו עם 5 מדינות: איטליה, בלגיה, יפן, ספרד וצרפת. כולן יחד ממוקמות אפוא במקומות 9-14. התחום המשותף הזה מובלט בתרשים.

חשוב להבהיר כי השינויים במקום ובציון אינם תמיד תואמים לגמרי זה את זה. הסיבה לכך היא שמדינה יכולה לקבל את אותו הציון שנה אחר שנה, אך לעלות או לרדת במקומה היחסי בהשוואה למדינות אחרות. כלומר, אם ציוני שאר המדינות עלו, היא עצמה יכולה לרדת בסולם ההשוואתי אם ציונה נשאר כשהיה, ולהפך: אם השאר ירדו בציוניהן, היא יכולה לעלות במקום היחסי שלה בסולם גם אם לא חל שיפור בכיועיה הדמוקרטיים.

תרשים 2.2: מקומה של ישראל במדדי הדמוקרטיה 2012

* במדד זה נערכה השוואה של ישראל רק ל-18 מדינות OECD המשתתפות במחקר זה.

ההיבט המוסדי

- א. מדד תפיסת השחיתות: ישראל (ציון 5.8) מדורגת מעט מעל אמצע הסולם, במקום ה-12.
- ב. מדד תפקוד הממשל: ישראל (ציון 7.5) מדורגת פחות או יותר באמצע הסולם, במקומות 9-13 יחד עם ארצות הברית, ברזיל, הודו וספרד.
- ג. מדד הליכי הבחירות ופולורליזם: ישראל (ציון 8.75) מדורגת מתחת לאמצע הסולם, במקומות 18-19, יחד עם ארגנטינה.

היבט הזכויות

- א. מדד ההשתתפות הפוליטית: ישראל (ציון 8.33) מדורגת במקום הגבוה – 3, בראש הסולם.
- ב. מדד המעורבות האזרחית: מתוך 19 המדינות הנכללות במדד זה ישראל (ציון 1.8) מדורגת אחרונה, על יד רוסיה.
- ג. מדד הקשרים החברתיים: מתוך 19 המדינות הנכללות במדד זה, ישראל (ציון 88) מדורגת במקום הנמוך, השלישי מהסוף, לפני טורקיה ויוון.
- ד. מדד התרבות הפוליטית הדמוקרטית: ישראל (ציון 7.5) מדורגת במקומות האמצעיים 9-14, יחד עם בלגיה, יוון, יפן, ספרד וצרפת.
- ה. מדד ה(אי)-שוויון המגדרי: ישראל (ציון 0.145) מדורגת בשליש העליון של הסולם, במקום ה-11, בין יוון לבין קנדה.
- ו. מדד החופש הכלכלי: ישראל (ציון 67.8) מדורגת במקום ה-13, באמצע הסולם.
- ז. מדד חופש העיתונות: ישראל (ציון 30) מדורגת במקומות 13-14, באמצע הסולם.
- ח. מדד הזכויות האזרחיות: ישראל (ציון 5.59) ממוקמת במקום ה-20, הנמוך למדי.
- ט. מדד חופש הדת: ישראל (ציון 0) מדורגת במקומות הנמוכים ביותר, -28, 19, יחד עם 9 מדינות נוספות – הודו, ונצואלה, טורקיה, ירדן, מצרים, סוריה, סין, סעודיה ורוסיה.

היבט היציבות הפוליטית

- א. מדד המתיחות על רקע דתי: ישראל (ציון 2.5) מדורגת במקומות הנמוכים ביותר, 25-28, יחד עם הודו, לבנון ומצרים.
- ב. מדד המתיחות על רקע לאומי/לשוני: ישראל (ציון 2) מדורגת במקומות הנמוכים ביותר, 27-28, יחד עם טורקיה.

וכך, לפי ציוניה השנה ישראל מדורגת ברוב המדרים באמצע הסולם או בקרבתו. לטובה בולט מקומה במדד ההשתתפות הפוליטית (לפי האקונומיסט *The Economist*), ואולם במדדי המעורבות האזרחית

והקשרים החברתיים של ה-OECD מקומה אינו מזהיר. לרעה בולטים מדדי הליכי הבחירות והפלורליזם, מדד זכויות האזרח, מדד חופש הדת, ובייחוד מדדי המתיחות על רקע דתי ועל רקע לאומי/לשוני.

לוח 2.2

השינוי	מקום 2011	מקום 2012	
ההיבט המוסדי			
▼	11	12	מדד תפיסת השחיתות
=	13-12	13-9	מדד תפקוד הממשל
=	19-18	19-18	מדד הליכי בחירות והפלורליזם
היבט הזכויות			
=	3	3	מדד השתתפות פוליטית
-	-	19	מדד קשרים חברתיים
-	-	17	מדד מעורבות אזרחית
▲	15-12	14-9	מדד תרבות פוליטית דמוקרטית
▲	13	11	מדד (אי)־שוויון מגדרי
=	13	13	מדד חופש כלכלי
▼	13	14-13	מדד חופש עיתונות
▲	21	20	מדד זכויות אזרחיות
=	28-21	28-19	מדד חופש דת
היבט היציבות			
=	28-26	28-25	מדד מתיחות על רקע דתי
=	28-27	28-27	מדד מתיחות על רקע לאומי/לשוני

▲ שיפור בציון של ישראל ביחס להערכה הקודמת.

= היעדר שינוי בהערכה של ישראל ביחס להערכה הקודמת.

▼ הרעה בציון של ישראל ביחס להערכה הקודמת.

באשר למקומה היחסי של ישראל בהשוואה לשנים קודמות: בשלושה מדדים – מדד התרבות הפוליטית הדמוקרטית, מדד החופש הכלכלי ומדד הזכויות האזרחיות – חל שיפור במקומה היחסי במדרג המדינות. עם זאת, מדובר בעליות מתונות שנבעו בעיקר משינויים בציונים של מדינות אחרות ולא דווקא בגלל שיפור בהערכת ישראל. הרעה ביחס למדינות אחרות נרשמה בשני מדדים: מדד תפיסת השחיתות ומדד חופש העיתונות. ביתר המדדים לא חלו השנה שינויים במקומה של ישראל בהשוואה לשנה שעברה.

פרק 3: מדדי הדמוקרטיה 2012: ישראל 2012 בהשוואה לישראל 2011

ההשוואה של ישראל להישגיה בעבר תיעשה על פי הציונים שקיבלה בכל אחד מן המדדים השנה, בהשוואה לשנה שעברה. כפי שאפשר לראות בלוח 2.3, נרשמה השנה הרעה בציון של ישראל ביחס לעצמה אשתקד בשלושה מדדים – במדר תפיסת השחיתות, במדר החופש הכלכלי ובמדר חופש העיתונות. ב־8 מדדים לא חל כל שינוי, ורק במדר אחד, מדר הזכויות האזרחיות, חל שיפור לעומת 2011.

לוח 2.3

המדד	הציון של ישראל ב־2012	הציון של ישראל ב־2011	הסולם	השינוי לעומת ההערכה הקודמת
ההיבט המוסדי				
מדר תפיסת השחיתות	5.8	6.1	10-0 (= 10 היעדר שחיתות)	▼
מדר תפקוד הממשל	7.5	7.5	10-0 (= 10 הציון החיובי המרבי)	=
מדר הליכי בחירות ופלורליזם	8.75	8.75	10-0 (= 10 הציון החיובי המרבי)	=
היבט הזכויות				
מדר השתתפות פוליטית	8.33	8.33	10-0 (= 10 השתתפות מרבית)	=
מדר קשרים חברתיים	88	-	100-0 (= 100 קשרים חברתיים רבים)	-
מדר מעורבות אזרחית	1.8	-	10-0 (= 10 מעורבות אזרחית רבה)	-

השינוי לעומת ההערכה הקודמת	הסולם	הציון של ישראל ב-2011	הציון של ישראל ב-2012	המדד
=	10-0 (10 = התרבות הדמוקרטית ביותר)	7.5	7.5	מדד תרבות פוליטית דמוקרטית
-	10-0 (0 = שוויון מלא)	-	0.145	מדד (אי-) שוויון מגדרי*
▼	100-0 (100 = חופש מלא)	68.5	67.8	מדד חופש כלכלי
▼	100-0 (0 = חופש מלא)	29	30	מדד חופש עיתונות
▲	10-0 (10 = כיבוד מלא של הזכויות)	5.29	5.59	מדד זכויות אזרחיות
=	2-0 (2 = חופש דת מלא)	0	0	מדד חופש דת
היבט היציבות				
=	6-0 (6 = היעדר מתיחות על רקע דתי)	2.5	2.5	מדד מתיחות על רקע דתי
=	6-0 (6 = היעדר מתיחות על רקע לאומי/לשוני)	2	2	מדד מתיחות על רקע לאומי/לשוני

▲ שיפור בציון של ישראל ביחס להערכה הקודמת שלה.

= היעדר שינוי בהערכה של ישראל ביחס להערכה הקודמת שלה.

▼ הרעה בציון של ישראל ביחס להערכה הקודמת שלה.

* בפרסום האחרון החליט הארגון לשנות את שיטת החישוב, ולכן לא ניתן להשוות את הציונים של ישראל השנה עם הציונים שלה בשנים הקודמות.

פרק 4: פירוט הממצאים

ההיבט המוסרי

שחיתות פוליטית. הארגון הנחשב למוביל בעולם במאבק בנגע השחיתות על כל צורותיה הוא ארגון השקיפות הבין-לאומית (TI – Transparency International),⁴⁶ ולכן אנו משתמשים במדד תפיסת השחיתות (Corruption Perception Index) שפיתח. הציון במדד זה נע כאמור בין 0 ל-10, וככל שהוא גבוה יותר, המדינה מוערכת כנקייה יותר משחיתות. כפי שאפשר לראות בתרשים 2.3, את הציונים הגבוהים ביותר קיבלו השנה ניו זילנד, נורווגיה ושווייץ. ונצואלה, רוסיה ולבנון סוגרות את הרשימה. ישראל קיבלה ב-2012 את הציון 5.8, והיא ממוקמת במקום ה-12.⁴⁷ מדובר הן בהרעה לעומת הציון שקיבלה אשתקד (6.1), והן בהשוואה למיקומה בשנה שעברה.⁴⁸

תפקוד הממשל. מדד תפקוד הממשל (Functioning of Government Index) שמפרסם האקונומיסט הבריטי בוחן את מידת עצמאותה של הממשלה בעיצוב מדיניות ובהוצאתה אל הפועל.⁴⁹ ההערכות נעות בין הציון 0 – המציין ממשל לא אפקטיבי, לציון 10 – המציין ממשל אפקטיבי ברמה הגבוהה ביותר. בהערכה הנוכחית של מדד תפקוד הממשל מוקמה ישראל (ציון 7.5) במקומות 9-13, יחד עם ספרד, הודו, ברזיל וארצות הברית. בראש המדינות המצטיינות בתפקוד הממשל ניצבות נורווגיה, שווייץ וקנדה, ובתחתית הסולם נמצאות סוריה, לבנון וסעודיה (תרשים 2.4). הציון של ישראל השנה הזה לזה שפורסם בפרסומים הקודמים של האקונומיסט.

מדד הליכי בחירות ופלורליזם. עוד מדד שמפרסם האקונומיסט הוא מדד הליכי בחירות ופלורליזם (Electoral Process and Pluralism Index). מדד זה מבוסס על ממוצע של 12 שאלות על מערכת הבחירות במדינה, בכללן: מידת החופש וההוגנות בבחירות, אפשרויות להתארגנות חופשית וסיכוייה של האופוזיציה לתפוס את השלטון.⁵⁰ ההערכות נעות בין הציון 0 – המציין

46 עמותת שבי"ל היא הסניף הישראלי של ארגון TI העולמי. להרחבה ראו www.ti-israel.org

47 הערכה זו מבוססת על שישה סקרים שערכו חמישה מכוני מחקר. ראוי להדגיש כי במדד המלא של הארגון ממוקמת ישראל במקום ה-30 מתוך 179 המדינות שבמחקר, אולם כאן אנו משווים אותה רק ל-27 המדינות הנבחרות.

48 להרחבה ראו www.transparency.org

49 לפירוט הנושאים והשאלות העומדים במוקד המדד ראו *The Economist*, Economist Intelligence Unit, *The Democracy Index 2010: Democracy in Retreat*.

www.eiu.com/public/topical_report.aspx?campaignid=demo2010

50 לפירוט הנושאים והשאלות העומדים במוקד המדד ראו שם.

בחירות לא חופשיות, לציון 10 – המציין בחירות חופשיות ברמה הגבוהה ביותר. בהערכה הנוכחית של מדד תפקוד הממשל (תרשים 2.5) מוקמה ישראל (ציון 8.75) במקומות 18-19, יחד עם ארגנטינה. בראש המדינות המצטיינות בהליכי בחירות ופלורליזם ניצבות ניו זילנד ונורווגיה (ציון 10) ובתחתית הסולם סוריה, סין וסעודיה (ציון 0). הציון של ישראל השנה זהה לזה שפורסם בפרסומים הקודמים של האקונומיסט.

השתתפות פוליטית. מדד ההשתתפות הפוליטית (Political Participation Index) של האקונומיסט הוא מדד נוסף בהיבט הזכויות. המדד משקף ציון ממוצע ב-9 שאלות המבוססות על פרמטרים כגון שיעור ההשתתפות בבחירות, שיעור החברות במפלגות ורמת המעורבות בפוליטיקה.⁵¹ הציון 10 בסולם מעיד על השתתפות פוליטית רבה מאוד, והציון 0 מצביע על השתתפות פוליטית מעטה מאוד. כפי שניתן ללמוד מתרשים 2.6, את שני המקומות העליונים בסולם ההשתתפות תופסות נורווגיה וניו זילנד. סוגרות את הרשימה סוריה, סעודיה וטורקיה. במדד ההשתתפות הפוליטית מקבלת ישראל את הציון הגבוה 8.33, והיא ממוקמת שלישית, כלומר במקום טוב מאוד ברום הסולם, בין ניו זילנד לשווייץ.

מעורבות אזרחית. השנה בחרנו לכלול בהשוואה שלנו שני מדדים חדשים שפורסמו במאי 2012 על ידי מכון Better Life, השייך לארגון OECD – מדד המעורבות האזרחית (Civic Engagement Index) ומדד הקשרים החברתיים (Social Network). מדד המעורבות האזרחית משקלל כמה מדדים ובהם מידת האמון של האזרחים במוסדות הפוליטיים, רמת השקיפות ושיעור ההצבעה בבחירות.⁵² ציון 10 בסולם מעיד על מעורבות אזרחית רבה מאוד, וציון 0 מלמד על מעורבות אזרחית מעטה מאוד. כפי שניתן ללמוד מתרשים 2.7, את שני המקומות העליונים בסולם תופסות ארצות הברית (ציון 7.7) וניו זילנד (ציון 7.6). ישראל סוגרת את הרשימה (ציון 1.8), וצמודה לה רוסיה (ציון 1.9). חשוב לומר כי הציון של ישראל מבוסס על שיעור ההצבעה בבחירות 2009 (שעמד על 65%), על השיעורים הנמוכים של האמון בפרלמנט (הכנסת) ועל רמת השקיפות של הממשל הישראלי, המקבל ערכים נמוכים בהערכות של ארגון OECD. הבדלים מתודולוגיים אלו מציבים אפוא את ישראל בראש הסולם במדד ההשתתפות הפוליטית של האקונומיסט ובתחתית הסולם במדד של ארגון OECD.

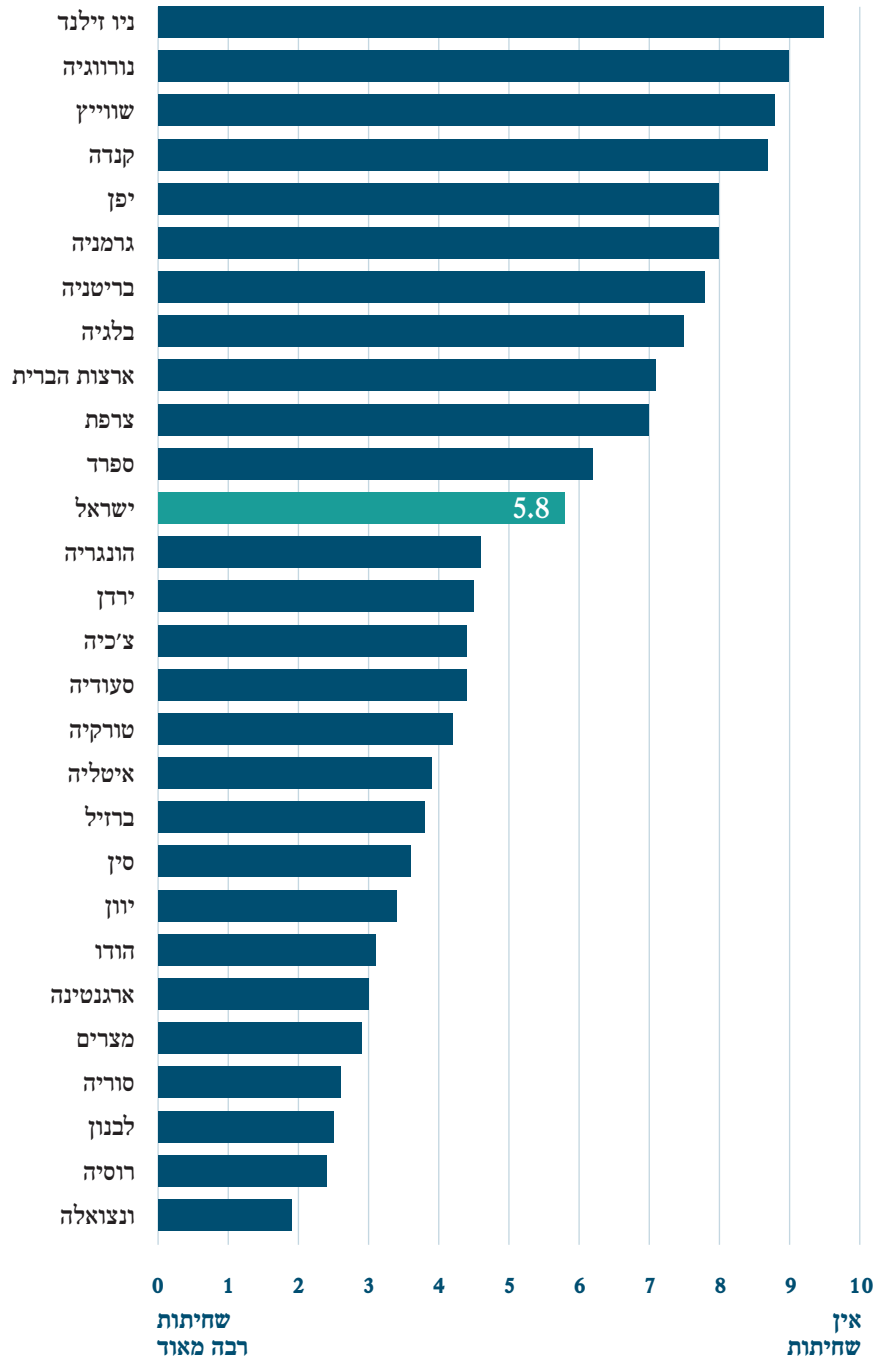
היבט הזכויות

51 להרחבה במתודולוגיה ובשאלות עצמן ראו שם.

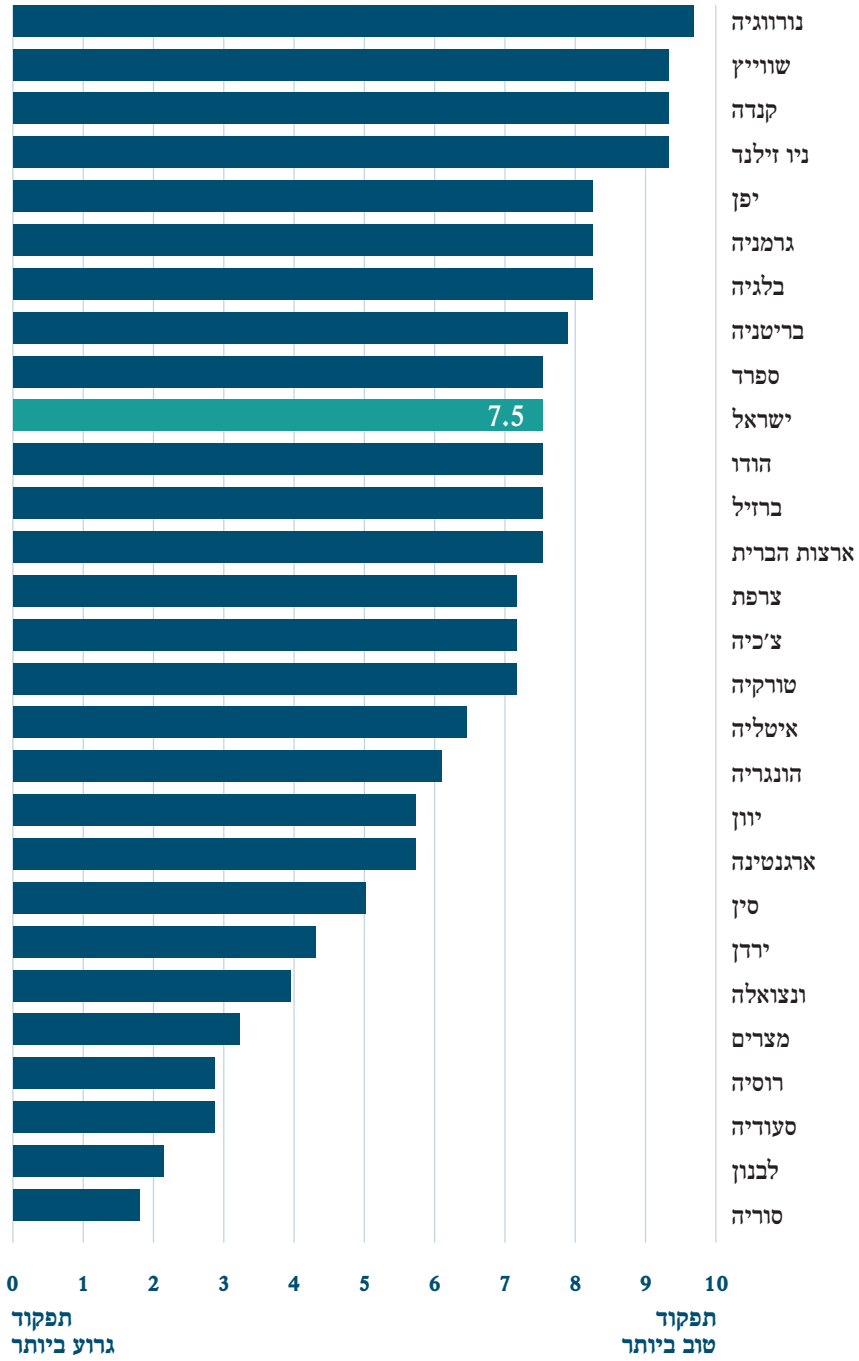
52 להרחבה על המדד ראו אתר המכון Better Life:

www.oecdbetterlifeindex.org/topics/civic-engagement

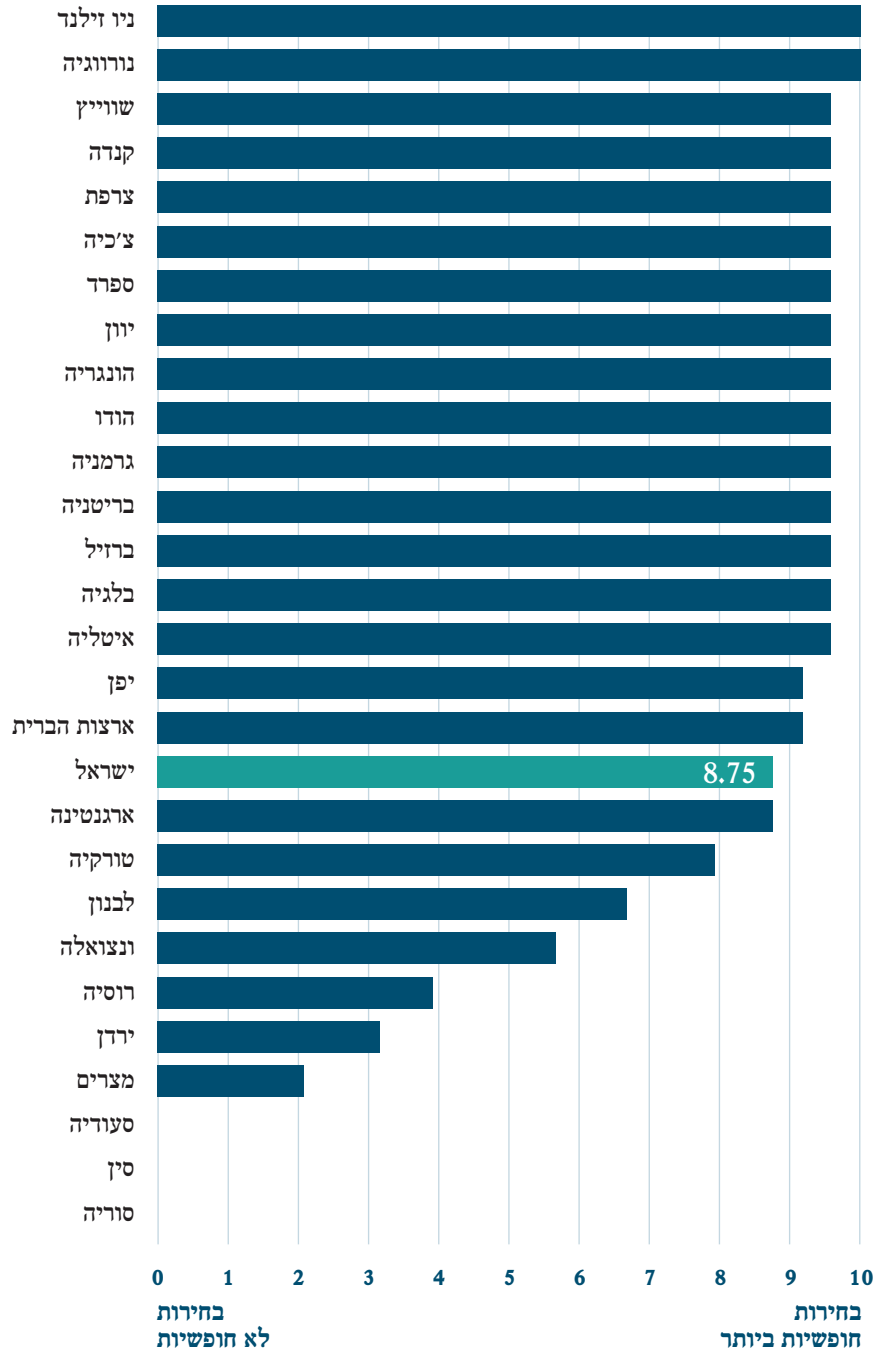
תרשים 2.3: שחיתות פוליטית

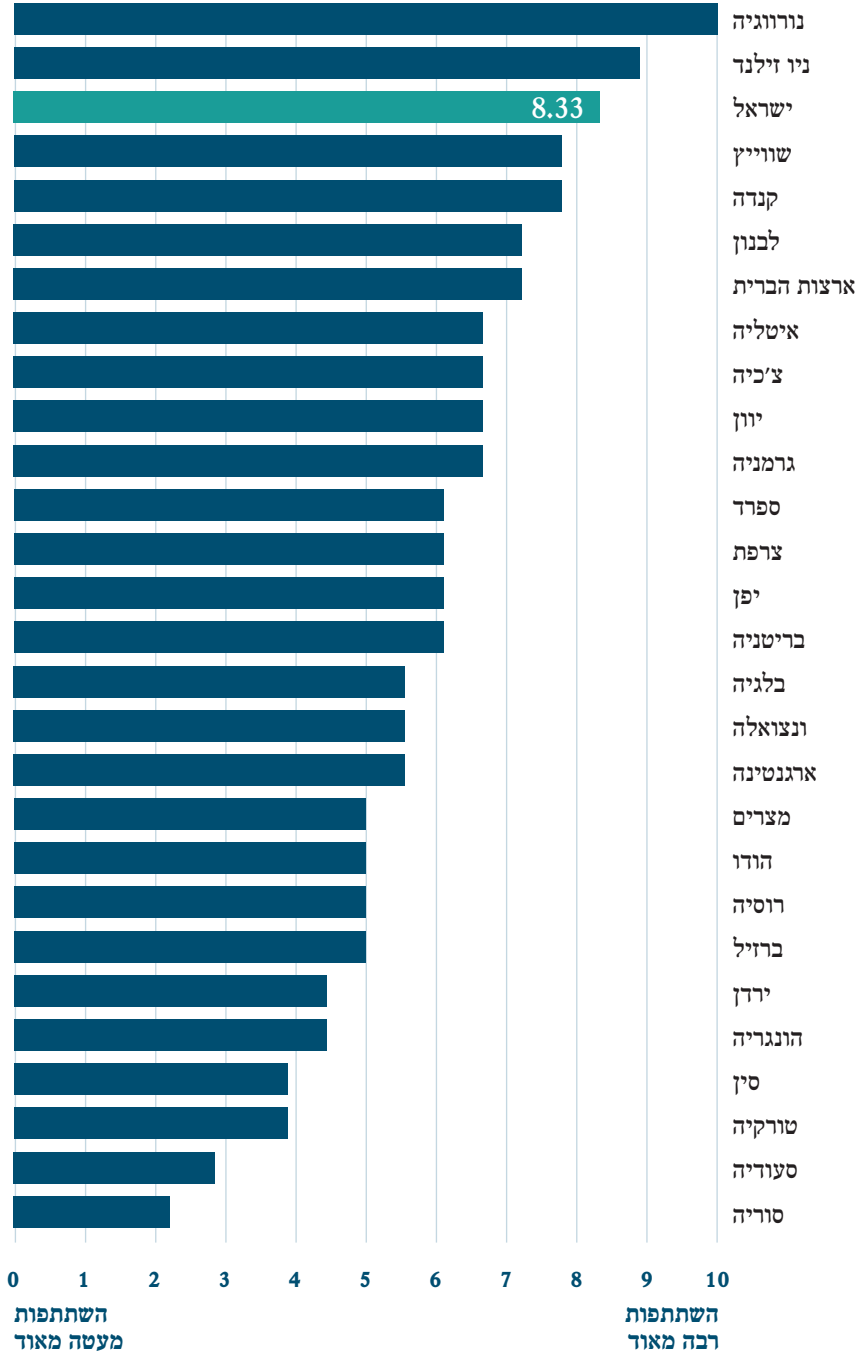
תרשים 2.4: תפקוד הממשל

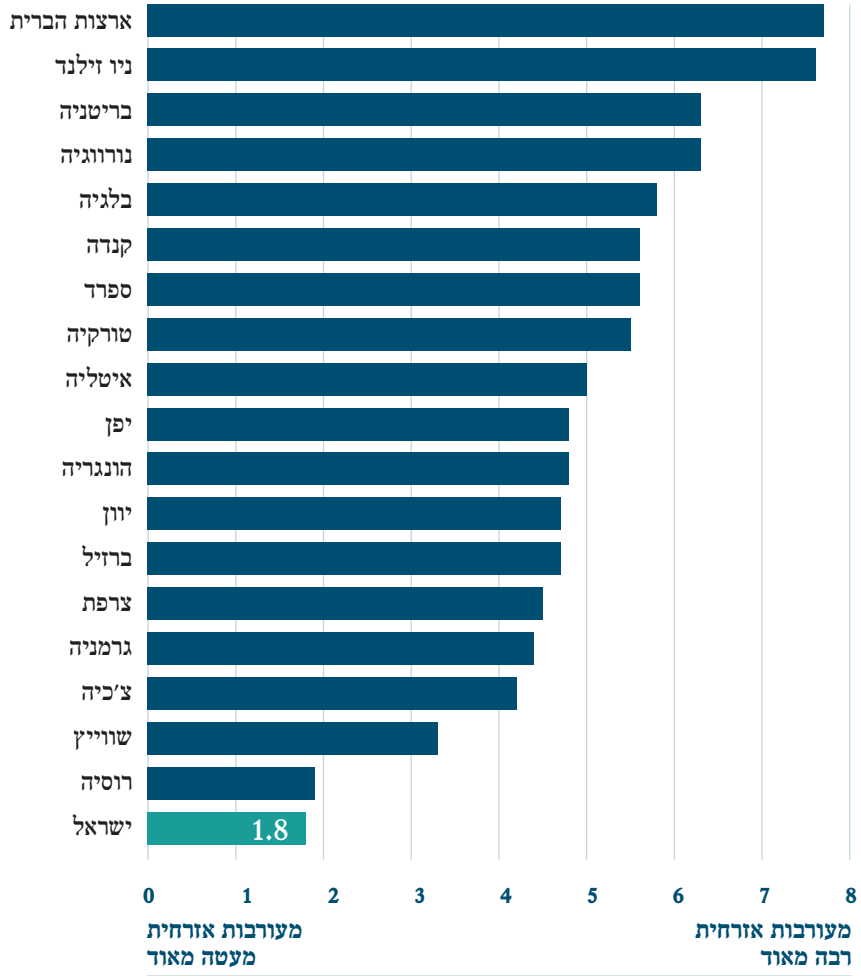
תרשים 2.5: הליכי בחירות ופלורליזם

תרשים 2.6: השתתפות פוליטית

תרשים 2.7: מעורבות אזרחית

קשרים חברתיים. מדד הקשרים החברתיים (Social Network Index) הוא המדד החדש השני שאנו מוסיפים השנה. גם הוא פורסם במאי 2012 על ידי מכון Better Life של OECD. המדד מבוסס על השאלה המופיעה בסקרי דעת הקהל: "האם אתה סומך או לא סומך על משפחה/חברים בעת צרה?". המדד נע בין השיעורים 0% ל-100%. שיעור גבוה מציין מספר אנשים רב יותר שהשיבו שהם סומכים באופן כללי על בני משפחותיהם וחבריהם. כפי שניתן ללמוד מתרשים 2.8, בריטניה, ניו זילנד וגרמניה הן שלוש המדינות שבהן מעל 95% מהנשאלים ציינו בסקר כי הם סומכים על מכריהם. את הרשימה סוגרים השיעורים הנמוכים שנמדדו בטורקיה (69%) וביוון (85%). ישראל ממוקמת בסמוך אליהן, בתחתית הסולם, עם שיעור של 88% שהשיבו כך.

תרבות פוליטית דמוקרטית. מדד התרבות הפוליטית הדמוקרטית (Democratic Political Culture Index) של האקונומיסט הוא מדד נוסף בהיבט הזכויות. המדד משקף ציון ממוצע ב-8 שאלות המבוססות על פרמטרים כגון קונסנזוס באשר לערכים הדמוקרטיים, מעורבות הצבא בפוליטיקה, תמיכה כללית בדמוקרטיה ומסורת של הפרדת הדת מהמדינה.⁵³ הציון 10 בסולם מציין מדינה שיש בה חברה אזרחית מורשת בתרבות פוליטית דמוקרטית, והציון 0 מצביע על חברה אזרחית שערכיה אינם מעוגנים בתרבות פוליטית דמוקרטית. כפי שניתן ללמוד מתרשים 2.9, את שני המקומות העליונים בסולם התרבות הפוליטית הדמוקרטית תופסות נורווגיה ושווייץ (שתיהן עם אותו הציון) וכן קנדה. סוגרות את הרשימה סעודיה, רוסיה וירדן. במדד התרבות הפוליטית הדמוקרטית מקבלת ישראל, כאמור, את הציון 7.5, והיא ממוקמת במקומות 9-14, יחד עם בלגיה, ספרד, צרפת, יפן ואיטליה.

(אי)-שוויון מגדרי. נוסף על הזכויות הפוליטיות, הכלכליות והאזרחיות שנסקרו עד כה וייסקרו להלן אנו בוחנים בתחום הזכויות גם את פן השוויון המגדרי, קרי קיום או היעדר אפליה בין גברים לנשים. אחד המדדים הנפוצים הוא מדד ה-(אי)-שוויון המגדרי (Gender Inequality Index) שמפרסם מדי שנה האו"ם בדוח הפיתוח העולמי (Human Development Report).⁵⁴ המדד מתמקד בשוויוניות היישום של זכויות כלפי שני המינים, בעיקר בתחומי העבודה, הפוליטיקה והחינוך. המדד נע על סולם שבין 0 (שוויון מלא) ל-1 (חוסר שוויון מוחלט). ואולם כדי להקל את הבנת הנתונים המופיעים בו הפכנו את הסולם כך שציון גבוה יותר מסמל שוויון מגדרי רב יותר. תרשים 2.10 מציג את מצבה של ישראל בהשוואה בין-

53 להרחבה במתודולוגיה ובשאלות עצמן ראו: *The Democracy Index 2010: Democracy in Retreat* (לעיל הערה 49).

54 ראו: *International Human Development Indicators*: <http://hdr.undp.org/en/statistics>

לאומית במדר 2012.⁵⁵ כפי שניתן לראות, המדינות המצטיינות בשוויון מגדרי הן שווייץ, נורווגיה וגרמניה. בתחתית הסולם נמצאות סעודיה, הודו וסוריה. ישראל (ציון 0.855) ממוקמת השנה במקום ה-11, שיפור לעומת השנה שעברה – אז היא דורגה במקום ה-13.

חופש כלכלי. אחד המדדים השנתיים הנפוצים הוא מדד החופש הכלכלי (Index of Economic Freedom), שפיתחה קרן הריטג' (Heritage Foundation). שותף לה בשנים האחרונות בעניין זה העיתון הכלכלי *Wall Street Journal*. שני ארגונים אלה דבקים במוצהר בעקרונות נאו-ליברליים: שוק חופשי והתערבות מזערית של הממשלה בענפי הייצור, המסחר והשירותים.⁵⁶ כל התערבות ממשלתית מעבר לחיוני ביותר לקיום המשק פוגעת לפי השקפה זו בחירויות דמוקרטיות בסיסיות, ובעיקר בערך הקניין.⁵⁷ מדד החופש הכלכלי נע בין 0 ל-100, כך ש-0 מציין היעדר חופש כלכלי ו-100 מציין חופש כלכלי רב. תרשים 2.11 מראה כי המדינות החופשיות ביותר מבחינה כלכלית הן ניו זילנד, שווייץ וקנדה, ואילו ונצואלה, ארגנטינה ורוסיה הן המדינות המוגדרות מדינות לא חופשיות כלכלית. ב-2012 מדורגת ישראל במקום ה-13 (67.8), בין נורווגיה להונגריה. בהשוואה לציון שקיבלה בשנה שעברה (68.5) מדובר בירידה קלה, אף שלא חל שינוי בדירוגה לעומת המדינות האחרות.

חופש עיתונות. את מדד חופש העיתונות (Press Freedom Index) פיתח ארגון Freedom House, והוא מתפרסם מאז 1979. המדר מציג את הציונים של מידת חופש העיתונות הכתובה והמשודרת ב-197 מדינות ואזורים ברחבי העולם.⁵⁸ ומבוסס על הערכות מומחים הנמדדות בתבנית של סקר. שקלול הציון הסופי של כל מדינה נעשה על סמך צירוף התוצאות של סקר המומחים. המדר נע בין 0 – חופש עיתונות מלא, ל-100 – היעדר חופש עיתונות, כלומר ציון נמוך יותר מציין מצב דמוקרטיה טוב יותר. כדי להיחשב מדינה שיש בה עיתונות חופשית על המדינה לקבל ציון בטווח

55 בפרסום האחרון החליט הארגון לשנות את שיטת החישוב, ולכן לא ניתן להשוות את הציונים של ישראל השנה עם הציונים שלה בשנים הקודמות. ואולם מאחר ששינוי השיטה השפיע על כל המדינות, ניתן להשוות את מקומה היחסי של ישראל לזה של השנה שעברה.

56 המדר מתפרסם מדי שנה בתחילת חודש ינואר. להרחבה ראו The Heritage Foundation, in partnership with *Wall Street Journal*, 2012 *Index of Economic Freedom*: www.heritage.org/index

57 הציון שכל מדינה מקבלת מבוסס על צירוף של 10 אינדיקטורים כלכליים: הערכות כמותיות של מדיניות המסחר הממשלתית, מערכת המיסוי, התערבות הממשלה בכלכלה, מדיניות מוניטרית, השקעות זרות וזרימת הון, בנקאות ומימון, שכר ומחירים, זכויות קניין, רגולציה והיעדר שחיתות כלכלית.

58 על מדד חופש העיתונות ראו: *Freedom House, Freedom of the Press 2012* www.freedomhouse.org/report/freedom-press/freedom-press-2012

הציונים 0-30; הטווח 31-60 מסמן מדינה שיש בה עיתונות חופשית באופן חלקי; והטווח 61-100 מגדיר מדינות שהעיתונות בהן לא חופשית. תרשים 2.12 מציג את מדרג המדינות על פי הציון שקיבלו במאי 2012. יש לשים לב: גם כאן הפכנו באופן שיטתי את הסולם כדי להקל את הבנת הדברים. וכך, ציון גבוה יותר מורה על חופש רב יותר. הממצאים מראים אפוא כי נורווגיה, בלגיה ושווייץ הן המדינות שיש בהן חופש העיתונות הרב ביותר; בתחתית הרשימה נמצאות סוריה, סין וסעודיה, ולכן הן מוגדרות מדינות לא חופשיות. ישראל (ציון 70) ממוקמת באמצע הסולם, במקומות 13-14, יחד עם יוון. הציון הזה נמוך מהציון שנרשם אשתקד (71), והוא גם מלווה בירידה קלה במקום, בהשוואה למקום ה-13 בשנה שעברה. נראה כי חופש העיתונות בישראל בשנת 2012 מוגבל במידה ניכרת על ידי השלטון וזרועותיו. יש התולים, או מתרצים, זאת בתנאי הביטחון הבעייתיים שבהם הדמוקרטיה הישראלית נדרשת לתפקד.

זכויות אזרחיות. מדד הזכויות האזרחיות (Civil Liberties Index) של האקונומיסט. מדד זה מבוסס על ממוצע של 17 שאלות בתחומים כגון קיומה של עיתונות חופשית במדינה ומצבם של חופש הביטוי, חופש המחאה וחופש ההתאגדות. המדרג נע בין הציונים 0 ל-10, כך שהציון 10 מעיד על כיבוד מלא של זכויות אזרחיות ו-0 על אי-כיבוד זכויות אלה. כפי שמראה תרשים 2.13, את הציונים הגבוהים ביותר קיבלו קנדה, ניו זילנד ונורווגיה; ואילו סוריה, סין וסעודיה קיבלו את הציונים הנמוכים ביותר. הציון של ישראל השנה הוא 5.59, שיפור קל בהשוואה לשנה שעברה (5.29). אף על פי כן מדובר בציון נמוך, וישראל ממוקמת בשליש התחתון של הסולם, במקומות 20-21, יחד עם לבנון.

חופש דת. מדד חופש הדת (Freedom of Religion Index) של ארגון CIRI (CIRI Human Rights Data Project)⁵⁹ מציין את המידה שבה האזרחים חופשיים לממש את אמונותיהם הדתיות ועד כמה הם כפופים למגבלות שהממשלה מטילה בתחום זה. המדרג נע בין הציונים 0 ל-2. הציון 0 מסמן מגבלות ממשלתיות רבות על חופש הדת, ואילו הציון 2 מסמן היעדר מגבלות ממשלתיות על חופש הדת. כפי שתראים 2.14 מראה, את הציון הגבוה ביותר קיבלו כמה מדינות, ובהן ארצות הברית, בלגיה, ניו זילנד ובאופן מפתיע גם לבנון. את הציון הנמוך – 0 – קיבלו עשר מדינות, ובהן ישראל, טורקיה ורוסיה.

מתיחות על רקע דתי. אמידה כמותית של עומק השסעים החברתיים במדינה נתונה היא משימה קשה במיוחד. לפיכך מעט מכוני מחקר בעולם מציעים נתונים כמותיים השוואתיים בסוגיה זו. מכון ICRG (International Country Risk Guide) הוא אולי הבולט במכוני המחקר שקיבלו עליהם

היבט היציבות

59 להרחבה ראו: *The CIRI Human Rights Data Project*.
<http://ciri.binghamton.edu/index.asp>

להתמודד עם אתגר קשה זה.⁶⁰ מדד המתיחות על רקע דתי (Religious Tensions Index) שפיתח מכון זה מעריך את המתיחות בין קבוצות דתיות במדינה. המתיחות יכולה לבוא לידי ביטוי בניסיונות להחליף את החוק האזרחי בחוק דתי, בהדרת קבוצות דתיות מסוימות מן התהליכים הפוליטיים והחברתיים החשובים, בדיכוי ובכפייה שמטרתן לבסס הגמוניה שלטונית של דת מסוימת וכדומה. מדד המתיחות הדתית נמדד על פני סולם שנע בין הציון 0 לציון 6: ככל שהציון גבוה יותר, כך המדינה מאופיינת במתיחות על רקע דתי נמוכה יותר, ולהפך. תרשים 2.15 מציג את מדדי המתיחות על רקע דתי במדינות הכלולות במדד ב־2012. כפי שהתרשים מלמד, מתוך המדינות הללו קיבלו מצרים, הודו, ישראל ולבנון את הציון הנמוך ביותר (2.5). את הציון הגבוה ביותר (6) קיבלו שש מדינות (קנדה, צ'כיה, ניו זילנד, בריטניה, ברזיל וארגנטינה). השנה לא חל שום שינוי בציון של ישראל בהשוואה לשנה שעברה, והיא נותרה ב־2012 עם הציון 2.5.⁶¹

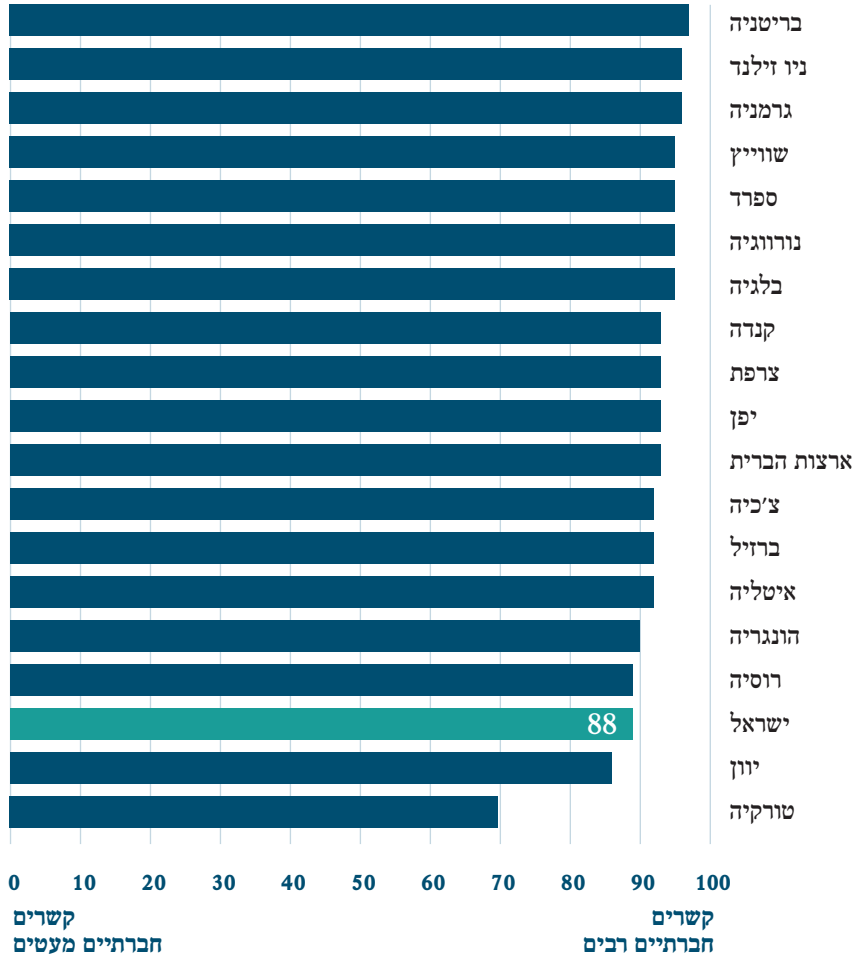
מתיחות על רקע לאומי/לשוני. המדד האחרון שאנו כוללים במסגרת מדדי הדמוקרטיה הוא מדד המתיחות על רקע לאומי/לשוני. מדינות רבות בעולם נדרשות להתמודד עם ריבוי שסעים בחברה, אך ישראל בהיבט זה היא דוגמה קיצונית לחברה מפולגת מבחינת מספר השסעים ועוצמתם. לצורך מדידת השסעים על רקע לאומי/לשוני אנו נעזרים במדד המתיחות על רקע לאומי/לשוני (Ethnic Tensions Index) של ICRG. המדד בנוי על סולם של שבע קטגוריות, והוא נע בין הציון 0 לציון 6: ככל שהציון גבוה יותר, כך המדינה מאופיינת במתיחות נמוכה יותר על רקע לאומי/לשוני, ולהפך. תרשים 2.16 מציג את רשימת המדינות שנבדקו ב־2012. כפי שהתרשים מלמד, מתוך המדינות הללו קיבלו ישראל וטורקיה את הציון הנמוך ביותר (2). את הציון הגבוה ביותר (6) קיבלה השנה ארגנטינה. השנה לא חל כל שינוי בציון של ישראל בהשוואה לעבר.⁶²

60 הציון של כל מדינה נקבע לפי הערכה פנימית של צוות מומחים. בקביעת הציון נעשה שימוש בדיווחים של עיתונאים, מקומיים וכינלאומיים, וכדוחות של ארגונים בינלאומיים. עם זאת חשוב לומר כי הארגון שומר על חסיון השאלון, ובהתנהלותו זו אינו ממלא את התנאי של שקיפות בהערכות. להרחבה ראו The PRS Group, *International Country Risk Guide (ICRG)*: www.prsgroup.com/ICRG.aspx

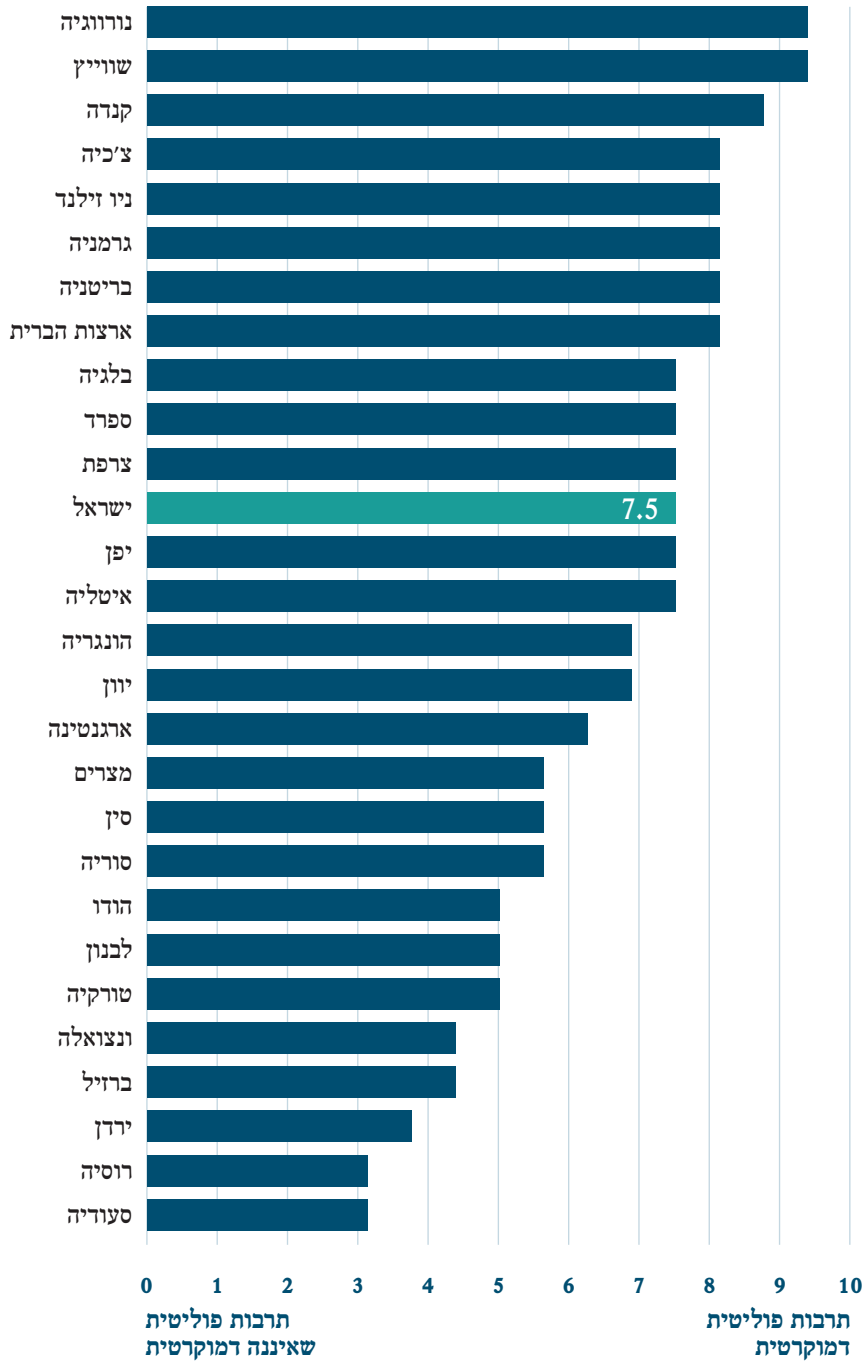
61 להרחבה בעניין המתיחות על רקע דתי ראו א' אריאן, פ' בן-נון, ש' ברנע, ר' ונטורה ומ' שמיר, מדד הדמוקרטיה הישראלית: לציון עשור לרצח ראש הממשלה יצחק רבין ז"ל, ירושלים: המכון הישראלי לדמוקרטיה, 2005.

62 להרחבה ראו שם.

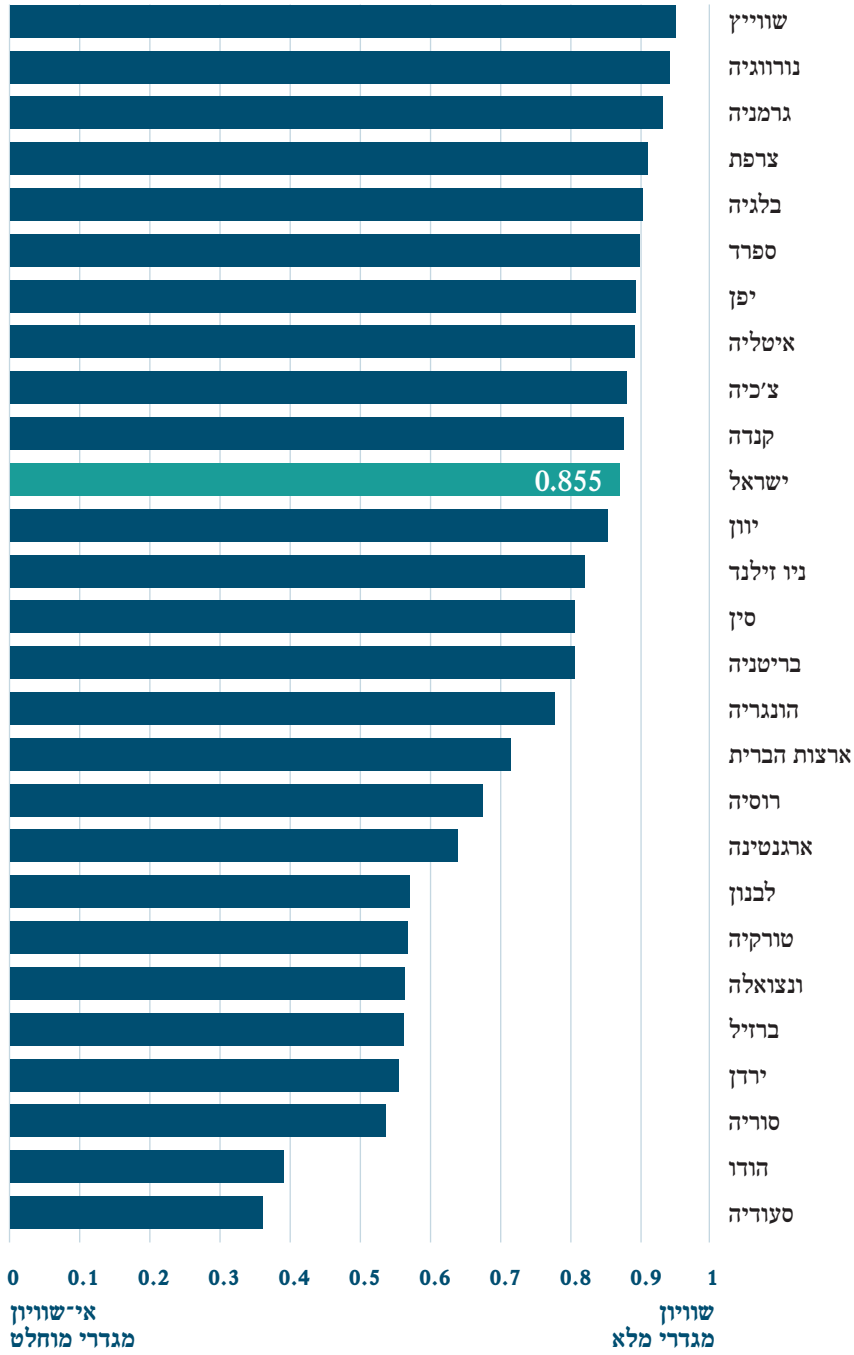
תרשים 2.8: קשרים חברתיים

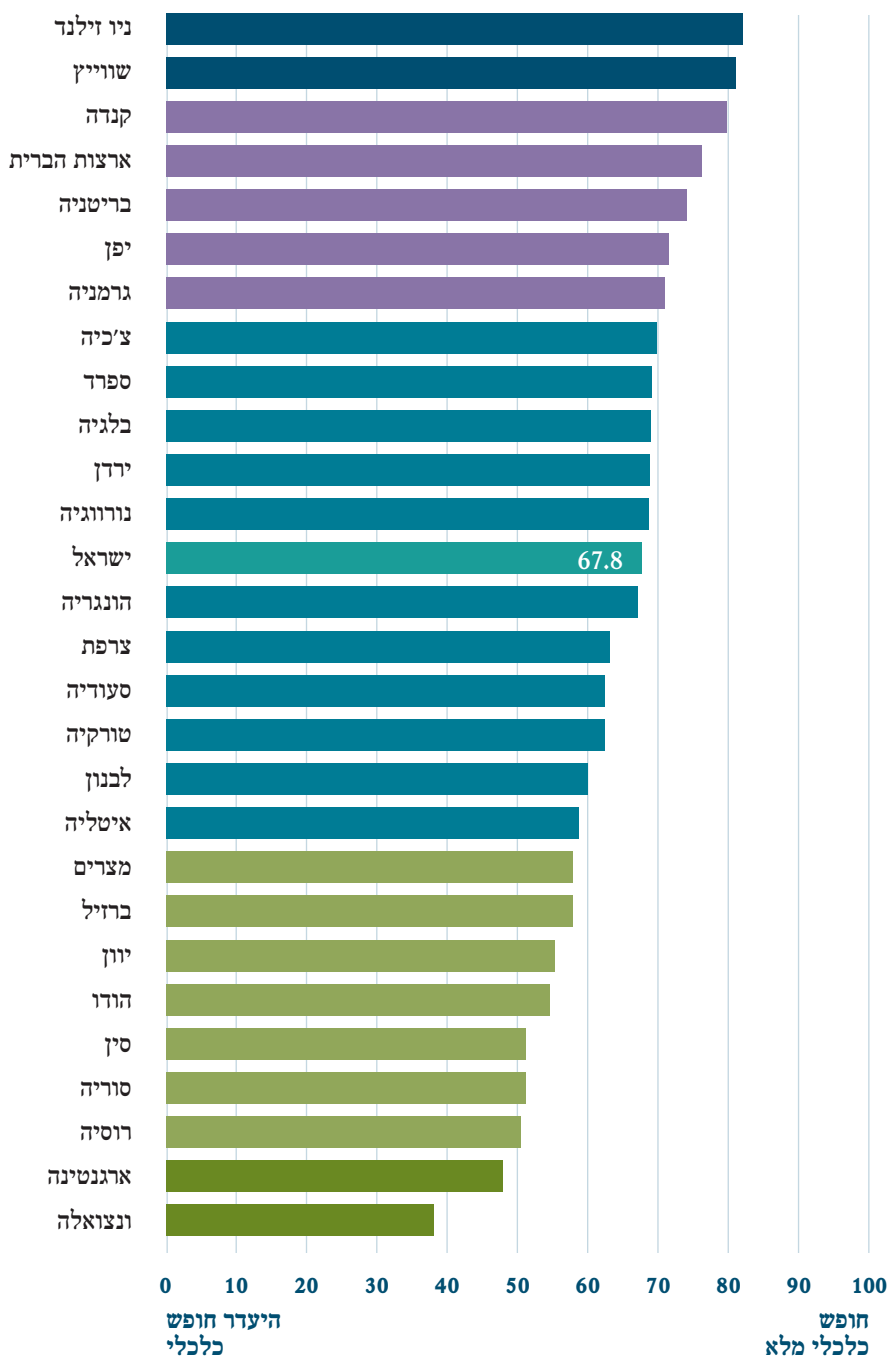
תרשים 2.9: תרבות פוליטית דמוקרטית

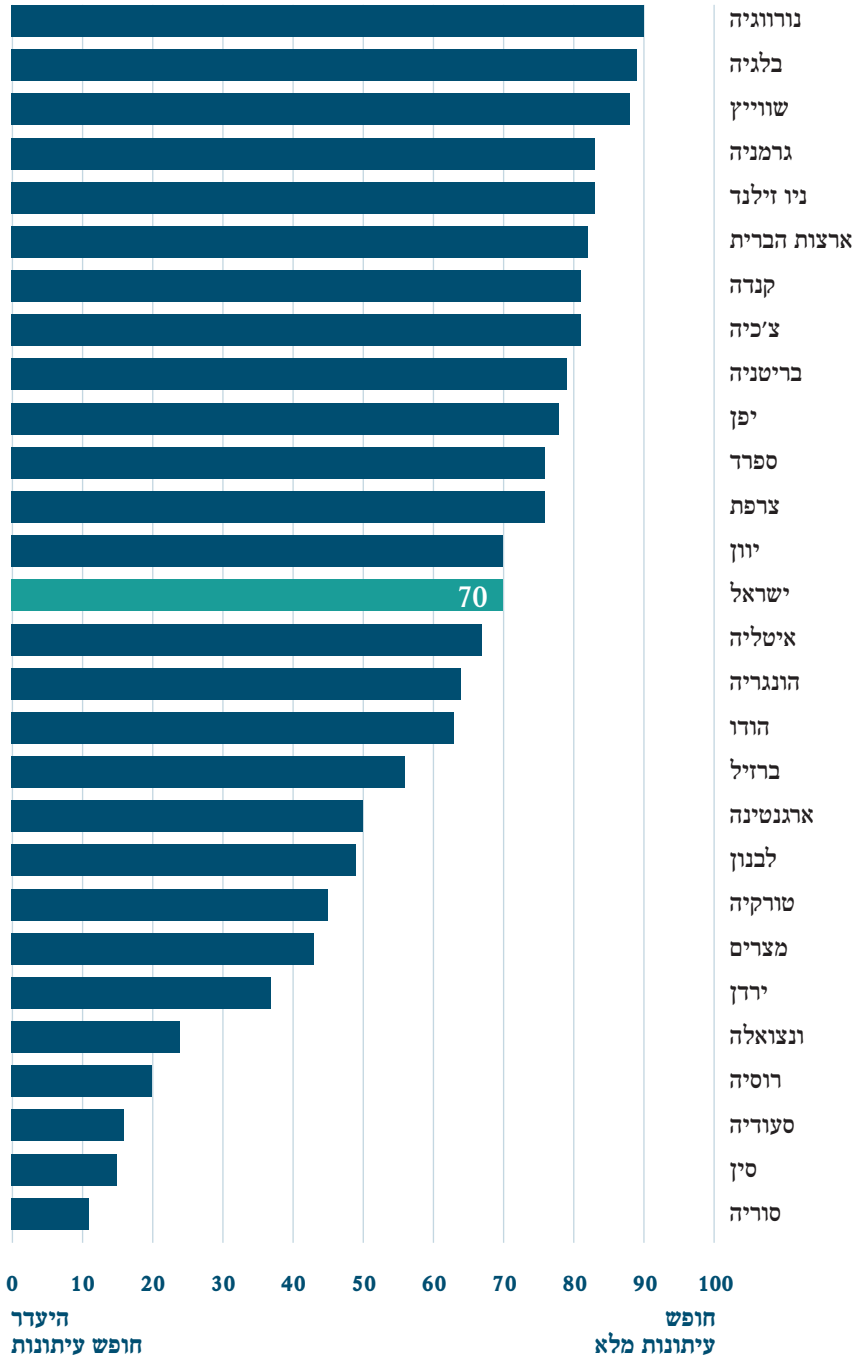
תרשים 2.10: שוויון מגדרי

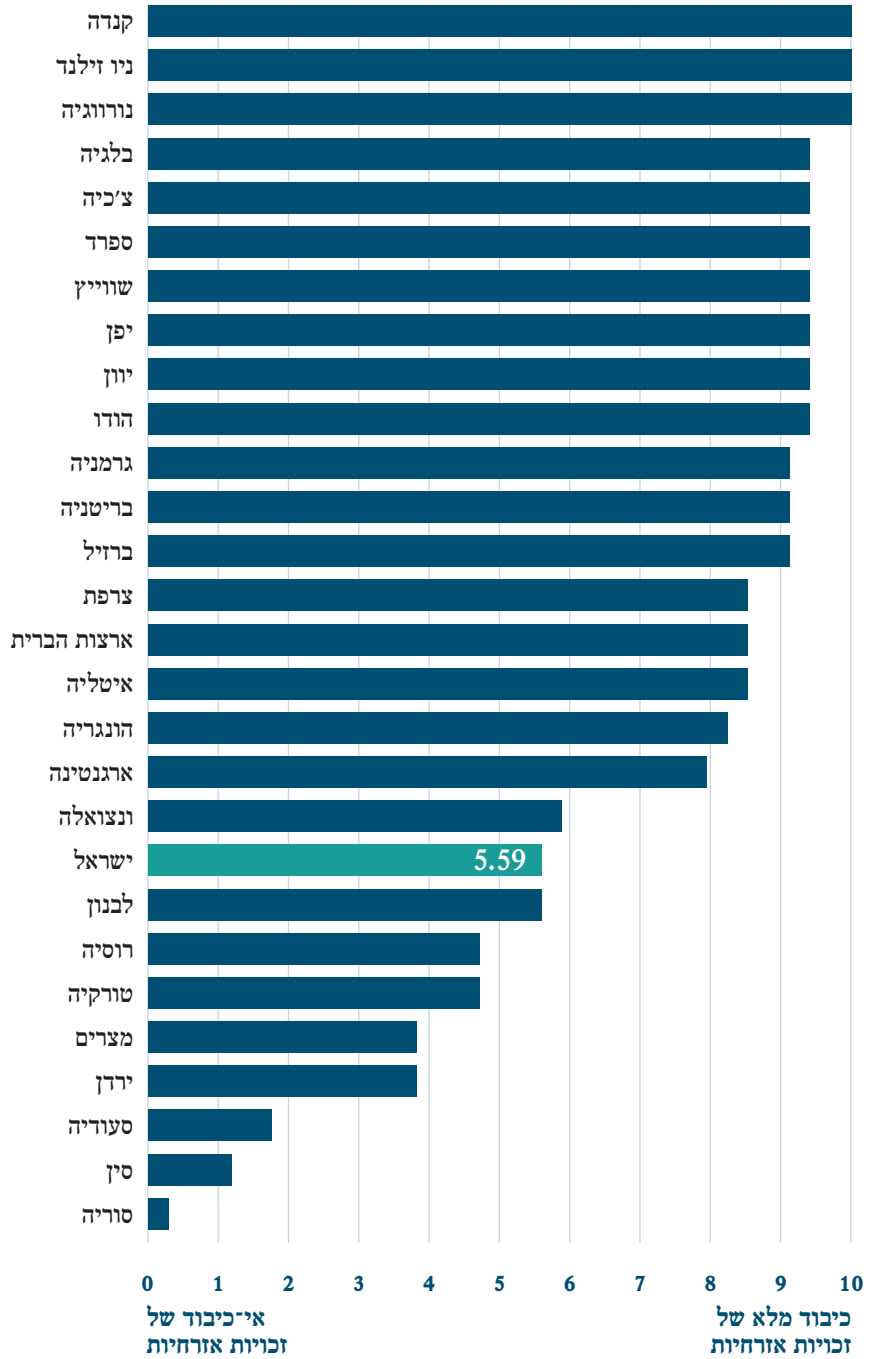
תרשים 2.11: חופש כלכלי

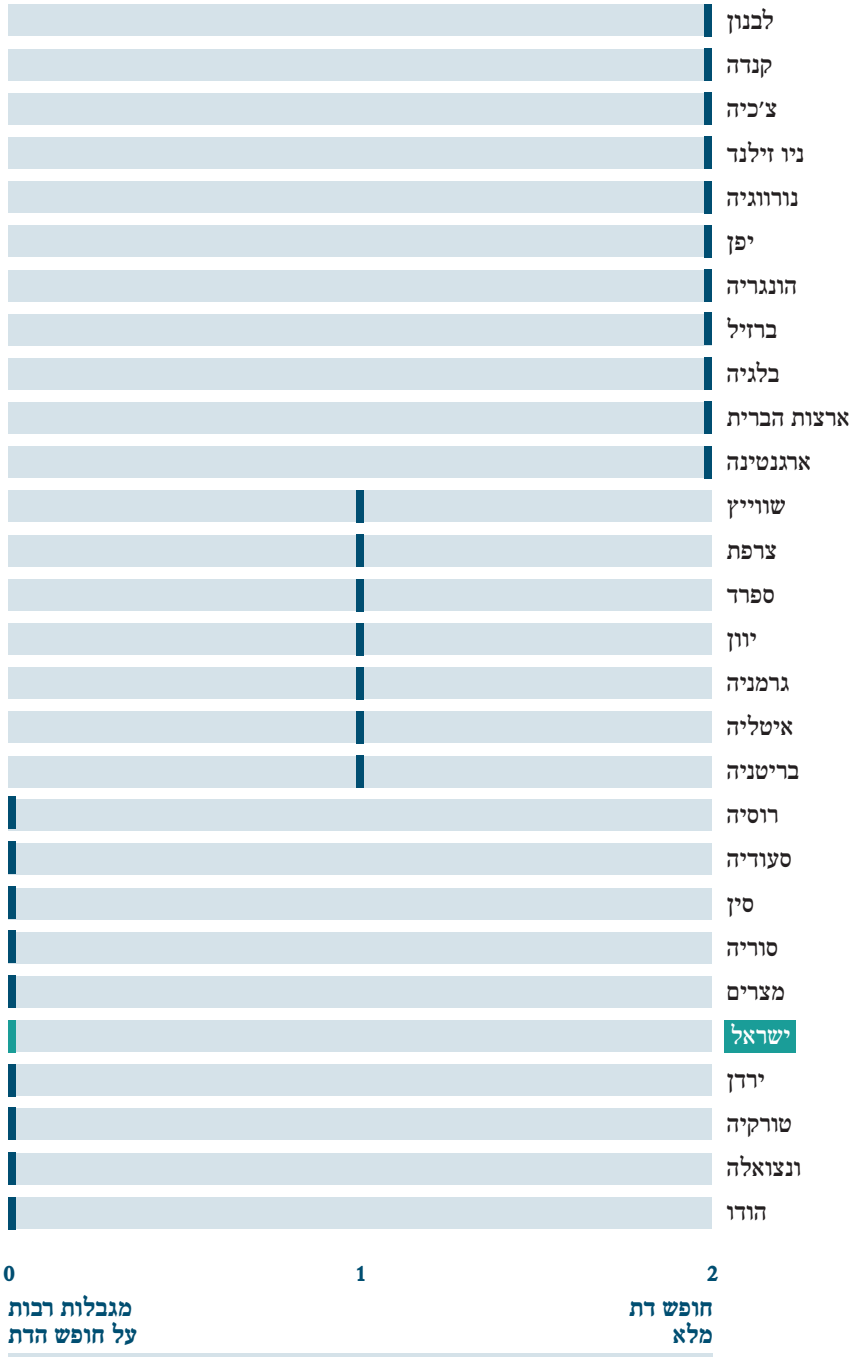
תרשים 2.12: חופש העיתונות

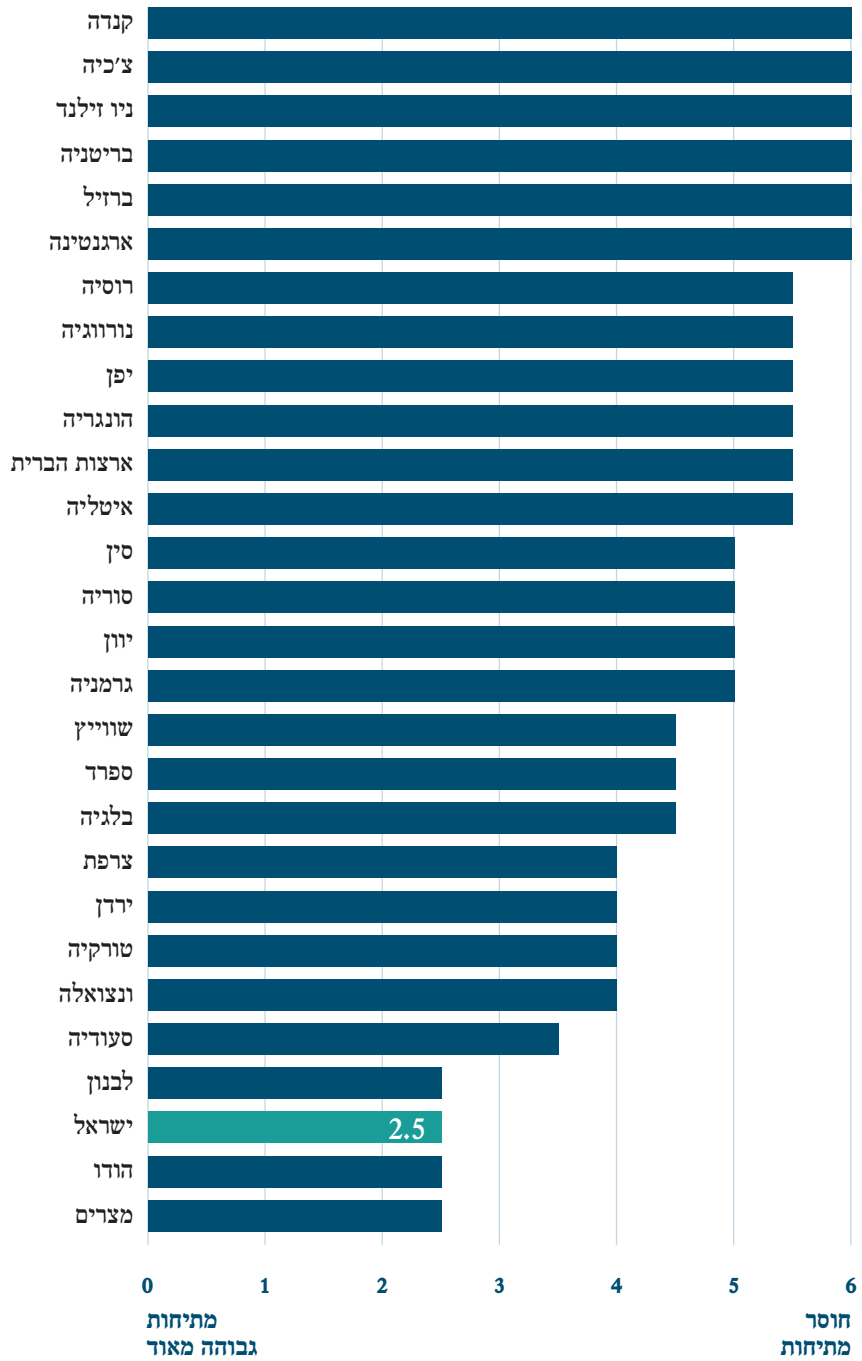
תרשים 2.13: זכויות אזרחיות

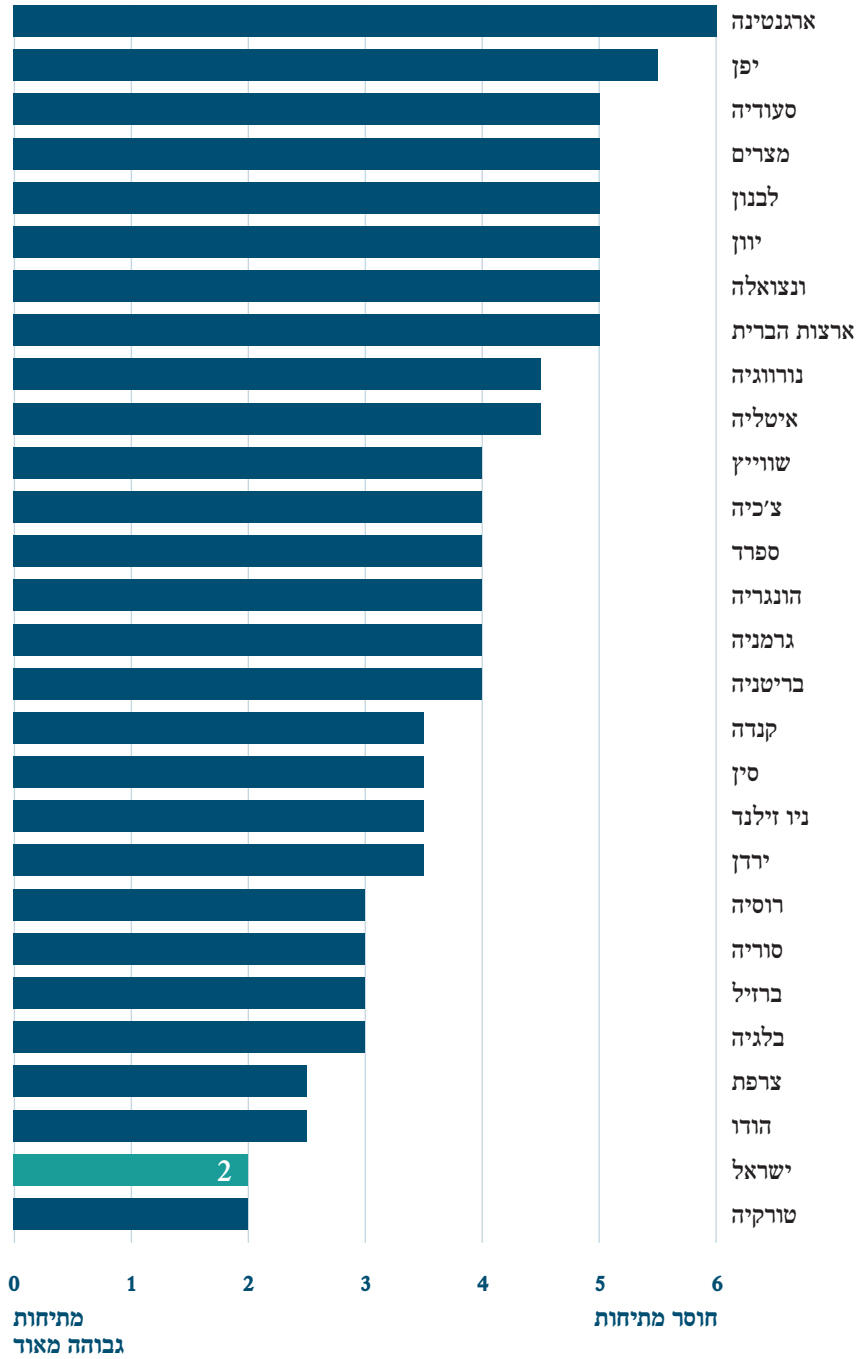
תרשים 2.14: חופש דת

תרשים 2.15: מתיחות על רקע דתי

תרשים 2.16: מתיחות על רקע לאומי/לשוני

סיכום

- < בחלק זה של מדד הדמוקרטיה הישראלית 2012 מוצג מקומה של ישראל על פי 14 מדדים שחושבו במכוני מחקר בינלאומיים. המדדים בוחנים שלל היבטים של מידת הדמוקרטיה של מדינות.
- < השנה כללנו לראשונה שני מדדים חדשים – מדד הקשרים החברתיים ומדד המעורבות החברתית.
- < 14 המדדים מייצגים שלושה היבטים של התפקוד הדמוקרטי: ההיבט המוסדי: תפיסת השחיתות, תפקוד הממשל והליכי בחירות ופלורליזם; היבט הזכויות: השתתפות פוליטית, קשרים חברתיים, מעורבות אזרחית, תרבות פוליטית דמוקרטית, שוויון מגדרי, חופש כלכלי, חופש עיתונות, זכויות אזרחיות וחופש דת; היבט היציבות: מתיחות על רקע דתי ומתיחות על רקע לאומי/לשוני.
- < הניתוח בחלק זה מתייחס לשני צירי השוואה: האחד, מקומה היחסי של ישראל לעומת 27 מדינות אחרות; והאחר, הציונים שישראל קיבלה השנה בהשוואה לציונים שקיבלה בעבר.
- < בחמישה מדדים ישראל ממוקמת השנה באמצע הסולם (או בקרבת האמצע): תפיסת השחיתות, תפקוד הממשל, תרבות פוליטית דמוקרטית, חופש כלכלי וחופש עיתונות. בדרך כלל כאשר מדובר בחמשת המדדים האלה, היא ממוקמת אחרי המדינות המוגדרות חופשיות ובאותו מקום שממוקמות המדינות המוגדרות חופשיות למחצה.
- < בולט לטובה מקומה של ישראל במדד ההשתתפות הפוליטית (מיד אחרי ניו זילנד ולפני שווייץ) ובמדד השוויון המגדרי (אחרי קנדה ולפני יוון).
- < בולט לרעה מקומה הנמוך של ישראל במדדים האלה: הליכי בחירות ופלורליזם (יחד עם ארגנטינה, אחרי ארצות הברית ולפני טורקיה); מעורבות אזרחית (אחרי רוסיה, ממש בתחתית הרשימה); קשרים חברתיים (אחרי רוסיה ולפני יוון); זכויות אזרחיות (אחרי ונצואלה ולפני לבנון); חופש דת (יחד עם רוסיה, סעודיה, סין, סוריה, מצרים, ירדן, טורקיה, ונצואלה והודו); ואחרי בריטניה, איטליה, גרמניה, יוון, ספרד, צרפת ושווייץ); מתיחות על רקע דתי (אחרי לבנון ולפני הודו); מתיחות על רקע לאומי/לשוני (אחרי טורקיה, ממש בתחתית הרשימה).
- < כשמדובר בהשוואת ציוני השנה לשנים קודמות מתברר כי לא חלו במצבה של ישראל שינויים מפליגים. בשבעה מדדים לא חל שום שינוי: תפקוד הממשל, הליכי בחירות ופלורליזם, השתתפות פוליטית, חופש כלכלי, חופש דת, מתיחות על רקע דתי ומתיחות על רקע לאומי/לשוני. ניכרים שיפור מסוים בציונים במדדי תרבות פוליטית דמוקרטית, השוויון המגדרי וזכויות האזרח והרעה מסוימת במדדי תפיסת השחיתות וחופש העיתונות.

נספחים

נספח 1: שאלון 2012: התפלגות התשובות (באחוזים)

דיון בעמ' 27

1. מהו לדעתך המצב של ישראל כיום באופן כללי?

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
12.0	9.0	9.5	טוב מאוד
25.1	29.4	28.6	די טוב
37.7	41.1	40.5	ככה־ככה
15.7	10.5	11.4	די רע
8.9	8.6	8.6	רע מאוד
0.4	1.4	1.4	לא יודע / מסרב
100	100	100	סך הכול

דיון בעמ' 73

2. באיזו מידה אתה מרגיש את עצמך חלק ממדינת ישראל ובעיותיה?

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
14.1	40.0	35.5	במידה רבה מאוד
13.6	32.9	29.6	במידה רבה
38.2	17.2	20.8	במידה מסוימת
18.8	5.6	7.9	במידה מועטה
14.7	2.6	4.7	במידה מועטה מאוד
0.6	1.7	1.5	לא יודע / מסרב
100	100	100	סך הכול

דיון בעמ' 77

3. עד כמה אתה גאה בהיותך ישראלי?

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
14.1	66.6	57.6	מאוד גאה
30.4	22.5	23.8	די גאה
20.4	7.6	9.8	לא כל כך גאה
29.3	2.1	6.8	כלל לא גאה
5.8	1.2	1.9	לא יודע / מסרב
100	100	100	סך הכול

דיון בעמ' 31

4. כמו שאתה אישית מבין את המושג "ציונות", האם לדעתך מדינת ישראל היא כיום:

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
33.5	11.7	15.5	מאוד ציונית
35.1	44.6	43.0	די ציונית
11.5	33.5	29.7	לא כל כך ציונית
7.3	7.7	7.6	בכלל לא ציונית
12.6	2.5	4.2	לא יודע / מסרב
100	100	100	סך הכול

דיון בעמ' 80

5. (ליהודים בלבד) ואתה באופן אישי?

יהודים	
45.3	מאוד ציוני
36.4	די ציוני
10.2	לא כל כך ציוני
5.3	בכלל לא ציוני
2.8	לא יודע / מסרב
100	סך הכול

דיון בעמ' 171

6. בטווח הרחוק, האם אתה רוצה או לא רוצה לחיות בארץ?

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
72.3	71.9	72.0	מאוד רוצה
14.7	18.8	18.0	די רוצה
6.8	6.4	6.5	לא כל כך רוצה
4.7	1.8	2.3	מאוד לא רוצה
1.5	1.1	1.2	לא יודע / מסרב
100	100	100	סך הכול

דיון בעמ' 41

7. מה דעתך על הדרך שהממשלה מטפלת בבעיות שיש כיום במדינה?

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
11.0	4.4	5.6	מטפלת בדרך טובה מאוד
34.6	32.4	32.8	מטפלת בדרך טובה
29.3	40.3	38.4	מטפלת בדרך לא כל כך טובה
24.6	19.7	20.6	מטפלת בדרך לא טובה בכלל
0.5	3.2	2.6	לא יודע / מסרב
100	100	100	סך הכול

דיון בעמ' 37

8. האם לדעתך מדינת ישראל היום היא דמוקרטית במידה המתאימה, יותר מדי דמוקרטית או פחות מדי דמוקרטית?

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
2.6	9.2	8.0	הרבה יותר מדי דמוקרטית
5.2	18.3	16.0	יותר מדי
44.0	42.0	42.4	במידה המתאימה
37.2	24.4	26.6	פחות מדי
11.0	3.4	4.7	הרבה פחות מדי דמוקרטית
-	2.7	2.3	לא יודע / מסרב
100	100	100	סך הכול

9. (ליהודים בלבד) ישראל מוגדרת גם כמדינה יהודית וגם כמדינה דמוקרטית. אישית, איזה חלק מההגדרה חשוב לך יותר?

דיון בעמ' 33

יהודים	
34.3	מדינה יהודית
21.8	מדינה דמוקרטית
41.9	שניהם באותה המידה
0.5	(ללא הקראה) אף אחד לא חשוב
1.5	לא יודע / מסרב
100	סך הכול

10. האם אתה מסכים או לא מסכים לקביעה שהערבים אזרחי ישראל מקופחים לעומת האזרחים היהודים?

דיון בעמ' 112

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
10.5	35.2	30.9	בכלל לא מסכים
12.0	23.1	21.2	לא כל כך מסכים
28.3	24.5	25.1	די מסכים
46.6	13.8	19.5	מסכים מאוד
2.6	3.4	3.3	לא יודע / מסרב
100	100	100	סך הכול

דיון בעמ' 115

11. לדעתך, האם ההנהגה הפוליטית הערבית מייצגת בעמדותיה את הדעות המקובלות בציבור הערבי בישראל, או שהיא יותר מתונה או יותר קיצונית בביקורת שלה על המדינה מרוב הערכים אזרחי ישראל?

כלל המדגם	יהודים	ערבים	
55.2	62.5	20.4	יותר קיצונית בביקורת שלה על המדינה מרוב הערכים אזרחי ישראל
24.0	21.2	37.7	מייצגת את הדעות המקובלות בציבור הערבי בישראל
12.4	7.4	36.1	יותר מתונה בביקורת שלה על המדינה מרוב הערכים אזרחי ישראל
8.4	8.9	5.8	לא יודע / מסרב
100	100	100	סך הכול

דיון בעמ' 49

12. האם המשפט הבא נכון או לא נכון, לדעתך? מה שישראל צריכה היום הוא מנהיג חזק שאינו צריך להתחשב בכנסת ובבחירות.

כלל המדגם	יהודים	ערבים	
31.8	30.1	39.8	נכון
61.1	62.6	53.9	לא נכון
7.1	7.3	6.3	לא יודע / מסרב
100	100	100	סך הכול

13. איזה ציון היית נותן לרמת הסולידריות (תחושת ה"ביחד") של החברה היהודית בישראל? תן את תשובתך בסולם שבו 1 הוא "אין בכלל סולידריות" ו-10 הוא "יש סולידריות רבה מאוד".

דיון בעמ' 108

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
6.3	3.7	4.1	1. אין בכלל סולידריות
5.8	1.8	2.5	2.
6.3	4.3	4.6	3.
12.0	5.3	6.4	4.
20.4	17.9	18.3	5.
12.0	19.1	17.9	6.
14.7	22.8	21.4	7.
11.0	15.3	14.5	8.
4.7	3.4	3.7	9.
3.1	5.0	4.7	10. יש סולידריות רבה מאוד
3.7	1.4	1.8	לא יודע / מסרב
100	100	100	סך הכול
5.4	6.2	6.0	ממוצע בין 1 ל-10
2.3	2.0	2.1	סטיית תקן
184	831	1,000	משיבים

14. האם לדעתך מדינת ישראל צריכה או לא צריכה להתערב בנושאים "פנימיים-חברתיים" כמו מעמד נשים או תכנית הלימודים של קהילות ומגזרים מסוימים, או שהמדינה לא צריכה להתערב אלא לתת לכל מגזר לנהוג כהבנתו בנושאים כאלה?

דיון בעמ' 52

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
70.2	80.1	78.4	צריכה להתערב
29.3	16.8	18.9	לא צריכה להתערב
0.5	3.1	2.7	לא יודע / מסרב
100	100	100	סך הכול

15. אם לא היו למדינה מגבלות תקציב, האם לדעתך המדינה הייתה צריכה להוציא יותר כספים, פחות כספים או להוציא כמו שהיא מוציאה כיום על:

כלל המדגם

סך הכול	לא יודע / מסרב	צריכה להוציא פחות כספים	כמו שהיא מוציאה היום	צריכה להוציא יותר כספים	
100	0.8	2.1	7.9	89.2	15.1. סיוע בדיוור לזוגות צעירים
100	0.8	1.2	6.2	91.8	15.2. שיפור מערכת החינוך
100	1.8	4.8	26.9	66.5	15.3. שמירת הטבע והסביבה
100	4.0	52.8	24.2	19.0	15.4. מימון מוסדות דת וישיבות
100	0.8	1.4	8.8	89.0	15.5. בריאות
100	2.3	12.8	27.9	57.0	15.6. חיזוק הצבא והביטחון
100	2.3	2.8	14.2	80.7	15.7. הגדלת הקצבאות (אבטלה, זקנה, נכות, ילדים)
100	5.9	42.4	23.9	27.8	15.8. התיישבות בשטחים
100	4.8	20.5	23.4	51.3	15.9. שיפור מצב המגזר הערבי
100	1.4	1.9	8.5	88.2	15.10. יצירת מקומות תעסוקה
100	0.9	3.2	19.0	76.9	15.11. שיפור תשתיות כמו כבישים, רכבות, הגנה מרעידות אדמה

יהודים

סך הכול	לא יודע / מסרב	צריכה להוציא פחות כספים	כמו שהיא מוציאה היום	צריכה להוציא יותר כספים	
100	0.8	2.2	7.9	89.1	15.1. סיוע בדיוור לזוגות צעירים
100	0.8	1.2	6.1	91.9	15.2. שיפור מערכת החינוך
100	1.9	5.3	27.4	65.4	15.3. שמירת הטבע והסביבה
100	3.1	53.3	23.2	20.4	15.4. מימון מוסדות דת וישיבות
100	0.9	1.6	8.0	89.5	15.5. בריאות
100	2.1	7.3	25.2	65.4	15.6. חיזוק הצבא והביטחון
100	2.5	3.0	14.1	80.4	15.7. הגדלת הקצבאות (אבטלה, זקנה, נכות, ילדים)
100	5.8	37.7	24.7	31.8	15.8. התיישבות בשטחים
100	5.7	24.7	27.3	42.3	15.9. שיפור מצב המגזר הערבי
100	1.6	2.2	9.1	86.9	15.10. יצירת מקומות תעסוקה
100	0.9	3.5	20.2	75.4	15.11. שיפור תשתיות כמו כבישים, רכבות, הגנה מרעידות אדמה

ערבים

סך הכול	לא יודע / מסרב	צריכה להוציא פחות כספים	כמו שהיא מוציאה היום	צריכה להוציא יותר כספים	
100	0.5	2.1	7.9	89.5	15.1. סיוע בדיוור לזוגות צעירים
100	-	1.6	6.8	91.6	15.2. שיפור מערכת החינוך
100	1.1	2.6	24.6	71.7	15.3. שמירת הטבע והסביבה
100	8.3	50.3	28.8	12.6	15.4. מימון מוסדות דת וישיבות
100	-	0.5	12.6	86.9	15.5. בריאות
100	3.7	38.7	40.8	16.8	15.6. חיזוק הצבא והביטחון
100	1.5	1.6	14.7	82.2	15.7. הגדלת הקצבאות (אבטלה, זקנה, נכות, ילדים)
100	6.3	64.9	19.9	8.9	15.8. התיישבות בשטחים
100	-	0.5	4.7	94.8	15.9. שיפור מצב המגזר הערבי
100	0.1	0.5	5.2	94.2	15.10. יצירת מקומות תעסוקה
100	1.0	1.6	13.6	83.8	15.11. שיפור תשתיות כמו כבישים, רכבות, הגנה מרעידות אדמה

16. אבל היות שתקציב המדינה מוגבל ואי-אפשר להוסיף כסף לכל הנושאים, איזה נושא הוא הראוי ביותר בעיניך לתוספת תקציב?

דיון בעמ' 162

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
6.3	11.5	10.6	סיוע בדיוור לזוגות צעירים
26.7	39.3	37.1	שיפור מערכת החינוך
1.0	0.8	0.8	שמירת הטבע והסביבה
0.5	1.4	1.2	מימון מוסדות דת וישיבות
12.0	16.6	15.8	בריאות
3.1	14.7	12.7	חיזוק הצבא והביטחון
9.4	7.1	7.5	הגדלת הקצבאות (אבטלה, זקנה, נכות, ילדים)
0.5	0.5	0.5	התיישבות בשטחים
18.8	0.7	3.8	שיפור מצב המגזר הערבי
18.3	3.5	6.0	יצירת מקומות תעסוקה
2.1	1.6	1.7	שיפור תשתיות כמו כבישים, רכבות, הגנה מרעידות אדמה
1.3	2.3	2.3	לא יודע / מסרב
100	100	100	סך הכול

17. עד כמה אתה נותן אמון בכל אחד מהאנשים או המוסדות הבאים: דיון בעמ' 54

כלל המדגם

סך הכול	לא יודע / מסרב	בכלל אין לי אמון	במידה מועטה	במידה מסוימת	במידה רבה	
100	3.9	31.5	30.5	28.7	5.4	17.1. המפלגות
100	2.1	22.8	18.7	36.7	19.7	17.2. ראש הממשלה
100	1.9	25.7	26.1	32.3	14.0	17.3. התקשורת
100	3.6	10.7	12.3	30.5	42.9	17.4. בית המשפט העליון
100	2.0	15.8	21.3	40.0	20.9	17.5. המשטרה
100	2.5	9.3	9.6	22.5	56.1	17.6. נשיא המדינה
100	3.0	18.2	26.1	38.4	14.3	17.7. הכנסת
100	1.9	7.1	5.8	20.2	65.0	17.8. צה"ל
100	2.7	18.0	22.5	41.3	15.5	17.9. הממשלה
100	7.3	9.1	10.9	31.4	41.3	17.10. מבקר המדינה

יהודים

סך הכול	לא יודע / מסרב	בכלל אין לי אמון	במידה מועטה	במידה מסוימת	במידה רבה	
100	4.0	29.8	32.4	29.3	4.5	17.1. המפלגות
100	1.9	17.8	18.8	39.1	22.4	17.2. ראש הממשלה
100	2.0	26.6	27.9	31.3	12.2	17.3. התקשורת
100	3.7	11.0	12.8	29.2	43.3	17.4. בית המשפט העליון
100	2.0	14.9	22.5	40.6	20.0	17.5. המשטרה
100	2.1	6.0	7.6	20.7	63.6	17.6. נשיא המדינה
100	3.0	16.9	27.2	38.6	14.3	17.7. הכנסת
100	1.1	1.8	2.9	18.9	75.3	17.8. צה"ל
100	2.6	14.8	22.3	43.8	16.5	17.9. הממשלה
100	7.2	6.8	8.9	31.8	45.3	17.10. מבקר המדינה

ערכים

סך הכול	לא יודע / מסרב	בכלל אין לי אמון	במידה מועטה	במידה מסוימת	במידה רבה	
100	3.1	39.8	21.5	26.2	9.4	17.1 . המפלגות
100	3.7	46.6	17.8	25.1	6.8	17.2 . ראש הממשלה
100	1.5	21.5	17.3	37.2	22.5	17.3 . התקשורת
100	2.7	9.4	9.9	36.6	41.4	17.4 . בית המשפט העליון
100	2.1	19.9	15.7	37.2	25.1	17.5 . המשטרה
100	4.3	25.1	18.8	31.4	20.4	17.6 . נשיא המדינה
100	3.2	24.6	20.9	37.2	14.1	17.7 . הכנסת
100	5.7	32.5	19.4	26.7	15.7	17.8 . צה"ל
100	2.6	33.5	23.6	29.3	11.0	17.9 . הממשלה
100	7.3	20.4	20.4	29.8	22.0	17.10 . מבקר המדינה

18. באיזו מידה אתה מסכים או לא מסכים למשפטים הבאים: דיון בעמ' 44, 101, 102

כלל המדגם

מסכים בהחלט	די מסכים	די לא מסכים	בכלל לא מסכים	לא יודע / מסרב	סך הכול	
28.8	19.8	15.1	32.4	3.9	100	18.1. יש לאסור על נואם לבטא בפומבי ביקורת חריפה נגד מדינת ישראל
76.6	10.9	3.8	7.5	1.2	100	18.2. בשום מצב אסור להשתמש באלימות למען השגת מטרות פוליטיות
7.6	26.3	30.2	31.6	4.3	100	18.3. בסך הכול, רוב חברי הכנסת עובדים קשה ומבצעים את תפקידם בסדר
47.9	30.2	12.7	5.8	3.4	100	18.4. פוליטיקאים דואגים יותר לאינטרסים האישיים שלהם מאשר לאינטרסים של הציבור

יהודים

מסכים בהחלט	די מסכים	די לא מסכים	בכלל לא מסכים	לא יודע / מסרב	סך הכול	
33.1	19.5	16.5	26.6	4.3	100	18.1. יש לאסור על נואם לבטא בפומבי ביקורת חריפה נגד מדינת ישראל
75.5	11.4	3.8	8.0	1.3	100	18.2. בשום מצב אסור להשתמש באלימות למען השגת מטרות פוליטיות
7.8	25.7	29.6	32.3	4.6	100	18.3. בסך הכול, רוב חברי הכנסת עובדים קשה ומבצעים את תפקידם בסדר
49.9	30.3	11.4	5.4	3.0	100	18.4. פוליטיקאים דואגים יותר לאינטרסים האישיים שלהם מאשר לאינטרסים של הציבור

ערבים

סך הכול	לא יודע / מסרב	בכלל לא מסכים	די לא מסכים	די מסכים	מסכים בהחלט	
100	2.6	60.2	8.4	20.9	7.9	18.1. יש לאסור על נואם לבטא בפומבי ביקורת חריפה נגד מדינת ישראל
100	1.0	4.7	4.2	8.4	81.7	18.2. בשום מצב אסור להשתמש באלימות למען השגת מטרת פוליטיות
100	3.1	28.3	33.0	28.8	6.8	18.3. בסך הכול, רוב חברי הכנסת עובדים קשה ומבצעים את תפקידם בסדר
100	5.8	7.9	18.8	29.3	38.2	18.4. פוליטיקאים דואגים יותר לאינטרסים האישיים שלהם מאשר לאינטרסים של הציבור

19. באיזו מידה אתה מתעניין בפוליטיקה? **דיון בעמ' 90**

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
21.5	29.8	28.4	במידה רבה
35.6	38.9	38.3	במידה מסוימת
27.7	19.8	21.1	במידה מועטה
15.2	11.4	12.0	בכלל לא
-	0.1	0.2	לא יודע / מסרב
100	100	100	סך הכול

20. באיזו מידה אתה והחברים שלך יכולים להשפיע על מדיניות הממשלה? דיון בעמ' 96

כלל המדגם	יהודים	ערבים	
במידה רבה	10.5	4.7	9.5
במידה מסוימת	25.5	25.1	25.4
במידה מועטה	35.4	32.5	34.9
בכלל לא	26.1	36.1	27.8
לא יודע / מסרב	2.5	1.6	2.4
סך הכול	100	100	100

21. לפי דעתך, עד כמה יכולים או לא יכולים האזרחים מן השורה להשפיע כיום על מדיניות הממשלה בישראל בכל אחת מן הדרכים הבאות:

כלל המדגם

סך הכול	לא יודע / מסרב	יכולים להשפיע במידה רבה מאוד	במידה רבה	במידה מעטה	בכלל לא יכולים להשפיע	
100	2.2	25.2	35.5	29.2	7.9	21.1. הצבעה לכנסת
100	6.6	10.8	30.0	38.8	13.8	21.2. חברות או פעילות בארגון אזרחי או בקבוצה שאינה מפלגה העוסקים בנושא חברתי/פוליטי
100	6.9	17.7	31.9	30.3	13.2	21.3. מחאה באינטרנט
100	7.1	10.5	29.8	39.2	13.4	21.4. חברות במפלגה
100	3.8	15.7	33.5	35.4	11.6	21.5. השתתפות בהפגנות
100	6.5	3.7	9.0	21.0	59.8	21.6. שימוש בכוח

יהודים

סך הכול	לא יודע / מסרב	יכולים להשפיע במידה רבה מאוד	במידה רבה	במידה מעטה	בכלל לא יכולים להשפיע	
100	2.2	25.2	36.7	28.5	7.4	21.1. הצבעה לכנסת
100	6.0	11.3	29.6	39.2	13.9	21.2 חברות או פעילות בארגון אזרחי או בקבוצה שאינה מפלגה העוסקים בנושא חברתי/פוליטי
100	6.6	17.2	32.8	31.3	12.1	21.3. מחאה באינטרנט
100	7.3	10.1	30.2	39.4	13.0	21.4. חברות במפלגה
100	4.1	15.7	33.5	37.2	9.5	21.5. השתתפות בהפגנות
100	7.5	3.1	7.7	21.2	60.5	21.6. שימוש בכוח

ערבים

סך הכול	לא יודע / מסרב	יכולים להשפיע במידה רבה מאוד	במידה רבה	במידה מעטה	בכלל לא יכולים להשפיע	
100	2.1	25.1	29.8	32.5	10.5	21.1. הצבעה לכנסת
100	9.4	8.4	31.4	37.2	13.6	21.2. חברות או פעילות בארגון אזרחי או בקבוצה שאינה מפלגה העוסקים בנושא חברתי/פוליטי
100	7.9	20.4	27.7	25.7	18.3	21.3. מחאה באינטרנט
100	6.3	12.6	27.7	38.2	15.2	21.4. חברות במפלגה
100	2.1	15.7	33.5	26.7	22.0	21.5. השתתפות בהפגנות
100	2.1	6.3	15.2	19.9	56.5	21.6. שימוש בכוח

22. האם יש כיום בארץ מפלגה שמייצגת את השקפותיך בצורה טובה? דיון בעמ' 136

ערכים	יהודים	כלל המדגם	
27.7	39.6	37.6	כן, יש
68.1	54.7	57.0	לא, אין
4.2	5.7	5.4	לא יודע / מסרב
100	100	100	סך הכול

23. האם אתה אוהד או פעיל של מפלגה כלשהי? דיון בעמ' 92

ערכים	יהודים	כלל המדגם	
65.4	77.2	75.2	אני לא אוהד ולא פעיל בשום מפלגה
7.3	2.9	3.6	התפקדת למפלגה אבל אתה לא רואה עצמך חבר
14.7	14.1	14.2	אוהד של מפלגה אך לא חבר בה
1.0	3.1	2.7	חבר במפלגה
2.6	1.1	1.3	חבר פעיל במפלגה
-	0.3	0.2	חבר ובעל תפקיד במפלגה
9.0	1.3	2.8	לא יודע / מסרב
100	100	100	סך הכול

24. האם אתה חבר או פעיל בארגון אזרחי או בקבוצה שאינה מפלגה העוסקים בנושאים חברתיים-פוליטיים? דיון בעמ' 92

ערכים	יהודים	כלל המדגם	
15.7	8.8	10.0	כן
78.5	90.4	88.3	לא
5.8	0.8	1.7	לא יודע / מסרב
100	100	100	סך הכול

דיון בעמ' 139, 143, 146
 25. באיזו מידה אתה מסכים או לא מסכים עם המשפטים הבאים:

כלל המדגם

סך הכול	לא יודע / מסרב	מסכים בהחלט	די מסכים	די לא מסכים	בכלל לא מסכים	
100	5.1	24.3	34.5	17.5	18.6	25.1. התחרות בין המפלגות מחזקת את הדמוקרטיה
100	6.5	9.5	33.8	27.1	23.1	25.2. המפלגות בארץ משקפות את מה שחושב הציבור
100	6.1	22.6	20.2	17.2	33.9	25.3. לא חשוב למי מצביעים, זה לא משנה את המצב

יהודים

סך הכול	לא יודע / מסרב	מסכים בהחלט	מסכים	לא מסכים	בכלל לא מסכים	
100	5.0	21.9	34.7	19.5	18.9	25.1. התחרות בין המפלגות מחזקת את הדמוקרטיה
100	6.7	8.4	33.0	28.0	23.9	25.2. המפלגות בארץ משקפות את מה שחושב הציבור
100	6.6	21.1	19.7	18.3	34.3	25.3. לא חשוב למי מצביעים, זה לא משנה את המצב

ערבים

סך הכול	לא יודע / מסרב	מסכים בהחלט	מסכים	לא מסכים	בכלל לא מסכים	
100	5.3	35.6	33.5	8.4	17.3	25.1. התחרות בין המפלגות מחזקת את הדמוקרטיה
100	5.2	15.2	37.2	23.0	19.4	25.2. המפלגות בארץ משקפות את מה שחושב הציבור
100	3.3	29.8	23.0	12.0	31.9	25.3. לא חשוב למי מצביעים, זה לא משנה את המצב

26. האם לדעתך יש או אין הבדלים ביכולתן של המפלגות השונות לטפל בבעיות המדינה?
 דיון בעמ' 141

כלל המדגם	יהודים	ערבים	
יש הבדלים	64.8	63.8	69.6
אין הבדלים	29.5	30.1	26.7
לא יודע / מסרב	5.7	6.1	3.7
סך הכול	100	100	100

27. יש גורמים שונים שבגללם אנשים יצביעו דווקא למפלגה מסוימת לכנסת. עד כמה כל אחד מהגורמים הבאים משפיע עליך, אישית, להצביע למפלגה מסוימת?
 דיון בעמ' 148

כלל המדגם

משפיע	ככה-ככה	לא משפיע	לא יודע	סך הכול	
53.8	19.6	23.7	2.9	100	27.1. המצע של המפלגה
52.1	20.1	22.6	5.2	100	27.2. מה עשתה המפלגה בכנסת הקודמת בשביל אנשים כמוך
46.8	24.2	24.2	4.8	100	27.3. רשימת המועמדים של המפלגה לכנסת
28.6	23.3	42.2	5.9	100	27.4. נאמנות למפלגה שעבורה הצבעת בפעמים קודמות
63.2	13.8	19.3	3.7	100	27.5. ראש המפלגה
46.1	17.3	31.5	5.1	100	27.6. הסיכוי של המפלגה להיות בממשלה אחרי הבחירות

יהודים

סך הכול	לא יודע	לא משפיע	ככה-ככה	משפיע	
100	2.6	21.6	21.2	54.6	27.1. המצע של המפלגה
100	5.0	22.7	19.3	53.0	27.2. מה עשתה המפלגה בכנסת הקודמת בשביל אנשים כמוך
100	4.5	22.3	25.0	48.2	27.3. רשימת המועמדים של המפלגה לכנסת
100	5.9	44.0	22.2	27.9	27.4. נאמנות למפלגה שעבורה הצבעת בפעמים קודמות
100	3.4	17.2	13.8	65.6	27.5. ראש המפלגה
100	5.1	30.6	16.2	48.1	27.6. הסיכוי של המפלגה להיות בממשלה אחרי הבחירות

ערבים

סך הכול	לא יודע	לא משפיע	ככה-ככה	משפיע	
100	4.2	34.0	12.0	49.7	27.1. המצע של המפלגה
100	5.8	22.5	24.1	47.6	27.2. מה עשתה המפלגה בכנסת הקודמת בשביל אנשים כמוך
100	5.8	33.5	20.4	40.3	27.3. רשימת המועמדים של המפלגה לכנסת
100	5.8	34.0	28.3	31.9	27.4. נאמנות למפלגה שעבורה הצבעת בפעמים קודמות
100	5.3	29.3	14.1	51.3	27.5. ראש המפלגה
100	5.3	35.6	22.5	36.6	27.6. הסיכוי של המפלגה להיות בממשלה אחרי הבחירות

28. מבין הגורמים שציינת שמשפיעים עליך, מהו הגורם העיקרי, שמשפיע על ההחלטה שלך לאיזו מפלגה להצביע בבחירות לכנסת?

דיון בעמ' 151

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
22.0	20.5	20.8	המצע של המפלגה
15.2	21.1	20.1	מה עשתה המפלגה בכנסת הקודמת בשביל אנשים כמוך
8.9	5.1	5.8	רשימת המועמדים של המפלגה לכנסת
6.3	3.6	4.1	נאמנות למפלגה שעבורה הצבעת בפעמים קודמות
14.7	28.4	26.0	ראש המפלגה
6.3	8.7	8.3	הסיכוי של המפלגה להיות בממשלה אחרי הבחירות
7.3	2.7	3.5	כולם במידה שווה/אין עיקרי
3.6	1.9	2.1	אחר
15.7	8.0	9.3	לא יודע / מסרב
100	100	100	סך הכול

29. בקיץ שעבר הייתה בארץ מחאה המונית תחת הסיסמה "העם רוצה צדק חברתי". לדעתך, האם המחאה הייתה של רוב העם, של חלק משמעותי מהעם או שהייתה מחאה של מיעוט בלבד?

דיון בעמ' 127

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
34.0	36.1	35.8	מחאה של רוב העם
30.9	38.7	37.4	מחאה של חלק משמעותי מהעם
31.4	21.4	23.1	מחאה של מיעוט בלבד
3.7	3.8	3.7	לא יודע / מסרב
100	100	100	סך הכול

דיון בעמ' 131 30. לדעתך, באיזו מידה המחאה הצליחה או נכשלה ב:

כלל המדגם

סך הכול	לא יודע / מסרב	נכשלה	ככה-ככה	הצליחה	
100	4.8	20.6	28.6	46.0	30.1. הגברת המודעות של הציבור לנושא הפערים החברתיים-כלכליים
100	5.7	39.7	41.2	13.4	30.2. שינוי סדר העדיפויות החברתי-כלכלי של הממשלה
100	8.9	52.0	27.7	11.4	30.3. החלשת מעמדם והשפעתם של בעלי ההון הגדול
100	6.8	14.9	27.1	51.2	30.4. הגברת העניין של התקשורת בנושאים חברתיים-כלכליים

יהודים

סך הכול	לא יודע / מסרב	נכשלה	ככה-ככה	הצליחה	
100	5.0	20.5	27.8	46.7	30.1. הגברת המודעות של הציבור לנושא הפערים החברתיים-כלכליים
100	5.6	39.5	42.1	12.8	30.2. שינוי סדר העדיפויות החברתי-כלכלי של הממשלה
100	8.5	55.4	25.8	10.3	30.3. החלשת מעמדם והשפעתם של בעלי ההון הגדול
100	6.9	15.4	27.4	50.3	30.4. הגברת העניין של התקשורת בנושאים חברתיים-כלכליים

ערבים

סך הכול	לא יודע / מסרב	נכשלה	ככה-ככה	הצליחה	
100	4.2	20.9	32.5	42.4	30.1. הגברת המודעות של הציבור לנושא הפערים החברתיים-כלכליים
100	6.9	40.3	36.6	16.2	30.2. שינוי סדר העדיפויות החברתי-כלכלי של הממשלה
100	11.0	35.6	36.6	16.8	30.3. החלשת מעמדם והשפעתם של בעלי ההון הגדול
100	5.7	12.6	25.7	56.0	30.4. הגברת העניין של התקשורת בנושאים חברתיים-כלכליים

31. האם השתתפת או לא השתתפת באחד או יותר מאירועי המחאה בקיץ שעבר?
 דיון בעמ' 121

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
15.7	27.6	25.5	השתתפת
82.7	71.8	73.7	לא השתתפת
1.6	0.6	0.8	לא יודע / מסרב
100	100	100	סך הכול

32. האם לדעתך הדרישה ל"צדק חברתי" היא דרישה פוליטית או לא פוליטית?
 דיון בעמ' 129

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
37.7	41.2	40.6	פוליטית
53.9	52.5	52.7	לא פוליטית
8.4	6.3	6.7	לא יודע / מסרב
100	100	100	סך הכול

דיון בעמ' 159 33. מה אתה חושב שיקרה בעתיד הלא רחוק (בעשר-חמש עשרה השנים הבאות):

כלל המדגם

סך הכול	לא יודע	חושב שלא	חושב שכן	
100	6.8	11.7	81.5	33.1. ישראל תהיה מסוגלת להגן על עצמה צבאית-ביטחונית
100	7.4	52.1	40.5	33.2. ישראל תהפוך למדינה הרבה יותר דתית
100	5.4	76.4	18.2	33.3. ישראל תאבד את האופי היהודי שלה
100	10.3	53.1	36.6	33.4. ישראל תהיה בכידוד בינלאומי יותר מאשר היום
100	11.0	48.1	40.9	33.5. תפרוץ בישראל מחאה חברתית-כלכלית אלימה
100	7.1	67.6	25.3	33.6. ייחתם הסכם שלום עם הפלסטינים
100	5.0	11.6	83.4	33.7. ישראל תשמור על מעמדה כמדינת הייטק מובילה

יהודים

סך הכול	לא יודע	חושב שלא	חושב שכן	
100	6.3	8.3	85.4	33.1. ישראל תהיה מסוגלת להגן על עצמה צבאית-ביטחונית
100	7.9	53.5	38.6	33.2. ישראל תהפוך למדינה הרבה יותר דתית
100	4.7	78.2	17.1	33.3. ישראל תאבד את האופי היהודי שלה
100	11.0	56.3	32.7	33.4. ישראל תהיה בכידוד בינלאומי יותר מאשר היום
100	12.4	53.2	34.4	33.5. תפרוץ בישראל מחאה חברתית-כלכלית אלימה
100	7.6	69.9	22.5	33.6. ייחתם הסכם שלום עם הפלסטינים
100	5.0	10.1	84.9	33.7. ישראל תשמור על מעמדה כמדינת הייטק מובילה

ערבים

סך הכול	לא יודע	חושב שלא	חושב שכן	
100	8.9	28.3	62.8	33.1. ישראל תהיה מסוגלת להגן על עצמה צבאית-ביטחונית
100	4.8	45.5	49.7	33.2. ישראל תהפוך למדינה הרבה יותר דתית
100	8.3	68.1	23.6	33.3. ישראל תאבד את האופי היהודי שלה
100	6.8	37.7	55.5	33.4. ישראל תהיה כבידוד בינלאומי יותר מאשר היום
100	4.7	23.6	71.7	33.5. תפרוץ בישראל מחאה חברתית-כלכלית אלימה
100	4.8	56.5	38.7	33.6. ייחתם הסכם שלום עם הפלסטינים
100	5.8	18.3	75.9	33.7. ישראל תשמור על מעמדה כמדינת הייטק מובילה

34. אקרא לך את מה שהרבה שנים נחשבו המתחים העיקריים בחברה הישראלית. אמור לי לגבי כל אחד מן המתחים האלה עד כמה הוא נראה לך חזק או חלש כיום.

כלל המדגם

סך הכול / מסרב	לא יודע	חלש	ככה-ככה	חזק	
100	3.8	30.3	42.6	23.3	34.1. המתח בין מזרחים לאשכנזים
100	1.9	9.5	28.9	59.7	34.2. המתח בין דתיים לחילונים
100	4.4	10.5	33.3	51.8	34.3. המתח בין ימין לשמאל מדיני/ביטחוני
100	3.0	11.9	29.4	55.7	34.4. המתח בין עשירים לעניים
100	2.1	5.5	21.8	70.6	34.5. המתח בין יהודים לערבים

יהודים

סך הכול	לא יודע / מסרב	חלש	ככה-ככה	חזק	
100	2.3	33.4	43.1	21.2	34.1. המתח בין מזרחים לאשכנזים
100	1.7	9.4	29.8	59.1	34.2. המתח בין דתיים לחילונים
100	4.0	9.8	34.5	51.7	34.3. המתח בין ימין לשמאל מדיני/ביטחוני
100	3.4	11.1	29.4	56.1	34.4. המתח בין עשירים לעניים
100	2.6	4.3	20.9	72.2	34.5. המתח בין יהודים לערבים

ערבים

סך הכול	לא יודע / מסרב	חלש	ככה-ככה	חזק	
100	11.0	15.2	40.3	33.5	34.1. המתח בין מזרחים לאשכנזים
100	2.7	9.9	24.6	62.8	34.2. המתח בין דתיים לחילונים
100	5.8	14.1	27.7	52.4	34.3. המתח בין ימין לשמאל מדיני/ביטחוני
100	1.0	15.7	29.3	53.9	34.4. המתח בין עשירים לעניים
100	-	11.0	26.2	62.8	34.5. המתח בין יהודים לערבים

35. ואיזה מתח הכי חזק היום בעיניך בחברה הישראלית? דיון בעמ' 104

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
4.2	2.7	3.0	המתח בין מזרחים לאשכנזים
16.2	21.2	20.3	המתח בין דתיים לחילונים
8.9	8.6	8.7	המתח בין ימין לשמאל מדיני/ביטחוני
8.4	14.3	13.2	המתח בין עשירים לעניים
50.3	47.5	47.9	המתח בין יהודים לערבים
4.7	2.3	2.7	כולם אותו דבר / אין הבדל בעוצמה
7.3	3.4	4.2	לא יודע / מסרב
100	100	100	סך הכול

36. איך היית מגדיר את מידת ההצלחה של קליטת העולים שבאו מכרית המועצות לשעבר אחרי 1990 בחברה הישראלית?
 דיון בעמ' 110

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
27.7	30.5	30.0	מאוד מוצלחת
27.2	45.0	41.9	די מוצלחת
17.3	17.0	17.0	לא כל כך מוצלחת
17.8	4.7	6.9	בכלל לא מוצלחת
10.0	2.8	4.2	לא יודע / מסרב
100	100	100	סך הכול

37. ואיך היית מגדיר את מידת ההצלחה של קליטת העולים שבאו מאתיופיה אחרי 1990 בחברה הישראלית?
 דיון בעמ' 110

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
14.1	5.5	7.0	מאוד מוצלחת
21.5	15.1	16.2	די מוצלחת
25.1	41.0	38.3	לא כל כך מוצלחת
30.9	33.2	32.8	בכלל לא מוצלחת
8.4	5.2	5.7	לא יודע / מסרב
100	100	100	סך הכול

38. כל חברה בעולם מתחלקת לקבוצות חזקות ולקבוצות חלשות. להרגשתך, לאיזו קבוצה בחברה הישראלית אתה שייך כיום:

דיון בעמ' 86

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
20.4	21.3	21.1	לקבוצה חזקה
28.8	47.0	43.8	לקבוצה די חזקה
23.0	16.2	17.3	לקבוצה די חלשה
25.1	8.9	11.7	לקבוצה חלשה
2.7	6.1	6.1	לא יודע / מסרב
100	100	100	סך הכול

39. האם לדעתך הטענה שגברים הם מנהיגים פוליטיים יותר טובים מנשים היא נכונה או לא נכונה?

דיון בעמ' 153

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
34.0	31.8	32.2	נכונה
65.4	64.8	64.9	לא נכונה
0.6	3.4	2.9	לא יודע / מסרב
100	100	100	סך הכול

40. במדינות מסוימות במערב מקובל שכדי שמפלגה תקבל מימון מהמדינה, לפחות שליש מרשימת המועמדים שלה צריך להיות מורכב מנשים. האם אתה תומך בהצעה כזו בארץ או מתנגד לה?

דיון בעמ' 156

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
68.1	62.9	63.8	תומך
28.3	30.4	30.0	מתנגד
3.6	6.2	6.2	לא יודע / מסרב
100	100	100	סך הכול

דיון בעמ' 165

41. באופן כללי, האם אתה אופטימי או פסימי לגבי העתיד של ישראל?

מאוד אופטימי	די אופטימי	די פסימי	מאוד פסימי	לא יודע / מסרב	סך הכול
38.4	37.2	16.0	5.8	2.6	100
40.1	38.7	14.6	3.5	3.1	100
30.4	29.8	22.5	16.8	0.5	100
38.4	37.2	16.0	5.8	2.6	100

דיון בעמ' 167

42. (לאופטימיים בלבד) ציין את הגורם שתורם הכי הרבה לאופטימיות שלך לגבי העתיד של ישראל (שאלה פתוחה).

דיון בעמ' 167

43. (לפסימיים בלבד) ציין את הגורם שתורם הכי הרבה לפסימיות שלך לגבי העתיד של ישראל (שאלה פתוחה).

44. מבחינה מדינית-ביטחונית איך היית מגדיר את עצמך? (ראו לוח 2, נספח 4).

דיון בעמ' 53

45. מבין השיטות הכלכליות-חברתיות הבאות מהי השיטה הטובה ביותר בעיניך?

שיטה שהמדינה מתערבת מאוד בנושאים כלכליים-חברתיים (סוציאליזם)	שיטה שהמדינה די מתערבת בנושאים כלכליים-חברתיים (סוציאל-דמוקרטיה)	שיטה שהמדינה לא מתערבת בנושאים כלכליים-חברתיים והשוק חופשי (קפיטליזם)	לא יודע / מסרב	סך הכול
20.6	59.8	11.3	8.3	100
18.0	62.7	11.7	7.6	100
33.0	46.1	9.4	11.5	100
20.6	59.8	11.3	8.3	100

נספח 2: התפלגות נתוני מדד 2012 לעומת נתוני העבר (באחוזים)¹

פרק 1: המערכת הפוליטית: מהות, מבנה ותפקוד

1. מהו לדעתך המצב של ישראל כיום באופן כללי?

דיון בעמ' 27

2012	2011	2010	2009	2008	2007	2006	2005	2004	2003	
9.5	6.4	5.8	4.3	5.3	3.2	3.1	2.8	2.3	2.5	טוב מאוד
28.6	21.4	33.9	26.9	23.1	11.4	19.4	16.5	11.1	8.6	די טוב
40.5	41.0	35.2	38.4	35.7	34.3	38.2	37.5	32.9	26.1	ככה-ככה
11.4	16.0	13.8	17.1	16.1	25.0	18.4	16.8	22.7	24.3	די רע
8.6	13.7	9.8	12.2	18.2	25.2	20.4	25.8	30.6	38.5	רע מאוד
1.4	1.5	1.5	1.1	1.6	0.9	0.5	0.6	0.4	-	לא יודע / מסרב
100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	סך הכול

2. באיזו מידה אתה מרגיש את עצמך חלק ממדינת ישראל ובעיותיה?

דיון בעמ' 73

2012	2011	2010	2009	2008	2007	2006	2005	2004	2003	
35.5	39.6	33.5	32.3	28.1	28.0	35.3	43.6	45.3	52.0	במידה רבה מאוד
29.6	29.9	30.8	31.4	27.0	30.3	33.6	29.0	27.4	26.2	במידה רבה
20.8	18.2	22.0	23.6	27.6	25.3	20.5	14.4	16.8	12.7	במידה מסוימת
7.9	5.5	7.8	7.3	9.8	9.5	7.3	4.4	6.1	5.3	במידה מועטה
4.7	6.7	4.8	4.7	6.2	5.7	3.1	3.0	3.6	3.5	במידה מועטה מאוד
1.5	0.1	1.1	0.7	1.3	1.2	0.2	5.6	0.8	0.3	לא יודע / מסרב
100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	סך הכול

1 הערות כלליות:

- הניתוח ההשוואתי מציג תוצאות של כלל המדגם, ובכללם המסרבים / לא יודעים להשיב.
- נוסח השאלה וקטגוריות התשובה מוצגים לפי שאלון מדד 2012. הברלים בנוסח ובקטגוריות במדדי העבר, אם יש, או שאותה קטגוריה לא הופיעה באותה שנה מובאים לתשומת לב הקורא בהערות מתחת לכל לוח.
- כאשר מופיע הקיצור ל"נ הכוונה שבשנה זו השאלה לא נשאלה או שהקטגוריה לא הוצעה.

דיון בעמ' 77

3. עד כמה אתה גאה בהיותך ישראלי?

2012	2011	2010	2009	2008	2007	2006	2005	2004	2003	
57.6	58.1	56.2	50.4	53.0	46.6	55.6	52.1	48.8	57.6	גאה מאוד
23.8	24.6	23.1	27.3	25.1	28.7	29.7	26.7	28.4	26.1	די גאה
9.8	8.8	12.7	12.7	13.2	13.9	8.5	12.8	13.7	9.2	לא כל כך גאה
6.8	7.2	5.9	8.0	6.9	9.3	5.6	7.3	7.5	6.9	בכלל לא גאה
2.0	1.3	2.1	1.6	1.8	1.5	0.6	1.1	1.6	0.2	לא יודע / מסרב
100	100	100	100	100	100	100	-	100	100	סך הכול

דיון בעמ' 171

6. בטווח הרחוק האם אתה רוצה או לא רוצה לחיות בארץ?

2012	2011	2010	2009	2008	2007	2006	2005	2004	2003	
72.0	78.3	73.3	74.1	64.6	63.8	78.3	73.6	76.7	79.7	מאוד רוצה*
18.0	9.6	12.6	10.6	17.3	15.3	10.5	15.0	9.4	8.2	די רוצה*
6.5	8.2	7.8	10.0	11.4	12.7	6.7	8.1	8.8	8.2	לא כל כך רוצה*
2.3	3.1	5.8	4.6	5.2	7.5	3.5	2.3	4.6	3.4	מאוד לא רוצה*
1.2	0.8	0.5	0.7	1.5	0.7	1.0	1.0	0.5	0.5	לא יודע / מסרב
100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	סך הכול

* במרד 2011 ולפניו היו קטגוריות התשובה (בהתאמה): משוכנע שרוצה, רוצה אך לא משוכנע, יש לי ספקות, משוכנע שאינני רוצה.

דיון בעמ' 41 7. מה דעתך על הדרך שבה הממשלה מטפלת בבעיות שיש כיום במדינה?

2012	2011	2010	2009	2008	2007	2006	2005	2004	2003		
5.6	2.3	2.0	ל"נ	2.2	1.6	2.7	1.8	1.6	2.0	מטפלת בדרך טובה מאוד	
32.8	22.3	23.0		15.6	11.1	22.3	20.2	19.7	20.0	מטפלת בדרך טובה	
38.4	44.3	49.3		43.0	39.5	42.9	43.9	42.6	42.1	מטפלת בדרך לא כל כך טובה	
20.6	27.2	22.2		37.1	46.3	31.3	32.5	33.3	35.1	מטפלת בדרך לא טובה בכלל	
2.6	3.9	3.5		2.1	1.5	0.8	1.6	2.8	0.8	לא יודע / מסרב	
100	100	100		-	100	100	100	100	100	100	סך הכול

דיון בעמ' 37 8. האם לדעתך מדינת ישראל היום היא דמוקרטית במידה המתאימה, יותר מדי דמוקרטית או פחות מדי דמוקרטית?

2012	2011	2010	2009	2008	2007	2006	2005	2004	2003	
8.0	7.6	6.8	7.2	ל"נ	ל"נ	4.6	8.1	9.6	4.9	הרבה יותר מדי
16.0	16.8	20.3	18.7			12.5	15.3	16.2	15.5	יותר מדי
42.4	34.1	34.0	32.8			36.5	39.4	29.7	46.2	במידה המתאימה
26.6	27.5	29.0	27.3			34.1	29.0	34.2	25.5	פחות מדי
4.7	11.8	6.6	10.4			11.5	7.2	8.7	7.3	הרבה פחות מדי
2.3	2.2	3.3	3.6			0.8	1.0	1.6	0.6	לא יודע / מסרב
100	100	100	100			-	-	100	100	100

9. ישראל מוגדרת גם כמדינה יהודית וגם כמדינה דמוקרטית. באופן אישי, דיון בעמ' 33 איזה חלק מההגדרה הזאת חשוב לך יותר? (מדגם יהודים בלבד)

2012	2011	2010	2009	2008	2007	2006	2005	2004	2003	
34.3	29.5	32.4								מדינה יהודית
21.8	22.9	17.0								מדינה דמוקרטית
41.9	46.1	48.1								שתייהן חשובות באותה מידה
0.5	1.0	1.7	ל"נ	ל"נ	ל"נ	ל"נ	ל"נ	ל"נ	ל"נ	אף אחד לא חשוב לי
1.5	0.5	0.8								לא יודע / מסרב
100	100	100	-	-	-	-	-	-	-	סך הכול

10. האם אתה מסכים או לא מסכים לקביעה שהערכים אזרחי ישראל דיון בעמ' 112 מקופחים לעומת האזרחים היהודים?*

2012	2011	2010	2009	2008	2007	2006	2005	2004	2003	
30.9	29.8		36.0	27.3	20.8	27.4	21.9	23.8	27.4	בכלל לא מסכים
21.2	17.2		20.3	19.7	22.4	18.1	21.7	10.8	17.1	לא כל כך מסכים*
25.1	27.0	ל"נ	17.7	24.4	24.9	25.0	26.0	30.6	30.2	די מסכים*
19.5	22.7		22.6	25.6	27.9	28.3	29.2	32.3	24.9	מסכים מאוד*
3.3	3.3		3.4	3.0	4.0	1.2	1.2	2.5	0.4	לא יודע / מסרב
100	100	-	100	100	100	100	100	100	100	סך הכול

* במדרד 2011 ולפניו היו קטגוריות התשובה (בהתאמה): בכלל לא מסכים, מסכים במידה מועטה, מסכים במידה מסוימת, מסכים במידה רבה.

17. עד כמה אתה נותן אמון בכל אחד מהאנשים או המוסדות הבאים?: דיון בעמ' 54

2012	2011	2010	2009	2008	2007	2006	2005	2004	2003	
המפלגות										
31.5	28.3	32.6	35.4	46.9	44.1	41.3	50.3	37.8	34.0	בכלל אין לי אמון
30.5	32.7	39.3	39.9	36.1	32.5	35.9	31.6	34.0	33.4	במידה מועטה
28.7	31.9	19.8	16.9	13.5	17.5	19.2	15.5	22.8	28.0	במידה מסוימת
5.4	3.7	4.0	2.7	1.8	3.1	3.2	2.1	3.8	4.3	במידה רבה
3.9	3.4	4.3	5.1	1.7	2.8	0.4	0.5	1.6	0.3	לא יודע / מסרב
100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	סך הכול
ראש הממשלה										
22.8	25.3	35.3	33.9	55.1	46.7	32.6	38.1	31.3	25.6	בכלל אין לי אמון
18.7	24.0	24.8	29.2	26.8	30.5	23.9	22.6	23.4	21.4	במידה מועטה
36.7	33.3	27.8	25.8	13.3	16.7	28.0	25.7	31.7	33.2	במידה מסוימת
19.7	16.3	10.7	8.0	3.5	3.7	13.5	13.1	12.8	19.6	במידה רבה
2.1	1.1	1.7	3.1	1.3	2.4	2.0	0.5	0.8	0.2	לא יודע / מסרב
100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	סך הכול
התקשורת										
25.7	24.4	34.5	30.3	30.4	26.5	28.9	24.3	23.8	28.1	בכלל אין לי אמון
26.1	22.8	30.3	34.1	31.9	27.3	27.0	25.2	24.8	23.3	במידה מועטה
32.3	37.4	24.1	26.7	28.7	31.9	32.6	35.0	36.3	36.8	במידה מסוימת
14.0	14.4	9.7	7.8	8.3	12.5	11.4	15.1	14.7	11.8	במידה רבה
1.9	1.0	1.4	1.1	0.7	1.8	0.1	0.4	0.4	0.1	לא יודע / מסרב
100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	סך הכול

2012	2011	2010	2009	2008	2007	2006	2005	2004	2003	
בית המשפט העליון										
10.7	13.6	21.6	23.2	25.2	18.4	15.5	22.3	11.4	16.0	בכלל אין לי אמון
12.3	13.0	22.0	17.3	23.7	19.1	15.6	16.3	9.1	13.8	במידה מועטה
30.5	27.3	27.9	28.1	29.1	28.7	29.0	28.6	27.4	30.4	במידה מסוימת
42.9	41.4	23.8	23.1	18.3	29.2	37.5	31.4	49.0	39.4	במידה רבה
3.6	4.7	4.7	8.3	3.7	4.6	2.4	1.4	3.1	0.4	לא יודע / מסרב
100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	סך הכול
המשטרה										
15.8	20.5	23.2	30.3	35.6	30.3	28.7	19.1	15.5	14.9	בכלל אין לי אמון
21.3	21.8	33.5	27.7	31.1	27.1	26.8	24.6	18.3	18.6	במידה מועטה
40.0	38.2	29.8	27.2	23.1	28.3	30.7	36.2	41.8	41.6	במידה מסוימת
20.9	17.9	11.5	10.4	8.4	11.9	12.5	19.5	23.6	24.8	במידה רבה
2.0	1.6	2.0	4.4	1.8	2.4	1.3	0.6	0.8	0.1	לא יודע / מסרב
100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	סך הכול
נשיא המדינה										
9.3	10.8	14.6	21.8	29.6	54.2	15.3	17.6	12.3	16.1	בכלל אין לי אמון
9.6	9.8	14.3	15.9	22.4	20.0	16.9	16.9	12.9	15.6	במידה מועטה
22.5	21.8	25.7	27.4	24.1	14.9	30.3	29.4	33.7	36.1	במידה מסוימת
56.1	56.0	42.3	30.2	21.6	5.6	33.5	34.7	35.5	31.4	במידה רבה
2.5	1.6	3.1	4.7	2.3	5.3	4.0	1.4	5.6	0.8	לא יודע / מסרב
100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	סך הכול
הכנסת										
18.2	19.7	25.8	29.5	36.2	32.0	33.0	42.2	24.4	19.5	בכלל אין לי אמון
26.1	27.3	34.8	31.4	33.9	33.2	33.7	33.5	28.6	28.6	במידה מועטה
38.4	43.3	27.6	27.1	22.9	26.0	25.3	20.0	37.3	38.2	במידה מסוימת
14.3	8.3	8.8	8.6	5.5	6.2	7.4	4.0	8.5	13.1	במידה רבה
3.0	1.4	3.0	3.4	1.5	2.6	0.6	0.3	1.2	0.6	לא יודע / מסרב
100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	סך הכול

2012	2011	2010	2009	2008	2007	2006	2005	2004	2003		
צה"ל											
7.1	7.2	10.7	11.3	13.9	10.6	11.2	8.9	6.8	8.8	בכלל אין לי אמון	
5.8	5.8	8.1	7.5	15.2	14.8	9.6	7.6	7.1	7.6	במידה מועטה	
20.2	17.0	18.7	22.8	26.2	28.8	24.9	27.2	25.1	23.4	במידה מסוימת	
65.0	68.8	60.3	56.4	43.9	43.7	53.5	55.7	59.8	59.8	במידה רבה	
1.9	1.2	2.2	1.9	0.8	2.1	0.8	0.6	1.2	0.4	יודע/מסרב	
100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	סך הכול	
הממשלה											
18.0	22.3	30.5	30.7	41.4	37.2	31.2	26.6	27.7	19.9	בכלל אין לי אמון	
22.5	25.6	35.1	35.4	32.2	30.2	28.8	30.5	30.8	25.4	במידה מועטה	
41.3	41.1	26.4	24.9	20.1	23.6	29.6	30.3	35.3	40.8	במידה מסוימת	
15.5	9.9	6.3	6.1	5.0	6.6	9.1	12.1	4.4	13.8	במידה רבה	
2.7	1.1	1.7	2.9	1.3	2.4	1.3	0.5	1.8	0.1	לא יודע / מסרב	
100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	סך הכול	
מבקר המדינה											
9.1	8.3	ל"נ	18.2	22.7	ל"נ	ל"נ	ל"נ	ל"נ	ל"נ	-	בכלל אין לי אמון
10.9	9.8		14.3	24.6							במידה מועטה
31.4	28.7		30.2	25.6							במידה מסוימת
41.3	47.0		27.6	18.3							במידה רבה
7.3	6.2		9.7	8.8							לא יודע / מסרב
100	100		100	100							סך הכול

דיון בעמ' 102 18. באיזו מידה אתה מסכים או לא מסכים למשפטים הבאים?

18.1 יש לאסור על נואם לבטא בפומבי ביקורת חריפה נגד מדינת ישראל.

2012	2011	2010	2009	*2008	*2007	2006	2005	2004	2003	
32.4	22.4	ל"נ	23.0	15.8	19.5	ל"נ	ל"נ	ל"נ	ל"נ	בכלל לא מסכים
15.1	23.6		18.0	24.7	24.4					די לא מסכים
	ל"נ		ל"נ	19.8	18.5					לא בטוח
19.8	23.3		19.3	21.5	21.8					די מסכים
28.8	27.5		35.4	12.4	12.0					מסכים בהחלט
3.9	3.2		4.3	5.8	3.8					לא יודע / מסרב
100	100		-	100	100					100

* בשנים 2007-2008 הוצגו 5 קטגוריות תשובה, ואילו בשנים האחרות היו 4 קטגוריות. לכן קטגוריית האמצע "לא בטוח" חולקה בתרשים 1.52 בחלוקה יחסית בין המסכימים למתנגדים.

דיון בעמ' 101 18.2 בשום מצב אסור להשתמש באלימות להשגת מטרות פוליטיות.*

2012	2011	2010	2009	2008	2007	2006	2005	2004	2003	
7.5	18.1	16.5	13.2	27.1	12.5	8.1	9.6	13.6	7.3	בכלל לא מסכים
3.8	12.3	12.9	12.5	11.2	13.0	9.3	8.5	8.4	10.3	די לא מסכים
10.9	14.8	15.3	14.2	19.4	22.0	14.1	17.5	11.1	25.1	די מסכים
76.6	53.6	51.8	56.8	40.5	49.4	67.5	63.3	65.6	56.7	מסכים בהחלט
1.2	1.2	3.5	3.3	1.8	3.1	1.0	1.1	1.3	0.6	לא יודע / מסרב
100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	סך הכול

* במקום "אסור להשתמש באלימות" היה הניסוח בעבר "לא ניתן להצדיק שימוש באלימות".

18.3 בסך הכול רוב חברי הכנסת עובדים קשה ומבצעים את תפקידם בסדר. דיון בעמ' 44

2012	2011	2010	2009	2008	2007	2006	2005	2004	2003	
31.6	27.8									בכלל לא מסכים
30.2	35.3									די לא מסכים
26.3	28.7	ל"נ	ל"נ	ל"נ	ל"נ	ל"נ	ל"נ	ל"נ	ל"נ	די מסכים
7.6	4.4									מסכים בהחלט
4.3	3.8									לא יודע / מסרב
100	100	-	-	-	-	-	-	-	-	סך הכול

18.4 פוליטיקאים דואגים יותר לאינטרסים האישיים שלהם מאשר לאינטרסים של הציבור.* דיון בעמ' 44

**2012	2011	2010	2009	2008	2007	2006	2005	2004	2003	
78.1	70.6	49.1	48.5	49.8	65.3	63.6		48.2	52.8	לאינטרס האישי
18.5	11.6	26.4	28.4	23.4	14.1	10.2		15.3	14.5	לאינטרס הציבורי
3.4	17.8	24.5	23.1	26.8	20.6	26.2	ל"נ	36.5	32.7	לא יודע / מסרב / לא בטוח / במידה דומה
100	100	100	100	100	100	100	-	100	100	סך הכול

* שאלה זו עברה במרוצת השנים גלגולים אחדים: מול האינטרס האישי של "האנשים המנהלים את המדינה" "המנהיגים", והחל מ-2009 "הפוליטיקאים", הוצגו "האינטרס של הציבור שבחר בהם", האינטרס הציבורי (הכללי) או האינטרס של "המדינה בכלל". גם מספר אפשרויות התשובה היה שונה במהלך השנים – 3, 4 או 5. לפיכך אוחדו כל אלה לצורך יצירת התרשים המשווה (תרשים 1.16) ל-100% וחולקו יחסית בין האינטרס האישי לציבורי.

** ב-2012 הושמטה קטגוריית האמצע "לא בטוח", שהבוחרים בה בלוח זה בשנים האחרות צורפו ל"לא יודע / מסרב". ולכן האחוזים בקטגוריות התוכן, אינטרס אישי מול אינטרס ציבורי גבוהים יותר ב-2012 על חשבון ה"לא בטוח".

23. האם אתה אוהד או פעיל של מפלגה כלשהי? דיון בעמ' 92

2012	2011	2010	2009	2008	2007	2006	2005	2004	2003	
75.2	69.3					64.8	77.6	70.6	74.8	לא אוהד ולא פעיל בשום מפלגה
3.6	ל"נ					ל"נ	ל"נ	ל"נ	ל"נ	התפקדת למפלגה, אבל לא רואה עצמך חבר בה
14.2	23.2					28.7	14.4	21.6	17.1	אוהד של מפלגה אך לא חבר
2.7	5.4					3.8	3.0	3.3	4.3	חבר במפלגה
1.3	1.3					1.9	1.6	2.8	1.7	חבר פעיל במפלגה
0.2	0.4					0.3	0.3	0.3	0.2	חבר ובעל תפקיד במפלגה
2.8	0.4					0.5	3.1	1.4	1.9	לא יודע / מסרב
100	100	-	-	-	-	100	100	100	100	סך הכול

24. האם אתה חבר או פעיל בארגון אזרחי או בקבוצה שאינה מפלגה דיון בעמ' 92 העוסקים בנושאים חברתיים-פוליטיים?*

2012	2011	2010	2009	2008	2007	2006	2005	2004	2003	
10.0					19.0					כן
88.3					81.0					לא
1.7	ל"נ	ל"נ	ל"נ	ל"נ	-	ל"נ	ל"נ	ל"נ	ל"נ	לא יודע / מסרב
100	-	-	-	-	100	-	-	-	-	סך הכול

* הנוסח ב-2007 היה כלדקמן: האם אתה חבר או משתתף בפעילות בארגון חברתי כלשהו הפועל לרווחת הכלל?

דיון בעמ' 146 25. באיזו מידה אתה מסכים או לא מסכים עם המשפטים הבאים:

25.1 התחרות בין המפלגות מחזקת את הדמוקרטיה.*

2012	2011	2010	2009	2008	2007	2006	2005	2004	2003	
18.6	7.2					8.2				בכלל לא מסכים
17.5	19.7					14.5				די לא מסכים
ל"נ	17.1					24.8				לא בטוח
34.5	34.9	ל"נ	ל"נ	ל"נ	ל"נ	34.4	ל"נ	ל"נ	ל"נ	די מסכים
24.3	18.4					15.4				מסכים בהחלט
5.1	2.7					2.7				לא יודע / מסרב
100	100	-	-	-	-	100	-	-	-	סך הכול

* ב־2006 וב־2011 היו 5 קטגוריות תשובה ובנוסף מעט שונה (בהתאמה): בהחלט לא מסכים, לא מסכים, לא בטוח, מסכים, מסכים בהחלט. לשם השוואה קטגוריית האמצע "לא בטוח" חולקה בתרשים 1.76 חלוקה יחסית בין המסכימים למתנגדים.

דיון בעמ' 139 25.2 המפלגות בארץ משקפות את מה שחושב הציבור.*

2012	2011	2010	2009	2008	2007	2006	2005	2004	2003	
23.1	14.5									בכלל לא מסכים
27.1	27.3									די לא מסכים
ל"נ	23.0									לא בטוח
33.8	24.0	ל"נ	ל"נ	ל"נ	ל"נ	ל"נ	ל"נ	ל"נ	ל"נ	די מסכים
9.5	9.1									מסכים בהחלט
6.4	2.1									לא יודע / מסרב
100	100	-	-	-	-	-	-	-	-	סך הכול

* ב־2011 היו 5 קטגוריות תשובה ובנוסף מעט שונה (בהתאמה): בהחלט לא מסכים, לא מסכים, לא בטוח, מסכים, מסכים בהחלט. לשם השוואה קטגוריית האמצע "לא בטוח" חולקה בתרשים 1.71 חלוקה יחסית בין המסכימים למתנגדים.

25.3 לא חשוב למי מצביעים, זה לא משנה את המצב. * דיון בעמ' 143

2012	2011	2010	2009	2008	2007	2006	2005	2004	2003	
33.9		28.0	31.7			26.5		26.2	19.9	בכלל לא מסכים
17.2		19.9	16.1			23.6		30.1	34.3	די לא מסכים
ל"נ		ל"נ	ל"נ			13.3		10.8	11.8	לא בטוח*
20.2	ל"נ	20.8	19.7	ל"נ	ל"נ	19.3	ל"נ	16.8	23.1	די מסכים
22.6		28.0	29.2			16.9		15.7	10.8	מסכים בהחלט
6.1		3.3	3.3			0.3		0.4	0.1	לא יודע / מסרב
100	-	100	100	-	-	100	-	100	100	סך הכול

* בשנים 2003-2006 היו 5 קטגוריות תשובה ובנוסף מעט אחר: בהחלט לא מסכים, לא מסכים, לא בטוח, מסכים, מסכים בהחלט. לשם השוואה קטגוריית האמצע "לא בטוח" חולקה בתרשים 1.75 חלוקה יחסית בין המסכימים למתנגדים.

26. האם לדעתך יש או אין הבדלים ביכולתן של המפלגות השונות לטפל בבעיות המדינה?

****2012	**2011	**2010	*1981	
64.8	11.1	25.6	12.0	יש הבדלים
	26.3	22.7	23.0	
			31.5	
ל"נ	***16.9	ל"נ	ל"נ	
29.5	27.6	23.2	13.8	אין הבדלים
			5.5	
	15.3	23.6	12.3	
5.7	2.9	4.9	1.9	לא יודע / מסרב
100	100	100	100	סך הכול

* בסקר בחירות שנערך במאי 1981 הוצגו 6 קטגוריות תשובה – מ"הבדלים גדולים מאוד" עד "בכלל אין הבדלים" – שקובצו לצורך השוואה לשתי קטגוריות.

** בשנים 2010 ו-2011 הוצגה שאלה שבדקה את העמדה כלפי ההיגד "היום אין הבדלים אמיתיים בין המפלגות", בלי שהזכרה יכולת הטיפול של המפלגות בבעיות של המדינה. הקטגוריות נוסחו על הרצף שבין "בהחלט לא מסכים" ל"מסכים בהחלט", שקובצו בתרשים המשווה 1.75 לשתי קטגוריות.

*** בשנת 2011 הייתה קטגוריית אמצע "לא בטוח", שלשם השוואה חולקה בתרשים 1.75 חלוקה יחסית בין המסכימים למתנגדים.

**** ב-2012 נוסח השאלה והה לנוסח של 1981, אך הוצגו 2 קטגוריות: "יש הבדלים" / "אין הבדלים".

דיון בעמ' 153 39. האם לדעתך הטענה שגברים מנהיגים פוליטיים טובים יותר מנשים היא נכונה או לא נכונה?*

2012	2011	2010	2009	**2008	**2007	2006	2005	2004	2003	
32.2		30.6	33.6	26.9	23.3		36.2	29.6	34.3	נכונה
		ל"נ	ל"נ	15.7	13.5		ל"נ	ל"נ	ל"נ	לא בטוח**
64.9	ל"נ	65.5	61.9	55.1	60.6	ל"נ	62.3	69.0	65.0	לא נכונה
2.9		3.9	4.5	2.3	2.6		1.5	1.4	0.7	לא יודע / מסרב
100	-	100	100	100	100	-	100	100	100	סך הכול

* בכל השנים הקודמות התשובות דורגו בסולם שהתחיל ב"לגמרי לא מסכים" והסתיים ב"מסכים בהחלט".

** סולם התשובות בשנים קודמות נע בין 4 קטגוריות תשובה ל-5 (הקטגוריה האמצעית "לא בטוח" נוספה אך ורק בשנים 2007 ו-2008 וחולקה בתרשים 1.81 בחלוקה יחסית בין המסכימים למתנגדים).

נספח 3: ההרכב החברתי-דמוגרפי של (כלל) המדגם (באחוזים)

מין	כלל המדגם
גברים	49.2
נשים	50.8
סך הכול	100
גיל	
34-18	35.5
54-35	34.0
+55	30.2
לא השיבו	0.3
סך הכול	100
השכלה	
יסודית או תיכונית חלקית	11.5
תיכונית מלאה ללא תעודת בגרות	13.4
תיכונית מלאה עם תעודת בגרות	25.1
על-תיכונית (סמינר למורים, בי"ס לאחיות, בי"ס להנדסאים, ישיבה)	13.2
השכלה אקדמית חלקית	5.6
תואר אקדמי מלא, תואר ראשון	21.6
תואר אקדמי מלא, תואר שני ומעלה	8.7
לא השיבו	0.7
סך הכול	100
הכנסה חודשית למשק בית	
מתחת לממוצע	41.6
כמו הממוצע	25.0
מעל הממוצע	22.0

11.4	לא השיבו
100	סך הכול
לאום	
82.8	יהודים ואחרים ¹
17.2	ערבים
100	סך הכול
דת (ערבים)	
77.5	מוסלמים
9.4	נוצרים
8.9	דרוזים
4.2	אחר (נגד דת / בדווי, ערבי) / מסרב להשיב
100	סך הכול
מוצא עדתי (יהודים, לפי יבשת הלידה של המרואיין ושני הוריו)²	
24.8	ישראל-ישראל
9.6	אירופה-אמריקה
13.0	חבר המדינות
33.5	אסיה-אפריקה
1.4	אתיופיה
17.7	מעורב, כולל אחר וחסר מידע כלשהו ³
100	סך הכול

- 1 ה"אחרים" מוגדרים על ידי הלמ"ס: נוצרים שאינם ערבים או חסרי דת. 0.7% מהמדגם הגדירו כך את עצמם.
- 2 הקטגוריות אירופה-אמריקה ואסיה-אפריקה כוללות גם ילידי ישראל ששני ההורים ממקומות מוצא אלו. כאשר משווים את המדגם שלנו לפי מקום לידה ומוצא האב, כנהוג בלמ"ס, יש במדגם עורף מסוים של ילידי אסיה-אפריקה וצאצאיהם ילידי ישראל וחוסר מסוים ב- (א) ילידי אירופה-אמריקה; (ב) עולי חבר המדינות וצאצאיהם ילידי ישראל; ו- (ג) ילידי ישראל דור שני.
- 3 רוב המסווגים לקטגוריית המוצא המעורב (14.5%) הם ילידי ישראל ששני הוריהם ממוצא שונה. השאר - 3.1% - הם ילידי חו"ל שהוריהם ממוצא שונה.

ותק בארץ (יהודים)	
85.2	ילידי הארץ או ותיקים (שהגיעו לפני 1990)
14.1	עולים 1990 (ואילך)
0.7	לא השיבו
100	סך הכול

נספח 4: התפלגות המשתנים של ההגדרות העצמיות (באחוזים)

לוח 1: מידת דתיות (יהודים)

חרדי	6.0
חרדי לאומי*	2.2
דתי	11.8
מסורתי דתי	12.7
מסורתי לא דתי	20.7
חילוני	45.6
לא יודע / מסרב	1.0
סך הכול	100

* כאמור במבוא, בעקבות דיונים שהתקיימו לאחרונה סביב פרסום כמה דוחות של המכון הישראלי לדמוקרטיה, הפרדנו במדד הנוכחי בפעם הראשונה את המגזר החרדי-לאומי (חרד"ל), הן מן הקבוצה הדתית והן מן הקבוצה החרדית. ניתוחי הנתונים של סקר זה מורים כי אמנם זו קבוצה קטנה, אך יש לה תפיסות עצמיות ועמדות נבדלות.

לוח 1א: גיל ומידת דתיות (יהודים)

כמו בשנים קודמות גם השנה קבוצת הגיל הצעירה הגדירה את עצמה יותר חרדית ודתית ממה שהגדירו את עצמם גילאי הביניים והמבוגרים. להלן ההתפלגויות של השנה:

גיל	חרדי לאומי	חרדי	דתי	מסורתי דתי	מסורתי לא דתי	חילוני	אחר / לא יודע / מסרב	סך הכול
18-34	4.2	10.2	15.5	10.6	19.0	39.4	1.1	100
35-54	1.5	4.7	8.4	15.3	19.3	50.4	0.4	100
+55	0.7	3.2	11.4	12.5	24.2	47.0	1.0	100

לוח 2: הגדרה עצמית על רצף ימין-שמאל מבחינה מדינית-ביטחונית (יהודים)

21.5	ימין
29.1	ימין מתון
29.8	מרכז
7.2	שמאל מתון
3.7	שמאל
8.7	לא יודע / מסרב
100	סך הכול

לוח 2א: מחנה פוליטי ודתיות
 כפי שמראה הלוח שלהלן, החפיפה בין עמדה פוליטית (ימין-שמאל) לבין מידת הדתיות רבה (יהודים):

מחנה פוליטי	חרדי לאומי	חרדי	דתי דתי	מסורתי לא דתי	מסורתי	חילונים	אחר / לא יודע / מסרב	סך הכול
ימין	8.9	3.8	17.1	15.5	21.6	32.4	0.7	100
מרכז	1.2	0.8	6.0	10.8	19.6	60.4	1.2	100
שמאל	1.1	-	1.1	3.3	12.0	82.5	-	100

לוח 3: מיקום עצמי על רצף הגדרה עצמית כציוני (יהודים)

45.3	מאוד ציוני
36.4	די ציוני
10.2	לא כל כך ציוני
5.3	בכלל לא ציוני
2.8	לא יודע / מסרב
100	סך הכול

דיון בעמ' 86 לוח 4: מיקום עצמי על רצף ההשתייכות לקבוצה החזקה-חלשה בחברה הישראלית (כלל המדגם)

21.1	קבוצה חזקה
43.8	קבוצה די חזקה
17.3	קבוצה די חלשה
11.7	קבוצה חלשה
6.1	לא יודע
100	סך הכול

כשני שלישים מהציבור הישראלי משייכים את עצמם לשתי הקבוצות החזקות, וכשליש מתפלגים בין הקבוצה החלשה לקבוצה החלשה מאוד. מפאת קוטנן של שתי הקבוצות האחרונות החלטנו לצרף אותן בניתוח לקבוצה אחת.

לוח 4א: פילוח השיוך החברתי לקבוצות חברתיות על פי מאפיינים חברתיים-דמוגרפיים או חברתיים-פוליטיים

סך הכול	לא יודע / מסרב	קבוצה די + מאוד חלשה	קבוצה חזקה	קבוצה מאוד חזקה	
100	6.1	29.0	43.8	21.1	כלל המדגם
לאום					
100	6.6	25.1	47.0	21.3	יהודים
100	2.9	48.0	28.8	20.3	ערבים
ותק בארץ (יהודים)					
100	9.5	46.1	33.1	11.3	עולים מ-1990 ואילך
100	4.7	20.2	49.3	25.8	ילידי ישראל ועולים ותיקים לפני 1990
גיל					
100	4.1	29.6	45.9	20.4	צעירים
100	4.6	29.2	43.9	22.3	גילאי ביניים
100	9.4	28.7	41.4	20.5	מבוגרים

סך הכול	לא יודע / מסרב	קבוצה די + מאוד חלשה	קבוצה חזקה	קבוצה מאוד חזקה	
מין					
100	6.4	32.1	42.4	19.1	נשים
100	5.4	25.9	45.5	23.2	גברים
השכלה					
100	6.7	37.6	35.7	20.0	עד תיכונית ללא בגרות
100	4.3	28.1	47.7	19.9	תיכונית + בגרות
100	4.6	31.3	44.3	19.8	על-תיכונית ואקדמית חלקית
100	7.5	21.4	47.2	23.9	תואר אקדמי מלא
הכנסה משפחתית					
100	7.1	42.3	33.3	17.3	מתחת לממוצע
100	4.3	25.9	47.8	22.0	כמו הממוצע
100	1.8	11.6	57.3	29.3	מעל הממוצע
עמדה פוליטית (יהודים)					
100	5.1	23.2	48.0	23.7	ימין
100	6.4	23.4	50.4	19.8	מרכז
100	5.4	21.7	52.2	20.7	שמאל
דתיות (יהודים)					
100	8.1	20.0	48.8	23.1	חילונים
100	7.0	28.4	46.5	18.1	מסורתיים
100	4.1	27.3	44.4	24.2	דתיים
100	-	16.7	61.1	22.2	חרדים לאומיים
100	2.0	38.0	36.0	24.0	חרדים
מוצא (יהודים)					
100	4.1	23.9	51.9	20.1	ילידי ישראל, אב יליד ישראל
100	5.0	16.5	52.2	26.3	ילידי ישראל, אב יליד אסיה-אפריקה

סך הכול	לא יודע / מסרב	קבוצה די + מאור חלשה	קבוצה חזקה	קבוצה מאוד חזקה	
100	5.1	16.5	49.5	28.9	ילידי ישראל, אב יליד אירופה-אמריקה
100	7.9	26.9	40.9	24.3	ילידי אסיה-אפריקה
100	16.2	11.8	51.5	20.5	ילידי אירופה-אמריקה (לא כולל עולים מ-1990 ואילך)*

* מצאנו לנכון להציג בנפרד את ילידי אירופה-אמריקה הוותיקים ואת העולים ממוצא זה, שכן תחשותיהם בעניין זה שונות.

לוח 5: מיקום עצמי על רצף הגדרה עצמית* של שיוך עדתי (יהודים)

21.5	אשכנזי
48.7	מזרחי
10.9	גם אשכנזי וגם מזרחי
16.1	לא אשכנזי ולא מזרחי
2.8	לא יודע / מסרב
100	סך הכול

* למרואיינים הוצגו הקטגוריות הרשומות בלוח, אולם מקצתם העדיפו להשתמש בקטגוריות שונות שקודדנו לתוך סיווג זה, לדוגמה: הוספנו לקטגוריה מזרחי – ספרדי / מרוקאי; ולקטגוריה של לא אשכנזי ולא מזרחי הוספנו – יהודי / ישראלי / אדם מתנגד לעדתיות.

כפי שמורה הלוח, גם כיום רוב הציבור היהודי בישראל (70.2%) מגדיר את עצמו לפי שיוך עדתי. השוואת התפלגות ההגדרה העצמית של העדה למוצא המסווג לפי יבשת הלידה של המרואיין ושני הוריו (נספח 3) מלמדת כי רבים יותר מגדירים את עצמם "מזרחים" משיעור המזרחים ה"אובייקטיבי" במדגם – 48.7% הגדירו כך את עצמם, בעוד ילידי אסיה-אפריקה וילידי ישראל ששני ההורים ממוצא זה הוא 34.9% בלבד. שיעור המגדירים את עצמם אשכנזים קרוב לשיעורם ה"אובייקטיבי" – 21.5% לעומת 22.6%. 27% משייכים את עצמם לשתי קבוצות המוצא בעת ובעונה אחת או אף לא לאחת מהן.

האם ההגדרה העצמית של ההשתייכות העדתית של ילידי ישראל, ובעיקר הדור השני לילידי הארץ או מי שנולד להורים ממוצא מעורב, שונה מזו של כלל המדגם היהודי?

לוח 5א מלמד שהתפלגות ההגדרה העצמית העדתית של כלל ילידי ישראל דומה לזו של כלל המדגם. לעומת זאת בקרב ילידי ישראל ממוצא מעורב בולטת מאוד הבחירה בהגדרה העצמית האשכנזית (69%).

בקרב ילידי ישראל ששני הוריהם נולדו בארץ הרוב עדיין משייכים את עצמם לאחת מקבוצות המוצא (61%). ואולם שיעור גבוה יותר, בהשוואה לכלל המדגם (היהודי), לא משייך את עצמו לאחת הקבוצות העדתיות או משייך את עצמו לשתייהן (35% לעומת 27%, בהתאמה). פחות הגדירו את עצמם מזרחים בהשוואה לכלל המדגם (38% לעומת 48.7%).

לוח 5א: מיקום עצמי של שיוך עדתי, ילידי ישראל, לפי יבשת לידה של אביו ואמו של המרוויין (יהודים)

	כלל המדגם	כלל ילידי ישראל	יליד ישראל שאחד מהוריו יליד אסיה-אפריקה והאחר יליד אירופה-אמריקה	ילידי ישראל ששני ההורים ילידי ישראל
אשכנזי	21.5	20.8	69.0	23.0
מזרחי	48.7	47.4	6.0	38.0
גם אשכנזי וגם מזרחי	10.9	12.8	19.0	15.0
לא אשכנזי ולא מזרחי	16.1	16.1	6.0	20.0
לא יודע / מסרב	2.8	2.9	-	4.0
סך הכול	100	100	100	100

לסיכום, נראה כי הזהות העדתית עדיין רלוונטית היום בהגדרה העצמית של הישראלים היהודים, בכלל זה ילידי ישראל, ואפילו של הדור השני לילידי הארץ אם כי בשיעור נמוך מזה של כלל המדגם.

אשר לתחושת הקיפוח: הממצאים סותרים מעט. מתברר כי השיוך העצמי לקבוצה חזקה או חלשה בחברה הישראלית של ילידי ישראל ממוצא מזרחי דומה לזו של ילידי ישראל ממוצא מערבי (בניגוד לשיוך של ההורים ילידי חו"ל). כמו כן, רבים יותר מגדירים את עצמם מזרחים בהשוואה לחלקם של המזרחים לפי הסיווג של ארצות הלידה. ממצא זה עשוי ללמד על "גאוונה" במוצא, אבל מנגד ילידי ישראל שהוריהם ממוצא מעורב לפי סיווג ארצות הלידה העדיפו באופן בולט להגדיר את עצמם אשכנזים.

צוות מדד הדמוקרטיה הישראלית 2012

פרופ' תמר הרמן היא המנהלת המדעית של מרכז גוטמן לסקרים, עמיתה בכירה במכון הישראלי לדמוקרטיה ופרופסור מן המניין למדע המדינה באוניברסיטה הפתוחה.

ד"ר ניר אטמור הוא חבר בצוות המחקר של הפורום לתיקון שיטת הממשל של המכון הישראלי לדמוקרטיה ומרצה במכללה האקדמית צפת.

אלה הלר היא רכזת הסקרים של מרכז גוטמן לסקרים של המכון הישראלי לדמוקרטיה. היא שימשה בעבר מנהלת המחקר במכון הסקרים של "מודיעין אזרחי" וחוקרת בכירה במרכז המחקר והמידע של הכנסת.

יובל לבל הוא חבר בצוות פרויקט המחקר "שיקום האמנה החברתית" של המכון הישראלי לדמוקרטיה ומרכז קורסים בתחום מדע המדינה באוניברסיטה הפתוחה.

תקצירים

ערבית

רוסית

אנגלית

مؤشر الديمقراطية الإسرائيلية للعام 2011

النتائج والاستنتاجات الرئيسية

ترك الاستطلاع الذي أجري عام 2012، مثل العديد من الاستطلاعات السابقة التي تناولت مؤشر الديمقراطية الإسرائيلية "صدى" عاليًا: لقد تم إجراؤه في ظل الأزمة الاقتصادية العالمية التي تهدد بزعة الاقتصاد الإسرائيلي أيضًا؛ وعلى خلفية محاسبة ذاتية وطنية قاسية حول جوهر الاحتجاجات الاجتماعية-الاقتصادية في الصيف المنصرم ونتائجها، ومن منطلق عدم اليقين فيما يتعلق بإعادة إحياء هذه الاحتجاجات أو عدم إحيائها في صيف العام 2012؛ بعد موجة من محاولات التشريع غير الديمقراطية والتصريحات الإشكالية جدًا من الناحية الديمقراطية التي أدلى بها أصحاب مناصب سياسية؛ وتأثير الانتخابات الوشيكة للكنيست. كل ذلك دون الأخذ بعين الاعتبار غيمة التهديد الإيراني الثقيلة والنقاش الذي أثارته كل هذه الأمور مجتمعة حول مستقبل إسرائيل.

على ضوء كثرة المخاطر المشنقة من الوضع، وكثرة التحليلات الناقدة جدًا من قبل خبراء في مجالات مختلفة بالنسبة للنظام السياسي وأصحاب المناصب فيه، وبالنسبة للمزاج المتشائم الذي ميّز هذا العام معظم التغطيات الإعلامية حول مواضيع السياسة الداخلية (والخارجية وهذه الناحية ليست من شأننا)، فقد توقعنا أن يتكدر الرأي العام أيضًا. إلا أنه بناء على هذا التقرير، عند تقييم المجتمع للوضع السياسي والمستقبل المتوقع لدولة إسرائيل، لا تبدو هناك إشارات تدل على تدهور ملحوظ مقارنة بالعام المنصرم، ولا تظهر في الرأي العام إشارات لرؤى قريبة. صحيح أن المعطيات في هذه السنة أيضًا تشير إلى قدر غير قليل من عدم الرضا والانتقاد، وخاصة فيما يتعلق بأداء السياسيين والأحزاب، إلا أنه عند قياس الأمور لم يتم التطرق إلى اغتراب مدني عميق عن النظام أو غضب مكبوت، وهي عناصر حيوية لتكون ضغط فعال من الأسفل لإحداث تغييرات كبيرة في هياكل وعمليات الحكم. على هذه الخلفية، ربما يتسنى فهم لماذا - حتى وقت كتابة هذه الأسطر على الأقل - لم تكن هناك هبة متجددة للاحتجاجات الاجتماعية-الاقتصادية على شكل مظاهرات في الشوارع يشارك فيها الكثيرون. كما أنه لم تبد إشارات تدهور في الوعي الديمقراطي لدى المجتمع الإسرائيلي. صحيح أنه عندما نتحدث عن المجتمع اليهودي، فإن توازن تعريف الدولة بين "يهودية" و"ديمقراطية"، يميل نحو "اليهودية" (هنالك أغلبية ملحوظة تدعم هذه الإمكانية في الفئات المتدينة)، وصحيح أن هنالك إنكار للإجفاف بحق الأقلية العربية، ولكن في الوقت ذاته هنالك معارضة ملحوظة، هذا العام، لحل "الزعيم القوي" الواهم واستخدام أساليب غير ديمقراطية، مثل: استخدام القوة لخلق تغييرات سياسية. حين يجري الحديث عن المجتمع العربي، نجد أنه فبالرغم من أن مستوى الاغتراب أعلى وعدم الرضا أعمق مما هو عليه في المجتمع اليهودي، إلا أنه يسود في أوساط هذا المجتمع أيضًا (المجتمع العربي) قبول لقواعد اللعبة الديمقراطية أو الاستعداد "لتحطيم الحواجز".

إذن ما الذي يمكن قوله بنظرة من الأعلى فيما يتعلق بنظرة الإسرائيليين اليوم إلى الدولة وإلى النظام السياسي على مختلف جوانبه؟ فيما يلي عدة مزايا عامة. تجدون ملخصات للنتائج ذاتها في ختام كل فصل من فصول التقرير .

بحق أو بغير حق، فإن المجتمع يقيم اليوم الوضع الاقتصادي السائد في دولة إسرائيل على أنه معقول أو جيد. هذا التقدير هو تقييم مشترك للمجتمعين اليهودي والعربي ويشكل على ما يبدو ركيزة للرواية المتفائلة السائدة فيما يتعلق بالمستقبل (الذي حللناه إلى عوامل). بالرغم من أحاديث الصالونات أيام الجمعة، في نقاشات عبر شبكة الإنترنت وفي برامج الاستضافة الإذاعية والتلفزيونية، عن الدولة التي "على وشك أن تتلاشى"، يتضح أن التوقعات من الداخل والخارج تشير إلى أن إسرائيل قد أصبحت معزولة عن الحلبة الدولية، وأن وضعها الأمني خطير وقدرتها على الدفاع عن نفسها آخذة بالتآكل، وأن مكانتها كدولة هابتك عظمى، وأن توجه فرض الدين آخذ في التعاطم وأنها بدأت تفقد طابعها اليهودي وأن الفجوات الاجتماعية-الاقتصادية التي تتعمق ستؤدي إلى احتجاجات عنيفة تزعزع الهدوء. كل هذه الأمور لم يتم تدويتها لدى المجتمع الإسرائيلي، وبالذات لدى الجانب غير اليهودي منه. صحيح أن العرب أقل رضا تافؤلاً، يشعرون بالإحباط أكثر ويضعف عندهم الرادع الذي يمنعهم من دعم استخدام الوسائل غير القانونية لتحقيق أهداف سياسية، غير أنهم عادة لا يتوقعون، لإسرائيل مستقبلاً أسود وهم ليسوا بعيدين عن اليهود في مواضيع كثيرة متعلقة بتقييم أداء النظام السياسي، سلم الأولويات الوطنية وما شابه. لا يرى المجتمع أن في الأفق توقيعاً على معاهدة سلام مع الفلسطينيين، وهذا التشاؤم فيما يتعلق باحتمالات السلام ما هو إلا أحد الأمثلة الكثيرة التي ترد في التقرير عن وجه الشبه الكبير في التقديرات السياسية-الاجتماعية للمجتمعين اليهودي والعربي. كافة النتائج تدعم ما توصلت إليه أبحاث أخرى من استنتاجات،¹ مفادها أننا لسنا بصدد مجتمعين لا نقاط تماس بينهما من حيث المفاهيم وأن العرب لم يديروا ظهورهم لدولة إسرائيل.

يعتبر المجتمع اليهودي مستوى ديمقراطية النظام السياسي الإسرائيلي ملائماً، بالرغم من أن التقدير الأكثر انتشاراً في العام الماضي أشار إلى أنه أقل ديمقراطية مما يجب. نستطيع أن نفترض أن احتجاجات صيف 2011 والأسلوب الذي عالجته به سلطات الدولة هذه الاحتجاجات، ساهما في التحسين الذي تم تسجيله هذا العام. في المقابل، فمن وجهة نظر المجتمع العربي كانت الدولة وما زالت أقل ديمقراطية مما يجب. كذلك الأمر من وجهة نظر من يعرفون أنفسهم باليسار السياسي بين أوساط اليهود ممن أجريت معهم مقابلات.

يُنظر إلى الديمقراطية الإسرائيلية على أنها منقوصة وذلك من وجهة نظر من يعرفون أنفسهم كمشاركين في احتجاجات صيف 2011 (نحو ربع من أجريت معهم مقابلات) مقارنة بوجهات نظر من لم تجرى معهم مقابلات. لقد توقعنا أن يكون المشاركون في الاحتجاجات مجموعة مميزة في الكثير من المفاهيم مقارنة بمن لم يشاركوا في الاحتجاجات، غير أن هذا التوقع قد تحقق جزئياً فقط. فعلى سبيل المثال، في سؤال مدى ديمقراطية النظام وجدنا فروقاً كبيرة بين المحتجين وغير المحتجين. كما وجدنا

1 مثلا سامي سموحا، مؤشر اليهود-العرب للعام 2011، حيفا: جامعة حيفا، 2012.

بين أوساط المحتجين مستوى أدنى من الثقة بالمؤسسات السياسية وبأصحاب المناصب الرئيسية في الدولة مما هو بين أوساط غير المحتجين. تم قياس فروق أكبر بين الفئتين فيما يتعلق بالشعور بالانتماء إلى الدولة: لقد صرّح من شاركوا في الاحتجاجات أنهم يشعرون أنهم جزء من الدولة ومشاكلها بنسبة أعلى بشكل واضح من نسبتهم بين من لم يشاركوا. لقد صرّح المحتجون، بشكل أوضح من غير المحتجين، عن اهتمامهم بالسياسة وكانوا أقل تفاؤلاً بقليل فيما يتعلق بمستقبل إسرائيل في المجالات التي قمنا بفحصها. في المقابل، فيما يتعلق بالسؤال حول أداء الحكومة، حين يجري الحديث عن معالجة مشاكل الدولة، لم تُشر النتائج إلى فروق بين المحتجين وغير المحتجين. كذلك الأمر بالنسبة للسؤال فيما إذا كان أو لم يكن هنالك حزب يمثل مواقفهم تمثيلاً جيداً في قضية وجود فروق بين الأحزاب أو عدمه وفي تقييم مدى التضامن في المجتمع الإسرائيلي اليهودي. بكلمات أخرى، اتضح هنا أيضاً أننا لسنا بصدد الحديث عن مجموعات "عربية" الواحدة عن الأخرى، حتى إذا كانت هنالك فروق بينها.

وما دمنا قد تطرقنا إلى احتجاجات 2011، فإن المعطيات تشير إلى أن الانطباع بأن حضور شباب علمانيين ذوي مواقف يسارية يميلون إلى نسبة أنفسهم إلى المجموعات الأخرى في المجتمع وأنهم من أصحاب الدخل المتوسط أو دخل أعلى من المعدل بقليل، كان أعلى بشكل خاص في المظاهرات، قد تمّ تأكيده فعلياً في استطلاع هذا العام. استناداً إلى ذلك، لا عجب أن الرأي السائد في المجتمع أن الحديث يدور حول احتجاجات جزء كبير من الشعب. نسبة أقل من المشاركين تعتقد أن الاحتجاجات كانت احتجاجات الشعب كله أو عوضاً عن ذلك احتجاج أقلية قليلة فقط. حين يجري الحديث عن تقييم لاحق لميزان نجاحات وإخفاقات الاحتجاجات، يتضح أن هنالك تفاوتاً في وجهات النظر بين من أجريت معهم مقابلات: حين يجري الحديث عن زيادة اهتمام وسائل الإعلام بالمواضيع الاجتماعية-الاقتصادية، وبتعزيز وعي المجتمع بالنسبة لموضوع الفجوات الاجتماعية-الاقتصادية، فإن التقديرات السائدة هي أننا بصدد نجاحات. في المقابل، حين يتم تناول تغيير سلم أولويات الحكومة، فإن التقدير السائد ليس قاطعاً. أما فيما يتعلق بإضعاف مكانة وتأثير أصحاب رؤوس الأموال فإن النتائج تشير إلى أن وجود أغلبية ممن يعتقدون أن الاحتجاجات قد فشلت. لإجمال هذا الموضوع هنا، فإن معطيات الاستطلاع تشير إلى أن الاحتجاجات استُخدمت كأساس كصمّام لإطلاق الضغط المعارض للسلطة والسياسة الذي تراكم في السنوات السابقة. يبدو أن المجتمع يشعر أنه قد عبّر عما يريده وأن أولوياته قد تجسّدت علنياً، حتى وإن لم يتغير سلم الأولويات الاقتصادية-الاجتماعية وأولويات الميزانيات على سبيل المثال (بالرغم من أن هناك تغييرات هامة في أعقاب الاحتجاجات).²

في حين أن التقدير العام للوضع وتقييم ديمقراطية الدولة معقولان، فإن تقدير أداء الحكومة والدوافع المنسوبة إلى الزعماء السياسيين يميل في هذه السنة أيضاً إلى الكفة السلبية: تعتبر الأغلبية علاج الحكومة في الوقت الراهن للمشاكل المطروحة على جدول الأعمال غير لائق، والدافع الذي يعتبر الرئيسي عند السياسيين هو الدافع الشخصي

2 أنظروا مثلاً مقال هيئة التحرير "الاحتجاجات تحتفل بمرور سنة ناجحة"، هآرتس، 13.7.2012: <http://www.haaretz.co.il/opinions/editorial-articles/1.1775249>

وليس الاقتصادي-الاجتماعي. كذلك بقي التقدير السلبي لجهود أعضاء الكنيست في أداء وظيفتهم كما هو عليه. بالرغم من ذلك، تم رصد ارتفاع معين في مستوى الثقة بمؤسسات الدولة، فيما عدا وسائل الإعلام، التي انخفضت الثقة بها هذه السنة. أما بالنسبة للثقة بالأحزاب السياسية فإنها قد انخفضت هذه السنة بشكل يثير القلق، وهذا ر يشرح تدني نسبة المنتسبين إلى هذه الأحزاب. لكن معظم المجتمع مقتنع بالقيمة الديمقراطية للمنافسة بين الأحزاب، بل يعتقد أن هنالك فروقاً حقيقية في قدرة الأحزاب المختلفة على معالجة مشاكل الدولة.

كما أسلفنا، لقد تناولنا في استطلاع هذه السنة الانتخابات الوشيكة. ثمة نتيجة هامة بهذا الشأن - وهي مثيرة للاهتمام بشكل خاص بعد الاحتجاجات - مفادها أن أغلبية المجتمع تعتقد أن الطريقة لأنجع للتأثير من الناحية السياسية تكون بواسطة التصويت للكنيست. لكن كيف يتم اتخاذ القرار بشأن الحزب الذي سيتم التصويت له؟ بين أوساط اليهود، تم عزو أهمية كبيرة جداً لرئيس الحزب ومن ثم للبرنامج الانتخابي للحزب. أما عند العرب الذين أجريت معهم المقابلات فإن البرنامج الانتخابي حل في المرتبة الأولى من حيث الأهمية. اتضح أن التصويت في الماضي - أي الولاء الحزبي - عامل مؤثر ضعيف لدى المجتمع اليهودي ولدى المجتمع العربي أيضاً.

وماذا بالنسبة للتضامن في المجتمع الإسرائيلي؟ لقد فوجئنا بالاحتجاجات وسائر أحداث السنة المنصرمة لم تؤثر تقريباً على تقييم التضامن في المجتمع الإسرائيلي اليهودي، الذي كان وبقي متوسطاً. وفي هذا السياق، تجدر الإشارة إلى أن العرب يقيمون التضامن الإسرائيلي اليهودي بدرجة أدنى بقليل من درجة تقييم اليهود له. سئلنا في هذه السنة أيضاً هل إسرائيل صهيونية ووجدنا أن الأغلبية - يهوداً وعرباً - يقدرونها بأنها "صهيونية بما فيه الكفاية" أو "صهيونية جداً". يتصدر التوتر بين اليهود والعرب ترتيب التوترات التي تميز المجتمع الإسرائيلي عامة، وفي أسفل الترتيب - التوتر بين الأشكناز والشرقيين. بين التوتر الأقوى والتوتر الأضعف، تم تمييز ما يلي (بترتيب تنازلي): التوتر بين العلمانيين والمتدينين، بين الأغنياء والفقراء وبين اليسار السياسي-الأمني واليمين السياسي-الأمني.

من بين الأمور المثيرة للاهتمام، على خلفية هذه التوترات، النظر إلى المتغيرات الاجتماعية-السياسية-الاقتصادية التي تشرح مواقف الإسرائيليين كما تجسدت في استطلاعنا. وبالفعل، فإن العامل المفرق الرئيسي هو القومية-يهودية أم عربية. لقد وجدنا أن التدين أو العلمانية في أوساط المجتمع اليهودي هما العنصر الثاني من حيث قوتها التفسيرية. إن الانتماء الذاتي إلى اليسار السياسي-الأمني أو إلى اليمين السياسي-الأمني هو أمر هام، ولكنه يحدث تماساً مع موضوع التدين - العلمانية إلى حد بعيد وتأثيره "المنظيف" معتدل. ثمة متغير كان يُعتبر في السابق ذا قوة تفسيرية كبيرة جداً، وهو الانتماء الطائفي، لقد ثبت من خلال الدراسات التي أجريت في السنوات الأخيرة أنه ضعيف بالذات بسبب كثرة الزواج المختلط في العقود الأخيرة الأمر الذي يحول دون تعريف المزيد من الإسرائيليين اليهود أنفسهم كأشكناز أو شرقيين. ثمة استنتاج لا يقل أهمية، ينطرق إلى انخفاض القوة التفسيرية لمتغير الأقدمية في البلاد مقارنة بالهجرة إلى إسرائيل في العقود الأخيرة، وبالأساس من الاتحاد السوفييتي سابقاً (يعتبر استيعاب هذه الهجرة ناجحاً وفقاً للاستنتاج في هذا الاستطلاع، مقارنة باستيعاب

هجرة اليهود من أثيوبيا، الذي يُعتبر غير ناجح). إلا أن هنالك شخصيات عامة في المجتمع الإسرائيلي تريد، لأسباب أو لأخرى، للتشديد على الفروق بين (المهاجرين اليهود) القادمين الجدد والسكان القدامى، حيث يتبين أنه عند الأجيال الشابّة بالأساس تحدث عملية واضحة من التشابه بين مواقف القادمين الجدد من الاتحاد السوفييتي السابق وبين من ولدوا في البلاد، من ذوي المستويات المتشابهة في الثقافة، الدخل، والتدين. لا توجد إذن، في مواضيع سياسية عديدة وهامة، فروق واضحة بين الفئتين. الأمر سيان بالنسبة لجنس من أجريت المقابلات معهم، إذ إنه في هذه المرة أيضاً، كما في السابق، لم يشكّل متغيراً مميزاً.

في المقابل، قمنا هذه السنة بشكل منهجي بفحص متغير ذي قوة تفسيرية قوية جداً، وهو الانتماء الذاتي للمجموعات القوية أو الضعيفة في المجتمع. تم قياس هذا المتغير بطريقة مختلفة بعض الشيء في السنوات السابقة أيضاً، وتبين في حينه أيضاً أنه ذو تأثير واضح على المواقف السياسية التي يتبناها من أجريت مهم مقابلات. وصلت هذه السنة نسبة الذين ينسبون أنفسهم إلى المجموعة "القوية" أو "القوية بما فيه الكفاية"، كما في السابق، إلى ثلثين. اليهود، بشكل أوضح منه لدى العرب، ينسبون أنفسهم إلى المجموعات القوية. المتغير المميز الأساسي لدى اليهود، في هذا السياق، هو الدخل، وتليه الأقدمية في البلاد. الفروق بين من يشعرون بالانتماء إلى مجموعة قوية ومن يشعرون بالانتماء إلى مجموعة ضعيفة شاسعة وفي الاتجاه المتوقع. لذلك فإن نسبة الذين يعتقدون بأن وضع إسرائيل سيئ بين أوساط من ينسبون أنفسهم إلى المجموعة الضعيفة بما فيه الكفاية أو الضعيفة في المجتمع الإسرائيلي، تبلغ ضعف النسبة لدى من ينسبون أنفسهم إلى المجموعة القوية جداً أو القوية. يصرّح "الأقوياء" بنسب أعلى بكثير عن الشعور بالانتماء إلى الدولة ومشاكلها وعن الاعتزاز بإسرائيليتهم. كذلك يصرحون عن درجة أعلى من الاهتمام بالسياسة وبقِيَمون مستوى تضامن المجتمع الإسرائيلي اليهودي على أعلى من تقييم من ينسبون أنفسهم إلى المجموعات الضعيفة. ثمة أمر مثير جداً في هذا السياق وهو الاستنتاج أن من ينسبون أنفسهم إلى المجموعات الضعيفة كانوا قد قيّموا بشكل أقل وضوحاً، احتجاجات صيف 2011 على أنها احتجاجات الشعب كله. أي أنهم شعروا هنا أيضاً أنهم مستبعدون، وقد أبلغوا فعلاً عن مستوى أقل من المشاركة في الاحتجاجات.

إضافة إلى ما ورد أعلاه، يجب إضافة نتائجنا حول سلم الأولويات القومي المنشود من قبل المجتمع بمصطلحات الاستثمار في الميزانيات. اليوم، كما هو الحال في السنة السابقة ولكن ليس كما هو الحال في الاستطلاعات التي تجرى منذ بداية سنوات الألفين، يدعم الإسرائيليون زيادة الميزانيات للتربية وتقليص الفجوات الاجتماعية-الاقتصادية (في مواضيع معيّنة هنالك فروق في الأولويات بالنسبة للاستثمار عند اليهود والعرب). علاوة على ذلك، سواء كان التقدير هو أنه يتم استثمار ميزانيات ملائمة اليوم أو إذا كان الشعور بالأمن القومي مرتفعاً نسبياً اليوم، بالرغم من التهديد الإيراني، فإن الموضوع العسكري-الأمني غير موجود على سلم الأولويات لزيادة الميزانيات. يقبع دعم المؤسسات الدينية ودعم الميزانيات للاستيطان اليهودي في الأراضي المحتلة في أسفل الترتيب من حيث الاستعداد لزيادة الميزانية.

للإجمال، يبدو أن الديمقراطية الإسرائيلية "حية ترزق" ولكنها لا تمرّ في ثورة. إنها تمرّ بتغييرات، بالأساس في المواضيع المطروحة على جدول الأعمال اليومي القومي. الانقسامات الداخلية تتحرك هي أيضاً، والموضوع الاجتماعي-الاقتصادي، بكل نواحيه، يميل إلى احتلال مكانه على في صدارة الأمور المقلقة، على حساب الموضوع السياسي-الأمني، وذلك على ما يبدو بسبب التقديرات التي تشير على أنه من غير المتوقع حدوث تغيير جوهري في المستقبل القريب في منظومة العلاقات بين إسرائيل ومحيطها الجغرافي.

гораздо чаще, чем «слабые», заявляют о своей причастности к делам государства и гордости за свою страну. Они проявляют больший интерес к политике и гораздо выше оценивают степень солидарности израильских евреев, нежели причисляющие себя к «слабым» группам. В этой связи особенно интересен тот факт, что «слабые» в гораздо меньшей степени, чем «сильные», оценивают протестное движение лета 2011 года как выражение мнения всего народа. Иными словами, они и тут почувствовали себя обделенными и показали более низкий процент участия в протестных акциях, чем представители других групп.

Как и в прошлом году, но в отличие от опросов десятилетней давности, израильтяне выразили поддержку увеличению бюджетных средств, выделяемых на просвещение, а также на программы сокращения социально-экономического неравенства (между евреями и арабами выявились различия в предпочтениях конкретных бюджетных статей). То ли потому, что опрошенные считают военный бюджет достаточным, или потому, что они чувствуют себя в безопасности, несмотря на иранскую угрозу, никто не высказался за увеличение военных расходов. И в самом низу шкалы предпочтений оказались расходы на религиозные учреждения и поддержку еврейских поселений на контролируемых территориях.

В заключение скажем, что, судя по результатам нашего опроса, израильская демократия живет и развивается, но до революционных сдвигов еще не дошло. Изменения коснутся, видимо, социально-экономической сферы, и эти проблемы потеснят военно-политические – прежде всего в силу укрепляющегося мнения, что в обозримом будущем не предвидится существенных изменений в отношениях между Израилем и его соседями.

смешанных браков, приведших к тому, что родившиеся в этих браках евреи уже не могут идентифицировать себя в качестве ашкеназов или сефардов.

Теряет свое значение в глазах опрошенных и такой в прошлом важный фактор, как стаж жизни в Израиле и страна исхода (так, алия из республик бывшего СССР считается абсорбированной успешно, в отличие от абсорбции репатриантов из Эфиопии). Хотя и существуют группы, заинтересованные по тем или иным причинам подчеркивать различия между старожилами и иммигрантами, выяснилось, что начался процесс быстрого сближения взглядов репатриантов из стран, образовавшихся после развала Советского Союза (прежде всего молодежи) и местных уроженцев, имеющих сходный уровень образования, доходов и одинаковое отношение к религии. Не наблюдается серьезных различий между двумя этими группами по многим важным вопросам политики. Необходимо также заметить, что такая переменная, как пол опрошиваемых, практически не сказалась на результатах опроса.

С другой стороны, не теряет своего значения фактор самоидентификации с «сильными» или «слабыми» группами населения. Эта переменная учитывалась и в опросах прошлых лет (несколько иначе, чем в опросе 2012 года), и уже тогда она со всей очевидностью продемонстрировала влияние на политические взгляды опрошиваемых. В нынешнем году доля причисляющих себя к «сильной» или «довольно сильной» группе достигает, как и в предшествующие годы, двух третей опрошенных.

Евреи значительно чаще, чем арабы, ассоциируют себя с «сильными» группами. В этой связи определяющим параметром у евреев является доход, а на втором месте – стаж жизни в Израиле. Различия между теми, кто ощущает себя принадлежащими к «сильной» группе и теми, кто отождествляет себя со «слабыми», значительны и устойчивы. Среди тех, кто причисляет себя к «слабой» группе, доля считающих, что Израиль находится в плохом положении, вдвое выше, чем среди тех, кто причисляет себя к «сильной» или «довольно сильной» группе. «Сильные»

являются выборы. Но какой партии отдать предпочтение? Среди евреев наибольшее значение имеет личность главы партии и лишь потом – партийная программа. Последняя является главным показателем при выборе партии среди опрошенных арабов. Верность определенной партии оказалась слабо действующим фактором, как среди евреев, так и среди арабов.

Как это ни удивительно, прошлогодние социальные протесты и иные события почти не повлияли на оценку солидарности в среде еврейского населения страны. Сами евреи продолжают оценивать ее как среднюю. Арабы по этому показателю выставляют евреям еще более низкие баллы.

В опросе 2012 года имелся вопрос, является ли Израиль сионистским государством. Оказалось, что большинство и евреев, и арабов считают Израиль «довольно сионистским» или «весьма сионистским». На шкале трений, характеризующих израильское общество в целом, первыми были названы трения между евреями и арабами, а последними – трения между ашекназами и сефардами. Между этими конфликтами на оценочной шкале разместились (в убывающем порядке) трения между религиозными и нерелигиозными евреями, трения между богатыми и бедными, трения между левыми и правыми по вопросам политики и обороны.

На этом фоне интересно взглянуть на социально-экономические, политические и другие переменные, определяющие мнения израильтян в отношении причин, разделяющих население страны. Наиболее существенным фактором, как и ожидалось, оказалась национальность: еврей или араб. На еврейской улице вторым по важности фактором разобщенности является религиозность или светскость. Принадлежности к левым или правым в вопросах внешней политики и обороны существенна, но, в принципе, не значительно выше названного фактора. В еврейской среде на задний план переместился такой в прошлом сильный фактор раздела, как этническая принадлежность. Это произошло прежде всего в силу распространенности в последние десятилетия

экономических проблем, осознание обществом опасности углубления социально-экономического неравенства. И наоборот, немногие посчитали, что протесты повлияют на изменение шкалы приоритетов правительства, и большинство выразило сомнение в отношении ослабления влияния крупного капитала.

Переходя к другим темам, можно в заключение сказать, что данные опроса указывают на то, что протестное движение выразило накопившееся за предшествовавшие годы недовольство действиями политиков. Видимо, общество ощутило необходимость поднять голос, хотя и не потрясший основ и не изменивший систему принятия решений по важнейшим социально-экономическим вопросам (тем не менее, многие считают, что демонстрации вызвали важные перемены в обществе; см., например, редакционную статью газеты «Гаарец» от 13.7.2012).

Как уже отмечалось, общее положение в стране и степень ее демократичности признаются удовлетворительными. А вот уровень функционирования правительства оценивается невысоко. В глазах большинства оно плохо справляется с текущими делами, а главным мотивом деятельности политиков называется личный, а не общественный интерес. Не изменилась к лучшему и оценка работы парламентариев. При всем при том опрос обнаружил определенный рост доверия к государственным институтам, а вот доверие к средствам массовой информации упало. Уровень доверия к политическим партиям упал настолько, что это вызывает тревогу. Понятно, что эти настроения объясняют низкую степень участия в политических партиях. Тем не менее, большинство опрошенных убеждено в демократической ценности межпартийной конкуренции и даже обнаруживает существенные различия в способности разных партий решать государственные проблемы.

Другая тема, занимавшая важное место в опросе, – предстоящие выборы. Несмотря на сильное впечатление, произведенное в обществе мощной волной социальных протестов, большинство опрошенных уверено, что наиболее эффективным способом политического влияния

значительно ниже у протестантов, нежели у тех, кто не участвовал в демонстрациях.

Еще большие различия между этими двумя группами обнаружены в ощущении степени причастности к делам государства: большинство участвовавших в протестных акциях сообщили, что не мыслят себя в отрыве от проблем страны; доля таких людей среди «неучастников» значительно меньше. Протестовавшие в гораздо большей степени, чем не протестовавшие, выражали заинтересованность в политике и были несколько менее оптимистичны, нежели не протестовавшие, относительно будущего Израиля. Однако в вопросе о функционировании правительства в плане решения актуальных проблем не обнаружено различий между этими двумя группами. То же относится к вопросу о наличии политической партии, выражающей точку зрения опрошенных, а также по вопросу о существовании различий между партиями и в оценке степени солидарности среди израильских евреев. Иными словами, выяснилось, что и здесь речь не идет о чуждых друг другу группах людей, хотя существенные различия между ними, безусловно, существуют.

Поскольку протестное движение 2011 года было в центре внимания организаторов и участников нынешнего опроса, мы имеем данные, которые эмпирически подтверждают впечатление о том, что среди участников демонстраций была высока доля левонастроенных молодых нерелигиозных людей со средними и несколько выше средних доходами, стремящихся создать впечатление принадлежности к сильным общественным группам. Поэтому не стоит удивляться распространенному мнению, что движение отражало взгляды только части, хотя и довольно большой, народа. О том, что речь идет о протесте всего народа, или, наоборот, меньшинства, говорили немногие участники опроса.

В оценке баланса успехов и неудач протестного движения мнения опрошенных оказались сильно дифференцированными. Так, отмечалась возросшая заинтересованность средств массовой информации в освещении социально-

Хотя арабы не так довольны и менее оптимистичны, больше ощущают свою ущемленность и менее щепетильны в использовании незаконных средств для достижения политических целей, в целом и они не предрекают черного будущего Израилю и не слишком далеко ушли от евреев в оценке функционирования израильской политической системы, шкалы национальных приоритетов и т. п.

Как евреи, так и израильские арабы не видят в обозримом будущем перспективы подписания мирного договора с палестинцами. Пессимистическое отношение к возможности заключения мира – только один из примеров схожих социально-политических оценок, даваемых еврейским и арабским секторами. Такие факты дают основание для вывода, к которому пришли и другие исследователи: арабы и евреи это две группы, имеющие множество точек соприкосновения, и что арабы отнюдь не повернуты спиной к Израилю.

Большинство евреев считают уровень демократичности израильской политической системы удовлетворительным, хотя в прошлом году частенько утверждалось, что это не так. Можно предположить, что протестное движение лета 2011 года и отношение к нему государственных инстанций привели к улучшению их нынешнего имиджа. С другой стороны, в глазах арабов Израиль был и остается недостаточно демократичным. Такого же мнения придерживаются и определяющие себя левыми в политическом плане евреи из числа опрошенных.

Израильская демократия рассматривается как недостаточная в глазах тех, кто указывает на свое участие в прошлогоднем движении протеста (около четверти опрошенных), – в отличие от тех, кто не примкнул к демонстрантам. Ожидалось, что участники движения будут выделяться по многим параметрам, но эти ожидания оправдались лишь частично. Например, по ответам на вопрос о степени демократичности системы были обнаружены большие различия между протестующими и не участвовавшими в протестах. Точно так же, уровень доверия демократическим институтам и главным должностным лицам государства

Не видно и признаков ухудшения демократического самосознания израильтян. Хотя евреи в отношении определения Израиля как государства «еврейского» и «демократического» продолжают выделять и подчеркивать первый компонент (в религиозном секторе таких явное большинство) и хотя налицо отрицание какой бы то ни было дискриминации арабского меньшинства, тем не менее, продолжается тенденция прошлого года: большинство опрошенных заявляют о неприемлемости решения проблем страны с помощью «сильного лидера» и использования недемократических методов, таких как применение силы для достижения политических целей. В арабском секторе степень отчуждения выше, а недовольство глубже, нежели у евреев, но и здесь наблюдается тенденция к принятию демократических правил игры и нет признаков желания и готовности «переворачивать столы».

Что же можно сегодня сказать об отношении израильтян к своей стране и ее политическим институтам? Здесь мы приводим несколько заключений общего характера. Подробные данные и выводы можно найти в соответствующих главах настоящего отчета.

Обоснованно или необоснованно, но широкие круги израильского общества (как евреи, так и арабы) оценивают положение дел в стране как удовлетворительное или даже хорошее. Это общее мнение (рассматриваемое под разными углами) служит основанием для весьма распространенных оптимистических ожиданий. Несмотря на мрачные прогнозы как иностранных, так и доморощенных умников, сенсационные заявления с экранов телевизоров и в Интернете о том, что в самом ближайшем времени по внутренним причинам и в силу растущей международной изоляции, а также в свете усиления военной опасности и ослабления способности к самозащите, из-за постепенной утраты статуса высокотехнологичной державы, в которой всё больше преобладают религиозные силы, в результате углубления социально-экономического неравенства и тому подобных причин произойдет потрясение основ еврейского государства, израильское общество (прежде всего еврейский сектор) не воспринимает серьезно эти доводы.

Индекс израильской демократии 2012

Опрос общественного мнения «Индекс израильской демократии» 2012 года, как и большинство подобных опросов предшествующих лет, проводился на фоне многочисленных общественно-политических и экономических потрясений: глобального экономического кризиса, грозящего и израильскому народному хозяйству; в период осознания причин и результатов волны социальных протестов лета прошлого года и в ожидании их возобновления нынешним летом; после попыток проведения ряда недемократических законов и сомнительных в этом плане заявлений политических функционеров, под угрозой досрочных выборов в парламент. Ко всему этому можно добавить наличие иранской проблемы и вызванную ею дискуссию о будущем Израиля (однако вопросы внешней политики наш опрос не затрагивал).

Все вместе взятое, а также пессимистические высказывания экспертов в разных областях и критические по отношению к существующей политической системе и ее ключевым фигурам комментарии большинства средств массовой информации, настраивало нас на ожидание подобной реакции и от общественности. Тем не менее, как показал опрос, в оценках сегодняшнего политического положения и будущего Израиля нет признаков надвигающегося апокалипсиса. Хотя опрос 2012 года и демонстрирует тенденцию усиления недовольства населения действиями политиков и политическими партиями, он, однако, не показал ни глубокого отчуждения граждан от политической системы, ни скрытого возмущения социальным неравенством, что является необходимыми условиями для возникновения эффективного давления снизу, приводящего к серьезным переменам во властных структурах. Это, кстати, позволяет понять, почему, – по крайней мере, до момента, когда пишутся эти строки, – не возобновились уличные проявления социального протеста.

Перевод *Александра Либина*
Редактор *Игаль Городецкий*

Основные итоги и выводы

**Priorities for
Government
Spending**

To the above, we would add our findings on the public's priorities in terms of government spending. As in 2011 (unlike the early 2000s), Israelis today favor increased funding for education and for narrowing of social/economic gaps (in the specific areas of spending, there are differences in priorities between the Jewish and Arab respondents). In addition, whether due to the feeling that adequate sums are already being allocated or to a relatively strong sense of national security despite the Iranian threat, the military/security sphere does not top the public's list of priorities for added spending. At the bottom of the scale are allocations for religious institutions and for Jewish settlement in the territories.

To summarize, Israeli democracy is "alive and kicking" but not at a revolutionary stage in its history. It is, however, experiencing changes, primarily in the issues on the national agenda. Likewise, the country's internal rifts are in a state of flux. At present, social/economic matters tend to top the scale of concerns at the expense of the political/security sphere, presumably due to the sense that a fundamental shift in the relationship between Israel and its neighbors is not anticipated in the foreseeable future.

survey, in contrast with the absorption of Ethiopian immigrants, which is considered unsuccessful.) Despite elements in the Israeli public who, for various reasons, are interested in highlighting the differences between new immigrants and long-time residents, it emerges that, especially in the younger age groups, there has been a significant narrowing of the gap between the opinions of FSU immigrants and those of native-born Israelis with comparable levels of education, income, and religious observance. Thus, on numerous major political issues, there are no significant differences between the two groups. This is true as well for the sex of the respondents; as in previous years, it was not found to have special importance as a distinguishing variable.

On the other hand, a variable with very strong explanatory power, which we examined systematically this year, is **self-identification with stronger or weaker groups** in society. This variable was measured in a slightly different way in previous years as well; then too, it was shown to have a clear impact on the political opinions of the respondents. As in the past, the proportion of those who placed themselves in the “strong” or “somewhat strong” group stands at two thirds. Jews, significantly more than Arabs, identified themselves with the stronger groups. The primary distinguishing variable among Jewish respondents in this context is income, followed by length of residence in Israel. The differences between those who see themselves as belonging to the strong group and those who identify themselves with the weak one are considerable, and not unexpected. Accordingly, the proportion of respondents who categorize Israel’s situation as bad is twice as large among those who align themselves with the “somewhat weak” or “weak” group in Israeli society as it is among those who identify with the “somewhat strong” or “strong” group. A much greater share of the strong group report a sense of belonging to the state and its problems, pride in being Israeli, and a higher level of interest in politics. Further, their assessment of the solidarity of Israeli Jewish society is higher than that of the respondents who affiliated themselves with the weaker groups. Interestingly enough, those who felt greater affinity with the weaker groups were significantly less inclined to view last summer’s demonstrations as a protest of the entire nation. In other words, here too they felt excluded, and in fact they reported a lesser level of participation in the protest movement.

Social and Ideological Solidarity

And what can we conclude about the level of social solidarity? Surprisingly, the protests and other events of the past year had virtually no effect on the assessment of solidarity in Israeli Jewish society, which remains at the middling level. It should be noted here that the Arab view of Israeli Jewish solidarity is slightly lower than that of the Jews.

We also asked this year if Israel is Zionist, and found that the majority—of both Jews and Arabs—consider the country to be “quite” or “very” Zionist.

In a ranking of the tensions that characterize Israeli society as a whole, the friction between Jews and Arabs was considered to be the most serious, while that between Ashkenazim and Mizrahim placed at the bottom of the list. Between these two poles, the areas of tension (in descending order of severity) were between secular and religious, rich and poor, and left and right (in areas of security and defense).

Socio-demographic Variables and Their Impact on Political Attitudes

Given these areas of tension, it is interesting to note the social/political/economic variables affecting the opinions of Israelis as reflected in our survey. The principal distinguishing variable is **nationality**—Jewish or Arab. Among the Jewish public, **religiosity**—or alternatively, secularism—was found to be the second most powerful factor in this context. **Self-identification with the left or right** (on political and security issues) was found to be significant; however, it largely coincides with the religious/secular factor, meaning that its “pure” influence is only middling. A factor considered in the past to have very strong explanatory value—**ethnic affiliation**—has been shown in the last several Indexes to exert a weak effect; this is largely due to the rise in mixed marriages in recent decades, as a result of which increasing numbers of Jewish Israelis no longer identify themselves as Ashkenazim or Mizrahim.

A no less important finding relates to the diminished explanatory power of the variable of **length of residence** in Israel as opposed to immigration to Israel in recent decades, primarily from the Former Soviet Union (FSU). (The integration of the FSU immigrants is considered successful, based on findings in this

important changes in the social/economic realm indeed took place in the wake of the protests).²

While the country's overall situation and level of democracy are considered reasonable, once again this year government performance and the motives attributed to political leaders tend toward the negative: The government is seen by the majority as not doing a good job of handling the country's problems, and the primary motivating factor of the politicians is perceived as personal interest rather than public concerns. In a similar vein, the negative view of the effort invested by Knesset members in their jobs remains largely unchanged. At the same time, a certain upswing can be discerned in the level of trust in state institutions—with the exception of the media, which experienced a drop in public trust this year. Also dipping to worrisome levels is the level of trust in the political parties, which would explain the very low rate of party membership. Despite this finding, a majority of the public is convinced of the democratic value of competition between parties, and believes that there are substantial differences in the ability of the various parties to handle the country's problems.

This year, we addressed the impending elections. An important finding in this context—and one of particular interest, in light of the social protests—is that a majority of the public feel that the most effective way to exert political influence is by voting. And how does one decide which party to vote for? The Jewish respondents ranked the party leader as the most important factor in their choice, followed by the party platform, while the latter carried the most weight in the eyes of the Arab respondents. In both the Jewish and Arab populations, past voting patterns—that is, party loyalty—exerted little influence in this regard.

Assessing Performance of the Government and Its Representatives

The Upcoming Elections

2 See for example the editorial entitled “The Protest Movement Celebrates a Successful Year,” *Haaretz*, July 13, 2012, <http://www.haaretz.co.il/opinions/editorial-articles/1.1775249> [Hebrew].

its problems to a clearly greater extent than did those who were not participants. The protesters reported a significantly higher level of interest in politics compared with the non-protesters, and were also slightly less optimistic regarding the future of Israel in the areas we examined. By contrast, on the question about government performance, there were no differences between the protesters and non-protesters with respect to how the country's problems are handled. This was also the case when respondents were asked if there is a party that truly represents their views; whether or not there are differences between the parties; and the degree of solidarity in Israeli Jewish society. In other words, here as well it emerges that the two groups are not so "alien" to one another, even if there are differences between them.

Further on the subject of the 2011 protests, the impression that young, secular, left-leaning Jews with an average or slightly higher income (who tended to align themselves with the stronger groups in Israeli society) were especially prominent in the demonstrations finds empirical corroboration in this year's survey. It is therefore no surprise that the predominant view is that the protest belonged to only part of the nation—albeit a significant part. To a lesser extent, the respondents held that this was a protest of all the people, or alternatively, of only a small minority. In assessing the balance of successes and failures, they tended to differentiate: In terms of raising media interest in social/economic issues as well as public awareness of the gaps in this area, the common view is that the protests were a success. When it comes to changing the government's priorities, however, the prevailing opinion is not unequivocal. And in terms of weakening the status and influence of the wealthiest tier, the majority hold that the protests were a failure.

To summarize this topic, the survey's findings suggest that the protests served as a safety valve for releasing pent-up anti-government and anti-political "steam." The public apparently feels that it was given a voice, and its preferences—for example with reference to social/economic and budgetary priorities—were openly expressed and addressed, even if the state's agendas were not dramatically transformed (though some would argue that

ends, on the whole they too do not foresee a bleak future for Israel, and as a rule, are not far from the Jewish respondents in many areas related to the functioning of the political system, national priorities, and the like. Both groups do not anticipate the signing of a peace treaty with the Palestinians in the foreseeable future, and the pessimism regarding the prospects for peace is only one of many examples in the report of a strong correspondence between the political/social assessments of the Jewish and Arab publics. All of the findings support the conclusion, reflected in other studies as well,¹ that we are not speaking of two collectives with no conceptual overlap between them, and that the Arab population has not turned its back completely on the State of Israel.

The bulk of the Jewish public sees the level of democracy of the Israeli political system as sufficient, in contrast with last year, when the prevailing opinion was that it was not democratic enough. There is reason to assume that the protests of the summer of 2011, and the way they were handled by the state authorities, contributed to the improved assessment this year. In the eyes of the country's Arab citizens, however, Israel is still seen as not democratic enough. The same holds true for those Jewish respondents who identify themselves with the political left.

The perception that Israel's democracy is lacking is stronger among those who reported taking part in the protests of the summer of 2011 (numbering roughly one quarter of the respondents) than it is among those who did not participate. We expected that those who protested would be distinct in many respects from those who did not, but this was borne out only partially. Thus, for example, on the question examining to what extent the system in Israel is democratic, we found sizeable differences between the protesters and non-protesters. Likewise, the level of trust in the country's political institutions and key officials was lower among the protesters. Even greater differences were recorded between the two groups in their sense of belonging to the state: Those who participated in the protests reported feeling part of the state and

Assessing Israel's Democracy

1 For example: Sammy Smooha, *Index of Jewish-Arab Relations in Israel 2011* (Haifa: Haifa University, 2012) [Hebrew].

economic protest in the form of mass demonstrations. Similarly, we have not seen a lessening of democratic awareness on the part of the Israeli public. While, within the Jewish public, the balance between “Jewish” and “democratic” in the definition of the state continues to tilt toward the “Jewish” component (particularly in the religious subgroups, where a sizeable majority favor this aspect), and there is denial of state discrimination against the Arab minority, there is strong opposition this year, as in 2011, to the false solution of a “strong leader” and to non-democratic means, such as the use of force, to spur bottom-up citizen-initiated political change. With reference to the Arab public, the level of estrangement is higher, and the dissatisfaction deeper, than that of the Jewish population, but here too there is acceptance by the Arab public of the democratic rules of the game, and no evidence of a readiness or desire to cast them aside.

What, then, can be said about Israelis’ attitudes toward the state and its political system, from a bird’s eye view? Below, we offer several general insights. A summary of the findings themselves can be found at the end of each chapter of the report.

Israel’s Overall Situation

Justifiably or not, the general public sees Israel’s current situation as reasonable or even good. This view is shared by the Jewish and Arab populations alike, and evidently serves as the basis for the prevailing optimism regarding the future (which we broke down into various factors). Despite the “parlor debates,” Internet discussions, and radio and TV talk shows suggesting that the state is “headed down the tubes” it seems that the Israeli public, especially its Jewish segment, has not internalized the message at home and abroad that Israel is approaching isolation in the international arena; that its existence is at risk, and its ability to defend itself is on the decline; that its status as a high-tech power is waning; that it is becoming increasingly “religified”; that it is losing its Jewish character; and that its deepening social/economic gaps will spawn violent protests that will rock the country to its foundations.

While Israel’s Arab citizens are less satisfied and less optimistic, and feel more discriminated against and are somewhat less reluctant to support the use of unlawful means to achieve political

The Israeli Democracy Index 2012

The 2012 survey, like many of the **Israeli Democracy Index** polls in previous years, was strongly affected by “background noise.” It was conducted in the shadow of a global financial crisis that threatens to shake up Israel’s economy, and amid a painful process of national soul-searching regarding the nature and results of the social/economic protests of the previous summer, along with uncertainty as to whether they will be revived in the summer of 2012. Likewise, the survey follows on the heels of a wave of attempts to enact non-democratic legislation as well as statements by political office holders that are extremely problematic in terms of democracy—all against the backdrop of impending Knesset elections. And this, without even considering the looming Iranian threat and the discourse about Israel’s future sparked by a combination of the above.

In light of the numerous dangers posed by this state of affairs, and the many highly critical commentaries on the political system and its functionaries by experts in various fields—not to mention the pessimism that characterized most media coverage this year on matters of domestic politics (as well as foreign affairs, though that is beyond our purview)—we would have expected a similar malaise in the court of public opinion. Yet, as this report shows, the public’s assessment of Israel’s current political situation has not dropped significantly in comparison with last year; future expectations for the country do not point to an imminent apocalypse. Granted, this year as well, the figures indicate considerable dissatisfaction and criticism, in particular with the performance of the politicians and the political parties; nonetheless, we did not encounter profound alienation or repressed anger of the citizenry toward the system, both of which are crucial elements in generating effective grass-roots pressure for sweeping changes in governmental structures and processes. Given the above, it may be possible to understand why there has not been (at least as of this writing) a renewed outburst of social/

Insights and Major Findings

Text Editor (Hebrew): Anat Bernstein
Field Work: B. I. and Lucille Cohen Institute for Public Opinion Research, Tel Aviv University
Statistical Analysis: Dror Walter, Ashira Menashe
Series Design: Stephanie and Ruti Design
Cover Design: Tartakover Design, Tal Harda
Cover: Yossi Arza
Typesetting: Irit Nachum
Printed by Offset Natan Shlomo, L.T.D.

ISBN 978-965-519-113-4

No portion of this book may be reproduced, copied, photographed, recorded, translated, stored in a database, broadcast, or transmitted in any form or by any means, electronic, optic, mechanical, or otherwise. Commercial use in any form of the material contained in this book without the express permission in writing of the publisher is strictly forbidden.

Copyright © 2012 by The Israel Democracy Institute (R. A.)
Printed in Israel

To order books and policy papers published by The Israel Democracy Institute:
Tel: 1-800-20-2222, (972)-2-530-0800; Fax: (972)-2-530-0867
e-mail: orders@idi.org.il; website: www.idi.org.il
The Israel Democracy Institute, P.O.B. 4482, Jerusalem 91044

The Israel Democracy Institute is the recipient of the 2009 Israel Prize for Lifetime Achievement – Special Contribution to Society and State.

All issues of the Democracy Index, a selected chapter from each IDI book, and all IDI policy papers may be downloaded free of charge from www.idi.org.il

The Israeli Democracy Index 2012

Tamar Hermann

Nir Atmor, Ella Heller, Yuval Lebel

THE ISRAEL
DEMOCRACY
INSTITUTE